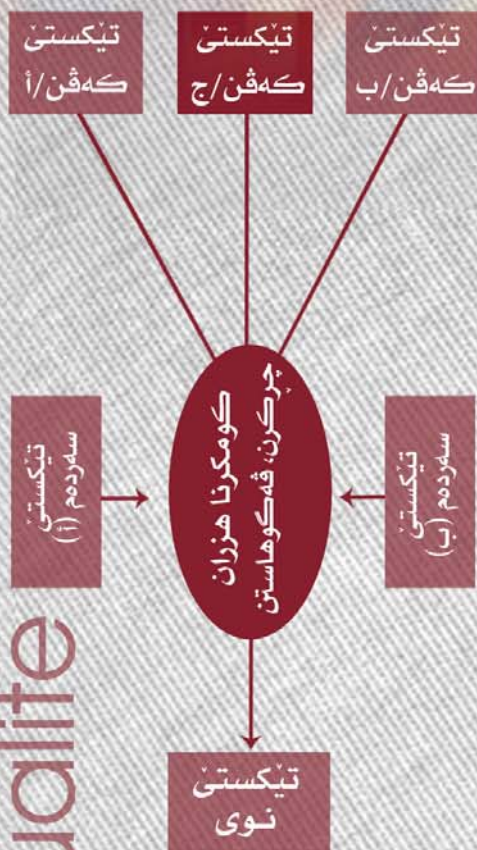

رۆلێ هه‌ڤتێکستیی و جوړین وی د ئاڤا کرنا تیکستێ هوزانا کرمانجیا ژوووریدا

د. عبدالقادر نوری عبدالکریم

Intertextualite

Paratextualite
Metatextualite
Hypertextualite

رۆلی ههفتیکستی و جورین وی د ئاڤا کرنا
تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا

سەنتەری زاخو بۆ قەكۆلینین كوردی

رۆلی هەفتەتیکستی و جۆرین وی د

ئاڤاكرنا تیکستی هوزانا

كرمانجیا ژووریدا

د. عبدالقادر نوری عبدالكریم

ئیکتی / ۲۰۱۹

وارهیل عبدالباقی

دیار عەبدوللا

۳ - ۱ - ۹۰۸۱ - ۹۹۲۲ - ۹۷۸

D - / ۲۳.۲۲ / ۱۹

پەرتووك

نقیسەر

چاپ

دیزاین و بەرگ

ISBN

ژمارا سپاردنی

© مافی چاپی یی پاراستیه بۆ

سەنتەری زاخو بۆ قەكۆلینین كوردی

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەری زاخو بۆ قەكۆلینین كوردی

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho

رۆلی هەفتیکستی و جورین وی

د ئاڤا کرنا تیستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا

د. عبدالقادر نوری عبدالکریم

لیستا هیما و کورتکرین پهیشان

ز	کورتکرن	پهیفا
۰۱	ب س چ	بی سالا چاپی
۰۲	ب س ن	بدون سنه نشر
۰۳	چ	چاپ
۰۴	ب	به رگ
۰۵	ت	ترجمه
۰۶	و	وه رگیان
۰۷	ل	لا په ره
۰۸	ص	صفحه
۰۹	ط	طبعة
۰۱۰	ج	جزء
۰۱۱	پ	پیدا چوون
۰۱۲	ب چ	بی چاپ
۰۱۳	م	سالا مشهختی
۰۱۴	ز	سالا زاینی
۰۱۵	ع	عدد
۰۱۶	تو	تویژاندن

ههه و النامهه كتيب

ههواڵێمه‌ی کتێب
پیشه‌کی

ههه و النامهه كتيب

نیشانین خو د هزر و روشهنبیریا ویدا جیگیر دکهت و لدهف خو هه لدرگیت، دقوناغا ئافراندنا تییکستی هوزانیدا ئەف لیقه گهرین لدهف وی پاراستی دهینه تییکه لکرن لگه ل تییکستی نوی ئافراندی، به لی دقیرمدا ئەو لیقه گهره تایبه تمه ندیین تییکستی هوزانی یی نوی و مردگرن و دبنه پشکهک نه فه بر یی تییکستی نوی و فه دیتنا وان ب ئاسانی ناهیته دی.

د بیاقی ئافاکرنا تییکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا ئەف بهر ژهنگین ههفتییکستی د ناف تییکستین ویدا گه لهک به لاقن ب وی شیوهی کو ئافاکرنا ئەو تییکستین کهفتینه دسنووری فه کولینیدا ههفتییکستی لگه ل تییکستین پیشین و سهردهم کرینه و مفا وهرگرتنهکا دیارگریه، ئەف چهنده ژی نه بوویه ته گهری لاوازیبونا تییکستی نوی ئافراندی، به لکو د ئافاکرنا ویدا رولهکی ههره گرنه گیرایه.

- کرمانا فه کولینی:

لگورهی هندی کو تییکستی هوزانی قهریز و کاردانه فا هزرا مروقییه بهرامبهر وان دیاردین د ژینگهها ویدا ههین، ههفتییکستی لگه ل وان لیقه گهران دبیته ته گهری ئافاکرنا تییکستی هوزانا کرمانجیا ژووری، بشی چهندی تییکستی هوزانا کرمانجیا ژووری وهکو ههر تییکستهکی دی ژبو ئافاکرنا خو په نایی دبه ته بهر قی پروسی و تمامبوون و زهنگینبوونا خو ب وی دروست دکهت، زیدهباری دیارکرنا سنوری دناقبهرا وان تییکه هین (دزی) و (وهرگرتن) و (تییه لکیشیدا) و جوداکرنا تییکه هی ههفتییکستی ژلایی چه مک و میکانیزم وئیستاتیکا و داهینانیقه.

- گرنکیا فه کولینی:

گرنکیا قی فه کولینی د وی چهندی دایه کو دویشچوونی ل دیاردهکا هونهری د هوزانا کرمانجیا ژووریدا دکهت، ئەوا کو رولهکی گرنه د ئافراندنا تییکستی هوزانیدا دبینیت ب وی شیوهی کو ب فه دیتنا رهه ندین بهرجسته کرنا ههفتییکستی د پروسا داهینانا هوزانیدا رابیتن، زیدهباری هندی ل گورهی

دهستپيكرن و ژ لايي جوگرافيئه پارچين (باشوور- بههدينان، باكوور، روژئاڤا) بخوڤه دگريت و تيدا ژمارهكا زور يا ديوانين هوزانكي ب قوناغ و جورين جودا جودا بخوڤه گرتينه.

- ريبازا فهكولينى:

ژبو نهنجامدانا في فهكولينى پشتبهستن لسهر ريبازا (وهسفى - شروقهكارى) هاتيه كرن، د پشكا ئيكي و دووي دا ريبازا وهسفى هاتيه بكارئينانا و دپشكا سيى دا پشتبهستن لسهر ريبازا شروقهكارى هاتيه كرن نهوژى ب مهزما شروقهكرنا نموونان و پيڤكه گريدانا وان و قهديتنا پهيوه ندى و روونكرنى دناقبهرا وان ليئه گهران و تيكيستى نوي ئافرانديدايه.

- بلانا فهكولينى:

ئه فهكولينه لژير نافونيشانى (رولى ههفتيكيستى و جورين وي د ئافاكرنا تيكيستى هوزانا كرمانجيا ژووريدا) هاتيه پيشكيشكرن و لسهر سي پشكان هاتيه پارقه كرن:

پشكا ئيكي: ئه فهكولينه لژير نافونيشانى (ههفتيكيستى، تيگهه و رهه ندى) هاتيه دارشتن كو دهه سه ره بابه تان بخوڤه دگريت و گرنگترينى وان (پيناسين ههفتيكيستى) كو ب تير و ته سه لى دويچوون لسهر وان پيناسان هاتيه كرن، ههر وهسا (جورين ههفتيكيستى)، كو تيدا چه ندين جور هاتينه بهرده سترن، سه ره راى هندی ب چرى راوهستان لسهر (ياساين ههفتيكيستى) هاتيه كرن كو نهو رپرمون بين ريكخستنا في تيگهه دكهن ههر وهسا باس ل (پيشه رين پيڤكه گريدانا تيكيستان و دروستبوونا ههفتيكيستى) هاتيه كرن و تيدا باس لسهر وي چه ندى هاتيه كرن كا چهوا ههفتيكيستى دشيت تيكيستان پيڤكه گريدهت و ل دوماهينى و لژير ناڤى (ههفتيكيستى و بزاقين رهخنه گران) رولى هندهك رهخنه گرين دڤى بواري دا پيشهنگ هاتيه باس كرن.

پشکا دوویی: ئەف پشکه لژیڕ ناڤونیشانی (ههفتیستی و ئاڤاهی - بنیاتی - تیستی هوزانی) هاتییه نڤیسین کو ژ نه ه سه ره بابه تان پیکدهیت و ژ گرنگترینی وان (تیستی هوزانی و رهه نڤین په یوه نڤینا) کو تیدا به حس ل وان رهه نڤینا هاتییه کرن یین دبنه کارا بو داهینانا تیستی هوزانی، هه ره وه سا ناڤونیشانی (تیستی هوزانی سنوور و هه بوون) کو تیدا فه کو لین لسه ره بو چوو نڤین هنده ک فه کو له ران و ماهیه تا تیستی هوزانی و ههفتیستی و لیڤه گهرین ده لالی و فه شارتی هاتییه کرن، زیده باری هندی کو ئه رک بجه دهیت ناڤونیشانی (ههفتیستی هوزانی د ناڤه را داهینه ری و وه رگیدا) هاتییه دارشتن ب مه ره ما لیکنیزی کرنا هه ردوو جه مه سه ریڤ د داهینانی دا ئه کتیف، زیده باری هندی ناڤونیشانی (ههفتیستی و گرنگیا زمانی هوزانی) کو تیدا ب دریزی لسه ره ههفتیستی زمانی د بیافی تیستی هوزانی هاتییه کرن زیده باری هندی ل دو ماهیا فی پشکی ناڤونیشانی (ههفتیستی و ته کنیکا بکارهینانی د تیستی هوزانی) هاتییه دارشتن کو بوویه دو یه چوو ن لسه ره پرو سا بنا فه چوونا تیستی بو ناڤ تیستی نوی ئا فراندی.

پشکا سییی: ئەف پشکه ب ناڤونیشانی (به ره ژه نگیڤ ههفتیستی) - میکانیزم، ته کنیکا ئیستاتیکی - د هوزانا کرمانجیا ژوو ریڤا، ئەف پشکه لسه ره دوو با سا هاتییه پار فه کرن، یی ئیکی: بناڤونیشانی (میکانیزما ههفتیستی) کو ئه و بخو لسه ره شه ش سه ره بابه تان هاتی یه دابه شکر، و گرنگترینی وان (میژتئا دیسکورسان و دووباره بکار ئینانا وان) کو تیدا به حس ل میکانیزما میژتئا دیسکورسی هاتییه کرن و چه وانیا دووباره بکار ئینانا وان د تیستی هوزانی یی نوی دا، زیده باری هندی ناڤونیشانی (ههفتیستی و لیڤه گهرین تیستین ئینی د هوزانی) کو تیدا به حس لسه ره لیڤه گهرین ئیسلامی و ئایهت و فه رمووده و چیروکین قورئانی و ئاینین ئیزدی و مه سیحی هاتییه کرن، د با سی دوویی دا، ناڤونیشانی (ته کنیک و ئیستایکا ههفتیستی دهوزانی دا) هاتییه دارشتن کو تیدا به حس لسه ره ههفتیستی ده ره کی و ناڤخویی و ته کنیکین تییه لکیش و دراماتیکی و ئه نا گرام و پارا گرام و ته کنیکا دووباره کرنی و زمانی و وینهیی هوزانی هاتییه کرن.

- ئاستهنگین فهكولینی:

ئاستهنگین فی فهكولینی لگه‌ل دهستنیشانكرنا بابه‌تی نامی دیاربوون، نهوژی كا ب چ شیوه زاراڤ بهیته وهرگرتن، چونکی ئەه‌ف زاراڤه یی خۆمالی نینه، به‌لكو یی بیانیه و وهرگیرانا وی بو سهر زمانی كوردی ئەم نه‌چاربووین زاراڤی نهو بكاربینین، زیده‌باری هندی نیزیكبوونا وی بو هنده‌ك زاراڤین دن كو بو لایه‌نین جیواز بو هه‌مان مه‌رم بكار دهین، به‌لی و هسا دیاره ئەه‌فی زاراڤی نه بتنی د زمانی كوردیدا ئەه‌ف ئاریشه هه‌یه، به‌لكو ههر ده‌می زاراڤ بو زمانه‌کی دن مشه‌خت دبیت ئەه‌ف ئاریشه دیاردبیت.

- پیشنیار:

پشتی فهكولین بدوماهی هاتی فهكوله‌ر ب گرنه‌گ دزانیت كو هنده‌ك پیشنیاران به‌رچاڤ بکه‌ت:

۱. كار لسهر هندی بهیته كرن كو تیگه‌هه‌کی ئیگرتی بو فی دیاردی د زمانی كوریدا بهیته دانان.
۲. فهكولین لسهر فی دیاردا ره‌خنه‌یی بتایبه‌ت لسهر هوزانقانه‌کی دهستنیشانكری كو پتر سنوردار بیت.
۳. پی‌داچوون لسهر بوچوونین تیورناسین كورد ده‌رباره‌ی فی دیاردی و دهستنیشانكرنا پیشینی وان.

په‌راویزین پیشه‌کی

- (^۱) مه‌رم ژ تیگستی كه‌فن - پیشین، ئەو تیگسته یی ژ لایی میژوویی فه به‌ری تیگستی نوی ئافراندی هاتی دروستكرن و ژ لایی ده‌میشه‌ل پیشی تیگستی ناڤه‌اتیقه دروستبوویه، و تیگستی سه‌رده‌م، ئەو تیگسته یی هه‌قه‌ده‌م دگه‌ل تیگستی نوی ئافراندی و بیافی ده‌می دناڤه‌را و اندا گه‌له‌ك ژیک دوویر نینه.
- (^۲) د. محمد الاخضرالصبيحي، مدخل الى علم النص و مجالات تطبيقه، دار

العربية للعلوم ناشرون، بيروت، ۲۰۰۸، ص ۱۰۳

هه‌شکا ئیکێ

هه‌فتیکستی، تیگه‌ه و ره‌هه‌ندیڤ وی

ههه و النامهه كتيب

۱ - پیناسین تیکستی:

۱ - ۱ - دمرزینک:

ئیکەم نیاسینا ھەر دیاردەکا ھەبیت کو ب مەرما کورتکرن و روونکرنی پینگاڤا پیناسەکرنا وانە، ژبەر کو ب ریکا وی پیناسا کورت دشیین تایبەتمەندیین دیار و ھەرە گرنگ ب چەند دەربرینین دیار و بەرچاڤ دیار بکەین و ئەڤ چەندە ژى دى بیتە دەرگەھى دەستپیکى بۆ چوونەناڤا ڤى دیاردى یان بابەتى، دبیت ھەمی لایەنین وی بەرچاڤ نەکەت، بەلى خۆاندەڤانى ئاسایی و بلەز دشیت مفاىی ژى وەرگريت و ب ژیدەرەكى ھەرە گرنگ بزانیەت. تیکست وەك ھەبوون یى کەڤنە، بەلى دیارکرنە رەھەندیین وی یین ژ دەرۆبەرەن جودا دکەت وسیمایین وی د ڤەکولینین دەرنگدا سەرھلداين بەرچاڤ ببن، ھەر وەسا دڤى بیاقیدا باختین دبیزیت: " ئەو روویدانا راستەخۆیە یاكو ئەڤ زانستە لسەرھاتى بنیاتنان و ھەر لدور وی دزڤریت چ لایەنى ھزرى یان ویژدانى پیڤە دیار بیت... " (۱) و ئەڤ پیڤە دیار بوونە ژى وی چەندى دگەھینیت کو د بنیاتی خۆدا تیکست کومکەر و پیکھینەرە، ئانکو ژ دەرۆبەرەن میژانى دکەت بۆ ئاڤاکرنى و پیکھاتەکا نوى و یا جیواز ژ دەرۆبەرەن پیک دەھینیت و تایبەتمەندیە خۆ وەردگريت ئەڤ چەندە ب ریکا ھزرى و زمانى دروست دبیت، ب وی شیوہى " تیکست ئامیرەكى زمانییە و دووبارە سیستەمى زمانى ب ریکا ئاخفتنا ھەڤبەند پارڤەدکەت و مەرما وی ژى وەرگرتنا راستەخۆیە ژ جۆرەها بیژەیین بەرین و سەردەم " (۲) و دەھەمان بیاقدا (ھارتمان) وەسا دبینیت کو تیکست " پارچەکا فرەشیوہیە و خۆدان دەلالەت و ئەرکە، ئانکو پارچەکا بەرھەمەینەرە ئاخفتنییە " (۳) ئەڤ پیناسین بوورى ھەر چەندە ژ لایى دارشتنیڤە وەکو یەك نینن، بەلى ھزرا دارشتنا وان دچیتە دبیاڤین ھەڤ سنووربوونیدا. ژبەر کو کەرەستین پیکھینەرین تیکستی و یى ھەرە سەرەكى (زمان)ە و دبیتە روویى

دیار و هه‌لگری ده‌لاله‌تی و تاییه‌تمه‌ندیین فورمی، (جاك دریدا) دیتنه‌کا دی بو تیکستی دبینیت، لده‌ف وی تیکست "چینا پارچانه، ئانکو بناف ئیکشه‌چوونا یاریه‌کا گرتی و فه‌گری یا هه‌فده‌مییه،... تیکست لده‌ف وی ئیک باب نینه و فره ریه‌ وریچاله، به‌لکو ریخستنا ریهانه،... " (4) ئە‌ف ریخستنه وه‌سا دیاردبیت کو ب مه‌رما په‌یدا کرنا ناسنامی و ریخستنا پی‌که‌اتین تیکستی، تیکست پشتبه‌ستنی لسه‌ر خو بتنی ناکه‌ت، به‌لکو ب ریره‌وا خو‌دا ژینگرتن و هه‌لبژاردنا ژیدم‌رین مفا وهرگرتنی به‌رده‌ست دکه‌ت و ژ هه‌ر یه‌کی تایه‌کی وهردگریت و ئاقابوونا خو مسوگه‌ر دکه‌ت و لدوماهی ناسنامه‌کا دیارگری وهردگریت.

تیکست، ب مه‌رما فه‌هاندنا که‌رستان لگه‌ل ئیک و تیکه‌لکرنا وان د هه‌بوونه‌کا دیارگری یا به‌رجسته‌دا، دچه‌ندیین فلتهر و پروسین جیواز دا دبوریته، ئە‌ف پروسه‌ ژێ ئه‌رکی وی بژاره‌کرنا به‌ره‌مییه و ئاقا کرنا په‌یکه‌ره‌کی تایه‌ته‌ کو بشیت ب هه‌می تایه‌تمه‌ندیین خو‌فه په‌یوه‌ندیه‌کا ته‌کنیکی د ناقه‌ه‌را پارچین ویدا هه‌بیت و ببیته هه‌لگرا ده‌لاله‌ته‌کا دیارگری یا ره‌گه‌زین وی یین ئاقا که‌ر ئه‌رکی خو‌بجه‌بینن.

د ئاقا کرنا تیکستیدا چه‌ند لایه‌ن کارا دبن و ئە‌و گه‌ورینیین بسه‌ردا ده‌ین ژ لایه‌کی هه‌بوونه‌کا نوی دبه‌خشن و ژ لایه‌کی دیشه وان په‌یوه‌ندیین زمانی و ده‌لالی به‌یز دئێخن، بقی چه‌ندی تیکست دبیته " بیا فه‌کی تایه‌ت یی ژیواری و میژووی... و تیکست دبیته په‌قینه‌ری بیا فی زمانی " (5)، ئە‌ف په‌قاندنا زمانی ژێ مه‌رم پی ئە‌وه زمانی ژ که‌رستی ژینگه‌ه و ده‌وروبه‌ران هاتی وهرگرتن ده‌یته جووین و دووباره ده‌یته ئاقا کرن کو سیمایی تیکستی نوی وهرگرت.

تیکه‌ه و دیتن و ریبا زین تیکستی مفا ژێ وهرگرتی دبیته فره‌چه‌ق و فره‌هه‌ندی و ژبو پتر تیکه‌هشتن و ناساندنا تیکستی و فه‌کولینه‌کا هه‌مه‌لایه‌نه یا گرنکه تیکست به‌یته شه‌رؤفه‌کرن لدویف وی ژینگه‌ه و بارودوخی تیدا هاتی ئاقا کرن، ئە‌ف ناساندنه ژێ دکه‌فیته د بیا فی ناساندنا تیکستیدا.

دبیت لیگه‌ریان د بواری هه‌ر تیگه‌هه‌کی یان زانسته‌کی دا ل گوره‌ی بارودوخین به‌رده‌ست و که‌رستی ٬ کاری ریکین جودا جودا ل به‌ر فه‌کوله‌ری دیار بکه‌ت، ژیه‌ر هندئ وه‌کو ریسایه‌کا زانستی ژبو فه‌دیتنا فه‌شارتیین فی تیگه‌هی دی په‌نایی به‌ینه به‌ر گو‌تئا (پارت) ی، ئە‌وا دبیزیت "هه‌ر تیگه‌هه‌کی هه‌فتیکستی یه" (٦)، لئ رونا‌هیا فی گو‌تنئ ئە‌و په‌یوه‌ندیا د ناقه‌ه‌را سیمایین تیگستین جورا‌و جور یین پیش وه‌خت و سه‌رده‌م یین ل دوور تیگستی نوی ئافراندی دفرن کو ئە‌و بخو د بنیاتدا دبه‌نہ تومکئ بزاره یی داهینه‌ری تیگستی ژ بو فه‌خوارنا وان ده‌لاله‌تین جورا‌وجور یین ب وی دبه‌خشن، چونکی ل پروسا داهینانا تیگستی ئە‌گه‌ر ئە‌م به‌ری خو بدیهینی وه‌کو گیانه‌کی خو راپیچای و دویر ژ ده‌وروبه‌ران دی بیته کیماسیه‌ک دهره‌قا وی تیگستی، به‌ئ ل ئە‌نجامی پیکگوهارتئا زانیاریین دناف میشکی داهینه‌ری دا یی نه‌چاره لیقه‌گه‌ری بو وی بیردانکا هزری یا هه‌مه‌جور یا هه‌ی فه‌گه‌ریت و مفای ژئ ببینیت.

ژبو فی چه‌ندی ب روونی دیار بکه‌ین، دی ب ناقه‌ه‌فتیکستی فه‌ چین و ژ چه‌ند لایه‌کان فه‌ دیارکه‌ین:

١ - ٢ - ژ لایی زمانی فه:

Intertextuality: denotes a "شیوه‌ی هاتییه" د زمانی ئنگلیزی دا بشی شیوه‌ی هاتییه" but ،transposition of one or several signe systems into another or other any texte is the "هه‌روه‌سا" (٧) "this not connected with the study of surces absorption and transformation of another" (٨)، بشی چه‌ندی و لگوره‌ی ئە‌فا بوری کو په‌یوه‌ندیا وی باراپتر ب سیسته‌می فه‌ گریدایه، ئانکو فه‌گه‌ریانا تشتی بو چه‌ند لیقه‌گه‌را ن.

هه‌ر ب هه‌مان پیدا‌چوون د زمانی فرهنسی دا بشی شیوه‌ی هاتییه:

"Intertextualité:<< Ensembl des relation qu'un texte et notamment un texte litttéraire entretient avec un autre ou avec

،le plagiat ،tant au plande sa cré ation. (par la citation ،d'autres le pastiche... etc) qu'au plan de sa lecture et de sa ،l'allusion comprehension par les rapprochements qu'opère le lecteur واته^(٩)، (ههفتيکستی کومهکا پهيوهنديانه يا کو تيکستهکی ئهدهبی ب تيکستهکی ئهدهبی یان کومهکا تيکستين ديغه گريدهت ل ئاستي داهینانا خو ب ريکا دهق وهرگرتن، شوينگرتن، ئاماژه، ههفرکی، ، ، هتد و ل ئاستي خواندن و تيگههشتنا وی ب ريکا پهيوهنديا خواندهقان دروست دکهت)

د ژيدهرين عهري دا ب شيوهکی بهرفره بهحس لي هاتييهکرن چ تيکست یان ههفتيکستی، بشيوي ل خواري ديار:

- د (مختار الصحاح) دا "ن ص ص - (نص) الشیء رفعة و بابه ردّ و منه (منصّة) العروس بكسر الميم و(نص) كل شیء منتهاة...."^(١٠)، كه واته بلندكرنا تشتي و په لها بويكي و ههرومسا دوماهيا ههرتشتي.

- "النص، رفع الشیء، وكل ماظهر"^(١١)
- " نص الحديث اليه، اي رفعه، و ياتي بمعنى الظهور و التراكم والاستخراج"^(١٢)
- " فألنص اذا الرفع و الظهور و المنتهى و التناص: ازدحام القوم"^(١٣)
- "التناص: من نص، نصا، الشیء: رفعه وأظهره، نقول، نصت الحديث أي رفعته الى الاعلى"^(١٤)
- " التناص. يقال هذه الغلاة تناص، ارض كذا و نواصيها اي تتصل بها "^(١٥)

ئهف روونكرنين زمانى يين لسهرى ديار سهرراى جيوازيا وان ژ لايي دهمی و شيوازي داناني فه و فرهزرى و فرمروشهنبيريا دانهرين وانفه، دشين بيژين كو لسهر هندى كوم دبن كو (تيكست) كومكرن و فهگواستن و فههانندن و پهيوهنديكرن و فهگيرانه د ناقبهرا تيکستهکی یان چهند تيکستين بهرين و سهردهم و بهرجستهبوونا وان د ناف سيمايين تيکستهکی نوى و سهنتهر دا و ئهف بهرجستهبوونه چيدبيت ب شيوهکی راستهوخو یان نهراستهوخو.

۱- ۳- د فەرھەنگی کوردی دا:

ئەگەر ئەم بەری خۆ بدەینە فەرھەنگی وەکو کەرستەکی کومکرنا پەیشین مللەتەکی دیارکری کو ببیتە کۆمکەرا دەربرینین جوادا ل رەوش و ھەلکەفتین جودا، دی بینین ئەف فەرھەنگە دبنە گەنجینەکا بژارە بو نۆیسین و کومکرنا و پاراستنا قان پەیشان ب شیوہکی وەسا کو ل دەمی قەگەریان بو وی دەیتەکرن ئیکسەر مەبەستا خواندەقانی بەردەست دکەت، دق بواریدا فەرھەنگی کوردی سەرەرای فرەجوری و بەستنا وان ب دیالکتین کوردیقە دی بینین شیاینە تا رادەکی وان پەیشین ھەمە رەنگ لدرور خو کوم بکەن.

- ژلای زمانی (فەرھەنگی) قە:

بیای قە ئامادەبوونا قەکولینین- رەخنەیی- یین کوردی لگورە ھەریمین دەوروبەر درەنگ سەرھلداپە، مەرەم پی ب شیوہکی وەسا بیت کو خزمەتا ئەدەبی کوردی کریت، ئەف چەندە ژ قەدگەریت بو بارودوخی ناخخوی یی کوردان و ئەو سیاسەتا مللەتین دەوروبەر بەرامبەر کوردان بکاردئینا و ژ ئەنجامی قی چەندی و ژلایەکی قە کەلتوری کوردان ھاتە بەرزە کرن و ژلایەکی دیقە بیای رەخنی گرنکی پی نەھاتە دان.

ئەگەر ئەم بەری خۆ بدەینە پەیشا (Texte) یان (نص) د زمانی ئنگلیزی دا یا ژ پەیشا (Textos) یا گریکی ھاتی وەرگرتن و دزمانی عەرەبی دا تایبەتمەندا رەسەنبوونی پیقە دیارە کو دفرھەنگی عەرەبی دا ھاتییە، بەلی دسەر ھندی را یا بوویە وەرگیرانا پەیشا ناھاتی کو گریکییە و ب چەندی شپوہیان ھاتییە وەرگیران، و دەھردوو کەلتوراندا واتا (قەھاندن) دگەھینیت.

دزمانی کوردیدا و ل گورە وان قەکولینین لسەر تیکستی و ھەفتیکستی ھاتییە ئەنجامدان بو ھندی دچن کو ئەو پەیشین بەرامبەر زاراقتین ناھاتی بکار ھاتین وەرگیرانە یان ژ زمانی ئنگلیزی یان عەرەبی^(۱۶) و خول سنووری پەیشی نەگرتییە، بەلکو ئیکسەر بەری خۆدایە بابەتی (ھەفتیکستی).

د فەرھەنگین کوردی دا پەیشا ڤهاندن ب چەندین شیوان هاتییه کو
 دەربرینی ژ دیارده کی دکن چیدبیت د شیوهی دا جیواز بن به لی د ده لاله تا خودا د
 ئیک بیاڤ دا دیار دبن بقی شیوی لخوازی.
 د فەرھەنگا سپیریژدا بقی شیوهی هاتییه:

- " ڤههینوک: تیک ئیخ، تیکرا کەر، لیکنان کەر
- ڤههینک: تیک ئیخ، لیکن گریډوک، لیکن ئیخستوک، ناڤک لەل برتیک
 پەشینک
- ڤههینای: لیکن ئیخستی، تی پەشانندی، لیکن گریډای
- ڤههاندن: راجاندن، ریزکرن، شیرەکرن
- ڤههینای: راجینای، ریزبوی، ستیرەبوی
- ڤههینوک، راجینوک، ریزان" (۱۷)

هه روهسا د فەرھەنگا سندی دا ڤههاندن بقی شیوهی هاتییه:

- ڤههاندن: (ژ پ) (ڤههین. دڤههینیت) ڤههونان "وی کەزینی ڤههاندن
 "شرینی کەزیهک ڤههاند.
- نهو بو نڤیسینا هوزانان ژی تیت بکارئینان (وی هوزانهکا بهرکهتی
 ڤههاند)" (۱۸)

د ڤان هەردوو فەرھەنگین هاتینه دیارکرن دا پەیشا (ڤههاندن) بو مەرما
 تیکه لی و پیکڤه گریډانی دهیت، ئانکو تیکه لکرن و پیکڤه گریډانا پتر ژ
 پیکهاتییه کی ب مەرما ڤههاندنا تشتی، ئەڤ چەندە ژی د ناڤ هەردوکاندا ڤههاندنا
 دیت، لی تشتی بالکیش یی د فەرھەنگا (سندی) دا بهرچاڤدبیت، ئەوژی ئاماژە
 کرنه ب هوزانی و چەوانیا راجاندنا وی، ئانکو ئیخستییه د بیاڤی داھینانا ئەدەبی
 دا و ئەڤ تاییه تەمەندییه پی بەخشییه.

۱- ۲- پیناسین ههفتیکستی:

گرنگیا هەر بابەتەکی لسه‌ر دوو ئالیان رادوهستیت، یی ئیکئی ئەو دابیشا بو یی به‌رامبەر (الآخر) پيشکەش دکەت، یا دووی چەوانی و شیوازی ژیگرتی یی ئارسته‌کرنا وی دابیشی و هەر وهسا ئەو ئەرکی گرنکی دگيریت د چاره‌سه‌رکرنا گرنکیپیدانا وەرگری د بیاقی هزری و روشەنبیری و ژیانئ دا.

لشیره دی سیمایین وی زانستی دیار و به‌رچاقبن زیده‌باری وی سنووری چالاکیین ئەو زانست بخۆفه دگريت و تیدا کاردکەت و زقراندنا وان زانیاریین سهرنج راکیش، د قی پروسی دا دی بزاقی کەین خو ژ ره‌قینا ئامازەکه‌ران بپاریزین، ئەوژی ب ریکا پیکشه نويساندا ئامازەکه‌ران^(*)، ئانکو ب ریکا لیكدانیین لوژیکی دا کو ئەو بزاقا بازنه‌یی یا ئورگانیزمی و ریزکرنا لوژیکی ژ هەمی ئالیانقه بهیته پاراستن و ببیته فاکتەر دا کو وینه‌کی روون بهیته نیشاندا.

بیگومان، هندیکه پیناسین گشتی نه دهمبارهی هەر زانسته‌کی ل ده‌ق پيشه‌نگان باراپتر ژ لایئ نیشانکرنيقه هاتینه گهورین، بگره ژ (میخائیل باختین) و تیورا دیالوکی - شه‌نگستی دیالوکی- و (جولیا کریستیفا) و ههفتیکستی یا کو تیگه‌ه و سنوور و شیواز بو داناین^(**) ژ بهر هندی و داكو دیتنه‌کا هه‌مه ئالی لسه‌ر قی تیگه‌هی بهیته دیتن چەندین پیناسان دی پیش چافکه‌ین.

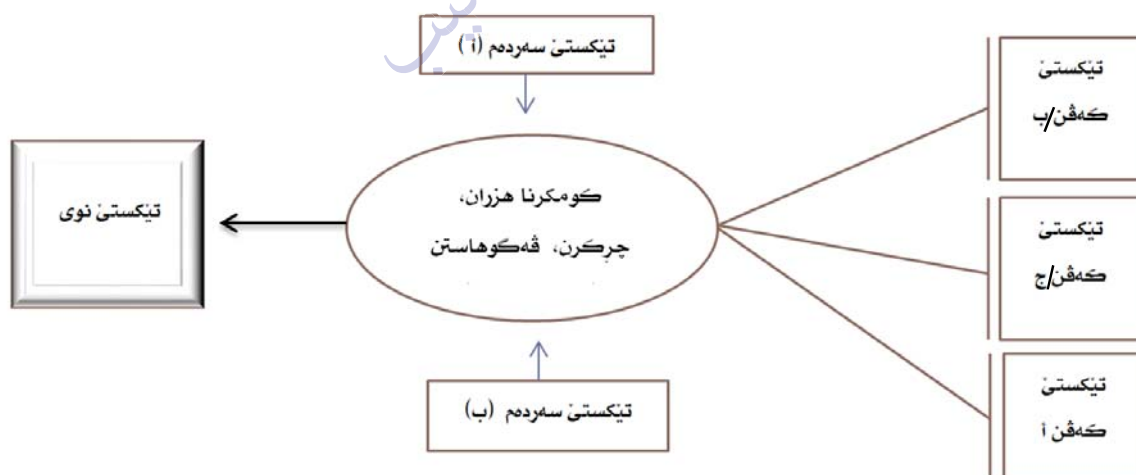
زاراقی ههفتیکستی ل گورهی قه‌کولینین ئەده‌بی، زارا‌قه‌کی نوییه، دکو‌کا خۆدا تیکه‌لبوون و حە‌لان‌دن و پیکشه‌نويساندا تیگستان به‌رجسته دکەت و هەر دق بازنه‌یی دا کارا دبیت ل گورهی قی چەندی وهسا دیاردبیت کو پیناسین بو هاتینه کرن ئەگەر ژ لایئ دهربرینی قه‌ یین ژیکجودا بن ژی، به‌لی د گه‌وه‌هری خۆدا دهربرینی ژ حە‌لان‌دن و تیکه‌لبوونا چەندین تیگستین که‌فن و سه‌رده‌م دکەت و سه‌ر ژنوی د تیگسته‌کی دیدا و ب هزره‌ک و شیوازه‌کی نوی به‌رجسته دبیت چ ژ ئالیئ ناقه‌روکی یا فورمی بیت^(***) ب قی دیتنی دی شیین بیژین " ههفتیکستی، قه‌گه‌واستنا دهربرینی بوری یا هه‌قه‌ده‌من، یانژی دابران یان قه‌گه‌واستنه ... د

بنیاتدا ژیگرتنه کا لیكدایه پیکشه کوم دبن ب مهرما ریڅخستنا تیڅسته کی واتادمر و بهرجسته بوونا وی دناف یی هاتی دا، یانژی یی بو دهیته فهگوهاستن... ههر تیڅسته کی هه بیت ژ لیكدانه کا هه مهرهنگ (فسیفسائی) یا تیئه لکیش پیکدهیت و ههر تیڅسته کی هه بیت میژتته یان ژی فهگوهاستنا هندهک تیڅستین دیه" (۱۹) ل گورهی تیگههی فی پیناسی دوو ئالیین سه ره کی دهر بارهی هه فتیڅستی بهرچاقدبن، یی ئیکی ئاڤا کرنا تیڅستی نوی ئاڤراندی ب ئاگههی یان ژی بی ئاگههی ژ ئه نجامی هندهک تیڅستین بهری یان هه قدهمی وی تیڅستی نه، یی دووی: تیگه لبوون و نویساندنهک یا د ناڤهرا تیڅستاندا هه ی وهکو فه ریژهک بو وی باگراوهندا بو داهینهری ژ ئه نجامی قه دیتن و خوآندنی دروست بووی، لهوما دیتنا تودوروف (Todorov) ی ههر د فی بیاقیدا دچیت و دبیزیت: "ئه وهه فتیڅستی لسه ر ئاسته کی زور سادهیه، ههر په یوه ندییه کا د ناڤهرا دوو بیژه یاندا بیت ب هه فتیڅستی دهیته هه ژمارتن،... ههر دهمی دوو به ره مهین سه رزاری یا دوو بیژه هه بن لگه ل ئیک گهنگه شی بکن، دکه قنه د ناڤ جوړه کی په یوه ندیین سیمیلوژی دا کو دبیزنی په یوه ندییا دیالوکی" (۲۰) ئانکو په یوه ندییه یا کو سیمایی تیڅستی نوی ئاڤراندی دیار دکهت کو په یوه ندییه کا قه شارتی ب ریکا داهینهری د ناڤهرا تیڅستی وی خوآندی یان ب ههر ریگه کی پی ئاگهه بیت چ کهفن یان سه ردهم بیت، بشی چه ندی دبیته هوکاری ژ دایکبوونا تیڅستی نوی.

هه فتیڅستی د بنیاتدا "ئه وهه کو د ناڤ تیڅستیدا دهریرینهک پهیدا بیت کو د بنیاتدا ژ هندهک تیڅستین دی هاتبیته وهرگرتن، ئانکو قه قه تاندن یان فهگوهاستنا وان دیاردانه بین کو دکه قنه د بیاقی ئاخفتین ئاسایی و فهگوهیزین بو ژیگرتنن ئیستاتیکی و ل گورهی بوچوونا کریستیقای و پشتبهستن لسه ر (باختین)ی دبیزنی دیالوک یان ژی فردهنگی" (۲۱). لدویف فی بوچوونی، ههر بیژهیه کا هه بیت چ گوتنن روژانه یان ژ به ره مهی ئه دهبی دکه ته ژیدر بو تیڅستی نوی ئاڤراندی و دئخیته ل ژیر تیگههی هه فتیڅستی، و ب زقرین ل دور فی تیگههی، جیولیا کریستیفا، دبیزیت: "د بنیاتدا هه فتیڅستی

ڤهگواستنا تيکستيه بۆ مه ديار دکهت کو د بياڤى تيکستی دا ژمارهکا بيژهيان بين ههين ژهندهک تيکستين دى هاتينه وهرگرتن ئیک و دوو دبزن و لاددن " (۲۲).

ليکهيان بۆ پهيدا بوونا ههڤتيکستي، دى مه ڤهگهزينيت بۆ پيکهاتا روت يا دروستبوون و بيک گهشتنا تيکستان، لڤيره دى بزاقى کهين ژبو ديتنا گونجاندا شيانان يا کو سيستهمى تيکهليى پهيدا دکهت، ئانکو" هر تيکستهکى ههبيت دکهڤيته خالا بيکگهشتنا ژمارهکا تيکستان و دههمان دهمدا دوباره خواندا (وى) يه و بوونا (وى) يه و گونجاندا (وى) يه و ڤهگواستنه ژ (وى) و کويراتيه بۆ (وى) " (۲۳) (*). سههدمى لکهل ڤى چهندى دى مه گهزينيت وى چهندى کو دوپاتى لسهرائيى ئايديوئوزى و هزرى بکهين، زيدهبارى ئەو پهيوهنديين ههڤشکين دروست دکهت بۆ مه دياربوون کو ئەو نهبتنى تيکهلبوونا پهيف و دهبرينايه، بهلکو تيکهلکرنه هزريه و ئارستهکرنه وى يه د هزر و فورمهکى نويداب وى شيوهى کو ئالىي بهرههههبوونى و ئافراندا نوى تيدا ديار بيت و تابهتندهيهکا نوى يا خورستى و رهههه وهرگريت، هر وهکو د ڤى شيوهى دا دياربيت:

وينى ژماره (۱) ميکانيزما ڤهگواستنى ژ تيکستى کهڤن و سههدم بۆ يى نوى.

ههفتیستی، پهیوهندی ب ههرفاندن و ئاڤا کرنی ڤه یا هه، ب دهربرینه کا دیتر دی گفاشتن و تیکه لکرنا کومه کا تیستی کهن و دوباره داهینان و به لافکرن ب توبوگرافیه کا نوی و دی بینن نهو " پیکهاتهیه ژ ههرفاندنا ژماره کا تیستان بو ناڤ تیستی هوزانی کو بیاڤه کی تیستی تیکه ل پیکه دئینیت، بڤی چهن دی دی بیته چهه گروهه ک ژ گروهه کا مهزنتر کو د بنیاتدا بیاڤی تیستی وهرگرتی پیکدئینیت " (۲۴) هه رفی بیاڤیدا (کمال ابو دیب)، دبیزیت: " هه تیسته کی نوی فورمی تیستی کهن دهرفینیت، و یا ب دست مه دکه ڤیت ژماره کا تیستانه نهه نه شیین د ئیک نمونه ی دا دیار بکهین، به لکو د زنجیره کا تیستی داهینای دا. تیستی رڤشتی خو یی هه، دارا خیزانی، به لی ب چ شیوه وینه کی بچویک نینه ژ یی بهری خو، نهو ئاڤراندنه کا نوییه و زیده گافییه ". (۲۵) (۶)

بیاڤی ههفتیستی سنووران دهر باز دکته، چیدبیت ژ یه که یین واتا هه لگرین بچویک دروست ببیت یانژی ب روویدان و ته مامی بهیته هه مبیژکرن (*) و ههروه سا دبیت " دوو کارین درکاندنی، دوو روویدان بکه ڤنه د پهیوهندیه کا سیمپولوژی یا تایبه تدا کو دبیزنی پهیوهندی دیا لویکی. و پهیوهندیین دیا لویکی، پهیوهندیین سیمپولوژی نه د ناڤهرا هه می دهربرینین دکه ڤنه دبازنی پیکه یشتنا درکاندنی دا" (۲۶) هه رفی بیاڤیدا دشین وه سا دیارکهین کو" پیکه اتنا تیسته کییه ژ هنده ک تیستی بهرین یان هه ڤدهم، ئاماده بوونا وان د ناڤهرا بهرزه بوونی و پهیدا بوونی و گشتی و پشکی و راسته وخو و نه راسته خو و ناڤه کی و دهره کی دایه " (۲۷).

د نهده بی کوردیدا و بتایبهت د بیاڤی هوزانیدا و ب لیگه ریانه کی رهنگه ئیکه م ئامازه بو ههفتیستی ڤه گهریت بو هوزانین (جزیری)، نهوژی ل گوره ی وی هوزانا هاتی ڤه هاندن و تیدا ئامازه ب دزیا نهده بی (هوزانی) دای، ده می دبیزیت:

"ئەي مەلا نامی تەییە خەمسە عەشەر
 تە بشعرا نە تە گوتی خوە دکی قەند و شەکەر
 دورری ناسوفتە دەوونی مە نەدی مسلی تە قەت
 نە دەستەمتی عەجەمی دا نە د ئقلیمی تەتەر
 ئەفچ شیعروغەزەلن، مەدح و سەنایا خوە دکی
 دجقاتان وە د تی مە تو بتەعن ب خەبەر...
 دەست وپایان ژبەری زیئە بکی دی تە بکم
 مسلی حەممادی عەرەب هەر وەکی شیخ ئانی ب سەر"^(۲۸)

د بیاقی دیارکنا زاراقی هەفتیکستی ئاماژەکا راستەوخو ناهیتە دان بو
 قی تیگەهی، بەلکو جزیری هەفشیووی هوزانئانین (عەرەب) د هوزانا خوئا ئاماژە ب
 دیاردا (دزیا ئەدەبی) دایە، ئەوژی ب هوزان ئاماژە ب چەوانیا دزینا هوزانین خو کریه
 ژ لایئ وی مەلایئ ب ژمارە ناخی وی دیارکری، تشتی گرنگ لئیرە ئەووە کو ئەف
 ئاماژە پیکرنە دبیتە ئیکەم ئاماژە بو تیگەهی تیکەلبوونا تیکستان و چەوانیا
 بکارئینانا وان ژ لایئ کەسین دیترفە.

ب پیداچوون لسهروان پیناسین هاتینە نیشانندان، دشین ئەفان خالان بەرچاقبکەین:

۱. بدروستبوونا تیکستی نوی و دکریارا هەفتیکستی دا تیکستین بەری دبنە
 لیقەگەر بو هەبوونا یی نوی.

۲. تیکستین بەرین و هەفدەم د پروسا هەفتیکستییدا ئەو تاییهتەندیین هەین ژ
 دەست د دەن بتاییهت د بیاقی دەسبەردانا هزری دا ل دەمی د ناخی نویدا دیار
 دبن.

۳. ژبەرکو تیکستی نوی ئافرانندی ب بەرگ و شیوازەکی نوی دەیتە داهینان
 ونوینەراتیای ستایی نئیسەری دکەت و ب رەنگەکی نوی دەیتە داهینان، ژبەر
 هندی دەریینی ژ وی قوناغا تیدا بەرەم هاتی دکەت و دبیتە نیشانندان
 شیوازی نئیسەری نوی.

٤. دووباره ساخرن و نوى ئارسته كرنا سىما و سىمبۇلانه د بياقى پهيكهر و ئافراندهكا نويدا.

٥. دبىته ئەگەر ژبو تىگه لىبوونا هونەر و ژانرین ئەدهبى و نیشاندا و ان ب وینهكى نوى كو بهروفاژى يى كهفنه و تايبهتمه نديهكا دن بخوڤه دبىنيت.

"ئسەرئاستى دارشتنى تهكنيكهكه ژبو فهديتنا خو د هندهك تىكستين دياكريدا، ئانكو يين سهر كاركرى و بىقى چهندى دى بيته بهرههمهينەر، ئەوژى لدويش تىگههشتنا خواندهفانى"^(٢٩) يى بكارى فهديتنا وان پهيوهنديين د ناقبهرا تىكستين پيشين و سهردهم لگهل يى نوى رادبىت و ليقهگهرا وان دهستنیشان دكهت.

١- ٣- جورين(شيوين) ههفتيكستى:

پيداچوون ئسهر زانستين ئەدهبى و فهكولينين رهخهيهى دهرگهههكى بهرفرهه يى ليگهريانى ل دهف خواندهفانى رهخهگر فهدكهت^(*) بىقى شيوهى فهكولين ئسهر ژيدهرين رهخهيهى و بابتهين ئەدهبى ريكي د دن كو دوباره بهرههمى ئافراندى بهيته ئافاكرن، زيدهبارى دياركرنا رادى رهسهنايهتى و پهيوهنديا وى لگهل بياقى جفاكى و ميژويى لگهل هندى ژى دياركرنا شيانين شوڤهكرنا بهرههمى ئافراندى ب رىكا وان پهيوهنديين وى بهرههمى لگهل سهردهمى گريددهن ههتا دگههيهته وى رادهى كو " نفيسهري بكهته چيكريهكى جفاكى و دهربرينى ژ وى جفاكى بكهت "^(٣٠).

ژيهركو لدهف كهسان فرهزرى و فرهتيگههشتن پهيدا دبىت، شوڤهكرنين كهسان ژى ههمهجورى پيغه دياردبىت، ئەف خواندنا ژيوارى ئافاكرنا تىكستى نوى ئافراندى- تىكستى ههفتيكستى تيدا دياردبىت - ژكهسهكى بو يى دى جودايه و لگورهى ئاستى تىگههشتنى و شيوازى سهردهمى خواندن بو دهيهته كرن، ههر دقى بياقيدا لگهل دروستبوونا تىگههه ههفتيكستى

فره زاراف و فره شروقه کرن په‌یدابوون و به‌ری مه‌دایه (جیدار جینیت Genette) ی،
 ئەوی کو دوو شیوه ژ په‌یوه‌ندیین هه‌فتیکستی به‌رچا‌فکرین، ئەوژی لسه‌ر بنیاتئ
 هیژا تیکه‌لیی د ناقبه‌را دوو تیکستاندا یان پتر کو " چیدبیت په‌یوه‌ندیا ئاشکرا بیت
 یان ژ ی لسه‌رئاستئ ده‌لالی بیت، چیدبیت لیقه‌گه‌ر- مرجع مستند علیه- ب
 سیمایه‌کی دیاربیت، یان لسه‌ر ئاستئ سیمانتیکی بیت، ب ریکا ئاماژه‌پیکرنا تایتلی
 به‌ره‌می، یان ناقئ نغیسه‌ری و چیدبیت چ ئاماژه‌ک یان هه‌فشویه‌ک تیدا نه‌بیت ل
 وی ده‌می لسه‌ر خو‌انده‌فانی پیدقییه‌ دیار و روونبکته " (۳۱) ئەف تاییه‌تمه‌ندییه‌ وه‌سا
 هه‌فتیکستی دیاردکته کو مه‌رج نینه ب شیوه‌کی ئاشکرا و به‌رچا‌قبیت، به‌لکو
 چیدبیت دیارکرا وی پیدقی ب بلیمه‌تی و شارمزایا فه‌کوله‌رییه‌ دا‌کو ره‌هه‌ندیین
 وی ده‌ستنیشانبکته و دیاربکته. ئەف دیاردا - روونی و نه‌روونی - به‌ری مه‌ د ده‌ته
 وی چه‌ندی کو دروستبوونا تیکستان وه‌کو فه‌ریژا تیکستین ده‌رووبه‌ر هه‌فتیکستی
 دروست دکته، ئانکو " ناکریت ئیمه‌ قسه‌ له‌سه‌ر ده‌قیک بکه‌ین، قسه‌ له‌ سه‌ر
 تیکه‌لاوی و ئاویته‌بوون و ومه‌رگیران و به‌نویه‌ک‌دا‌چوون و ئالوزی توری
 پیوه‌ندییه‌کان ده‌ق نه‌که‌ین، که‌ واته‌ له‌ هه‌موو ده‌قیک‌دا ئاستی ئاویزان -
 هه‌فتیکستی - بوون هه‌یه‌... " (۳۲)، سه‌راری بو‌چوونا دیارکری هزر دی ئا‌فا‌کرا
 تیکستی لسه‌ر دوو ره‌هه‌ندان به‌لا‌فکته، یی ئیکی: ئەو فه‌ریژا ئا‌فراندنی یا ل ده‌ف
 داهینه‌ری هه‌ی، یا دووی: ئەو با‌گراوه‌ندا روشه‌نبیری و که‌لتوری و زانستی و
 شروقه‌کاری یا کو ب ئەزموون و ومه‌رگرتنی د نا‌ف بیردانکا داهینه‌ریدا هه‌ی، ل
 ده‌می داهینانا تیکستی نوی ب تیکه‌لی لگه‌ل هزرا وی ده‌یته‌ دارشتن و ئەو هه‌بوونا
 نوی پی دروست دبیت.

ئه‌گه‌ر ئەم به‌ری خو‌ بدینه‌ تیکستی وه‌کو ک‌ریاره‌کا داهینانی یا فره
 ره‌هه‌ندی، دی مه‌ فه‌گه‌رینیت بو‌ وان په‌یوه‌ندیین د بیا‌قی (ژینگه‌ها مروقی) دا
 به‌رچا‌قدبن، واته‌ مفا ومه‌رگرتن ژ وان که‌رستین ده‌روبه‌رین هه‌مه‌ره‌نگ یین مروقی
 پیکدئینن بتایبه‌ت پشتبه‌ستنا تیکستی لسه‌ر تیکستین ده‌رووبه‌ر یین که‌فن و
 هه‌فده‌م کو یین د وی پروسی‌دا پشکدار ب وی شیوه‌ی کو " هه‌ر تشتی (تیکستی)

بکەت د پەيوەندیەکا ئاشکرا یان فەشارتی دا لگەل ھندەك تێکستین دی " (۳۳) بقی شیوہی تیکست دبیتە کرایارەکا ئیستاتیکی یا ئافاکری کو د بنیاتدا ئەف تاییبەتمەندیە یا وەرگرییە ژ دەوروبەرەن. جیرار جینیت فی پەيوەندیی دکەتە پینج جور:

۱- ھەفتیکستی Intertextualite

"پەيوەندیە ئامادەبوونا ھەفدەمە یا دوو تیکستان یان پتر د بیافی ئیک تیکستیدا، چ ب شیوی دەقوادەق یان ژێ وەرگری یان ژێ ئامازە بیت، ھەر وەکو ئامازەپیکن یان دەق وەرگرتن بیت". (۳۴) دقیرەدا و د بیافی داھینانا تیکستی تشتی بالکیش ئەوہ کو تیکست یی سەرپەخۆ نینە، بەلکو ئافاکرنا وی - ھەر چەوا بیت - یا گریدایە ب تیکستین دەوروبەرەفە و مفا ی ژێ دبینیت. (*)، ئەو ژێ چ راستەوخۆ یان نہ راستەخوبیت.

۲- بیافی تیکستی Paratextualite (**)

ئەگەر ئەم بو وی چەندی بچین کو تیکست فەریژا وی ژینگەھا تیدا بەرھەم دەیت، ئافاکرنا وی ئسەر(رھین) بیافی جفاکی و دەوروبەرەن بەرھەم دەیت و دبیتە روانگەکا نوی بو وان دا بيشین داھینەر ھەست پی دکەت و چەوانیا سەرەدەریکنا وی لگەل وی دیتنا تاییبەت، ژبەر کو "ھەفتیکستی نہبتنی کۆمکرنا مژاوی یا کارتیکرنی یە، بەلکو کاری فەگواستن و وەرگرتنا کومەکا تیکستانە، - بقی چەندی گرنگیا پەيوەندیە د ناقبەرا تیکستاندا فەدگەریت بو پەيوەندیەن تیکەلبوونی... کو دبیتە بینات بو نویساندنەکا بونیادگەری و مورفولوژی و پیکھاتەیی" (۳۵). و لدویفدا بەری مە د دەتە وی چەندی کو "پەيوەندیە د ناقبەرا تیکستی و تیکستین دەوروبەرە د ئیک بیاف دا... ژ بیافی تیکستی: ناقونیشان و ناقونیشانی لاوہکی و لژیر، پیشەکی و پیشگوتن و دوماھیک پیک دەیت... " (۳۶)

۳- تیكستی شروقه كار، سالوخذمر Metatextualite

دقی قوناغیدا، ئەو کیریاری پشتی نشیسن و تمامبوونا تیكستی دهیت فی
ناقى لی دکەن، و دبیتە

"په یوهندیا د ناقبەرا تیكستی و تیكستی شروقه کرنا وی دکەت، ئانکو
ئاخستن لسهر تیكستی و شروقه کرن و سالوخذانا وی. ئەقه ئەو په یوهندیا رهخهیه
یا ب روونترین شیوهیه. (جینیت) لدویف کارتیکرنا وی لسهر تیگههشتنا
خواندهقانی بو تیكستی بهری خو د دهتی... " (۳۷)، تیگههشتنا فی جورى تیكستی مه
قه دگهرینیت بو وی په یوهندیا قه نه قه تیایی یا د ناقبەرا تیكستی - وهکو کهرستی
ئافراندی- و نشیسهری وی تیكستی د قوناغا پشتی داهینانی بهرهم دهیت.

۴- تیكستی کومکەر Archi textualite

د هندەك بیاقاندا چیدبیت تیكست فرە تایبەتمەندیا ب خو قه بگریت و
چەندین رەنگ تیدا دیارین، کو دبیتە" په یوهندیه کا پیقه گریدانى یا جور و
ژانرەكى ئەدەبى یى ژیکجودا و ئەق په یوهندیه لدویف دهربرینا جینیت سادهترین
په یوهندیین تیكستانه و ب شیوهكى قه شارتییه " (۳۸) و ب سیمایین خو ئارستا وی
تیكستی بهرەف دوو ژانرین ئەدەبى یین ژیکجودا (*) دچیت و ژیکجودا کرنا وان لسهر
بلیمهتیا خواندهقانی یان قه کولهری د مینیت و دى شیت بریارا دوماهیى
لسه ریدەت.

۵- تیكستی پاشکو Hypertextuality

د بیاقی فه لسه فا هه قتیكستی دا بو هندی د چن کو ههر تیكستهكى
بهیته داهینان د بنیاتی خودا قهریزهك و تمامکرنا تیكستین بهری خویه، به لی دق
خالی دا هزر لسه رهندي رادوهستیت کو "په یوهندیه که د ناقبەرا تیكستی پیشین
Hypotexte و تیكستی دووی تمامکهری وی Hypertexte کو د بنیادا تیكستی
دووی ژ تیكستی ئیکى دهیته قه هاندن... و په یوهندیا د ناقبەرا واندا چیدبیت
قه گواستنا یى ئیکى بیت بو یى دووی یان ژى په یوهندیه کا چاقلیکرنا شیوازی

یان هزری بیت... " (٣٩) د ئاڤا کرنا تیڤستیڤا بیاقی سایکولوژی یی نڤیسه‌ری دهیته بهرچاڤ وهرگرتن کو کارتیڤکرن ژ لایئ تیڤستی پێشینڤه له‌سه‌ر هاتییه‌کرن و کهفتییه ل ژیر کارتیڤکرنا وی، و لڤیره دوو ئارسته دهینه بهرچاڤکرن، یی ئیکئ: نهو شیانیڤ خویی ییڤ نڤیسه‌ری ههین و داهینانی پئ دکهت، یی دووی: رادی کارتیڤکرنا تیڤستیڤا ده‌وربه‌ر له‌سه‌ر هزاران و هه‌ر وه‌سا چه‌وانیا بکارئینانا وی ژینگه‌هی بو خزمه‌تا تیڤستی نوی.

ل گوره‌ی پیدا چوونا بوری، به‌ری مه‌ دکه‌ڤیته وی چه‌ندی کو داهینان ب شیوه‌کی ته‌ده‌بی ژ بواریڤ دن جو‌دایه ب وی شیوه‌ی کو هه‌ر ئیک ژ وان سالوخته و شیوازیڤ تابه‌ت ییڤ دارشتن و داهینانی ییڤ هه‌ین و هه‌ر ئیک ب بیاقه‌کی هزری و ئیستاتیکی ژیکجودا دبن. هه‌ڤتیڤستی ب چ ده‌بریڤ یان زاراڤ بهیته بهرچاڤکرن یان ناڤکرن، پروسا وی یا کارکرئ ناهیته گه‌ورین، و وی په‌یوه‌ندی به‌رده‌وام د ناڤه‌را تیڤستیڤا پێشین و نویدا بهرچاڤدکته ب مه‌رما گریدانا په‌یوه‌ندیه‌کا به‌رده‌وام یا هزری و داهینانی لگه‌ل بیاقیڤ جوراوجور.

١- ٤- یاسایڤ هه‌ڤتیڤستی:

لگه‌ل دروستبوونا هزرا مروقی و ب مه‌رما گه‌هاندنه‌کا کارتیڤکه‌ر چه‌ندیڤ روویڤڤ ئارسته‌کرئ بخوڤه‌ دیتینه کو د ناڤ پروسا وی په‌یوه‌ندی د ناڤه‌را ئاخفتنکه‌ری و وه‌رگر دا دیار دبن، ل ده‌ستپیکئ ئەڤ هه‌نارتنه ب مه‌رما گه‌هاندنی بکارده‌ات، به‌لی دقوناغیڤ پێشکه‌ڤتی ترڤا بزاق هاتییه‌کرن کو کارتیڤکرن ژ بیته‌ پشکه‌ک ژ وی گه‌هاندنی، ئانکو رۆلی خو له‌سه‌ر ئاستی هزری و ویژدانی بکاربه‌ینیته و لگه‌ل گه‌شه‌کرنا هزرا مروقی بزاق کریه کو ئاخفتن و بزاق و سه‌رده‌ری د لایه‌نیڤ جوراوجوردا بهیته ریڤخستن چ ژ لایئ هزری یا شیوازی یان ئارسته‌کرئ ڤه، ژیه‌ر وی مه‌رهمی په‌نا بریه به‌رهنده‌ک (یاسایان) ییڤ کو ببنه ره‌هه‌ندی بهیژیا وی هزری و " چ ده‌بریڤ نیڤن په‌یوه‌ندی لگه‌ل هه‌نه‌ک ده‌بریڤنی دی نه‌بن، و ئەڤ په‌یوه‌ندیه‌ گه‌وه‌ره " (٤٠)، ده‌ستپیکرن ژ ڤی گوئنی مه‌ ڤه‌دگه‌رینیته

بۆ وی چهندی کو ههر گوتنهکا ههبيت د گهوههري خودا ب راستهوخو یان نهراستهخو پهيوهنديهکا لگهل دموروبهريڻ خو يا هه ی و نهف پهيوهنديهزي رادی تيکهلی و سهردهمريا وان لگهل وی ژينگهها تيدا بهرههم دهيت بهرچاقدکته و رادی کارتیکرن و کاریگهريوونی لدویف ریژهیهکا دیارکری بهرچاقدکته، ههبوونا فی پهيوهندي دکوکا خودا رهسهنايهتيا ههر دميرينهک ژ وان دیاریزیت ونابيته نهگهري لادان و ژناقبرنا سيمایي ههر ئیک ژ وان، بهلکو دبیته سنوورهکی قهبر د ناقبهرا ههر هيمايهکی و تاييهتمهنديا وان کو ب شیوهکی سهربهخو دیاریزیت.

ههفتیکستی ژي ب گهروا هندي کو خالا کومکهرا تيکستانه و قهدیتنا چهوانيا نهجامدانا پروسا ههفتیکستی و رادی وی لگهل تيکستين دموروبهري و چهوانيا سهردهمريکرن وی لگهل پهيوهنديين تيکستان لگهل ئیک و دوو ب وی چهندي کو " نهف ژیکجودابوونا دیارا د ناقبهرا واندا لسه ليقهگههکی دمروونی رادوهستیت... بشیوهکی گريمانهیی ئیکتربرينه د ناقبهرا ئافراندا تيکستی و دروستبوونا وی نهو دیتنهکه ريکی ددهت هزارا تيکستی د ناف ههفتیکستی دا دیار ببيت و بيرئینانا وی د ناف تيکستين جفاک و میژوویی دا "(٤١) کو یين د بنياتدا بووینه خالا کومهکهر بۆ دروستبوونی لگهل بهرچا وهرگرتنا رادی کارتیکرنی د ناقبهرا واندا وبهرچافرن سيمای و تاييهتمهنديا ههر ئیک ژ وان سههرای تيکهل و بناقهچوونا وان لگهل ئیک، نهف تيکستين جوراوجور و ب ههماهنگی لگهل دیاردین دمروونی و جفاکی و میژوویی پیکشه پهنايي بۆ هندهک ياسايان دهن کو بشين ب ريکا ئامرازين ژیکجودا ههبنهکا نوی ئافراندي دروستبکهن کو نهوژی تيکسته.

ههفتیکستی، ب تيگههشتنا ئالوگورکرن هزر و شیواز تيکهلبوونا تيکستان ل دهستیکی ب شیوهکی ههرمهکی بوو (٤٢) و ههر ئیکی ب شیوهکی تيگههشتن و دیتنا خو لسه دسهپاند و فهلسهفا خو لسه زال دکر، بهلی ب بورينا دهمی و گههشتنا هزارا مروشان رابوون ب ريکخستن و ياساکرنا فی تيگههیی بمهرما ژیکجوداکرنا وی لگهل دموروبهريان و پتر ريکخستنا وی دبواری رهخنا نهدهبیدا، ژيهر هندي هندهک ياسا بۆ هاتينه دانان بمهرما " شرؤقهکرنا دهلالهتا پیدقی کو

شیوازەکی نوییە، - تیکستی - ژناقەبەت و دکولیت و لدمی کولانی خراب دکەت لدور تیکستی دکولیت بمەرەما فەدیتنا چەقەکی تیکستی پیشین کو ئەو بخو دبیتە تیکستی رەسەن " (٤٣) و ئەف تیکستە دنیاتی خودا پشتبەستنی لسهەر لیقەگەرین ئاینی و ئایدیۆلۆژی و ئەدەبی و ئەفسانەیی و کەلتوری و میژویی دکەت و دبنە پشکەک ژ هەبوونا وی یا بنیاتی ئاڤاکری و ناڤەرۆکا دەلالی و ئەف چەندە ژب ریکا هندەک یاسایان پیک دەیت، کو بقی شیوهی دەینە دیارکرن.

١ - ٤ - ١ - گوهارتن (التحویر):

ئەگەر ئەم بەری خو بەدینە هەفتیستی وەکو وی بەندا دوو دەمین ژیکجودا یان دووهرزین ژیکجودا یان دوو تیکست و دەرینین ژیکجودا پیکشە گریدەت، ل وی دەمی ئارمانجا هەفتیستی بتنی پیکشە گریدان نابیت، بەلکو رادی شیان و چاپوکیا داھینەرییە دەربارە تەشینا تیکستەکی نوی ب پشتبەستن لسهەر تیکستین پیشین و سەردەم دیاردکەت، ئانکو رادی سەردەری لگەل قی دیاردا داھینانی، چونکی "بابەت لسهەر هندی راناوەستیت کو پەیشین پیشین بەری نوکە هاتینە بکارهاتن و نیشانین بکارهاتنەکا پیشین پیقە دیارە، بەلکو ب ئیک جار ژ لایی تیکستەکی دیقە بکارهاتینە و و داھینەری نوی فەدیتینە " (٤٤) و شیایە د ناڤ ناخ و پیکهاتە و هزر و دەرینین خودا بکار بهینیت و ب شیوهکی وەسا تیکەل بکەت کو شیواز و تاییەتمەندیین نوی پیقە دیارین بشیوهکی وەسا کو خواندەقانی ئاسایی شیانا دیارکرن و ان نەبیتن بتنی خودان باکگراوەندەکا هزری یا تیژ نەبیت کو بشیت رەهەندیین وی کوم بکەت و ژیک قافیربکەت، ژبەر هندی " گوهارتن - بوویە - بلندترین قوناغا خواندنا تیکستی ژی وەرگرتی، واتە تیکستی نوی دروستبووی لسهەر بنیاتەکی خودان میکانیزم و رەق ئاڤابووویە کو نەریکی ب چ شیوه و قەبارە بیت بشکینیت، دەلیقا پیروزکرن هەمی تیکستین پیشین نینە، هوزانقان یان نڤیسەر هزرەکا کویر د تیکستین پیشیندا ناکەت، بەلکو یی کەفن ژ ریه و ریچال دگوهوریت ... و بقی چەندی گوهورین دبیتە خواندەکا

رەخنەیی، بەلێ چ پەییوەندی ب رەخنێشە نینە...^(٤٥) ب وی شیۆهی داهینەر لگورهی باومریین خو تیکستی پشین وەردگری و دگهوریت و لدویف پیکهاتا تیکستی نوی و لدویف تایبەتمەندیا وی دادریژیت و سیمایی نافراندنەکا تایبەت لسه زال دکەت ب وی شیۆهی ب ئاسانی ژیک نەهیته جوداکرن، گوهارتن لگورهی تیگەهشتنا مه بەرزەکرن ولادان و فەگواستنا تیکستی پشینە و دوپاتکرنا هندیه کو داهینانی چ سنوور نین و پەنا برنە بو شیواز و دەرینین بریسقەدار یین تیکستی نوی دخەملین و دەریازبوونه ژ ژانرین دی یین ئەدەبی وتیکەلکرنا وانه ب مەرما بنیاتنانا تیکستەکی پری داهینان و شکاندنا وان بەرەستین جورا و جوړه یین قی پروسی رادوستین، ژبەرکو ئەف پروسه دبیتە رموشەکا تەندروست بو داهینانا تیکستەکی نوی کو ئەف پروسه چیدبیت ب (گوهارتن یان لیکقوڵپاندن یان بەروفاژیکرن یان هەفتیکستی یا بەرفاژی) بهینه ناسکرن کو دقیرەدا " سی شیۆین گوهارتنی د ناڤهرا تیکستان دا بەرچاڤدبن د ناڤهرا تیکستی هوزانی و تیکستی بەردەست و یین نزیک تیکستی رەسەن"^(٤٦)، بەلێ وەکو فەریژ هەر سی شیۆهیان لدوماهی و لڤن سیهرا گوهارتنی دبنە یاسایەک ژ یاسایین هەفتیکستی و پروسا وی ب شیۆهکی پراکتیک و ریکخستی د ناڤهرا تیکستاندا ریک دئیخیت، ئەف پروسه رادی شیان و چاپوکیا ئافرینەری دیار دکەت بەرامبەر وان تیکستی پشین و سەردەم یین د ناڤ بێردانکا ویدا هاتین کۆمکر و لدەمی ئەنجامدانا پروسا داهینانا تیکستی ب شیۆهکی خەملاندی و ریکخستی د ناڤ تیکستی نوی دا بکاردهینیت.

١ - ٤ - ٢ - فەکالین (الاجترار):

ژبەر کو کریارا داهینانی پیدقی ب بیرەکا تیژە و پروسا پیکشە گریدانا هەفشیۆه و دژشیۆهیه د بیافی هەبوونهکا نوی دا دی بینین دبواری داهینانا تیکستیدا ئەف بیروکه بەردەست دبیت، داهینەر ب مەرما فەهاندنا تیکستەکی نوی پەنایی دبهت بەر بیافی فرمەنگ یی تیدا دژیت، ئەف پەنابرنە ژ وی نەچار دکەت

كو ژ هەر بوارهكى بخوينیت د ناڤ بێردانكا ویدا پارچهك ژى كویى بکهت ب مەرهما لیكدانا پترترین زانیاران و لدمى داهینانا تیكستی ئیکسەر ئەڤ کهرسته دبنه گهنجینهكا بهردهست بو مفا وەرگرتنى بو پروسا ههفتیکستی یا کو نهشیته خو ژى قورتال بکهت.

ئەڤ پروسه - ههفتیکستی - ل دهمى مفا ژى دهیته وەرگرتن، ئافرینهرزور جاران ئەو کهرستی وەردگريت ب شیوهكى راستهوخو و بى گهورین بکاردهینیت و تیکهلی تیكستی نوی دکهت و دبیته پشکهكا گونجای و نهڤهبرى یا تیكستی نوی، د بیایى داهینانى دا ئەڤ دهقوهرگرتنه نابیته نیشانانا لاوازا تیكستی، بهلكول گورهی خواندنی رهنهیی رادی چاپوكیا داهینهری دیار دکهت دهربارهی تیکهلكرن و پیکهگريدانا تیكستین لهڤ نامو و پهیداكرنا زمینهكا وەسا كو تیكستهكى نوی یى پرى دهلالهت تیدا ئاقابیت. بشى چهندى دهقوهرگرتن دبیته دوبارهكرنا تیكستی پیشین و سهردهم د ناڤ تیكستی نوی دا بیى گهورین و گوارتن بسهدا بهین، ئانكو كا تیكست چهوا دهیته وەرگرتن ب ههمان شیوه تیکهلی تیكستی دبیت و تایبهتمهنا پیکهاتا خو ژ دهست نادهت، ئەوژى ب گهرهوا هندی كو هندهك تیكست ئاینی یان كهلتورى یان هوزانكى نه و د ناڤ كهسان دا د بهرنیاسن و بتنى وهكو خو دهینه وەرگرتن و تیکهلكرن لگهل تیكستی نوی یانژی ب شیوهكى وەسانن كو هوزانقانى شیانا گهورینا وان نینه و وهكو خو دهینه وەرگرتن، بشى چهندى " هوزانقان ب شیوهكى ئارام سهردهریی لگهل تیكستین پیشین وسهردهم دکهت، نهشیته داهینانى د وی تیكستی - وەرگرتى - دا بکهت - بتنى وەردگريت - وبشى چهندى كهلتورى پیروزكرنا هندهك تیكستان هاته زالكرن و ژئهنجامى وی چهندى تیكست بوو نموونهكى هشك و رهق وبریسقهدانا خو لگهل هەر بکارئینانهكى ژ دهست ددهت " (٤٧)، بهلى لگهل قى چهندى ههبوونا خو وهكو پیکهاتهكا سهربهخو ژ دهست نادهت و هەر دمینیت پارچهك ژ ههبوونا تیكستی كهفن و یى نوی، بشیوهكى ژ تیكستی پیشین ب ههموو تیابهتمهندیین خوڤه و بى گهورین دهیته راکیشان و تیکهلی تیكستی نوی دبیت و سیاقى وی

لگه‌ل یی تیکستی نوی تیکه‌ل دبیت، ب دهرینه‌کا دی " ئەف یاسایه - ده‌قوهرگرتن- تیگه‌هشتنا مه بۆ خۆاندنا هەر تیکسته‌کی به‌رزه دیاردکته و دکه‌فیته لژی‌هه‌ستپیکرنی و بقی چەندی و لدویف دهم و جهی راستیا پروسا داهینانی به‌رده‌ست دبیت، واته ده‌قوهرگرتن ئاماژه‌یه بۆ هه‌ستی شکه‌ستی ل دهمه‌کی دیارگری و نه‌ریکیا پروسا داهینانیه ئەوا کو ب ته‌سلیمبوونی و زالبوونا یی به‌رامبه‌ر ده‌یته نیاسین" ^(٤٨)، بقی شیوه‌ی تیکستی پیشین لده‌می ده‌یته تیکه‌لکرن لگه‌ل یی نوی سه‌ره‌رای پاراستنا هه‌بوون و تاییه‌تمه‌ندیا خۆ ب وان تاییه‌تمه‌ندیانقه دچیته د ناف تیکستی نوی دا و دبیته پشکه‌ک ژ هه‌بوونا وی، د فی بیاقیدا هنده‌ک جارن دبیت خاله‌کا لاوازیی بۆ وهرگری- داهینه‌ری- ، به‌لی ب چ شیوه بیت ده‌یته کیشان بۆ تیکستی نوی و دبیته به‌شکی ئافاکه‌ری وی تیکستی و یاسایه‌ک ژ یاسایین هه‌فتیکستی.

١- ٤- ٣- هه‌لژین (الامتصاص):

ئه‌گه‌ر تیکست لدویف تیکستناسیی فه‌هاندنه‌ک بیت ژ پیکهاتین تیکه‌ل و فه‌هاندی د ناف سیسته‌مه‌کی پری ده‌لاله‌ت بن و ئافاکرنه‌ک بیت ژ تیکستین پیشین و سه‌رده‌م ژ لایی شیوازیین دارشتنی و ئافاکرنی فه و هه‌لگری هزرین ژینگه‌ها جفاکی و روشنبیری بیت کو بووینه لیقه‌گه‌ر یی تیکست پشتبه‌ستنی لسه‌ر دکته و کومه‌کا هه‌بوونین ژیکجودا بیت ژ لایی دهم و جهی و جوری فه و هه‌موو پیکه‌ه دئیک تیکست دا کوم بن دئه‌نجامدا چیدبیت ئەف تیکستی وهرگرتی یی نه‌گۆر بیت و ببیته نامه‌کا دیار بۆ وی په‌یوه‌ندیا د ناقبه‌را هه‌ردوو تیکستان یین دپروسا هه‌فتیکستی دا پشکدار و بنیاته‌کی دیاری سنوورگری ده‌ستنی‌شانبه‌کن و " هه‌لکیشان قوناغه‌که ژ خۆاندنا تیکستی به‌رزتره و ئەو یاسایه یا کو گرنگی و بیروزی تیکستی دیار دکته و ب شیوی بزاف و فه‌گوه‌استن سه‌رده‌ریی لگه‌ل دکته ویی که‌فن رهد ناکته، به‌لکو هاریکارن بۆ به‌رده‌وامیی و وه‌کو کاکلا شیا نا نویکرنی هه‌ی و بقی چەندی هه‌لکیشان تیکستی به‌رزه هه‌شک ناکته، به‌لکو

دوباره دادریژیت ئەوژی لدویف پیدقیین میژوی... " (٤٩) بشی چەندی هزرا تیکستی پیشین دەیتە هەلکیشان و لدهف داهینەری دەیتە کۆمکرن و پاراستن، بەلی د دارشتنا تیکستی نوی دا ب شیوهکی جیواز ژ تیکستی کەفن دەیتە دارشتن و هزر هەروەکو خۆ دەمینیت کو دبیتە ئەگەری بەردەوام زندیوون و بەرەهەمبوونا تیکستی نوی.

ئەف هەرسی یاسایین هاتینە دیارکرن رویەکی دی یی تیکستیە و دبیتە یاسا بو لیگەریان و فەدیتنا هەفتیکستی د ناڤ تیکستین نوی داهینای دا، ئەف فەدیتنە ژی - ب پلا ئیکی - دکەفیتە لسەر مل و تیگەهشتن و دیتنا خۆاندەقانی، ژبەرکو ل وی دەمی ئیستاتیکا تیکستی دەیتە دیارکرن و دبیتە جەئ هەفدیتنا نشیسەری و خۆاندەقانی، نشیسەر ژ هەفتیکستی دەست پی دکەت و خۆاندەقان ژی ب شرفەقەکرن و تیگەهشتنا خۆ وان لایەنین فەشارتی و هیما دار د ناڤ فەشارتی و نهیین تیکستیدادەر دئینیت و دئەنجامادا هەردوو پروسە دبنە هیئینەکی گونجای بۆ زەنگینکرن تیکستی.

١ - ٥ - فەلسەفا هەفتیکستی:

ئەگەر شەنگستە و دابیشە ئەو بیت کو د ئاڤاکرنا هەر دیاردهکی دا پشتبەستن لسەر دەوروپەران بەیتەکرن و تیکستین جوراو جور ل ئیکودوو کۆمبەن ب مەرەما دروستکرن پەیوەندیین ب مەرەم و بی دوماهی دی بیتە ریکخۆشکەر بو دروستبوونا نەخشەیهکی نوی یی ئاڤاهیین هەمەرەنگ ژ ئارستەکرن و ئامازین جوراو جور و فرەواتا ب وی شیوهی کو دخزمەتا تیکستی نوی ئاڤاکری دابیت و دپروسەکا ریکخستی و هەماهەنگدا رەگەزین وی کاربکەن، دی وەسا دیاربیت ئارمانجا وی هەفتیکستی پاراستنا وان لیڤەگەرانه و بەرجستەبوونا وان د ناڤ تیکستی نوی دا (*).

ئەف حەزا تیگەهشتنا دەوروپەران ژ ئەنجامی خۆاندنا هیمایا تیکستی کەفن پەیدابووێ و دەرتەنجام پیشەنگی پالدمری دیاربوو یا کو بزاقا هەمبیزکرنی ب سەلیقا رافەکرن و پیدچوونی پەیداکری، چیدبوو ئەف

نیزیککرنه یا ئاسایی بایه، بهلی د قی پروسی دا تییکستین ههفتهریب یین لیقهگهر گرنگیا خو وهردگرن زیدهباری وان ههفگرتنن زور و گرنگ یین دبنیات تییکستیدا لگهل تییکستین دیدا دیاردبن.

تییکستی نوی یی ژنهنجامی ئیکتربرینا چهندی تییکستین دی یین کهفن و سهردم پهیدا دبیت، ب وی شیوهی " تییکستی ئیکتربری فهدهگهرینیت بو شیوازهکی نوی یی پیکهه گریدانا تییکستی، ئارمانجا وی خو ئازادکرنه ژ ستهما تییکستی پشتی ریروهوکه دیارگری لسهه خواندهفانی دچهسپینیت ئهوی کو بتنی زانینا تایتلان تیرا وی دکهت داکو بگههیته تلخهکی پیزانینن فهگیرانین نوی...
»(۵۰)

لیقهگهرا فهلسهفا تییکستی بو وی چهندی دزفریت کو، د پروسا داهینانا تییکستی نوی دا لسههچهند رهههاندان رادوهستیت و گهلهک ئالیان چ راستهوخو یان نه راستهوخو بخوفه دگریت. پهیدابوونا تییکستی نوی ئافراندی بنموونی روهکهکی دهیته لیچواندن کا چهوا ههتا ژبن ئاخى سهرى خو ههلهدهت و ههتا دگههیت کا چهندی جورین ئهلهمینتان ژبن ئاخى و سهر ئاخى وهردگریت و ب شیوه و رهنگهکی نوی دیاردبیت و ههتا (جیرار جینیت) زی بو هندی دچیت و دبیزیت: " ههفتییکستی پروسا ههلاندا کومهکا تییکستانه د خالهکا بنگههین دا و ئهف بنگههه زی یا تایبهته ب تییکستی نویقه، ئهف تییکستین دخی بنگههی دا ههلاندى تییکستی نوی پروون دکهن و بشی چهندی دبنه دویقهلانک بو وی ژبهه کو پشکهکن ژوی و دخی رهوشیدا پروسه زور قورس دبیت ژبهه فهگوهاستن و نواندا تییکستین (کهفن) بکارهاتی د نهخشاندا وی بنگههی دا یا کو ئهه نهشینن فهگهرینین بو ژیدهری بهری"»(۵۱) ئهوی د ناف تییکستی نوی دا ههلیایی.

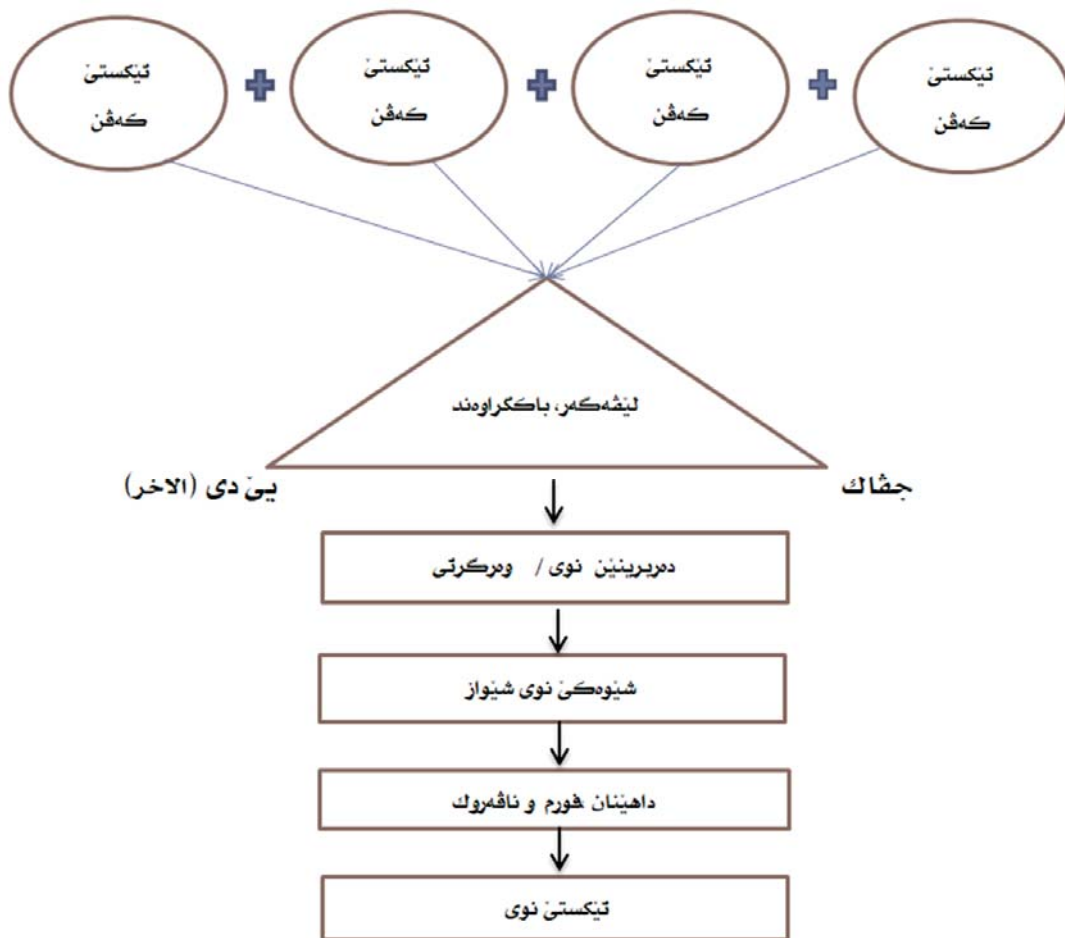
ههفتییکستی د نافبهرا دوو ئارستین ژیکجودا داکو ههبوونا خو بهرجسته بکهت، چ ژ ئالیی ههبوونی یان دیاربوونی فه، ئهوژی ب دیارکرنا تایبهتمهندیین د بیافی ئههکی خودا بخوفه دگریت، بشی دهریرینی " تایبهتمهندیا ههفتییکستی نه

دوی چەندی دایه کو قەدیتنا دیاردهکا نوی بکەت، بەلکو د داهینانا ریکەکا نوی یا هزرکرنی و چارەسەرکەرنا هەندەک جورین هەقدژە ژ دژیهکین دیار یانژی یین قەشارتی د ناقبەرا دوو تیکستاندا " (۵۲) ئەف قەگواستنه ژی بو وی چەندی دزقریت کو د بنیاتدا ل دەمی تیکستی کەفن ب چ شیوه دبیتە لیقەگەرەکی دیار ب شیوهیەکی دحەلیت و دبیتە ئەگەر بو داهینانەکا ئەکتیف دبنیاتی ئاڤاکرنا تیکستی نویدا و بشی شیوهی هەفتیکستی ئەرکی خو ئەنجام د دەت. لقیه سی ڤاکتەر دبنە هوکار ژبو گەهشتن ب مەرەما خو، ئانکو " هندیکه ریکەفتنا هەر سی ڤاکتەرانه: کارا - نقیسەر، کارا - هەبووی، و تیکستین پیش وەخت هەبووی... و پەیوهەندیا (ستونی) یا تیکستی ب ریرەوا وی پەیوهەندیا (ئاسویی) یا نقیسەری ب خۆاندەفانی بەیز دکەت، و نقیسەری دوماهیی دکەفتە د دیالوکی دا لگەل تیکستی داهینەرەکی و ل هەمان دەم ئەو کارە هاتیە ئەنجامدان ب ریکەفت لگەل یین سەردەم یان بەری " (۵۳).

د پروسا داهینانیدا هەردەمی داهینەر- نقیسەر- ب بریارا نقیسینی دەست پی دکەت، دوو ئالی کارتیکرنی ل وی دکەن، یی ئیکی: قەگەرمانە بو باکگراوەندی، ئانکو کوما وان پیزانین ب بورینا دەمی ژ ئەنجامی خۆاندنی و پیداپوونی ل سەربابەتی کرین، یا دووی پشتبەستن ل سەر وان شیانی کەسی و رادی بەهرەمەندیا وی کەسی یی داهینانی دکەت، ژەر هندی "جیرار جینت دقەکولینا خۆدا ل سەر(هەڤگرتنا تیکستان) ئەف تیگەهە دەستنیشانگریه کو ئەوژی پیکەگریدانا دوو تیکستانه، تیکستی بەری (Hyper text) لگەل تیکستی نوی (Hypo text) پیکە گریدان یان هەڤگرتن وەل تیکستی بەری دکەت کو ببیتە نمونەکی چاڤلیگری " (۵۴).

هزرا سەرەکی ژ وی چەندی دەیت کو دپروسا داهینانی دا هوزانقان بو پاراستنا رەسەنایەتیا هزر و بەرهەمی خو یی نەچارە قەگەریت بیاقی دەرپوونی و جفاکی یی تیدا دژیت و دووبارە هەلسەنگاندنا هەمی ئالیان بکەت، لقیه وەکو تیگەهشتنا وی دی سەردەمی دبورای هەرفاندن و ئاڤاکرنی دا کەت هەر وەسا

چهوانیا باشقه کرن و تیکه لکرنی بتایبته د بواری داهینانا ئەدهبی دا، لثیره دی گههیته وی باوهریی و تیگه هشتنی کو ههفتیکستی " یاسایه کا گهوهه ریه، واته تیکستین دهینه دروست کرن ب ریکا میژتنی و دهه مان ده مدا ب ریکا ههرفاندنا تیکستین دی د بیاقی ئیکتر برینا تیکستی و دشین وهسا دهر برینی ژئی بکهین کو ئەو په یوه ندیین هه فشیونه Alter junction^(۵۵) ب کورتی ئەف بۆچوونین د بیاقی فه لسه فا تیکستیدا هاتین دیار کرن، وهسا دبینن کو " ل ده ستیکی دوپات دکهن کو ههر به هه میئانه ک بو واتایی یا په یوه نداره ب بابه ته کی نا فه کی یی پیشوخت د هه بوونی دا هه ی و د ئالیه کی دا دیارد بیت، ئەفه ژ ئالیه کی فه و ژ ئالیه کی دیقه یی په یوه نداره ب پروسه کا ده ستیشانگری یا زانینی و هه سترنی^(۵۶) هه ره مان هزر د قی نه خشی ل خواریدا دیارد بیت:

وینی ژماره (۲) ئەنجامدانا پروسا ههفتیکستی

ب وی چەندی کو ههفتیکستی لهن سیههرا فهکولینین زمانقانی
 سههلهدایه، یا گرنکه دیتنا (میشال فوگۆ)ی ژبیر نهکهین کو " چ دهربرین نینن
 کو نهبن ئاماژه بو دهربرینهکا دی و ههبوونا یی ب خو ببیت نینه، بهلکو ژ
 نهجامی رویدانین زنجیره و باون، لگهل گورینا رۆل و ئهرکان"^(۵۷) ئەف چەنده ژ
 وهسا دیاردکەت کو ههفتیکستی نهکو فهگوهاستنا تیکستهکیه بو ئیکى دی،
 بهلکو یا گرنکه ئەوه کو ئەو گهورینین ب سهردا دهین ببیته دوباره ئاقا کرنا
 تیکستهکی نوی بهرههه هاتی، ژبهر چەند ئەگهران:

۱. فهقهتاندن ژ تیکستی کهفنی رهسهن و تیکهلکرنا وی لگهل رهههندی
 تیکستهکی نوی.

۲. پیدانا سیمایهکی نوی بو وی دهربرینی کو هندهک ئاماژین تهیسوک ژ یا
 بهری وهرگرتبیت

۳. د دوو ئالیاندا گهورینان ب سهه وان دهربریناندا بینیت، ئەوژی ههم
 پهیکههری وی و ههروهسا ئاماژا وی، ئەف چەنده ژ بو خواندهقانی دمینیت
 کو یا گرنکه روشهنبیریا وان د ئاستدا ل ههف نیژیک بن.

۴. " ئەو تیکستی نوی وهسا بیت کو نفیسههری تیکستی نوی نهکو ببیته
 کوپیکار، بهلکو تیکستین ههفتیکستی ژ بکهتن ب شارهزایی ژببگریت و
 بزاقی بکهت کو د تیکستهکی نوی دا بجهلینیت، ب وی شیوهی کو بیاقی
 سیمانتیکی و زمانی ببه بیاقهک بو بهرههه مئینانا ئاماژین نوی و رستنا
 وان".^(۵۸)

١ - ٦ - جهمسهرين پيکهينهريه ههفتيکستين:

د بياقي کاري تهدهبیدا، و لدهمی بريشهچوونا پروسا ئافاکرنا تهدهبی تاک لایهنايه بريار لسهر ههبوون و چهوانيا دروستبوونا وی ناهيته دان، بتاييهت د قوناغا بهرجستهبوون و دارشتنا وی لسهر بهرپهريه جوراوجور و بهرچاق وهرگرتنا وی توبوگرافيا (*) لسهردهيته دارشتن و سيمايين ژانري وی ديار دبن.

تيکست، لگهه ههبوونا خو يا دهستيکي چ ناسنامين ديار پيشه خويا نابن، بهلکو کومهکا هيما و تاييهتمهنديين زماني و سيميولوژی و دهلالهتين جوراوجورن پيکته کاردکهن ژبو دارشتن و ليکدانا هزرين کومکهريه نقيسهري بين ب ريکا خو لایهني ئيستاتيکا شيوازين دهرپرنا زماني يا داهينهري بهرچاقدکهن ب مهرما گهاندنا وی پهياما وی و رادي بهيزيا وی و تهکنيکا دارشتني و ميژانا وی ژينگهها تيدا بهرههه دهيت و بهرجستهبوونا رهوشهنبيريا وی.

دياردا (ههفتيکستين) ب هندهک جورين خوڤه ب ئاساني ناهينه بهرجستهبوون و ديارکرن، و دهستنيشانکرنا وان پيدقي ب چاپوکيا فهکولهر و رهخنهگران ههيه. ئەف چهنده دي مه فهگهرينيت بو وان لایهنين پشکار بين د دروستبوونا ههفتيکستين دا پيکته کاردکهن دا کو رهههنديين وی پروسي بهردهست بکهن و چهوانيا کارتیکرن و کار ليکرنی ب چهقين ويژه بهرزه نهکهن.

ئهو جهمسهرين (لایهنين) د قی پروسي دا پشکار ههر ئیک ژوان رول و کارتیکرنا خو ههيه و ژ دهستدانا ههر ئیک ژوان پروسا ئالوگورکرنی و پيکته نويسانی بهرههه مهترسيا سقهتبوونی دبهت، ژبهه هندی يا فههه ئهوان جهمسهران ديار بکهن ب قی شيوی ل خواری:

١ - ٦ - ١ - تيکستين کهفن و سهردهم:

د بياقي ههفتيکستين دا تيکستين (کهفن و سهردهم) ئههکهکی گرنه ههيه، نهوژی ژ وی روانگيه کو تيکستی نوی - پشتی دهريازبوونی - ژ پروسا نقيسيني سيمايی خو وهردگريت و بياقهکی دهست نيشان دکهت ژ نهجامی

پشتبهستنی لسه وان هزرین جوراوجور یین ب ریکا خواندن و گوهلیبوونی د ناڤ
 بیردانک و روشهنبیریا نغیسهری دا کومبووین و د ناڤ تیگستهکی نویدا بهرجسته
 دین، ب درمیرینهکا دی " ههفتیکستی ل دهمی تیگست - یی نوی-
 پیکشهگیدانی لگهل تیگستهکی بهری خو یان ههڤدهم پهیدا دبیت، ب فرهشیوهیی
 و شیوازین ههمه رهنگ و نویساندنا جوراوجور، دا کو پشتی هینگی تیگست یان
 تیگستین جوراوجور پهیدا بن... " (۵۹) ئەڤ پهیوهندی د ناڤهرا وان تیگستاندا ب دهمی
 بوری و سهردهمه گریدا و ئیک دبیته فهریژا یی دی.

چیدبیت، ژهر گرنگیا وی (بابهت)ی تیگستین کهفن یان سهردهم ئەڤ
 پهیوهندی ههفتیکستی پهیدا ببیت کو کارتیکرنی ل داهینهری دکهت ل ژیر
 کارتیکرنا یین کهفن و ب چافلیرن بابهتی نوی دابریژیت ب مههما دوباره
 ئارستهکرنا وی بابهتی ب شیوازهکی نوی و ب درمیرینین سهرنج راکیشتر بیت.
 ئەڤی دیتنی رۆلهکی مهزن ههبوویه دباری فهکولینی لسهرلایهنی سیمایی یی
 ههفتیکستی ب مههما تیرکرنا پیدقیین هزری و ویژدانی یین خواندهفانی و
 نغیسهری کو شیایه ههمی چالاکیین مروقیایهتی بی ژیگرتن بخوڤه بگریت،
 ئەڤهیه وهل ههفتیکستی دکهت کو ببیته کاریگهرو جهی رهزامهندی فهکولهرا
 وهرگریت، ژهرکو بابهت بوویه " بیردانکا فی ئهرکی و ههزا نغیسهری ژبو
 دیارکرنا ئاگههداربوونا وی لسهر نغیسینین کهسین دی... " (۶۰) و چهوانیا دارشتنا
 وان ب شیوهکی وهسا کو لدویف سهردهمی نوی بگونجیت و ههزا نغیسهری و رادی
 مفا وهرگریتی بهرچاقومرگریت.

د بیافی داهینانا ئەدهبی و نغیسینی دا لایهنی ئایدیولوژی کارتیکرنا خو
 لسهر نغیسهران بهرچاڤدکته (*) کو دبیاڤهکی دهستنیشانگری دا روشهنبیری و
 زانینا وی یا باوه لسهرلایهنی دی، ئەڤهژی بو وی چهندی دزقریت کو ههزا وی یا ب
 دهسهلاته لسهرلایهنهکی دیارگری و ژ چهقین وی تیر دبیت، لهوما د بیافی
 ههفتیکستی دا دی بینین سههرای فره روشهنبیریا وی ئارستهکا دیارگری بو
 لایهنهکی دجیت و دپروسا داهینانیداد ناڤ بهرههمین ویدا دیار دین و یی ئازاده ژ

ژیگرتنا " واتایین بهره‌دهست یین لسه‌ر ریکا وی، به‌ئی عیبرهت د به‌لانس و بژارتنا په‌یشان دایه " (٦١)، ئانکو چه‌وا وان په‌یشان دی ژیگریت و ب چ شیوه ریکئیخیت کو خزمه‌تا وی شیواز و تیکستی نوی بکه‌ن کو تاییه‌تمه‌ندیا وی بپاریزیت و سیمایین تیکستی نوی یی ب ریکا وی هه‌فتیکستی په‌یدا بووی به‌رچاڤ بکه‌ت.

١ - ٦ - ٢ - نشیسه‌ر:

ئه‌ق جه‌مه‌سه‌ره ژ گرنه‌ترین جه‌مه‌سه‌رین دیارکرییه و بیی وی ئه‌ق پروسه ناهیه‌ته ئه‌نجامدان، ژبه‌رکو د بنیاتدا ئه‌و ئه‌له‌میته یی پروسا هه‌فتیکستی پیک دئینیت، هه‌روه‌سا رۆلی پیکه‌گریدانا تیکستین به‌رین و یی نوی دگی‌ریت، دشین بیژین ئه‌وی‌یکه‌اتا کیماییه‌یاکو هیئینی دروستبوونا تیکستی دروست دکه‌ت و دکه‌قیته ل ژیر وی پروسی یا پیک ده‌ینیت ب ریکا فه‌ومژارتنا شیواز و درکاندنا بیژه‌یان، ب وی شیوه‌ی " ئه‌قی هزرکرنی ده‌سته‌لات دایه نشیسه‌ری لسه‌ر تیکستی و خۆانده‌قانی پیکه‌ه‌کو دانپیدانی ب خۆمالی بوونا نشیسینا وی بکه‌ن، ژبه‌ر کو ب دیتنا وان تیکست واری داهینه‌رییه خۆدایه‌کی بی هه‌فرکه - د بیایقی ئافراندنا تیکستی دا- ئه‌وی یی (چیکری و دیزاینکری و ده‌ره‌ینای و داهینای...) ژبه‌ر هندی ژ هه‌میان باشتر دزانیت ده‌ریاره‌ی پیکه‌اته و ده‌لاله‌ت و شرۆقه‌کرن و ناقه‌روک و سیمایین وی) " (٦٢) نشیسه‌ر ب دیتنا ره‌خنه‌گران وه‌کو ئافرینه‌ریکی د ده‌تی کو هه‌ر ئالیه‌کی تیکستی ب مولکی خۆ بزانیته، چونکی باشترین که‌سه یی ئاگه‌هدار ب نه‌ینین تیکستی وی ئافراندی.

نشیسه‌ر، وه‌کو هه‌ر که‌سه‌کی هزر و دیتن و فه‌لسه‌فا خۆه بو دیاردین جوراو جور یا هه‌ی، هه‌ر د قی بیاییدا و لده‌می ئه‌نجامدانا کریارا ئافراندنا تیکستی لایه‌نی وی یی هزرا فه‌لسه‌فی کارتیکنی لی دکه‌ت، چ ژ لایی وه‌رگرتن و خۆاندن و تی‌رکنا چه‌زین وی بیت یان ژ ی ل ده‌می ئه‌نجامدانا پروسا ئافراندنا تیکستیدا بیت کو بکه‌یفا خۆ بیژه و ده‌رینین جوراو جور دادریژیت، ژبه‌ر هندی "ژیاناما نشیسه‌ری و و ژیارا وی و ژینگه‌ها وی ب هه‌می لایه‌نانقه بوویه هزرا ره‌خنه‌گران و دیتنا وی بو نشیسه‌ری... و چه‌وانیا سه‌ره‌ده‌ریا وان لگه‌ل تیکستی

دهستنيشانكريه و هافيته د بازنهكي گرتي دا " (٦٣) هزر وهكو قهريزا دويشچوونا بواريڻ ههمهرهنگ، نفيسهر مفايي دبواري داهينا نا تيکستيدا ژي دبينيته و دبيته جهمسهری هره گرنه و ئيکانه يي سهريخيستا في پروسى و دانا تايبهتمهنديهكي کو ژبلي هزرا وي يا فهلسهفي كهس نهشيته في نهركي ب ستويي خوڤه بگريت.

١ - ٦ - ٣ - ژينگهه:

ههبوونا تيکستي ب ههبوونا داهينهريشه دهيته گریدان، ئانکو يي گریدايه ب ههبوونا پروسا ئافراندني قه وهكو قهريزا هزرا داهينهري، بشي چهندي داهينهري دبيته خوداني رهسهن تيکستي تيکستي و ناڤي خو ژ وي نافکرنا خوداني رهسهن وهردگريت و تايبهتمهنديي وي يين ديار ب ريکا وي و ب شيوهكي رفاشي دهرييني ژ نفيسهري دکهن.

ژينگهه، نهو بياڤي گشتگير يي مروڤ تيذا دژيت، ههمي دياردين جوراوجور بين دهوروبهري مروڤي چ فيزيكي يان ئاشويي بن بخوڤه دگريت (*)، ئانکو نهو بياڤه يي کو جهمسهرين پيکهينهريڻ پروسا ههفتيکستي پيک دگهينيته و ريکي خوڤ دکهت کو زمان کاربکهت ب گهروا هندي کو " زمان دياردهکا جفاکيه _ ژينگهها جفاکي _ و يا نامو نينه کو ئاخفتن و نهلهمنتين جفاکي و ئايديولوژي بخوڤه بگريت کو دشياندايه بهينه پرتپرتکر... و يا ئاسان نينه کو نهو ئاخفتنه بهيته فامکرن بي قه گهريان بو تورا پهيوهنديي جفاکي بين زال بسهر تاکی و جفاکي " (٦٤) و ههر نهو ديتنه يا کو بوچوونا مه يا تايبهت لسهروي پهيوهنديا ب ريکا ههفتيکستي چيدبيت، ئانکو نهو پهيوهنديا د ناقبهرا واتايي و ئاماژين وي پهيدا دبن و د ناقبهرا تيکستي نوي ئافراندی و ژينگهها تيذا بهرههم دهيت، ژبهري هندي يا گرنه بزانيں کو ههر دهمي نهو ليڤه گهره هاته بهرزه کرن ئيدي بهايي نوي و شيوازي پهيوهنديي دي هيته بهرزه کرن، زيدهباري هندي ههر بزافهک بو قهقهتاندنا تيکستي نوي ژ وي ليڤه گهري دي بيته نهگهري ژناقبرنا

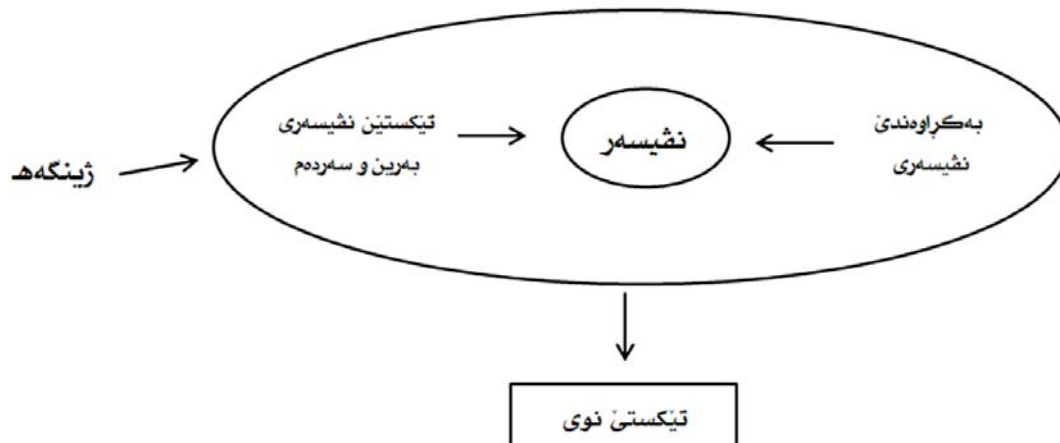
(ریه) یَن وی و بریارا نه مانا وی دی هیته دان، ژیهرکو لیقه گهرین تیگستی پشکه کن ژپیکهاتا وی یا کو نه شیت دستبهرداری وان بیت.

ئه گهر ئه م بهری خو بدهینه ژینگه هی وه کو خالا پیکه هشتنا تیگستان ئه و راستیه بو مه دیاردبیت کو تیگه هشتنا مه بو ژینگه هی نه بتنی لایه نی ماتهری و مردگریته، به لکو ههر دیارده کا پهیدا دبیت ههر دق بیاقیدا بهرجهسته دبیت. وه کو بهری نوکه مه ئامازه پیدای زمان خالا ههره گرنگه دق بواریدا، شیوازی ههر تیگسته کی و چهوانیا وی و رادی وهرگرته وی (مقبولیه) ژ لای داهینه رانقه کارتیکرنا خو یا هه، چونکی "شیواز نهجامی دیتن و بینینی تاییه تی هونه رمانده بو جیهانی ناوه وه و دهره وه ی خو کی که ئه م دیده تاییه تهش له نهجامدا خو ی له دهریرینیکی تازه دا دهبینیته وه که واته ههر دیتنیکی تاییه ت خو ی له زمانیکی تاییه تدا دهنوینیت"⁽⁶⁵⁾ و ئه ف نواندنه ژ ی وی په یوه ندیا فه نه قه تاییی یا د ناقبه را شیوازی وان تیگستین بهرین و سهرده م لگه ل تیگستی نوی دیار دکته، ئانکو رادی پیکاریگه ربوونا داهینانا تیگستی نوی ب وی ژینگه ه و شیوازی تیگستی بهرین تیدا هاتی داهینانان.

لایه نه کی دی یی ههره گرنگ د قی بواریدا لایه نی سیمانتیکی و ده لالی یی تیگستیه، ئه وی کو ب ریکا ژینگه هی هاتیه ئافاکرن و یی زال ب سه رپروسا هه قتیگستی دا، ئه و ژینگه ها هویین فیروونی بو نفیسه ی ته رخان دکته، د هنده ک بواراندا و بتاییه ت تیگستین که فن لایه نی ده لالی یی تیگستین بهرین کارتیکرنی لسه رنفیسه ری دکته کو ببه لیقه گهر بو داهینانا به شه کی ژ تیگستی نوی ب ریکا نهجامی هه قتیگستی و " ئه ف تیگستی ژهه ژی گرنگی پیدانی باش دیار دکته کو چافلیکرنا باش ئیستاتیکا لادانی دیاردکته نه ک کوپیکرنی، جیاوازیه کا سه ره کی د ناقبه را چافلیکرنا کوپی و ئازاد دا دیار دکته، چافلیکرن نه بیته به ندایه تی، به لکو ببیته ئامرازه ک ریکی بده ت ... به ره مه ئینانه کا نوی"⁽⁶⁶⁾ ئه ف په یوه ندیه تاییه ته مندیا به ره مه مین بهرین بیاریزیت و ههر وه سا سیمایی تیگستی نوی بهرچاقبکه ت دویر ژ کوپیکرنا راسته وخو، ژیهر کو ئه و ژینگه ه وه سا ریکی د

دهت کو تیکست لدویف پیدقی یا سەردەم هەبوون و گرنکیا خو وەرگریت و پیدقی
خۆاندەقانی دابین بکەت.

کە واتە، پروسا هەفتیکستی و دیالوکا تیکستان و بناقئیکچوونا وان د
بیاقئ تەکنیکەکا زمانقانی و شیوازگەری یا نویدا شیانەکا نوی د دەتە تیکستین
بەرین کو ب شیوہکی نوی خو دناق جیھانەکا ئەدەبی یا نویدا بگونجینن ب
مەرەما پیشەنگیا پیکشەگریدانی، و بەرپرسی ئیکی یی شیوازی ئەنجامدانا
هەفتیکستی و تیکەلبوونا تیکستان و بکارئینانا وان (نخیسەر) ه کو دشیت تیکستی
نوی بکەتە هەلگری دەلالەتەکا نوی یی بەرچاڤ ژ تیکستین بەرین، مەرەمین
نخیسەرین بەری خو تیکەلی بەرەمی خو ناکەت، بەلکو هەندەک گوتنا وەرگریت
و دئیحیتە د خزمەتا مەرەما خۆدا کو لدویف شیوازی وی بگونجیت چ لایەنی
فورمی یان ناڤەرۆکی بیت، کو هەڤ ہزرە لگەل بوچوونا (باختین) ی، دەمی دبیریت:
" فرە دەنگی و فرە زمانی دچنە د ناڤ رومانیدا و د ناڤ شیوازەکی ئەدەبی یی موکم
دەینە ریکخستن " (٦٧). ئەڤ جەمسەرین مە دیارکرین و ب مەرەما تیکەهشتنەکا
کورت و روونتر دشیین بقی وینە ی دیار بکەین

وینی ژمارە (٣) پروسا پیکشە کارکرنا جەمسەرەن

۱ - ۷ - پێشه‌ریڤن پیکه‌که‌گریدا نا تیکستان و دروستبوونا هه‌فتیکستی:

جودابوون د ناچه‌هرا تیکستان دا ره‌نگه‌ گه‌له‌ک یا دویره‌به‌یت - ل ده‌می ئەم به‌ری خۆ د ده‌ینی وه‌کو تمامکه‌ریڤن ئیک و دوو- و هه‌بوونا خۆ ژ ئیک و دوو و مردگرن ب کومبوون و له‌هه‌هاتنی لسه‌ر وان هزرین مروقی پیکه‌که‌گریددن . ئەه‌جا د چ بواری دابن، ب وی چه‌ندی کو تیکست هه‌لگری هزر و دیتنا مروقییه‌ د بیافی ژیاڤیدا و هه‌هاندنا سه‌ریوریڤن وییه، ل گوره‌ی وی چه‌ندی کو چاره‌نقیسی مروقان ژیک دویره‌نینه.

چیدبیت ئەه‌ف تیکسته‌ سنووری وی د بیافی رسته‌کی به‌یته‌ ده‌ستنیشانکرن، ب وی شیوه‌ی کو "رسته، شیوه‌کی زمانی یی سه‌ریه‌خویه‌ چ تشتی هه‌مبیز ناکه‌ت - د بیافی پیکه‌هاتیه‌کا زمانی دا - شیوه‌کی ژ خۆ مه‌زنتر"^(۶۸). ره‌نگه‌ ئەه‌ف سنووری ئەم هزر لی دکه‌ین د هه‌کولینین ئەده‌به‌یدا سنووری وی ل گوره‌ی هه‌کولینی به‌یته‌ دیارکرن، ئانکو ده‌قی پیناسی دا ئەه‌ف سنووره‌ هه‌برکریه‌ و (رسته) کریه‌ په‌یکه‌ری هه‌کولینی و وه‌کو تیکست هه‌ژمارتییه‌. ده‌قی بیافییدا یا گرنه‌گ ئەوه‌ ئەم بزانیڤن کو هه‌نده‌ک په‌یکه‌ریڤن دی ییڤن ئەده‌به‌ی ییڤن هه‌ین کو ژ سنووری ناچه‌هاتی ده‌ریازدین و خۆ ب سیاقیه‌ گریدده‌ن و به‌ره‌ف واتایی هه‌ دچن، ل گوره‌ی یا بوری پایی رستی د د ناچه‌ تیکستناسیی دا سه‌ره‌کی نینه، به‌لکو دویشه‌لانه‌ک، ب ده‌برینه‌کا دی پشه‌که‌ ژ گشت و ئەو نابیته‌ مه‌ره‌ما سه‌ره‌کی و هه‌تا ده‌هه‌کولینین زمانانی دا - سه‌ره‌رای بوچونیڤن جودا - وی چه‌ندی په‌سه‌ند دکن کو (به‌رزترین یه‌کا ده‌ستنیشانگری بو شروه‌ه‌کاریا زمانانی رسته‌ نینه، به‌لکو تیکسته‌)"^(۶۹).

ب ده‌برینه‌کا دی ئەگه‌ر ئەم لسه‌ره‌ندی ریکه‌فتبین کو رسته‌ هه‌لگرا واتایی یه‌ و مه‌ره‌می دگه‌هینیت، پیدقییه‌ وی چه‌ندی ژبیر نه‌که‌ین کو ئەو کوما رستان یا تیکستی پیکه‌هاتینی مه‌ره‌ما راسته‌وخۆ و کارتیکنی ب ریکا تیکستی و کومبوونا چه‌ندیڤن رستان ب شیوه‌کی روونتر دی گه‌هینیت، ژبه‌رکو ده‌می ئەم ل تیکستی دنیریڤن هه‌ر ئیکسه‌ر کومه‌کا رستان به‌رچاقدبیت کو دبینیاتدا هه‌لگرا

ئەزموونا داھینەرییە، و ژئەنجامی بە لاقبوونی دکەڤیتە د بێردانکا وەرگیدا و لناڤ
 نەستی وی دا دەیتە پاراستن، بە ئی ل قوناغەکا دی کو کریارا داھینانی ژ لایئ
 نڤیسەرەکی دیتە بەرھەم دەیت دبیته کەرەستەکی ریحالی چ ھزریان ئەزموون یا
 ھیما بیت ژبو دووبارە ئاڤا کرنی چ ب شیوہکی راستەخو یان نەرستەوخو، ھەر
 لسەرڤی چەندی (بیوگراند و دریسەر) گەھشتە وی چەندی کو حەفت پیڤەر
 یین ھەین ژبو ڤەدیتنا تیکستان و بکارئینانا وان پیدڤییە د ھەر تیکستەکی دا
 ھەبیت و ئەڤ پیڤەرە ھەمی خوڤان سیمایین پەیوہندارن گرنگیی ب چەوانیا
 پیڤکەگریدانا ژیواری دکەن ئەوژی ب ریکا درکاندین ھەڤبەند یین رووی ژدەرڤە
 یی تیکستی (پیڤکەگریدان، ریزکرن) کو ئەڤ چەندە لایئ زمانی و چەوانیا
 دارشتنا تیکستی و شیوازی و چەوانیا دەریرینی ب خوڤە دگرت، و ژلایەکی دیتە
 ب ریکا پەیوہندی نەینی یین تیکستی ئەوین سیمیلوژیا تیکستی بەرچاڤدکەن،
 ئانکو وان واتایین ب ریکا دەریرینی دہخشن وتیگەھین وی پیڤکە گریدەن کو
 دبیزنی (نویساندن)، ئەو پیڤەرە ژی دشیان دایە بشی شیوہی بەینە ریزکرن"٧٠:

١. پیڤکە گریدان – ریزکرن: پیڤکە گریدانا ریزمانی، ئەڤ پیڤەرە رادی
 پیڤکە گریدانا یەکەیین تیکستی بەرچاڤدکەت ب ریکا تیگەھین
 ریزمانی، ب وی شیوہی کو ئامرازین ئاڤا کرنا تیکستی لسەر شیوی
 روویدانین لدویڤ ئیک بن یی دەستپیک ئامازە بیت بو یی دویتدا، بشی
 چەندی پیڤکە گریدانا ریزکری دگەھیت.
٢. نویساندن: پیڤکە ھەلانندن، و دبیزنی نویساندن دەلالی، و ئەو ئامراز
 گرنگە د دروستبوونا واتایی دا ب وی شیوہی کو ل گەل پیڤەری ئیک
 جەمسەرین درکاندن و واتایی دروست دکەن.
٣. مەرەم: ئەو مەرەما دروستبوونا تیکستی، کو وینەکی زمانی مەرەم پی
 تیکستەکی پیڤکە گریدای و نویساندی بیت و بیته بابەتەک بو
 مەرەمەکا دیارکری.

٤. (وهرگرتن) يان رازيكرن، پاشهروژا تيکستی ب خوڤه دگريت سهبارهت هندی کو وینین ب زمانی دروستکرین پیدقییه بهینه وهرگرتن وهکو تیکستهکی پیکه گریدای و نویسهک.
٥. ههلوپست: ئەڤ پيشههه کوما ئامرازیه یا کو وهل تیکستهکی دکهت یی پهیوهند ب ههلوپستی فه، ژیهه کو چ تیکست نینن بیی کو پهیوهندی ب ههلوپستی فه نهبیتن ژیهه کو واتا و بکارئینان و وهرگرتنا تیکستی ههمی ب ههلوپستی فه دهپته گریدان.
٦. ئاگههدار بوون: یا گریدایه ب شیانا پیشبینیکرنا وان پیزانینین د ناڤ تیکستیدا ههین یان بهروقازی.
٧. ههفتیکستی: پهیوهندیا د ناڤههرا تیکستی و تیکستین بهری ویهه کو پهیوهندی د ناڤههرا واندا ههیه د بیاقی ئەزمونهکا کهفن دا چ ب ئاگههی یان بی ئاگههی. ب پیداجوون لسهرفان پيشههههین هاتین دانان دی وهسا دیار بیت کو ئەڤ پيشهههه دی چهند خالهکا بو مه دیار کهن:
- أ. دوپات دکهت کو ههبوونا تیکستی تمام فهريژا ئەزموونا کهفنا داهینههیهه و بهرجستهبوونا ئایدیولوژیا ویهه.
- ب. ب- پیکههگریدانا زمانی دتیکستیدا چهند یا گرنکه ههروهسا پیکههگریدانا سیمیولوژی هند یا گرنکه داکو ههردوو بینه تمامکهههین ئیک.

١ - ٨ - نڤيسينا تيكستی ل ژیر دهسه لاتا ههفتیستی:

تیكست، ب واتا فههاندن و لیكدانه فا پهیشین به لاق د پهیکه رهکی ئاخفتنی یی دیار دا سیمایه کی نوی پی دبه خشیت و د ناڤ هه فشیوین خودا جودابوونا خو بهرچاڤ دکهت ب وی تاییه تمه ندیا ژ هه بوونا خو وهردگریت و ریکا تمامبوونی هه لدبژی ریت ب مه ره ما سه رخوبوونا وی پیکهاتا زمانی یا پی دروستبووی پاریزیت و ئەو شیوی نوی یی ئەدهبی تاییه تمه ندیه کا دی پی به خشیت.

دقی بواریدا نڤیسه ری تیکستی ئاسته نگین هه مه جور د ریکا ویدا په یادبوون، ژبه ر کو کارتیکرنا تیکستی نه مایه د هه بوونا نڤیسه ری دا، به لکو ئەو کارتیکرن ژ وی دهریازبوویه و تیکست بوویه هه لگری فی کارتیکرنی، ژبه ر هندی لسه ر پیدقی بوو باشت هه رزا خو بکهت د چه وانیا دارشتنا تیکستیداو فه دیتنا ریک و شیوازین کارتیکه ر بو به ره مه ی خو.

هه ر تیکسته ک ل ده می دهیته نڤیسین، لسه ر داهینه ری پیدقییه وی ده می تیدا دهیته نڤیسین بهرچاڤ وهرگریت، ژبه ر کو ئه رکی ئارسته کرنا تیکستی لسه ر مل و شیانین وی رادوه ستیت و ئەڤ تیکسته لایه نی قوناغی پیڤه دیاردبیت، ژلایه کی فه قوناغا میژوووی یا تیدا دهیته نڤیسین و ههروه سا ئەو قوناغا ژیی مروقی یی بو دهیته ئارسته کرن.

پروسا نڤیسینا تیکستی بشیوه کی هویر یا گریدایه ب داهینانی فه یا کو د بنیادا فه ریژا هه رزا نڤیسه ری یه و د ناڤ تیکستیدا به رجسته دبیت، شیانین نڤیسه ری لسه ر به لانسکرنا که رستی وهرگریت ب ریکا ههفتیستی و بیردانکا وی یا داهینانی زیده باری شیانین وی یین زمانی دبه ریک بو ئافراندنا هه بوونه کا نڤیسی یا نوی کو تیکسته.

خاله کا هه ره گرنه گ دقی بواریدا ئەوه کو تیورا تیکستی بزاقی دکهت ژبو راکرنا جیاوازا ژانرین ئەدهبی و هونه ری، ژبه ر کو ئەو به ری خو ددهت به ره مه یین هونه ری وه کو هه بوونه کا تاییهت، ئانکو هه نده ک نامین ئاسایی یین

هەردەم د بەرھەمئینانی دا و ب وی شیوەی دەربرینی ژ خو دکەن و ئازادیی ددەت وەرگری ب هەبوونا ناڤهروکی و تیگەهشتنا وی بو تیگستی.

د دروستبوونا تیگستیدا، نڤیسەر وهکو ئافرینەر تایبەتەندیین داهینانی پەییدا دکەت ب مەرەما بەرھەمئینانا کەرستەکی نوی کو دبیرنی (تیگست)، و قوناغین دروستبوونا وی د دوو قوناغین گرنگدا دەرپاس دبن و هەر قوناغەك دبیتە چار پینگاڤ، ئەوژی ب فی شیوەی دروست دبن:

۱ - ۸ - ۱ - قوناغا پيش نڤيسینی Geno-text:

ئەڤ قوناغە ژبەر هەستیاریا وی و گرنگیا پویتەدانی، نڤیسەری نەچار دکەت کو ژینگەهەکا ئارام و ئامادەکری بو تەرخان بکەت ب مەرما لیکدانا وان هزرین بەلاڤ دجھی پیدڤی دا و دەستنیشانکرنای وی هزرا لسهەر کاردکەت دا کو ب شیوەکی بژاره بەردەست بکەت و کاری لسهەرئەنجام بدەت و ئەڤ قوناغا داهینانی هەمەموو د میڤشک و هەستین داهینەری دا دەینە ئەنجامدان.

۱ - ۸ - ۱ - چیکرنا هزری invention:

ئیکەم خالا چاندنا توفی تیگستیەیی کو بهیتە داهینان، واتە دروستبوونا پینگاڤا تیگی یا هزرکرنای مروڤی د بواری داهینانی و نڤیسینی دا، ئەڤ هزرە تایبەتەندیایا خو ژ وی ئەزموونا کەسی یا دژینگەهی دا پەییدا بووی وەرڤگریت و سیمایین لیگەریانی ل دیاردین جوراو جور دگەهینیت، " نڤیسەر د شروڤەکرنای - هزری - و چەقین ویدا هەر ئیکی ب شیوەیەکی سەر بەخو شروڤەدکەت، ئەوژی ل گورە ی قان پینگاڤان: زانین، بارودوخ و کار " (۷۱)، کو ئەو پینگاڤن یین نڤیسەری ریکدئیخن و هزرەکا روون بو وەرگری دروست دکەت ب مەرما گەھاندنا دیتنا وی یا دەوروپەران و تیگەلکرنای وی لگەل وی نڤیسینی و ئارستەکرنای وی بو ناڤ تیگستی.

ئەڤ پینگاڤە، ئانکو چیکرنا هزران - سەرەرای هندی - کو دەربرینەکا دوپاتکری یا نڤیسەرییە ب چەند شیوان دیار دبن و د دوو تەوهران دا د هینە دیارکرن،

یئ ئیکئی (هزرا سه ره کی) کو نهوژی پرتپرتکرنا تیختییه ب شیوه کی گشتی و دابه شکرنا وان هزرایه لسه ر جورین وان و پاشان ژینگرتنا هزرا سه ره کی یا تیختی و قئ چهندی ژئ گرنکیا خو یا هه ی بو هندی دا بزانی هزرا سه ره کی ل کیژان پارچا تیختییه، یئ دوویئ (هزرا گشتی) نهو لایهنئ هزریه یئ کو د ناڤ ته قایا تیختیدا بهرجهسته دبیت، پشتی خواندن و تیگه هشتا تیختی بهردهست دبیت و چیدبیت ب شیوهیه کی راسته وخو بهیته دیارکرن یانژی یا قه شارتی بیت و بمینیه لسه ر ملین خوانده قانی و شیانا وی تاقیبکهت، زیده باری یا مه گوتی نهڤ هزره د بنیادا دوو جورن، چیدبیت هزره کا باش و ئاڤا کهر بیت یانژی هزره کا نیگه تیف و ویرانکه ربیت و یا گرنگ لقیه نهوه هزرا گشتی بهیته دیارکرن.

۱ - ۸ - ۱ - ۲ - ریختنا هزری Disposition:

رهنگه داهینان د هندهک بواران دا گه لهک یا سه رکهفتی بیت، بهئئ شیوازی ئارسته کرن و ریختنا وان ب شیوه کی نه ریکیبیت کو دبیته نه گهرئ هندی کو ههم بهایی وی هزری لاواز ببیت و ههم ب شیوه کی پیدقی نه گه هیته و مرگری، هه ر د قئ بواریدا و ل قوناغا بهری نفیسینی ئافرینه ر پشتی چیکرنا هزری بزاقئ دکهت نه قئ هزری ریگ بیخیت وهکو " ئاماژان ب سروشتی وی هزری - یئ پیکهاته یی - و لدویف ئاستی چهوانیا کارتیکرنا پیکهاتا زمانی بهرچاڤدکته یین کو بریکا وی سیسته می زمانی یان ژئ ئاستی ئاڤا کرنا نه ده بی یئ سه ردا زال بهیته نیاسین " (۷۲) دیار ببیت، کهواته دیار کرنا چهوانیا بهرچاڤکرنا هزران و رادی کارتیکرنا وان دبیاڤ و ئاستین جودا دا.

نهو په یوه ندیا د ناڤه را پارچین هزری دا هاریکاریا داهینه ری دکهت کو هزرا سه ره کی و یا گشتی ب شیوه کی زنجیره یی ئارسته بکهت کو کارتیکرنا وی بهرچاڤبیت و نهڤ " نویساندنا تیختستان بهری بنیاتییه دقئ پروسا نویساندنی دا، بهئئ نابیت دویر ژ په یوه ندیین دی یین تیختی بهیته و مرگرتن... و دقیره دا راستترین په یوه ندی هه قتیختیه یا ب هه ر ریکه کی هه بیت هه بوونا خو دیاردکته

" (٧٣) و دبیتە ریکخۆشکەر کو ئەف هزرین ریکخستی ب ئەرکی خو رادبن و چ ژ لای ریکرنا وانقە یان پیدانا رەسەنایەتی بو تیکستی ئافراندی، زیدەباری هاریکاریا وی بو وەرگری کو ب زنجیرەمی هزر بو بهیتە دارشتن و قەبرین نەکەفیتە د ناقبەرا واندا.

ب هەر حالی هەبیت، ریکخستن د بواری هزری دا بو تیکستی گەلەک یا گرنەگە، ژبەر کو بهایی دەلالی و درکاندنی یی قەشارتی بو داهینانی دپاریزیت و ریککی ددەت کو ب باشترین سیما ببیتە ریکخۆشکەر بو گەهشتنی ب قوناغا د دویشدا دەیت و دبیتە بنیات بو قەدیتنا چەوانیا رازیکرنی.

١ - ٨ - ١ - ٣ - قەدیتنا دەریرینین گونجای Elocution:

دپروسا نقیسینا تیکستی و بەرچاڤ وەرگرتنا دەوروبەران و بریقچوون لگەل پروسیدا ئەرکی هەرە قورس لاسەر ملین داهینەری قەدیتنا هەندەک دەریرینا یە کو هەلگرتن هزر و مەرەمین وی بن، هەرەسا بشین دەلالەتین پیدقی هەمبیز بکەن داکو مەرەمین وی نەبنە قوربانی دەریرینا وی و هەردوو پیکشە د ئیک ئاستدا بریقە بچن و ببنە ئەگەری بەیزبوونا هەردووکان ئەقەژی ماندیبوون و گونجاندن پیدقی ب مەرما پاراستنا ئیستاتیکا تیکستی.

مەبەست (Intentionality)، یا کو داهینەری نەچار دکەت هەمی هزرین خو د بیاقی پەیکەر و شیوازەکی دەستنیشانکریدا دابریژیت ژبەر هەبوونا سیستەمەکی زمانی یی دیارکری و ئەو بخۆژی "زمان، نە بتنی سیستەمەکە ژ نیشانین زمانی، بەلکو د بنیاتدا بزاقەکا گەهانندییە " (٧٤) و ئەف گەهانندنە (دەریرینین زمانی) پیدقییە لاسەر داهینەری وەسا دروست بکەت کو هەلگرتن وان مەرەمین گرنەگ بن و نەبنە قوربانی ئیک و دوو.

پەیف، ل هەمی دەمان نابیتە هەلگرا وان دەریرینین داهینەری دقیت بگەهینیت، ئانکو سنووری پەیفی ژ هندی بچوکتەرە کو بشیت هەمبیزا وان دەریرینا بکەت، ژبەرەندی داهینەر پەنایی دبتە بەر ب سنوورەکی بەرفرەهتر یی

دەربەرینی کۆ بشییە ب ریکا وی پەياما خو بگههینیته وەرگری و جهی وان لدویف پیدقی و ریزکرنا وان بگوهوریت داکو " ستراتیزی و ئامرازین بکارهینانا داهینانا ئاخفتنی بهینه فهدیتن ئەوژی دەرباری گریمانین داهینەری پشتبەستن لسهەر کری... " (۷۵) وی پشتراست ژ وان کو دی شییە دەربەرینی وەسا بەرهم ئینیت کو هەلگرین مەرهما وی بیت و زهنگینی دەته تیگستی نوی ئاڤا کری.

ئەڤ پینگاڤه، رادی شیان و چاپوکیا داهینەری دیاردکەت دەرباری داهینانا دەربەرینی گونجای کو بشین وان مەرهمین وی هەلگرن و چیکرنا هەڤسه‌نگیه‌کی د ناڤه‌را واندا زیده‌باری وی چەندی دەربەرین نەبنه قوریانی مەرهمی، بەلکو هەردوو هاریکارین د ئاڤا کرنا تیگسته‌کی بزاره‌دا.

۱ - ۸ - ۱ - ۴ - هەڤتیگستی Intertextuality:

ئەڤه دوماهی پینگاڤه د قوناغا ڤه‌شارتی یا داهینانا تیگستیدا یا کو پینگاڤین پیشین لدوور خو کۆمەدکەت و دکەته دخزمەتا خوڤا، د ڤی پینگاڤی دا ئەو پینگاڤین پیشین هەمی دهینه کۆمکرن و ریکخستن ب ریکا دەربەرینی گونجای بیی کو هەبوونه‌کا بەرجسته هەبیت، بەلکو میکانیزمه‌کا نهینییه یا داهینانی و ئاماده‌کرنه بو ژدایکبوونا تیگسته‌کی نوی کو سیمایین تایبەت هەبن و ژ دەورو به‌ران جودا بیت ب ریکا هەلگرنا ده‌لاله‌ت و تایبەتمەندیین سەر به‌خۆ.

پیداچوون لسه‌ر ڤی پروسی، ڤه‌گه‌ریانه بو کویراتیا بیردانکا داهینەری یا کو ب بورینا ده‌می و چه‌رخکرنی و خواندنن هاتی دروستکرن و لڤیره وەسا ده‌یتە دیتن کو " تشتی بخۆ چیبیت هەبوون بو نینه، بەلکو ژ ئەنجامی ئاماده‌بوونا ده‌نگین - کەرستین - لسه‌رئیک و ریزکری و لدویف ئیکه، بشی شیوهی هەڤتیگستی یا په‌یوه‌نداره ب میکانیزما میژتن و گهورینا گشت و پشکه دەرباری تیگستین لدویف د ته‌ڤنی تیگسته‌کی نویدا " (۷۶) کو ژنوی یی ژ دایکبووی و تایبەتمەندیین سەر به‌خۆ و ژ دەورو به‌ران جودا بخۆڤه دگرت دویر ژ سیمایی تیگستین ژئ وەرگرتی و و ئامازه‌که بو ژدایکبوونه‌کا نوی و جیواز.

ئەو دیالوکا باختینی بەحس لیکری دبیتە دەستپیک بۆ وان دەنگ و پەیوەندییە د ناڤهرا تیکستین بەرین و سەردەم لگەل یین نویدا دروست دبن، بەلێ " هەفتیکستی ب تیکەهشتنا نوی نەبتنی مفا وەرگرتنە ژ تیکستین بەرین یان تەمامکەرا وانە، بەلکو دبینیاتدا رادبیت ل سەر ڤەکرنا پەیوەندی لگەل تیکستی ژێ وەرگرتی ب مەرەما بکارئینان و دوربارە بەرەمئینانا وی کو چیدبیت ب دیتنەکا نوی بیت کو بەروڤاژێ یا بەری بیت " (۷۷) و نابیتە کوپیهکا تیکستی بەرین، بەلکو د قوناغا ڤەگواستنێ دا ژ یین بەرین هەتا پروسا داھینانا تیکستی ئەڤ هەفتیکستیە د ناڤ میشکی نڤیسەریدا د چەندین گھوریناندا دریازدبن و ب چەندین رەنگان گھورین بسەردا دەین و بشێ چەندی دبیتە پشکەک ژ بێردانکا نڤیسەری و سیمایین درکاندا خو ل سەر دسەپینیت و ب شیواژی خو یی تاییەت و ب رەنگەکی جیواز د ناڤ تیکستی نویدا دحەلینیت و نیشان ددەت.

ئەگەر ئەم بەحسی هەفتیکستی بەکەین وەکو کارتیکرن و کاریگەر بوون دی بینین "نووسەرێک لێ د دنیا دا نییە بەنوسینەکانی دیکە کاریگەر نەبیت و ئاویزانی بابەتەکانی دیکە دەرەوی دنیایی ئەدەب نەبیت، ئەدەب ئەو کاتە دەبیتە گوزارشت کردن... " (۷۸) هەتا ڤیری ئەڤ چەندە یا راستە، بەلێ وی چەندی ژبیر نەکەین کو هەر کاریگەر بوونەک د ناڤ بەرەمی ئەدەبی دا دیارنابیت، بەلکو ئەو پارچا خزمەتا تیکستی نوی بکەت ب شیوہکی دیار یان ڤەشارتی خزمەتا تیکستی دکەت و ب هەبوونا خو زەنگین کەت.

ئەڤا ل سەری هاتیە دیارکرن و شروڤەکرن دکەڤیتە د قوناغا بەری نڤیسینا تیکستیدا و ئەڤ پروسە ب هەمی پنگاڤین خوڤە دکەڤنە د ناڤ میشکی داھینەریدا- هەبوونا فیزیکی نینە- ب مەرەما خو ئامادەکرنی بۆ خوڵقاندن و نڤیسین و دارشتنا تیکستی نوی ئافرانندی دا کو ب هەر شیوی هەبیت ژ نوی پەیدا ببت و ببیتە پشکەک ژ داھینانا نڤیسەری، ئەڤ قوناغە ژێ داھینەری دەرناز دکەت بو قوناغەکا دی یا کو بەرجستەبوونا تیکستی بەردەست دکەت.

١ - ٨ - ٢ - قوناغا نڤيسينا تىكىستى Feno-text:

نڤيسين، دنياتى خودا فهگواستنه، ئانكو پىكهاتيه ژ دوباره كودكرنا زمانى (*) ب شيوئ نڤيسين لسهر بهرپهري ب رىكا شيوه و شيوازين جوراو جور و پىكفهگریدانا وان لدويش ياسا و سيستهمهكى دياركرى، ئارمانجا وى فهگواستنا بوچوون و هزر و ئارمانج و هستين نڤيسهرييه بو و مرگري كو پىدڤيه ئهف نڤيسينه چاپوكى و شيانين نڤيسهري ژ لايئ (پروونى و شيوين دهرينى وپهيوهنديكرنى) ديار بكهت، ژبهركو ئهف نڤيسينه ئامرازهكه نڤيسهر بكاردئينيت بو فهگواستنا ديتن و هزر و هستين خو بو يين بهرامبهر زيدهبارى شيوازهكى پهيوهندييه لگهل يين نزيك و دوير.

ئهفئ قوناغى هستياريا خو يا هه و رادئ سهركهفتنا نڤيسهري دياردكهت ژبهركو ئهف قوناغه دبسته خالا پهيوهنديكرنى د ناقبهرا نڤيسهري وهكو ئافرينهر و خواندهقانى وهكو و مرگر دا، ژبهر هندى ل دهمى نڤيسينى پىدڤيه نڤيسهريئ هشير بيت و مافئ فهگواستنا هزاران بو سهر لاپهري بدهتى.

١ - ٨ - ٢ - ١ - توبوگرافيا:

د ديتنا دهستپىكى دا ولسا دياردبيت كو ئهف تىگهه يئ نامويه دهربارهى نڤيسينين ئهدهبى و بهرهه مين مروقايهتى و يئ گريدا يه ب دابهشكرنا تشتان لسهر روويئ عهردى و دهستنيشانكرنا جهئ ههبوونا ههر تشتهكى، نڤيسينا نهخشان و ئهو بخوژى "زاراڤهكى گريكيه يئ ليكدايه و ژ دوو پهيقان پىك دهيت TOPO، مهريم ژئ ئهرد يا جه و گرافيا GRAPHIE كو مهريم پى نهخشه و نواندنا داتايين ئهردى يه" (٧٩) و بهرچاڤكرنا پىدڤيئ مروقييه بو كارين نهخشهكيشانى و دابهشكرنا جوگرافى يا كه رستين جوراوجور.

ئهگهر ئهه بهرى خو بدهينه ههر تىكستهكى ل دريژاها ميژوويئ، دئ بينين د خالين سهرهكى دا يين بنياتى وى پىك دئنين، تايبهتمه نديا خو دپاريژن، بهلى ب بورينا دهمى هندهك گورانكارى ب سهر دا دهين كو ئهوژى لاوهكى نه و چ

ژ بهایی وی کیم ناکهن، لهوما لدهمی نڅیسهر دهست ب نڅیسینا تیځستی دکهت یا گرنکه توبوگرافیا وی تیځستی بهرچاڅبکهت، ژ بهر کو " توبوگرافیا تیځستی کولانا لهشی تیځستییه ژبو لیځهریانئ ل جه و بیاقین بهردهست یین کو پیکهاتا تیځستی پیکدئینن، و کویر دچیت بو څهدیتنا وان بهرز ونزمیین نڅیسهر سیمایین وان دنهخشینیت و سیبهرا وان وینه دکهت"^(۸۰) ب ریکا دیارکرنا وان گهورینین ب سهردا دهین وئالیین ئاڅاکرنا وان دهستنیشان دکهن ئەڅ پروسه ژی دکهڅیته دئیکهم پروسا داهینانا ئەدهبی دا.

د پروسا داهینانا تیځستیدا و ژنهنجامی تمامبوونا قوناغا بهری نڅیسینی نڅیسهریی ئامادهیه بو دارشتنا وان هزرین لسهرا لاپهری کومکرین، بهلی یا گرنکه نڅیسهریی هشیار بیت، چونکی ئەڅ دارشته ب ههر شیوهکی ههبت تاییهتهدیهکا جیواز بخوڅه دبینیت و ژ دهوروبهرا دهیته څهڅهتانندن، چونکی ناسنامهک پی دهیته بهخشین و نواندنا وی هزرا نڅیسهری کومکری دکهت.

لاپهریی ئامادهیه بو دارشتنا هزری و دڅی پروسی دا نڅیسهر _ د داهینانی دا _ بابتهتی بهلاڅ دکهت ب بهرچاڅ وهرگرتنا (ناڅونیشانی سههرکی و یین لاهوکی و پههراڅیابتهتی) یین کو هزرا گشتی یا بابتهتی دنوینن و ب ریکا دابهشبوونا هزران و دهربرینین جوراو جور یین تیکهلیا نڅیسهری و وهرگری بهرچاڅ دکهن.

۱ - ۸ - ۲ - ۲ - چهوانیا دارشتنی (پهههئین بابتهتی):

زمان، وهکو دیاردهکا زمانڅانی یا مروڅایهتی بریکا فیږبوون و گوهدان و بکارئینانی مروڅ وهردگریت، کو بوویه خالهکا پهیوهندیکنی د ناڅبهرا مروڅاندا و ئامرازی رازیکن و شوڅهکنی، د ژيانا روزانه دا زمان بو مههه ما تیځههشتن و څهگوهازتنا دهنگوباسان و بریڅهبرنا کاری بکار دئینیت، بهلی د بیاقی تیځستیدا زیدهباری کاری بوری بو ئارمانجا کارتیکرنی ژی بکار دهیت.

نه‌خشاندن د بواری ئاڤاكرنا تىكستيدا گرنگيا خو يا هه‌ى كو ئه‌و بخو ژ وى لىكدانا سيمانتيكى يا د ناڤه‌را پارچين تىكستيدا هه‌ى دياردبيت و بريكا " ديتنا وى ريڤخستنئ ئيستاتيكا تىكستى دياردبيت و به‌رچاڤكرنا ريژا كيم و زيده‌بوونا هه‌ماهه‌نگيا وى د هه‌ڤسه‌نگبوونا پارچين - تىكستى - دا كو بباشترين شيوه بگه‌هسته ريڤين بزاره و ئه‌ڤ چه‌نده ژى بتنى ئه‌نجامئ پروسا هزركرنييه..."⁽⁸¹⁾، چونكى هه‌ر پروسه‌كا داهينانى هه‌بيت نه‌شيت به‌روڤاژى به‌ره‌م بهيت، ژبه‌ركو هه‌ر پروسه‌كا هوسا نه‌بيت ژ سروشتئ تىكستى دوير دكه‌ڤيت و خو ژ لايه‌نى سيمانتيكى يئ تىكستى د ده‌ته پاش و وه‌كو ده‌رئه‌نجام لايه‌نى ئيستاتيكى ژ ده‌ست دده‌ت و نه‌شيت ئازانندن يان چيزه‌كا هونه‌رى يا راستگو پيشكيش بكه‌ت.

ئه‌و هزرين نڤيسه‌ر ب ريكا په‌يشان پيشكه‌شى وهرگرى بكه‌ت ژبو مه‌ره‌ميين جوداجودا، بزاقئ دكه‌ت كو وان هزران بريكا چيكرن و داهينانا وينا ديار بكه‌ت، چونكى نڤيسه‌ر وه‌سا هزر دكه‌ت كو باشترين و كورتترين شيواز ژبو گه‌هاندنا وى هزرئ ئاڤاكرن و ريژكرنا وان وينايه د هنده‌ك ده‌ريريناندا كو په‌يام و ئه‌ركئ خو بجه‌بينن، ئه‌ڤه ئه‌و ريكه‌ يا نڤيسه‌رى هه‌لبزاردى و يا پشتى هينگى لسه‌ر ملين وهرگرى دميينيت كو وان هزران شروڤه‌ و به‌رچاڤكه‌ت.

1 - 2 - 3 - په‌يوه‌نديين زمانى:

زمان، كومه‌كا فورمانه‌ كو ژ ئه‌نجامئ ئاخفتنى د ناڤ جڤاكه‌كى دا دروست دبن و ده‌ينه‌ پيشكيشكرن بو جڤاكي كو ب وى زمانى دئاخشن، ئه‌ڤ فورمين ناڤهاتى ژئه‌گه‌رى هنده‌ك ياسايين دياركرى يين ريزمانى دروست دبن و ريڤ دكه‌شن و په‌يوه‌نديئ د ناڤه‌را واندا دروست دكه‌ن و ئه‌ڤ ياسايين زمانى ژى د ناڤ ميشكى گروپه‌كى دياركرى دا ده‌ينه‌ چه‌سپانندن.

ئه‌ڤ زمانى ب ته‌زموون دروست دبیت دكوکا خودا " سيسته‌مه‌كه‌ ژ هيما و ريڤكه‌فتين جڤاكي، تشته‌كى ئيڤ پارچه‌ و ريڤكوپيڤه‌ د ناڤه‌را ئاخفتنكه‌رين جڤاكي‌دا دروست بوويه‌"⁽⁸²⁾ و بوويه‌ ڤه‌ريژا هزرين وى جڤاكي بو ئه‌ندامين خو

ههروهسا یی بوویه ئامرازهکی په یوه ندیگرنی د ناقبهرا واندا ب مه ره ما گه هاندنا پیدقیین ههردوو ئالیان بو یی بهرام بهر و خو پاراستن ژ دهربرینین ئامازه کهر یین مروقی بیزار دکهن.

د تیگستیدا داهینه ر پیدقی ب زمانی جچاک لسه ریکهفتی ههیه ژبو ئافراندنا تیگستی، بهئی بکارئینانا وی زمانی ژ بکارئینانا ژینا روژانه دا جیوازه (*)، ئەق جودابوو نه ژ ی بو هندی قه دگهریت کو تیگست دوباره رادبیت ب ئافراندنا زمانی و ژ ساده بوونا وی قه دکیشیت بریکا پرکنا وی ب ده لالهت و ئاماژین داهینه رانه و دبیته گوپیگه دهربرینین زمانی. تشتی گرنگ لقیری ئەوه کو گه شه کرنا زمانی تیگستی ژ گه شه کرنا زمانی جچاکی قه دهر نینه، چونکی ئەوه بخو قهریژا وی جچاکیه ب (زمان و تیگست) قه یی کو تیگستی ژ په یقین وی جچاکی پردکته.

وه کو بهری نوکه هاتیه دیارکرن، کو زمان که رهسته که جچاک بکارئینیت بو ئالوگورکنا هزران و پابهندن ب یاسایین ریزمانی، نقیسه رژی ههر وان یاسایین زمانی بکار دئینیت، بهئی دهندهک رهوشاندا و ب مه ره ما کارتیکرنی بکاری تیگدانا وان یاسایان رادبیت (*). و په نایی دبهته بهر دریژکرن و کورتکرنی کو دبیزنی (لادان) یا کو " بریتیه له پیشیل کردنی نورم ویاسا باوهکانی زمانی ئوتوماتیک یان بهواتایهکی تر شاعیر به کهم کردنی هندی ریسا که له زمانی ئوتوماتیک دا به کاردین شیعه کهی خو ی دروست دهکات... " (۸۳) و ئەق زمانی روژانه دکه قیته بهرچه رخرکنا نقیسه ری و ب ههزا خو دهستکاریی د دارشتنا ویدا دکته ب شیوه کی وهسا کو جوداهیه کا بهرچاق لگهل یی روژانه دا هه بیت، ئەق په نابرنه بو "لادانی دهوزانییدا شاشیه کا مه ره مداره ئارمانجا پشت وی راوستیانه لسه راستقه کرنه کا تاییهت... " (۸۴) ه یا هزری یان یا زمانی کو بتنی ئەق لادانه بو نقیسه ری دگونجیت و دزمانی ئوتوماتیکی یی روژانه دا ب کیماسی یا درکاندن وئاخفتنی دهیته هه ژمارتن.

ژیگرتنا زمانی بۆ تیکستی وهکو موخه لکرنا کهرستین دبییه، ئانکو رابوون ب بهرهه فکرنا بیردانکا زمانی و روشه نبیری و کهلتوری یا نشیسهری و قهوه ژارتنا هه موو دهربرینین پیدای و پولینکرنا وان ب مه ره مین جودا و لجهین پیدای کو ههر ئیک بکه فیه د بیاقی بۆ هاتی ده ستینشانکرندا و ئهرکی خوی ئیستاتیکی و و سیمانتیکی بگیرییت.

1- 2- 4- ئارمانج_ په یام _Target:

دبیت پروسا داهینانا تیکستی ب هه مو پیکه اتین خو قه ههر ئیک تایبه تمه ندیا خو وهرگریت و تیکستی زهنگین و پیشبخت، به لی د بیاقی ئارمانجا نشیسنای تیکستیدا یین کو ب (بابهت، ناقه روک، ئارمانج، په یام،...) دهینه نیاسین، گرنگیه کا مه زن یا هه ی و دبیه ته ئه و نامه و مه رم و فه لسه فا تیکست بۆ هاتیه نشیسن.

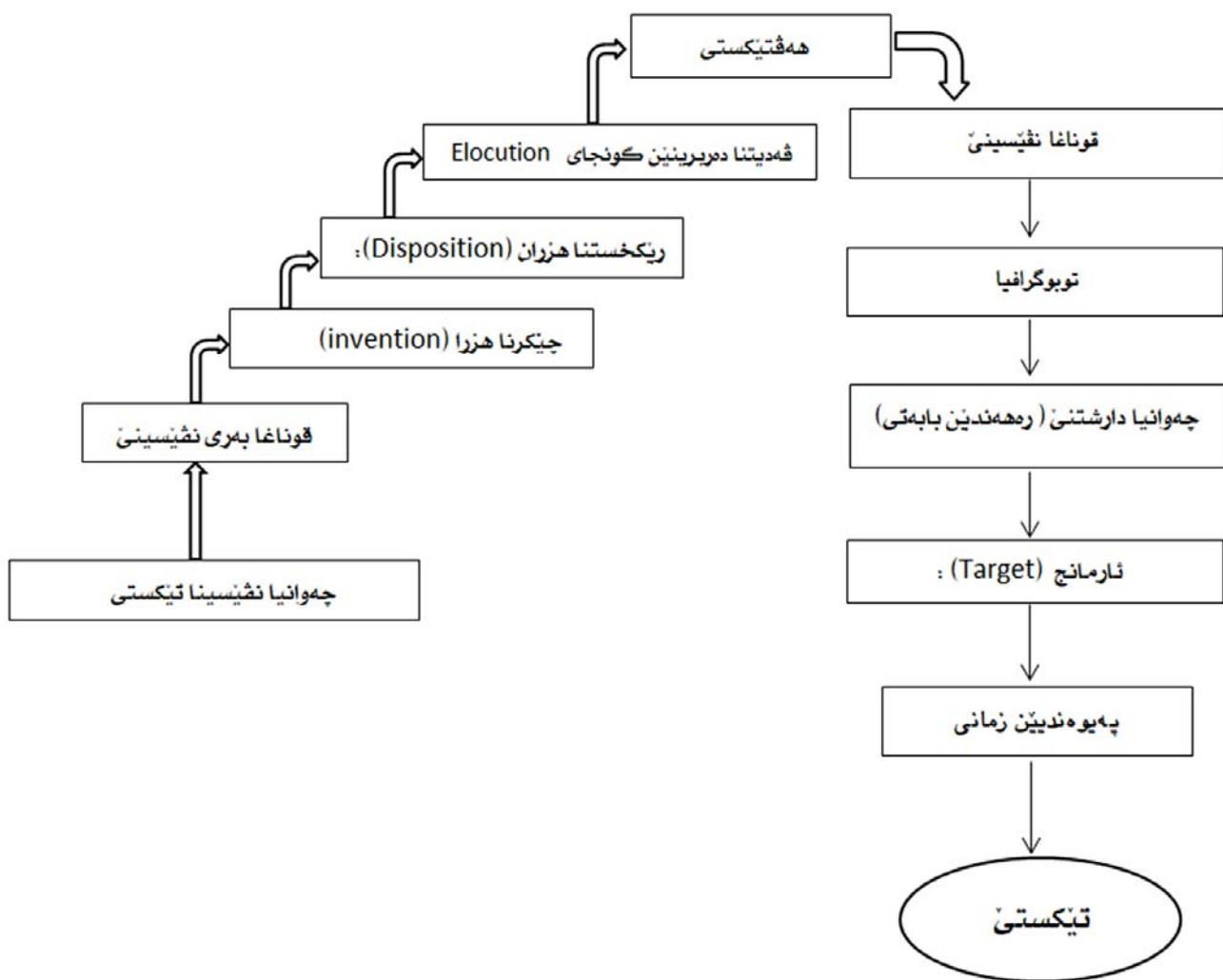
به ره هه مبوون، ب تیگه هشتنا هندی کو یی به رده وامه د به ره هه مئینانی دا وی چه ندی دیاردکهت کو تیکست هه رده م یی دبه ره هه مئینانی دا، سه ره رای هندی ئه و وه کو ههر که رسته کی دی ناهیه ته هه ژمارتن، به لکو ئه و بیاقه یی کو داهینه ری و وهرگری پیکه کومه دکهت و به ره ف ئیک ئارسته دبهت و "ئه م دشین بیژین روخسار له شی دمه کییه و ناقه روک ئه و ئارسته یین ره وشتی و دهروونی یین هوزانقانی د ناق کارئ ئه ده بیدا... ههر وه سا ناقه روک ژ هزر و هه ست و سوزین هوزانقانی پیکه ده ییت..."⁽⁸⁰⁾ و دبه نه ئاوینه بۆ وی تیکستی ده یته نشیسن و ئیک ژ تایبه تمه ندیی وی کو ژ تیکستین دی جودا دکهت و ژ لای نشیسه ری قه واتایه کا گرنگ دبه خشی و دهربرینا بۆچوون و دیتنا وی یا هزری و فه لسه فی به رامبه ر دیاردین جیهانی دکهت.

په یاما تیکستی مه رج نینه ب شیوه یه کی راسته وخو بۆ وهرگری به یته ئارسته کرن، به لکو ژ تایبه تمه ندیی تیکستی و ژ ئه نجامی یاریکرن ب دهربرین و په یقان په یام ب شیوه کی نه راسته وخو و مژاوی به ره هه م ده ییت و تیگه هشتن و

شرۆڤه كرن بۆ وەرگري دمىنيت كو ئه وژى ب رىكا خۆاندن و شرۆڤه كرنى يى
پشكداره د پروسا به رهه مبوونا (الانتاجيه) تىكستيدا.

جيهانا تىكستى گه له ك به رفره هه هموو ئالين ژيانا كهسان
بخۆڤه دگريت ژ (هزر و ئاخفتن و ئاماژين جوراوجور و به رهه مى زانستى و ئه ده بى و
شانو....)، ئه و باشكوفا نوى و خىشه يه ياكو ب ژدايكبوونا خۆڤه رىژا هزرا ئافرىنه رى
ب جيهانه كا دياركريفه پيشكه ش دكه ت و ب چه ند قوناغه كا يا نشيسه رى بخۆه
ناڤ لسه ركى ده يته دانان يان ژى ره خنه گر ب ئه فى ئه ركى رادبن.

ئه ف هه ردوو قوناغين ل سه رى ب پىنگاڤين خۆڤه هاتينه دياركرن گرنگيا
خۆ ژ وى چه ندى و ره درگرن، كو ئه و پروسه يه ياكو نشيسه ر د ئافراندا هه ر
تىكسته كيدا په نايى بۆ دبه ت و ئه و رىتمه يه ياكو تايبه تمه ندىا شيعريه ت و
جىوازبوونى ب تىكستى دبه خشيت و د ناڤ خۆدا - تىكست - سىمايىن داهىنه رى
دپارىزىت و ژ يىن دمه ربه ر جودا دكه ت، ئه ف تايبه تمه ندىه د ئاخفتنا روزانه دا ب
به اى تىكستى ناهىته به راوردكرن، چونكى لايه نى شعريه تى و مژاوى ب خۆڤه
ناگريت، به لكو ئه ركى وى گه هاندا پىزانين و ئاسايىبونى يه. دڤىره دا هه ژى
ئامازه پىكرنى يه كو يا بورى دياركرن لايه نى تىورى يى نشيسينا تىكستى مو ئه و
قوناغين داهىنه ر تىدا دبورىت، ئه فجا چ جورى تىكستى بيت و ئه ف پروسا ب درىژى
به حس لسه ر هاتيه كرن دنه خشه كى روونكه ردا ده يته دياركرن، بڤى شىوى ل
خۆارى:

وینی ژماره (٤) پروسا نژیسینا تیکستی

١ - ٩ - ههفتیکستی و میکانیزما میژتن و فهگواستن:

ئیکهه پینگاغا بناقهچوونا جیهانا تییکستی یاکو ب (فهریژا) ههفتیکستی دهیته بهرهه مئینان و دبیته ئهنجامی وی، ریکی وهسا د دهته فهگوله ری کو ب هه می ئالیه کی رازی ببیت و په نایی بۆ ببهت ب مه ره ما گه هشتی ب هه بوونا تییکستی نوی یی ئارمانجا خو پی بگه هینیت، ئەف ئارمانجه ژی لایه نی ئافا کرنا تییکستی و هه بوونا وی وهکو که رسته کی به رجسته بخو فه دگریت، لایه نی ئافا کرنی ژی وی پیکهاتا ئاشکرا یاکو ره هندی تییکستی دیاردکهت بخو فه دگریت، ههروهسا لایه نی فهشارتی ژی وان هه موو لایه نی پشکدار د ئافا کرنا تییکستی دا یین نه راسته خو دیروسا داهینانی دا پشکدار و ب سهر رووی تییکستی ناکه فن، به لی کارتی کرنا وان دبیته ئه گهری هه بوونا وی تییکستی نوی و ئەف چه نده ژی ب کریارا ههفتیکستی دیاردبن و دفی پروسی دا دوو تیگه هه (فهگواستن و میژتن) به رده ستدن کو هه ری ئیک ژ وان کارتی کرنا وی هه مبه ری یا دبیه و کاریگه ریا خو دیاردکهت و روونکرنا وان دفی بیافیدا بشی شیوه ی دبیت:

١ - ٩ - ١ - میژتن (الامتصاص):

لگه ل ئیکهه خواندنا فی دهریرینی وهسا دیاردبیت کو ئەف تیگه هه ل ئاقاره کی دن کار دکهتن و یی گریدایه ب لایه نی پیکهاتا مروقی و فهژیانا رووه کی یین کو بۆ به رده وامبوونا خو په نایی بۆ فی پروسی دهن ب مه ره ما وهرگرتنا ئامرا زین پیدی ژ ئه ردی و خواری، به لی ئەف تیگه هه د بیافی ئه نجامدانا پروسا ههفتیکستی دا رۆله کی هه ره گرنه گ و ئەکتیف دگرین و بیی فی پروسی ههفتیکستی ب ئه رکی خو رانابیت و ئه و ئارمانجا بۆ هاتیه دیارکرن بجه نائینیت.

د بیافی فهکولینی په خنهی دا فهگواستن دکه فیهته د قوناغا ئافا کرنا تییکستی، ئانکو ئه و قوناغا پشین یاکو داهینهر پی رادبیت ل ده می ئیکهه بزاقا هزری یا داهینانا تییکستی کو لایه نی بونیادگه ری یی پیکهاتا تییکستی

پیک دهینیت ئەوا کو " بارت ئامازی پی د دەت وهکو(چیژا تیگستی) ل دەمی
 نشیسه خوشیی ژ بهرهمئینان و شروفه کرنا تیگستی دبینیت و ئەف چیژه ژی لگهل
 ههفتیگستی بجه دهیت... " (۸۶) ئەوا کو د بیافی داهینانا تیگستی نویدا سیمایی
 گشتی یی تیگستی ئافاکری ب هه موو لایه نین و یقه بهرچا فکتهت کو ب وی
 ئەرکی سنووره کی فه بر یی جوداکەر لگهل تیگستین دن دیاردکتهت، ودبیته
 قوناغه کا بهرتر یا خواندنا تیگستی فه گوهاستی و ئەف چهنده ژی دبیته
 دانپیدانه کا رهوا بو گرنگیا ئەفی پروس، ژ بهر هندی وهکو بزاف و فه گوهاستنا
 تیگستی پیشین بو یی نوی ب شیوی (میژتن) دیاردبیت و هه بوونا یی پیشین
 رهدناکتهت، به لکو هزرا نوی یا داهینه ری لگهل میژتنا تیگستین بهرین پیگشه
 کومدکتهت و پیگشه کاردکهن بو بهردهوامبوونا تیگستی نوی و بشی چهندی
 پروسا میژتنا تیگستان، تیگستی پیشین رهد ناکتهت، به لکو دووباره رادبیت ب دارشتنا
 وی لدویف پیدقیین تیگستی نوی و سهردهمی و تهکنیکا دارشتنی و بشی چهندی
 هیژه کا زندیوونی ب تیگستی نوی دبه خشیت لگهل رهدنه کرنا تیگستین پیشین ب
 رپکا ئەنجامدانا پروسا ههفتیگستی.

ژ بهرکو میژتن دکه فیهت دقوناغا نشیسینا تیگستیدا، دهستنیشانکرنا وی
 تیگستی نه دیار د ناف تیگستی نویدا دبیته کاکلا کاری ههفتیگستی، ئانکو ب چ
 پروسه و شیوه و رهنگ هاتییه د ناف تیگستیدا بتاییهت ئەگەر بهری خو بدیهینی کو
 دکه فیهت دقوناغا نشیسینا تیگستیدا یا کو د بنیاتدا " کومه کا کریارین قورسن
 کهرستآ دروونی و جفاکی تیدا تیکهل دبن... و نشیسینا تیگستی دکه فیهت لژی
 هندهک پره نسپ و مهرجان، که واته د بیافی نشیسنی دا ئەم نهشین خو ژی رزگار
 بکهین" (۸۷) و ئەو داهینانه دبیته رووی تیگستی نوی یی کو د بنیاتدا و لگهل هزرا
 ئافرینه را داهینه ری ژ کومه کا تیگستین پیشین و سهردهم هاتییه لیكدان و
 تاییهتمه ندیا خو وهرگریه.

ههفتیگستی د ناف بهرا تیگستاندا وی چهندی ناگههینیت کو تیگستی نوی
 کوپیا تیگستی کهفنه، ژ بهر کو دفی بیافیدا دی بیته (تیه لکیش) ه کا روون و

ئامازەکا دیار بۆ وەرگرتنی ژ تیکستی پێشین، دقێردا تیکست داهینان و تاییبەتەندیا خۆ دپاریزیت و دبیتە لایەنی دیارکەری داهینەری و رادی زالبوونا وی لسهەر داهینانا دەلالەتان بەرجستە دکەت وچەوانیا پێشکیشکرنا وی داهینانی ب شیوهکی دن و گوهورینا ئارستا وی بۆ دەلالەتەکا دی و نوی، زیدەباری هندی میژتتا تیکستان دبیتە " چاقلیکرن ل دەف هوزانغان و زانستناسان بۆ هوزانی و بهادان و جوداکرنا وانه بۆ هوزانی"^(۸۸)، و ئەقە وی چەندی ناگەهینیت کو د پروسا میژتتی دا رۆلی داهینانی بهیتە لادان ژبەرکو هەر ئیک ژ وان ریک و ئاڤاکرن و ئاڤاهی ئیستاتیکی یی خۆ یی هەمی و ئەقە میژتنە نابیتە" واتا وی چەندی کو کەسایەتی یا - داهینەری - ومەرەما تاکی د کریارا داهینانی بهیتە ژ دەستدان، بەلکو دویاتی پروسا داهینانی د ئاڤاکرنا شیوازی دا د دەت"^(۸۹) و دبیتە ریکەک بۆ دیارکرنا وان ئامرازین د پروسا میژتتی دا پشکدار و چەوانیا تیکەلبوونا وان لگەل پیکهاتا دروستکەر یا تیکستی نوی و دیارکرنا ئەو رۆلی داهینەری گیرای د پیکهینانا وان ئامرازان یین کو هەر ئیک ژ وان ژکونجەک ژ بێرداناکا خۆ یا فرەهزرئینای دەر و کرێه د خزمەتا تیکستی نویدا.

میژتتا تیکستان، دکوکا خۆدا پروسا کۆمکرن و لیكدان و ئاڤارتتا هزرین بزارمیه ژ تیکستی پێشین و قەگەریانا بۆ ناڤ تیکستی نوی یی کو بنیاتدا هەفتیکستی لگەل وان دکەت و لگەل تیکستی نوی تیکەل دبیت و دبیتە پشکەک ژ تیکستی نوی کو د ناڤ کویراتیا ویدا شین دبیت و لثیره دیاردبیت کو میژتن چیدبیت ژ تیکستەکی هەقشیوه یا جودا بیت و ئەقە جودابوونه ژی بهایهکی هەر گرنگ ب تیکستی نوی دبهخشیت ب گەرەوا هندی کو تیکستی نوی شیایه هزر و شیوه و روویین ژیکجودا کوم بکەت و بیخیتە د خزمەتا پیکهاته و ئاڤاهی خۆدا و لثیره لدەستپیککی وەسا دیاردبیت کو رۆلی نڤیسەری دهیتە لادان و گرنگیا خۆ ژ دەست دەت، بەلی دراستی دا نڤیسەر ئەو سەنتەرە یی کو دشیت فان پروسان هەمی پیکهه گریدەت و هەر ئیککی بیخیتە دریرەوا ویدا و هەمی پیکهه کار بکەن داکو

وی هه‌بوونا نوی یا دبیزنی تیکستی به‌ره‌م بینیت و ببیته هه‌بوونه‌کا نوی یا کو دهه‌می تاییه‌تمه‌ندیین خودا ژ بیاقی هزری و ئەدهبی دهیته جودا کرن.

ب په‌یدا بوونا هه‌ردوو تیگه‌هین (قه‌گه‌هاستن و میژتن) ی بوونه پره‌کا ئەکتیف یا د ناچه‌را تیکستی نوی و هه‌ر وه‌سا تیکستی به‌رین و سه‌رده‌م و رابووینه ب وی ئەرکی قورس یی هزرین جورا و جور و شیوین ژیکجودا د ناڤ ئیک شیواز و ژانریدا کومبکه‌ن و لگه‌ل پیکه‌اتا وی یا نوی تیکه‌ل بکه‌ن و هه‌قه‌بنده‌کی د ناچه‌را پیکه‌اتا وی دروست بکه‌ن ب وی شیوه‌ی کو ب ئاسانی ژ تیکستی ره‌سه‌ن نه‌هینه جودا کرن، به‌لکو ببیته پشکه‌ک قه‌نه‌قه‌تایی یا تیکستی.

۱ - ۹ - ۲ - قه‌گه‌هاستن:

ئهو قه‌کولینین - ده‌ستپیکي - یین له‌سه‌ره‌ه‌فتیکستی هاتین ئەنجامدان ژ قه‌کولینین (باختین) ی و په‌یدا بوونا تیگه‌هی (دیالوک) ا د ناچه‌را تیکستی به‌رین و سه‌رده‌م بو هندی دچوون کو په‌یوه‌ندیه‌کا راسته‌وخو و نه‌راسته‌وخو یا د ناچه‌را تیکستاندا هه‌ی، ئەق په‌یوه‌ندیه‌ ژێ ئەو خالا نه‌قه‌بره‌ یا کو وان تیکستان پیکشه‌ گریدده‌ت و هه‌بوونا تیکستی نوی ب ریکا هه‌فتیکستی په‌یدا دبیت و دبه‌ پشکه‌ک ژ پیکه‌اتا تیکستی نوی یی ژ لایی خو‌قه‌ وان لیقه‌گه‌ران بکار دئینیت ژبو زه‌نگینکرنا لایه‌نین پیکه‌ینه‌ریین خو.

تیکستی، به‌ری هه‌بوونا وی په‌یدا ببیت د بنیاتدا ب چه‌ند قوناغان دهریاز دبیت (*) کو دبه‌ ریکخوشکه‌ر بو کومکرنا وان ئامرازین پیکشه‌ کاردکه‌ن ژ پیخمه‌ت به‌ره‌ه‌فکرنا ژینگه‌هه‌کا گونجای یا داهینانا تیکستی، قه‌گه‌هاستن ژێ، ئیکه‌ ژ وان ئامرازان یا کو دبنیاتا خودا پروسا قه‌گه‌هاستنا فره‌زری و فره‌ده‌نگیا تیکستی به‌رین و سه‌رده‌مه‌ و چوونه‌ناقا وانه بو ناڤ تیکستی نوی ئافراندی. و ژبه‌رکو هه‌فتیکستی د بنیاتدا ژ تیگه‌هین نوی و سه‌ره‌کییه‌ د بیاقی تیورا ئەدهبی یا نوی دا، تیکستی سه‌رده‌ریه‌کا گونجای لگه‌ل شیوه‌ و دهربرین و ئیستاتیکا وی کریه‌ ب گه‌روه‌ا هندی کو ئەق قه‌گه‌هاستنه‌ ژ پشکه‌کا که‌لتوری روشه‌نبیری و

جفاکی و ئەدەبی ھاتیە وەرگرتن، ھەر وەسا ژێدەرەکی گرنگی شارستانیە، ئەفجا ئاینی یان میژووویی یان سیاسی یان گوتنن مەزنان بیت^(*) زێدەباری ھندی ئەف ئەگواستە دەبیتە کەرستە و لیقەگەرەکا سیمانتیکی یا گرنگ و پری شیوین ھزری و سیسیولوژی یین داھینەری و ھەبوونا خۆ د ناڤ تیکستیدا وەکو کەرستەکی بەرھەمھینەر بەرجستە دکەن.

ل دەمی ئەنجامدانا پروسا داھینانی، میسکی نھیسەری و ژئەنجامی رابوون ب کۆمکرنا پیزانینان یی نەچارە تەفایا ھزری خۆ ئەگواھیزیت د ناڤھەرا فرەروشەنبیری خۆ (تیکستین بەرین و سەردەم) و ئاڤا کرنا تیکستی نویدا(ھزرا ئاڤراندنی و تەکنیکی بەردەست یین داھینانی و شیوازی خۆ) ئەگواھیزیت، ئەف چەندە ژێ دی بنە خالا پیکشەگریدانا ھەردوو جەمسەران و د ئیک پەیکەری نوی دا بەرھەم دئینیت یی میسکی وی ب کریارا ئاڤا کرن و داھینانی رادبیت، بەلی " ئەف مفا وەرگرتنە ل سەر پەیوھندیەکا تەکنیکی ئاڤا نابیت، بەلکو ل سەر بەرھەمئینانا تیکەلەکی کیمایویەیی کو لگور ریرەوا تیکست و پەیکەری نوی دگونجیت " (۹۰) و ژئەنجامی وی پروسا پەیدا بوی یا کو ب کریارا ھەلانندی رابووی شیوہکی نوی پەیدا دبیت کو ناسناما خۆ وەک تیکست زێدەباری ناسناما داھینەری وە کو نھیسەر ھەلدگریت و تیکەلبوون و بناڤ ئیکشەچوونا پەیوھندیەکی دروست دکەت و " ھەبوونا پەیوھندیەکی بەرچاڤدکەت یا کو تیکستەکی ھوزانی لگەل ئیکی دی پەیوھندار دکەت چ ئەف پەیوھندیە بەش یان گشت، پوزەتیش یان ژێ نیگەتیش بیت " (۹۱) زێدەباری ھندی کو ئەف فرەھزریە چیدبیت دژیەکن یان ھەف یەکن یان ژێ ھەفشیوہ و بەروڤاژی ئیکبن، بەلی ئەو تیکستی ژئەنجامی وان لگەل ھزرا داھینەری د ئیک تیکست دا کوم دبیت روویەکی وەسا دیاردکەن کو د ئیک بیاف و سەلیقە و شیواز ودیتن کوم دبن و خزمەتا ھزر و داھینانا داھینەری د بیافی ئاڤا کرنا تیکستی نوی دا دکەن.

ئەو ئەگواستە د فی بیافیدا رووی د دەت، ئانکو دەربازبوون ژ تیکستین پیشین و یی نوی ب دوو شیوازان بەرجستە دبیت، یی ئیکی ئەگواستەکا

راسته‌خۆ و دیاره و ب ئاسانی د ناڤ پیکهاتا تیگستی نۆی دا دیاردبیت، یی دوویئ
 فه‌گوه‌استنه‌کا نه راسته‌خۆ یه و بتنی هزرا بژاره دهیته فه‌گوه‌استن و ب
 ته‌کنیکین دارشتنا تیگستی ره‌نگی وی وهردگرن و دبنه پشکه‌ک ژ هه‌بوونا وی
 خزمه‌تا بیاڤی وی یی ده‌لالی دکه‌ت، ئانکو تیگستی نۆی پیکهاتا خۆ یا نۆی
 دیاریزیت کو " تاییه‌ت و بژارمیه، ب یاسا و سیسته‌مه، و سروشتی شیوازی د ناڤه‌را
 ئامرازاندا " (۹۲) ئەڤ چهنده یه یا کو ئەم پالداين پیداجوونی دهرباره‌ی وی پروسا
 فه‌گوه‌استنی بکه‌ین یا ب داهینانا تیگستی نویقه هاتی گریدان و چه‌وانیا
 سه‌ره‌ده‌ریا وی لگه‌ل تیگستین پیشین و چه‌وانیا سه‌ره‌ده‌ریا وی لگه‌ل وان ریه‌ و
 ریچالین پیشین و کا چه‌وا تیکه‌لی تیگستی نۆی بوویه، ب دهربرینه‌کا دی "
 مشه‌ختبوونا تیگستانه و و تیکه‌لبوونا وانه... و میژتن و فه‌گوه‌استنا کومه‌کا
 تیگستانه " (۹۳) بو تیگسته‌کی دی و ب ریکا هه‌فتیگستی، تیگست دبیته ره‌هنده‌ک بو
 تیکه‌لبوونا سیمانتیکی و به‌ره‌مه‌ئینانه‌کا به‌رده‌وام یا ده‌لاله‌تان و دبیته ریڤخۆشکه‌ر
 بو لادانا دهربرینین تاییه‌ت و تیکه‌لبوونا وان کو د ئەنجامدا هه‌فتیگستی دبیته
 پیکهاته‌کا فه‌کری و لڤوک و نویکه‌ر و ئەڤ چهنده ژی نه‌بتنی بهایی د ده‌ته تیگستی
 نۆی، به‌لکو وان ره‌هه‌ندیین فه‌شارتی یی تیگستین پیشین به‌رچاڤدکته یین کو ب
 ئاسانی و لسه‌ر ده‌مپن بوری نه‌هاتینه ئاشکراکرن و دبنه پشکه‌کا کارتیکه‌ر د
 په‌یکه‌ری تیگستی نۆی دا و دووباره تیگستی نۆی دکه‌ته داهینه‌کا دووباره‌کری،
 ئەوژی ب ریکا فه‌گوه‌استن و هه‌قبه‌رکرن خۆاندنه‌کا نۆی بو تیگستی نۆی و
 فه‌دیتنا هزرا وهرگرتی یا پیشینه، ئەوژی پشتی فه‌گوه‌استنا وان کو دبیته
 ئەرکی سهر ملی خۆاندنه‌فانی کو بشیت وان هزرین تیگستی نۆی ژ یین به‌رین
 وهرگرتین د بیاڤی تیگه‌هشتنا ویدا دیاریکته و رادی زالبوونا وی لسه‌ر تیگستی. ئەڤ
 پروسا ئەم دبیزنی (فه‌گوه‌استن) یا کو د ناخی تیگستیدا دروست دبیت ئەو
 لیقه‌گه‌ره یا کو تیگستین پیشین تیدا کوم دبن و مه‌رما وی ئیکبوونا تیگستی
 نوییه بیی کو ئەم به‌ری خۆ بدینه وان پشکین وی تیگستی پیک دئینن و ب هه‌ر
 شیوه‌کی و ژانره‌کی هه‌بن هه‌موو پیکه‌ه دکه‌فنه د ناڤ ره‌هه‌ندیین تیگستی نۆی دا و
 ره‌نگی وی وهردگرن، ئانکو تاییه‌تمه‌ندیا خۆ ژ ده‌ست د دهن و تاییه‌تمه‌ندیا یی نۆی
 وهردگرن کو پیکهاته‌کا سه‌ریه‌خۆ پیک دئینن.

۱- ۱۰- ههفتیکستی و بزاقین رهخه گران:

پیکه گریدانا رهه ندین فره تیگه هشتن و چهقدار کو هه ئیک ژوان دهلاله ته کا سه ره خو دده ته کاره کی ئاسان نینه و نیزیکرنا وان دبیاقه کی دستنیشانگریدا کو ب ریرو بن ماندیوونه کا زور پیدقیته، نه فا دهیته بهرچافکرن رهنجه ک زور پیدقییه و پیکه گریدانا وان ئالیین بابته پیرووتر دکهن ب شیوه کی وهسا کو هه م بابته پیرووتر بیت و هه م ئاسانیا تیگه هشتنی لده ف وهرگری پهیدا بکته.

هه ره په یوه ند ب وی دابیشتی فه سه ره دهری لگه ل تیگه ه و زارا قین هه مه رهنه گ و کومکرنا وان دبیاقه کی دیارگری دا فه کوله ری نه چار دکته کو ب هوویری ل وان بابته تان بکولیت و پیداچوونه کا تیروته سه ل ل ئالیین وان بکته ب مه ره ما گه هاندنا هزره کا هویر و نه فه قه تیایی ژ هزرا سه ره کی بین پشکین وی هزری پیکدئین.

دنیاتدا، و لدویف بۆچوونا پیشه نگیئ تیورا ههفتیکستی وهسایه کو، ههفتیکستی و تیکستین په یوه ندار، لیگه ریانا تیکستانه بۆ راوه ستانی د نا ف تیکسته کی جیگیر دا ب شیوازیئ بهرجه سه بوون و کاریگه ر بوونی، دخی بیاقیدا مفا ژ تیورا تیکستی هاتییه وهرگرتن یا کو نه نجامین وی لسه رده ستی فورمالیستین روسی وبتایبه ت (میخائیل باختین)^(۹۴) ی هاتی ئا فاکرن و لدویفدا بۆچوون و پیشنیارین (جولیا کریستیفا)^(۹۵) یا کو پیداچوون لسه ره ره مه مین (باختین) ی کری زیده باری بۆچوونین (جیرا جینیت)^(۹۶) و (رۆلان بارت)^(۹۷) و (هارۆلد بلوم)^(۹۸) و ژبه ر گرنکیا بابته دی بۆچوونین سی ره خنه گرین پیشین و ب ریزکرنه کا میژووی وهرگرین و بته سه لی به حس لی کهین:

هزرا پیکه گریدانا تیگستین پیشین لگه ل یین دویشدا د بنیاتدا بو هزرین (شیشرون) ی قهدهگه رن یی کو ئامازه ب هندی دای کو نویسانهک د ناقبهرا شیوازین کهفن و نوی دا ههیه ب وی شیوهی کو " دمیژووی دا ههقرکی و پیوهندی د ناقبهرا شیوازان دا ههبوو " (۹۹) ههردقی بواریدا بوچوونین (تینیانوف) ی بهرچاقدبن سهبارت بوچوونین وی بو تیورا ئهدهبی و بهردهوامبوونا نیشانین بهرهمین پیشین د ناف بهرهمین نوی ئافراندیدا ب ریکا ملکهچیا وان نیشانا بو یاسا وسیسته می تیگستی نوی و شیایه "دوو ئاستان بهرچاقبکهت، یی ئیکی تیگستین ئهدهبی یین بهردهست، یی دووی: سیسته می زمانین زارهکی یین دکهفنه د بیاقی تیگستی سهرهکیدا لدویف مهرج و بنیاتی دهلالی یی تیگستی نوی" (۱۰۰).

سهراهی وان ههموو بزاقین هاتینه ئهجامدان دبواری دیارکرنا سنوور و تایبهتمهندیین فی تیگه می نوی دهبارهی تیکه لبوونا تیگستان " پهیدا بوونا تیورهکا نوی مابوو د ناف سنووری هندهک بوچونین (کیم و وردی) دا دگهنگهشین لسه رفی بابتهی و پهیهو ندییان وان" (۱۰۱) یین د ناقبهرا وان، بشی شیوهی پیگهشتنا (نچوج) فی تیوری ژناقبر و گهشه کرنا وی بهرف قهکوله رهکی دی بر کو ئهوژی (باختین) بوو یی کو ئاریشا بیژهی د بیاقی تیگستی ئهدهبی دا پیشکیشگری ئهوژی بریکا بهرچافکرنا تیگه می (فرزمانی) وهکو پینگا قهکا رهخهیی و لسه بهرهمین رومانین (دویستوفیسکی) پراکتیک کر، بشی چهندی بنیاتهکی تیوری پهیدا کریی کو بوویه هیما و ریکخوشکه ر بو پهیدا بوونا فی تیگه می و دهه مان دهما (باختین) ی دوپاتی لسه تیگه می دیالوکی کر وهکو تایبهتمه ندیه کا بونیادگه ری بو بهرهمین فی روماننقیسی.

قهژیاندنا تیگستان کارهکی خوئی وناقخویی یی تیگستییه، نهو کریارین سیمانتیکی و زمانی یین بهرهمبوونا وی بهردهوام دکهن ب ئهقی ئهرکی رادبن و نهف چهنده لگه ل " بوچوونا باختین د بیاقی تیورا درکاندنی دا دگونجیت کو د بنیاتدا ژیهکهیکا ئه بستمولوژی یا بی گهنگه شه پیک دهیت" (۱۰۲) و تیگست لدهف

(باختین) ی، تیڤستهکی ڤهکریه ژ هه می لایه نین ژیان یی پیکهاته یی وزمانی و دیالیکتی و رهوشتی مفای دبینیت، ڤهگهریان بو باختینی وژ بنیاتی شروڤه کرنا رومانین (دیستویفسکی) تیڤست وهسا دهیته دیتن کو "ئافراندنا گیانه کی هونهری یی تمام و ئامازه کهره و پیکهاتییه ژ کهرستین هه مه جور و ژیه ک دوو نامو" (۱۰۳) هه کهرسته کی دهوروبه ره هه بیت د ئاڤا کرنا پیکهاته و بنیاتی خودا مفای ژی دبینیت به ره ما تمام بوونی و سه ره به خو بوونی، بشی چهندی هه می ئه له منتین میژوویی تیڤا کومدبن سه ره رای ژیکجودابوونا وان یا سه رده می و بهایی هونهری و پیکهاتا ته کنیکی و په یاما وی زیده باری جیوازبوونا بهایی هونهری یی هه جوره کی ب وی شیوهی کو چیدبیت ئاخفتنا زاروکه کی یان گوته نه کا زڤر(تابو) لگه ل پارچه تیڤسته کی ئاینی بیت و د ناڤ تیڤستیدا بهینه کومکرن.

رادی بهیزی و بیهیزی تیڤستی لهر ده مه کی بوچوونین خو یی ههین، به ئی لگه ل په یدابوونا بنیادگه ران و لژی کارتیکرنا ڤه کولینین زمانانی بزاق هاتنه کرن کو تیڤستی ژ بیاقی تیڤا به ره هم هاتی بهیته ڤه ڤه تاندن، به ئی د پروسا ئاڤا کرنا تیڤستیدادهینه ره چا ره "ریکه کا جیواز بگریت، چونکی ئه و نه چاره د ناڤ کاری ئه ده بی دا پیشوازی فرهمانی و فرده نگیا ئه ده بی و نه ئه ده بی بکته. بیی کو کاری وی لاواز ببیت، به لکو کویرتر لی دهیت" (۱۰۴) تشتی گرنگ دڤی هه ڤتیڤستی دا ڤه گوهاستنه ژ گوشه نیگیا به ره مه بوون و هزری دا یا کو تیڤست پی دهیته نیاسین و ئاڤا دبیت بو ئارسته یا ئافراندنا شروڤه کرنی یا دهره کی و ناڤخویی ب ریکا سالوخدانا تمام و هه مه لایه نی و نئیسهری تیڤستی ل ده ڤ باختین "وان پیشبینین دی بهرچاڤدکته نه ب وی شیوی خو پیشکیش دکته، به لکو ب وی شیوی ئه و بهری خو دده تی ب دیتنا خو یا تاییه ت" (۱۰۵) وهرگرتنا وی بو تیڤستی وهرگرتی ژ کوپیبوون و دزی و تیبه لکیشی دهر باز دبیت و ب چهن دین پروسین شروڤه کرن و تیکه لکرنی و گهورینی را دهر باز دین و ب شیواز و ته کنیکه کا نوی و بزاره د ناڤ تیڤستی نویدا دهیته دارشتن کو دبیته پشکه کا نه گور و نه نامو د ناڤ بنیاتی ته کنیکی و ده لاله تا تیڤستیدا.

فرهدهنگی، ب واتا خو یا ناسایی تیکه لبوون و بناف ئیکه چوونا شیوازین ژیکجودایه، تیکستی ژی ب ریکا ههفتیکستی - ب مه ره ما زهنگین کرنا پیکهاتا خو - شیایه مفایی ژ فی تهکنیکی و مرگريت، و ژنهجامی فی فرهدهنگی لدهف باختینی په یوهندی دیا لوی " دشین بچنه د کویراتیا دهریرینی یان په یفی دا ب مه رجه کی ژ لایی دیا لوی فه دوو دهنگ یان پتر فی بکه فن" (۱۰۶) ژبو دیارکرنا دهنگشه دان و کارتیکرنا وان لسهر پشکین دن یین تیکستی تهوین ههر یهک د بیافی داهینانی دا ب ئه رکی خو رادبیت و ههر و هسا تیکست تایبه تمه ندیا داهینانا ئه ده بی و مرناگريت ئه و نه بیت ده می زمان دبیته تیکه له کی هه مه رهنه گ ژ گوتن و دهریرینان کو" دیا لویکا دهنگان ژ دیا لویکا زمانین جفاکی ژ دایک دبیت و بیژیا یین دن زهنگی د ناف بیژیا نفیسه ری و د بیافی زمانی نه ته وه یی یی هه فگرتی دا لیدهت" (۱۰۷) و ب پیداچوون لسهر تیورا (باختین) ی ئه و ئه نجامه دیاردبیت کو ئارستا وی سیسیولوجییه یا کو پشتبه ستنی لسهر هندی دکهت کو پیدقییه پیکهاتا زمانی دره هندی جفاکی دا بهیته دیتن و بشی تیگه هشتنی نه بتنی به روفاژی تیورا زمانانی یا (سوسیر)یه، به لکو خو ژ هندی ده ته پاش کو تیکست ژ بیافی وی یی جفاکی بهیته فه قه تاندن و د قولچه کا بجویکدا گفاشتن لسهر بهیته کرن و بشی دیتنی تیکست هه می روشه نبیری و ئه زموونان بخو فقه دگريت چ تیکستین به رین یا سه رده م بن و ریکی ددهت داهینه ری کو دژیکرتنی دا یی ئازاد بیت، بشی چه ندی ههفتیکستی و ژ بهر گرنگیا وی دبیته ره ههنده کی گرنگ و کاریگه ر د ناف هه می گوتارین داهینایدا بریکا " دانوستاندنن روزانه یاسا و زانست، به لی د زانستاندا رولی وی کیم دبیت، به لی (باختین) ی بو فی زارافی تیگه هی (دیا لویک) ل جهی ههفتیکستی بکار دئینیت، ژبو ئامازه کرنی د ناقبه را ههر دهریرینه کی و دهریرینن دن دا" (۱۰۸) بشی چه ندی تیکست دبیته جیهانه کا به رفره ه کو موزاییکی پیکهاتا وی یا روخسار و ناقه روکی تیدا دیاردبیت و ریکه ک بو فه دیتنا وان په یوهندی بی دوماهی یین د ناقبه را پشک و تماکه رین ویدا و جورئ وی په یوهندی د ناقبه را جه مسه رین تیکست و ههفتیکستی دا دروست بووین.

دهمی باختین باسی (دیالوک)ی دکهت وەسا دبینیت کو ئەو پروسا
کیماوییه یاکو شیانا فرەدەنگیی لسهەر هەلگرتنا فرەواتایی ب پەیشی دبهخشیت،
ئانکو هەلگرتنا دەلالەتی د تیکستی بەرین دا وگهورینا واتایا وی د ناڤ بیاڤ و
دەلالەتا تیکستی نوی یی د ناڤ کونجین ویدا هاتی حەلیان و تاییهتەندیین وی
وەرگرتین

۱- ۱۰- ۲- جولیا کریستیڤا:

تەبوونا هزران دەربارە ی شیوی دوماهی یی تیگەهی هەفتیکستی بوویه
ریکا وان رەخنەگرین دقئ بواریدا قەکولین ئەنجامداین و دەستپیکا وی _ وەکو
دیاریبووی _ ب بۆچوونین (باختین) ی بوون، یی کو هزرین وی بووینە لیڤهگەر
(مرجع) بۆ ئەنجامدانا قان قەکولینان، بەلی دقوناغەکا پیشکەفتی تردا و
ژئەنجامی بزاف و هزرین (جولیا کریستیڤا) فرەدیتەک و رەوانگەکا نوی و
تیگەهشتەکا سەردەم بۆ قی زاراقی پەیدابوو ئەوژی دپینگاڤا دەستپیکا ئاریشا
زاراقی بوو یا کو هەمی بزاف کرین چارەسەریکەت. زۆربوونا بۆچوون و قەباری وان
پیزانین پیش تیورا کریستیڤایی ژ لایی جور و فەلسەفە و فرەبۆچوونی قە
پەیدابووین، بوونە هاریکار بۆ هاندانا قی رەخنەگری کو بگەهیتە شیوازەکی تمام
بۆ تیگەهی (هەفتیکستی) ئەوژی بریکا وان بۆچوونین زمانخانان داین زیدەباری وان
قەکولینین بونیادگری یین لگەل (باختین) ی هاتینە ئەنجام دان باومریهک لدهڤ
پەیدابوو کو ئەو کاری ئەنجام ددەت گرنگی و تاییهتەندییا خۆ یاهە، بریکا
کارتیکرنا (باختین) ی لسهرفی بابەتی دی بینین چەندین زاراقین وی، وەکو
(دیالوک) و (فرەدەنگی) و (ئاخفتنا کەرنهڤالی) و (ئایدیولوژیا) بکاردئینیت و بقی
چەندی "تیکست دوبارە زمانی ریک دئیخیت بریکا پراکتیکرنا تەکنیکەکا
لوژیکی" (۱۰۹) و دبیتە حەلاندن و ژناقبرنا سیمایی یا کەڤن و دوبارە دارشتنا وان د
بیافی تیکست و بیژمیهکا نویدا کو "ژ گوشەنیگایا شرۆڤهکرنا بیافی قیککەفتنا
تیکستین هەمەجور و پەیهوئەندییا وان دئیک تیکست دا دەستپیدکەت" (۱۱۰)، ئەڤ

په یوه نډیه ژى و ژنه گهرى په یدا کرنا هوپین پیکشه گریدانى ژینگه هه کا و هسا په یدا کهت کو دئیک (تیکست) دا و د ناف بیاقه کی دا خزمه تا هزرى بکهت ورهنگه کى هه فگرته بسه ردا زال دبیت و ژنه نجامى وى چه ندی "تیکستین بهرین دهینه ههرفاندن بو ته قنى تیکستی نوی یی پیکشه گریدای و دشین دهریرینى ژى بکهین وهک په یوه نډیین هه قشيوه یی خودان سروشته کى قه هاندنى" (۱۱۱).

ئهو تیورا کریستیقایى به حس لیگری د بنیادا چ جوداهیی نائیخیته د ناقبه را زمانى رومانى و هوزانیدا، ژبه ر کو ئهو و هسا دبینیت " دیا لوكه د ناقبه را تیکستاندا، په یف ب ریکا برگه یان په یقه کا دی مهرما خو دگه هینیت یا برگه کى بو ئیکا دی هه تا وی راده ی کو هه ر بیژیهک یان برگه یا ن تیکستهک ئه نجامى بیرئینانه کى یان تیه لکیشه کییه" (۱۱۲) و ئهو زمان و دهریرینى نوی نه یین کو په یف و برگه و دهریرینى نوی لگه ل ئیک و دئیک په یکه ر (تیکست) دا ئاشنا دکهت و لدهف وى - کریستیقا - تیکستى ئه ده بی گوتنه که روویى زانستی و ئایدیولوژیایى و سیاسه تی کون دکهت (*) و رادبیت ب بهرامبه رى و قه کرن و دوباره هه لاندنا وى گوتنى یا و مرگرتى _ ژبه ر کو فرم زمانى و فرده نگیه _ بریکا به رده سترنا شیوین درکاندنى یین تیکست ب ئه رکی دروستکرنا وان رادبیت و بکار دئینیت ژبو تمامکرنا وى پیکه اتا نوی ئا فاکرى، تشتى گرنگ لثیره ئه وه کو دقئ خالى دا گه ل باختینى هه ف هزرینه یی کو دبینیت (ئاقاهیی هوزانى لسه رئیک دهنگییه، به لى یی رومانى لسه ر فره دهنگییه) و دقیره دا باختین " پشتبه ستنى لسه ر بوچوونا فینوگرادوفى دکهت یی کو دبیزیت: رومان هونه رکه خودان پیکه اته یا تیکه له... و ئهو قئ سالوخدانى وه کو ئیک ژ تاییه تمه نډیین شعریه تا رومانى پیک دئینیت لسه ر وى چه ندی دهه ژمیریت کو رومان دروست نابیت ئه گه ر فرده نگی و فرم زمانى نه بیت و ژبه ر قئ یه کى شیوازی رومانى تاییه تمه نډیا تاکبوونى ژ دهست ددهت ونابیته ئامازه که ر بو خودانى خو، به روفاژى هوزانى کو شیوازی وى ستوینه کا سه ره کیه" (۱۱۳) د ئافراندن و نشیسینا

وی تیکستیدایی کو ئەو شیوازی تاکە کەسی نوینەراتیایا تایبەتمەندیا هوزانقانی دکتە و زور جارانی پی دەیتە نیاسین.

پروسا فەگواستنی د ناڤهرا تیکستین بهرین و یی نویدا دبیتە کاکلا کاری هەفتیکستی، ب چ پروسە و تەکنیک ئەف کارە دەیتە ئەنجامدان و ب چ شیوہ میکانیزما فەگواستنی چەوا بەرھەم دەیت، جولیا کریستیفا ژ پیشەنگین نازراندن و دیارکرنا فی پروسی بوو یا کو لسەربنیاتی فەگواستنی ناخفتی و کریه ئیک ژ ئەلەمنتین ئەنجامدانا پروسا کاریگەرا رەخنەگرتنی یا کو شەنگستی هەفتیکستی لسەر دەیتە ئافاکرن و وەسا دبینیت کو تیکست " ئەو پیکھاتییە ژ نیگارەکی هەمەرەنگ و هەر تیکستەک د بنیاتدا میژان و فەگواستن و ئەریکرن و نەریکرن تیکستین دبیه " (۱۱۴) ئەفە ئەو سیمایە یا ناڤهاتی دیارکری و بوویە وەکو ریکخۆشکەر بو فەکولینین پستی وی هاتینە و پشتبەستەکا مەزن لسەر هاتیکن د بیافی فەکولینین دەربارە ی هەفتیکستی هاتین ئەنجامدان و لدەف وی تیکست دەیتە ئافاکرن بریکا " بیافی زمانی، سەرەرای هندی کو ژێ دەریاز دبیت، و دچیتە د ناڤ بیافی میکانیزما کریارین زمانقانی دا. و ئەو بخۆژی نەبتنی کومەکا بیژەیین ریزمانی و نەریزمانی نە، ئەو هەر تشتەکە یی دکتەفیتە ژیر پروسا خواندنن بریکا تایبەتمەندیا کۆمکرنن د ناڤهرا جۆرەها ئاستین سیمانتیکی یین د ناڤ زمانی دا بەردەست و رادبن ب لئاندنا بێرداناکا وی یا میژوووی، لشیڕە تیکەلبوونا تیکستان دەیتە دەستنیشانکرن " (۱۱۵)، ئانکو تیکستی نوی ب کۆمکرن تیکستین پروسا هەفتیکستی لکەل هاتی کرن رادبیت د ناڤ پیکھاتا خۆدا ئەوا کو کریستیقای دگوتن (دیالوک) یا کو د بنیاتدا و ژ ئەنجامن پیداجوونی ژ باختینی وەرگرتی و دئەنجامدا بزاف کر کو هەندەک زاراقین دن ئافرینیت وەکو ئایدیولیژم و هەفتیکستی و فی چەندی وەلیکر کو " بەری خۆ بدەت تیکستی وەکو جۆرەکی هەفنووساندنن و فەهاندنن د ناڤهرا بنیاتی تیکستی یی بەرچاڤو بنیاتی میژوووی و جفاکی یی فەشارتی، و گەهشتییە وی ئەنجامی کو دیالوک نە بتنی ئەنجامن نفیسینییە بەلکو ئەنجامەکە ژ ئەنجامین

ژیانی بگشتی" (۱۱۶) و تیگست لگورهی فی دیتنی دی بیته خودان شیان بو بهرهمئینانا کومهکا ده لاله تین بی دوماهی یین دخودا ولدویف بوچوونا باختینی دمبرینی ژ فرهدهنگی دکهن لی تا رادهکی جیوازه لگهل یا کریستیقای و لثیرهدا کارتیکرنا هزرا مارکسی لسهر کریستیقای دیاردبیت دمبراره ی پروسا په یوهندی کرنی و تیگست دبیته پیکهاتن ژ ئالوگورکرنا تیگستان یان ههفتیکستی، ئانکو هه بوونا ژمارهکا بیژه یین ژ تیگستین بهرین هاتین وهگرتن و لگهل یی نوی تیکه لبووین و خو ژ یین دن ددهنه پاش^(*) وههر دفی بیافیدا دمبراره ی دیتنا وی بو تیگستی نهدهبی تیگههی ئایدیالی بهرچاقدکته نهوژی ب ریکا دیارکرنا ئارستا سیمیلوژی بو تیگستی، وهکو جهی کومبوونا ژمارهکا تیگستان و درستبوونا په یوهندی د ناقبهرا واندا دسنووری تیگستهکی سهنتهردا لدویف پیکهاتا میژووئی و جفاکی و وهکو فهریژا فان بوچوونان کریستیقای دوو ئاستین پیکهاتنا تیگستی بهرچاقرینه: (***)

- ئاستی تیگستی پیکهینهه Geno-text لسهر ههر تشتهکی بچیته د ناقه ئافاکرنا تیگستی نوی ئافراندی دا دهیته ههژمارتن.

- ئاستی دیاری تیگستی Feno-text لایهنی شیوهی و زمانی و پیکهاتا تیگستی فهدگریت (شیوی دیار دیی تیگستی نوی).

بوچوونین کریستیقای، ب شیوهکی گشتی مه فهدگهرینن بو هندی کو ههفتیکستی نهبتنی کومبوون و ریزکرن و فهریژا تیگستین بهرین و سهردهمن یین تیگستی نوی پیک دهینن، بهلکو بهرامبهه بوونا تیگستانه و شیوهکی بژاره یی داهینان و ئافراندن و فهگوهاستنا تیگستانه.

تیکست، وهکو هه‌بوونه‌کا سه‌ریه‌خۆ – ژ لایئ هه‌بوون و به‌رجسته‌بوونئ
 فه- گرنگی یا خو ژ وی کویراتیا هزری و فه‌سه‌فی یا د درکینیت و مردگریت،
 زیده‌باری وی فرمه‌لاله‌تا بی سنوور یا فه‌ریژا په‌یوه‌ندیین پیکه‌گریدایه د ناقه‌ه‌را
 که‌رستین پیکه‌ینه‌رین ویدا. یا دیاره کو دقان سالیین بووریدا تیگه‌ه‌شتنا مه
 ده‌بارهی تیکستی هاتییه گهورین یی کو د بنیاتدا قان گهورینا ژ زمانی
 و مردگریت، نابیت ئەم ب چاقه‌کی سه‌یری تیکستی بکه‌ین، ژبه‌ر کو ئەم نه‌شیین ژ
 لایئ ماتهری فه جیوازیی د ناقه‌ه‌را تیکستاندا بکه‌ین ژبه‌رکو هه‌بوونا وان لسه‌ر
 بهایی مه‌عنه‌وی ده‌یته هه‌سه‌نگاندن ویا " گریدایه ب بابه‌تی چیژی فه... وراسته
 به‌ره‌می ئەده‌بی ژ خوشیی قالا نابیت" (۱۱۷) و دبیته پی‌شه‌ری هه‌سه‌نگاندنا تیکستی
 و سیمایی دیارکرنا لایه‌نی ده‌لالی و ئیستاتیکی یی تیکستی زیده‌باری وان هی‌مایین
 بو وەرگری د بیا‌قی‌ری‌ه‌وی دا به‌رده‌ست دکه‌ت.

جیرار جینیت، وکو ئیک ژ جه‌مه‌سهرین ره‌خه‌یی د سالیین شیستاندا
 رۆله‌کی هه‌ره کاریگه‌ر د بیا‌قی دیارکرنا ژانر و کودین ئەده‌بی دا هه‌بوو، شیايه
 دپه‌رتوکا خۆدا (Plampseste) مفایه‌کی زۆر ژ تیۆر و بو‌چوونین جولیا
 کریستیقای و مرگریت (*) ژبه‌ر کو کاکلا تیۆرا خو ژ بو‌چوونین کریستیقای
 و تیۆرا هه‌فتیکستی و مرگرتین، و ده‌بارهی پیناسه‌کرنا هه‌فتیکستی لگه‌ل بریقه
 چوویه، کو وه‌سا دبینیت "ئاماده‌بوونا هه‌فده‌مه یا تیکسته‌کی یان چه‌ند تیکستان،
 یان ژی ئاماده‌بوونا دروسته یا تیکسته‌کی د ناف تیکسته‌کی دیدا ب ریکا دزیی، ده‌ق
 و مرگرتنی، پاشی ئاماره‌پیکرنی" (۱۱۸).

تشتی هه‌ره بالکیش ده‌بارهی وی بو‌چوونا (جینیت)ی ئەوه کو
 هه‌فتیکستی ب نشی‌سینا پله ئیک نزانیت، به‌لکو نشی‌سینا پله دووه، هه‌بوونا قی
 جو‌ره نشی‌سینی _ لدویف بو‌چوونا وی _ وه‌سا دیاردبیت کو تیکست دوو جورن، یی
 پیشین: تیکستی پله ئیکه، کو ئەو بخۆ سه‌ریه‌خۆیه و ژ ده‌ورویه‌ران و مردگریت و د
 ناف دا دیاردبیت، هه‌ر ئەف هزره‌یه یا کو مه فه‌دگه‌رینیت بو په‌یقا (Plampseste)

یاکو واتا (ژبیرن و دوباره نئیسینی) دگههینیت و د سهر هندی را هه رنیشانین وی ههتا رادهکی دمین، د فی بیاقیدا و ژبو زهنگینکرنا هزرا خو رابوویه ب دهستنیشانکرنا هندهک جورین ههفتیکستی کو دهریرینی ژ هزرا وی دکهن بهرامبه رتیکیستی، بشی شیوهی:

۱. ههفتیکستی Intertextuality (التناص): ئەو تیگههه یی زۆریه ی تیگههین دن لدور خو کوم دکهت و ئەف تیگههه یی ههفیشکه د ناقبهرا (کریستیفا) و (جینیت)یدا و مه ره ما وی، هه بوونا دوو تیگستان یان گه لهک تیگستان د ئیک ده م دا د نا ف ئیک تیگستیدا کو ب ریکا دزی (plagiat) یان دهق و مرگرتن (citation) یان ئامازه پیکن (lallusion) دهیته دروستکرن.

۲. تیگستی تمامکه ر Para texte (المناس) دقیره دا به حس ل وان تمامکه ران دهیته کرن یین روونیا تیگستی و پیزانینان بهرچا ف دکهن، ئانکو هه ر دویشه لانکهک هه بیت تیگستی تمامکه ر و پیزانینا پتر دیاریکه ن، وهکو تایتلی سه ره کی و یین پشکان و پیشه کی و نه خسه و دیزاین و بهرگ و ئەف تیگستین تمامکه ر" ژ تیگستی دهر بازبوون و فه دیتنا جورئ په یوه ندیین هه مه جور و بهر ده ست لگه ل تیگستین دن یین وان سنووردار دکهنه فه دیتن،... بشی چه ندی - ئەف تیگسته - نه د نا ف تیگستی و نه ژده رفه ی تیگستینه، ئەو یی ل تایتلی، و ژوی تیگستی ده ست پی دکهت" (۱۱۹).

۳. سه ر تیگست Meta texte (المیتناص) ئەف جورئ ههفتیکستی ژ سنووری په یوه ندیا د ناقبهرا دوو تیگستان یان پتردا دهر باز دبیت و دکه فیه د خانا ره خنه گرتنی دا، ئەوژی بریکا ره خنه گرتن یا پاشگوتنی لسه ر تیگستی کو په یوه ندی ب تیگسته کی دیقه یا هه ی چ بریکا شه ر فه کرنا یا لسه ر ئاخفتنی، هه ر لشی باری پیدا چوونه لسه ر وان بوچوونین جورا و جور یین به حس پیگشه گریدانا تیگستان دکهن و شه ر فه دکهن.

۴. تیگستین نویسهک Hyper textualite (التعالق النصی) رهنگه ژ لای تیگهه ی فه ئەف نا فکرنه پتر بو شه ریه تا تیگستی نیژیک بیت، چونکی بشیوه کی تیر و

تەسەل ل وی پەییوەندی د نایبەرا تیکستاندا دروست دبیت، دگهریت و خو
بەرەهەف دگەت بو " لیقەگەرا تیکستین نویسەك و (جینیت) ی ب شیوەکی
پروگرامکری ل تیکەلبوونا تیکستان دگەریا یین بنیاتی دەلالی بەرەهم دئینا،
یی کو ب ریکا نیشاندا هزرا خو یا رەخنەیی هەمی جورین تیکەلی و نویساندا
تیکستان پیشکیشدکرن..."^(۱۲۰).

د فی بیاقیدا، پیدقییه لسەر ئاستان پیداجوونی لسەرکریارا هەفتیکستی
بکەین بشیوەکی وەسا کو لایەنین کومکەرین وی دخزمەتا تیکستیدا بەینە
دیارکرن، ئەف ئاستە ژ ی ب دوو شیوان بەرچاقدبن، یی پیشین: (تیکستی کومکەر)
هەر تشتەکی پەییوەندی ب تیکستی رەسەن قە هەبیت (تیکست بخو، نئیسینا
تیکستی، نئیسینا پاش تیکستی) و ئەف هەمی دبنە دەرگەه و دەرەزینک بو
تیکستی ب مەرەما روونکرن و ناساندا وی ژ پاشگوتن و قەگەران و بەرگ و وینی
بەرگی، واتە هەر پاشکویەکی لدویف تیکستی بەیت ب مەرەما روونکرن.

ئەفا دپیشیندا هاتیە دیارکرن بزاقەك بوو مەرەما وی دیارکرن وان
بوچوونین رەخنەگران یین کارتیکەر و ئەکتیف دبواری دیارکرن تیگەه و جور و
ماهیەتا تیکستی دیارکری، ئەف بزاقە ب بورینا دەمی ژلایەکی قە بەرفرەهی پیقە
دیاریوو و ژلایەکی دیقە تیگەهی هەفتیکستی گەشەکرن بخو قە دیت لسەر
دەستی وان رەخنەگران، ئەف پینگاقین وان نە بتنی لسەر تیکستی رووت هاتنە
بەرگستەکرن، بەلکو زور لایەنین زانینی بخو قە گرتن یین راستەوخو پەییوەندی ب
هزر و تیگەهشتنا مروقیقە هەمی دا کو تیگەهشتنا مروقان بەرامبەر دیاردا روون
بکەت بیاقەکی هزری یی موکم و تیگەهشتنی دەرپارەهی قی تیگەهشتاتی بەردەست
بکەت ب وی شیوەی کو هەر دەمی قەکولەر لسەر قی تیگەهی کار بکەن ئیکسەر
تەومرین سەرەکی و خالین پیکقەگریدانی و ژیکجودابوونی ل دەف وان روون ببن.

- (۱) صلاح فضل بلاغة الخطاب و علم النص، المجلس الوطنى للثقافة و الفنون والاداب، ۱۹۹۲، ص ۲۵۲
- (۲) عزيز توما، مفهوم التناص فى الخطاب النقدى المعاصر، الرافد دائرة الثقافة و الاعلام، الشارقة، عدد ۳۱، ۲۰۰۰، ص ۲۰
- (۳) سعيد بحيرى، علم لغة النص، مكتبة الانجلو المصرية، ۱۹۹۳، ص ۱۰۱
- (۴) صلاح فضل، بلاغة الخطاب و علم النص، ص ۲۳۸
- (۵) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد زاهى، م، عبدالجليل ناظم، دار طوبقال للنشر، الدار البيضاء، المغرب، ۱۹۹۷، ص ۱۱
- (۶) بنييه: رولان بارت، نظرية النص، ل ۹۶
- (7) J, A Cuddon, Dictionary of literary terms and literary theory, third edition, printed in England by clays, LTD, STI, VESPLC, 1976, 1977, 1979, 1991, P454,
- (۸) هه مان ژيدير، ل ۴۵۴
- (9) Le petit la Rousse compacte, Le premier du siècle, Canada, Juillet 2000, p555.
- (۱۰) محمد بن ابى بكر بن عبدالقادر الرازى، مختار الصحاح، دار الكتاب العربى، بيروت، لبنان، ۱۹۸۱، باب نص، ل ۶۶۲
- (۱۱) ابن منظور، لسان العرب، دار المعارف، ۲۰۰۸، مادة نصص، ۵/۵۷۵
- (۱۲) الفيروز ابادى، القاموس المحيط، تح، محمد نعيم العرقوسى، مؤسسة الرسالة، ط ۸، ۲۰۰۵، ۳۳۱/۲
- (۱۳) احمد رضا، متن اللغة، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ۱۹۶۰، ل ۴۷۲
- (۱۴) احمد بن فارس، معجم مقاييس اللغة، مؤسسة الرسالة، ط ۲، ۱۹۸۶، مادة، ن، ص، ۳/۸۴۳
- (۱۵) ابن منظور، لسان العرب، مادة نص، ۵/۵۷۵
- (۱۶) بنييه (شنو محمد محمود، دهقناويزان له شيعرى نويى كودييدا)، (د. هه لهت بايز، دهقناويزان له رومانى دواهه مين هه نارى دونيا) (ئاواره فريدون قادر

دهقئاويزان له شيعرهكانى ئه نوهر قادر محمد) (ابراهيم احمد سمو، شانوى
 كوردى له نيوان دهقه خو مالى و بيانیه كاندا)
 (۱۷) طه مایى، فەرهنكا مایى (كوردى، عهره بى) دهزگه مایى سپيريزى چاپ و
 وهشانى، چاپخانا هه جى هاشم، ۲۰۰۹، ل ۵۷۳
 (۱۸) خالد محمد سندی، سندی فەرهنكگه كا كوردى - كوردى، پشكا دووى، ۲۰۱۰،
 ل ۶۸۷

* مه رهم پى كومكرنا وان پيزانينين تيروتسه ل لسه روى بياقى دهستنيشانكرى
 يى باس لى دهيتته كرن و قه گرتنا هه مى ئاليين ديار و قه شارتي دبياقى
 شروقه كرنى دا، ب دهربرينه كا ديتر هه رزانسته كى هه بيت ژ په يكه رى
 گشتى و به شان پيك دهيت و چه وانيا پيكفه گریدان و كاركرنا وان به شان
 ببیته هوكارهك ژبو خزمه تکرنا هزرا گشتى يا بابه تى ئارسته كرى و هه بوونا
 پيكفه گریدانه كا لوژيكي كو خزمه تا بوچوونا گشتى بكه ت ب مه رهما
 نيشاندانا ريره وه كا ئاشكرا يا روونكرنا هزرا گشتى،

** هه ژى گوته نييه كريستيفايى ل ده مى ئه ق تىگه هه به لافكرى، ل پيشيا وى ئه ق
 هزره ب شيوازه كى دى ل ده ف (ميخائيل باختين) ي هه بوو (ديالوك) بو پتر
 پيزانينا به رى خو بده، ميخائيل باختين المبدأ الحواری، تزفتيان تودوروف و
 ههروه سا مدخل الى التناس، ناتالى بيقى غروس، ههروه سا التناس الشعري،
 قراءة اخرى لقضية السرقات، و المسبار فى النقد الادبى، و علم النص جوليا
 كريستيفا

*** د بياقى نافه رو كيدا مه رهم پى هه لاندنا هزرا يه و سه ر ژنوى داهينان و دبياقى
 روخسارى دا پيگيربوونه ب وى په يكه رى ژانرى ئه ده بى يى نفيسه ر تيدا داهينانى
 دكه ت، لغيره چيدبيت وه سا به يتته ديتن كو چافليكرنه .

(۱۹) احمد الزعبي، التناس نظريا و تطبيقيا، مكتبة الكيلانى، اريد، الاردن، ط ۱، ۱۹۹۵،
 ص ۹،

(۲۰) حميد الحمدانى، اسلوبية الرواية مدخل نظري، منشورات دراسات سال، الدار
 البيضاء، ط ۱، ۱۹۸۹، ص ۹۱

- (٢١) مارك انجلو، آفاق التناسية، ت، محمد خير البقاعي، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، مصر، ١٩٩٨، ص٦٦
- (٢٢) ناتالي بيقى غروس، مدخل الى التناس، ت، عبدالحميد بورايو، دار نينوى للدراسات والنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٢، ص١٤
- (٢٣) محمد سعيد سلامى، التناس فى شعر عبدالله البردوني، اطروحة دكتوراه، جامعة صنعاء، كلية اللغات، قسم اللغة العربية و آدابها، بدون سنة، ص٢٠
- * بو پتر بيّزانيا فه گره بو (مصطفى السعدنى، التناس الشعرى قراءة اخرى لقضية السرقات ص٨)
- (٢٤) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد زاهى، م، عبدالجليل ناظم، دار طوبقال للنشر، بلغدير، الدار البيضاء، المغرب، ط٢، ١٩٩٧، ص٧٨
- (٢٥) د، بثينة الجلاص، النص و التاويل فى الخطاب الاصولى والاليات القراءة و سلطة التناس، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ط١، ٢٠١٤، ص٢٣٤
- * كمال ابو ديب، الحداثة – السلطة – النص، مجلة فصول، عدد ٣، القاهرة، ١٩٨٤، ص٥٧
- * ئەف ته كنيكه زور جاران د بياقى چيروك و رومانى دا بهرچاقدببت ل دهى ههف نيژيكبوونهك د ناچهرا روويدانيّن چهند تيكسته كان ليك دچن.
- (٢٦) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين (المبدأ الحوارى)، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٢، ص١٥٧
- (٢٧) د، محمد قنوس، من الاخذ الادبى الى التداخل النصى لدى العرب دراسة فى المصطلح و القضية، عالم الكتب الحديث للنشر و التوزيع، اربد، الاردن، ط١، ٢٠١٣، ص٢٥٥
- (٢٨) احمد بن ملا محمد الزفنگى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الجزيري، جزء ٢، طبعة ٢، مطبعة الصباح، ١٩٨٧، ص ٨٨٨ - ٨٩١
- (٢٩) داود سلمان الشويلى، الذئب و الخراف المهضومة، دار الشؤون الثقافية العامة، ط١، بغداد، العراق، ٢٠٠١، ص١٤

- *
 ثاماره بقی جوری خاندەقانی هاتییه کرن ژبهه کو خۆاندەقانهکی ئەکتیف و هاریکاره دبروسا ههسهنگاندنی دا و دوباره ئاڤا کرنا تیکستی دا ب ریکا درکاندنا بۆچووین ئاڤاکهر.
- (۳۰) هاشیت Hachette، التاريخ الادبی و علم الاجتماع محاولة فی المنهج فی النقد وفى التاريخ الادبی، دار طوبقال، الجزائر، ۱۹۶۵ ص ۳۹،
- (۳۱) ناتالی بیقی – غروس، مدخل الى التناس، ت، أ، د، عبدالحمید بورایو، دار نینوی للدراسات و النشر و التوزيع، سورية، دمشق، ۲۰۱۲، ص ۵۹
- (۳۲) د، ههلهت بایز، دهقئاویزان له رومانی (دواهه مین هه ناری دونیا) ی (بهختیار عهلی) دا، چاپخانه ی شههاب، ههولیر، ۲۰۱۳، ل ۱۰۵
- (۳۳) جیرارجینیت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ایوب، دار طوبقال، الدار البیضاء، ط ۲، ۱۹۸۶، ص ۷
- (۳۴) ولید الخشاب، دراسات فی تعدی النص، المجلس الاعلی للثقافة، ص ۱۵
- *
 دهرباره ی ئاڤکرنا ئاڤهاتی، چه ند چه مکی ن دی بهرچاڤدین وهکو: (ههفتیکستی) و (تیکه لبونا تیکستان) و (بناف ئیکڤه چوونا تیکستان).
- **
 ئەو په یوه ندی ژ نهجامی تیکه لبوونا تیکستان دروست دبیت و ب ریکا بهرجسته بوونا وان د ناڤ تیکسته کی نوی دا دیاردبیت کو شیوازی تیکستی نوی پیڤه دیاردبیت و بزاقی دکهت سیمایی تیکستین ههلیایی لگه ل خو بگونجینیت و رهنگه کی نوی بدهتی.
- (۳۵) بشیر القمیری، شعرية النص الروائی: قراءة تناسیة فی کتاب التجلیات، شركة البیادر للنشر و التوزيع، الرباط، ۱۹۹۱، ص ۷۱
- (۳۶) ولید الخشاب، دراسات فی تعدی النص، المجلس الاعلی للثقافة، القاهرة، مصر، د، ت، ص ۱۷
- (۳۷) هه مان ژیده، ل ۱۸
- (۳۸) محمد خیر البقاعی، دراسات فی النص و التناسیة، مرکز الانماء الحضاری، حلب، ۱۹۹۸، ص ۱۲۹
- *
 مهرم پی تیکه لبوونا ژانرین نه ده بییه، ئەو تیکه لبوونا د ناڤههرا دوو ژانرین نه ده بی یان پتر دروست دبیت، وهکو تیکه لکرنا هوزانی لگه ل رومانی یا بهروڤاژی.

- (٣٩) محمد خير البقاعي، دراسات فى النص و التناسية، ص ١٣٠
- (٤٠) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين المبدأ الحوارى، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، ط١ رؤية، ٢٠١٢، ص ١٥٦
- (٤١) رولان بارت، فى الادب و الرواية و النقد، ت، د، عبدالرحمن بو على، دار نيوى للدراسات للنشر و التوزيع، دمشق، ٢٠١٤، ١٠٣
- (٤٢) فهگهه (ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، دار التنوير للطباعة و النشر و التوزيع، ١٩٨٥)
- (٤٣) سوزان سونتاغ، ضد التأويل، ت، باقر جاسم محمد، مجلة الثقافة الادبية، ع ٣، ١٩٩٢، ص ٦٧
- (٤٤) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين المبدأ الحوارى، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، ط١ رؤية، ٢٠١٢، ص ١٦١
- (٤٥) محمد بنيس، ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، دار التنوير للطباعة و النشر و التوزيع، ١٩٨٥، ص ٢٥٣
- (٤٦) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد الزاهى، دار طوبقال، ص ٧٣
- (٤٧) محمد بنيس، ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، ص ٢٥٣
- (٤٨) عبدالسلام عبدالخالق الربيدى، النص الغائب فى القصيدة العربية الحديثة، دار غيداء للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٢، ص ٢٧
- (٤٩) ظاهر محمد الزواهرة، التناس فى الشعر العربى المعاصر، دار و مكتبة الحامد للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٣، ص ٥٣
- * مهرم پى ئەوه، مروف وهكو گياندارهكى چافليكهرو ب وى زور پيزانين و رهفتاران هه مبيز دكهت، بهئى شيوازهكى رهنگى كه سوكى پيشهبيت بهرچاقدكهت و دوباره د پهيكهري ژانرهكى ئەدهبيدا ئارستهى دهوروبهيران دكهت.
- (٥٠) د، لبيبة خمار، شعرية النص التفاعلى آليات السرد و سحر القراءة، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٤، ص ٦٢
- (٥١) بشير، مفهوم التناس بين الاصل و الامتداد، مجلة الفكر العربى، عدد ٦٠ - ٦١، لك ٢، شباط، ١٩٨٩، ص ٩٢.

- (٥٢) ناتالى بيقى غروس، مدخل الى التناص، ت، عبد الحميد بورايو، دار نينوى للدراسات والنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٢، ص ١٢.
- (٥٣) محمد خير البقاعى، دراسات فى النص و التناصية، مركز الانماء الحضارى، حلب، سورية، ط١، ١٩٩٨، ص ٩٢.
- (٥٤) د، لبيبة خمار، شعرية النص التفاعلى، ص ٣٣،
- (٥٥) جوليا كريستيفا، علم النص، ص ٧٩،
- (٥٦) سعيد بنكراد، السيميائيات، مفاهيمها و تطبيقاتها، دار الحوار للنشر و التوزيع، اللاذقية، سورية، ط ٣، ٢٠١٢، ص ٢٢٢،
- (٥٧) حسين خمري، فضاء المتخيل - مقاربات فى الرواية، منشورات الاختلاف، ٢٠٠٢، ص ٢٥
- (٥٨) لسهرفى بابهتى فهغه بو زندهرى (بنية الرواية فى النص الروائى المغاربي الجديد، عبد القادر بن سالم، الجزائر، الرباط، ط١، ٢٠١٣،)
- *
 ئەفزاراڤه يى تايبهته ب زانستى جوگرافى فه، به لى ژيهر كو رۆلى وى دياركرنا جه و دابه شبوونا ههه تشته كيه، مه بفهر زانى دڤيردا بكاربينين ژبو دياركرنا لايه نى ته كنيكى تيكستى و شيوازى پى دهيته نشيسن ب گهرموا هندى كو ههه تيكستى و لدويف سيمايى وى ب ريكا توبوگرافيايى ل دويف ژانرى وى دهيته دروستكرن و دارشتنا وى ژيين دى جودايه.
- (٥٩) مسعود سليم حمد امين، التناص فى قصص جليل القيسى القصيرة، اطروحة دكتوراه، جامعة صلاح الدين، كلية اللغات، ٢٠١١، ص ٢٠
- (٦٠) د، هادية السامى، التناص فى القرآن دراسة سيميائية للنص القرآنى، عالم الكتب الحديث، اربد - الاردن، ٢٠١٤، ص ١١٣
- *
 ئەفه وى چه ندى ناگه هينيت كو كهس تاكهزر بيت، به لكو دياركرنا وى هزرا باوه ياكو كهس (نڤيسهه) ب زندهروويى پى كاريجهر دبیت و د ناڤ بهرهمين ويدا بهرجسته دبن.
- (٦١) الجاحظ ابو عثمان عمرو بن بحر، كتاب الحيوان، تحقيق و شرح عبدالسلام محمد عازون، دار الجيل، بيروت، لبنان، ط ٢، جلد ١، ١٩٨٨، ص ٣١١

- (٦٢) هاشم صالح، حوار مع ثلاث نقاد فرنسيين: تودوروف، جينيت، كوهين، مجلة مواقف، عدد ٤١/٤٢، ١٩٨١، ص ٦٥
- (٦٣) محمد الماكري، الشكل و الخطاب مدخل لتحليل ظاهراتي، بيروت، المركز الثقافي العربي، ط ١، ١٩٩١، ص ٨١
- * د بياقئ فهكولينين دهرونشيكاري دا بيكهاتا مروقي وهسايه كو د دوو زينگهانددا دژيت، يا ئيكي: ئهو بياقئ فيزيكي يئ مروقئ تيدا وهكو ههر كهستهكي دي سهردهمري دگهل دهيتته كرن، زيدهباري وي زينگهها (جيهانا) مروقئ بخو دروست دكهت كو يا تاييهته ب ويقه و ئهو بخو برياري لسهر د دهت و تاييهتمهنديا پئ دبهخشيت.
- (٦٤) محمد محمد يونس علي، الخطاب و نظرية المرجعيات، مجلة حوليات اداب عين شمس، مجلد ٤٠، سبتمبر، ٢٠١٢، ص ٢٨١
- (٦٥) شهعبان چالي، شيوازي شيعري جزيري، دهزگههئ سپيريئزي چاپ و وهشاني، چاپخانا حهجي هاشم، ههولير، ٢٠٠٨، ل ٢٣
- (٦٦) ناتالي بيبقي - غروس، مدخل الى التناص، ترجمة، عبدالحميد بورايو، دار نيوي للدراسات والنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٢، ص ١٦١
- (٦٧) ميخائيل باختين، الخطاب الروائي، ت، محمد برادة، دار الامان، المغرب، ص ٣٦
- (٦٨) فولفانج هاينه مان و ديتر فيهفجر، مدخل الى علم لغة النص، ت، د، سعيد بحيري، القاهرة، مكتبة زهراء الشرق، ٢٠٠٤، ص ٦
- (٦٩) كلاوس برينكر، التحليل اللغوي للنص، مدخل الى المفاهيم الاساسية و المناهج، ت، د، سعيد البحيري، القاهرة مؤسسة المختار، ٢٠٠٥، ص ٣٢
- ❖ ل دهمي ئهم بهحسي وان ليئغه گهران دكهن، مههم پئ ئهو نينه كو بتئي ئيكي تيكتسي دياركربييه، بهلكو ئهو كوما بهرههم و بيرو باوهران وهزران و هيما و روشهنبيريا گشتييه يا كو بيردانكا نشهري يان هزانقاني ئاقاكري، ئهقجا ب چ شيوئ ههبيت.
- (٧٠) محمد اشرف عبدالعال، معايير النصية، دراسة في نحو النص، رسالة ماجستير، كلية دارالعلوم، مصر، القاهرة، ٢٠٠٣، ص ١٠
- (٧١) محمد بازي، تقابلات النص و بلاغة الخطاب نحو تأويل تقابلي، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، لبنان، ٢٠١٠، ص ٥٥

- (٧٢) محمد عبدالمطلب، مفهوم العلامة فى التراث، مجلة فصول، مجلد ٦، عدد ١، ١٩٨٥، ص ٧٢
- (٧٣) سليمة عذاورى، شعرية التناس فى الرواية العربية، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٢، ص ١٤٥
- (٧٤) زتسيلاف و اورزنيك، مدخل الى علم النص مشكلات بناء النص، ترجمة، سعيد حسن بحيرى، مؤسسة المختار للنشر والتوزيع، القاهرة، ط١، ٢٠٠٣، ص ٢١.
- (٧٥) محمد محمد يونس على، الخطاب و نظرية المرجعيات، حوليات اداب عين شمس، مجلد ٤٠، ٢٠١٢ يوليو سبتمبر، ص ٢٦٨.
- (٧٦) مفيد نجم، التناس و مفهوم التحويل فى شعر محمد عمران، الموقف الادبى، اتحاد الكتاب، دمشق، عدد ٣١٧ - ٣١٨، ١٩٩٧، ص ٤٧
- (٧٧) عبد المنعم عجب الفيا، التناس فى القصيدة الحديثة، مجلة البيان، رابطة الادباء، الكويت، عدد، ٣٥٥، ٢٠٠٠، ص ٣٦
- (٧٨) د، ههلهت بايز، دهقناويزان ل رومانى (دواهه مين هه نارى دونيا)ى بهختيار عه لى دا، ل ١٦٦
- * مهرم ژ كودكرنا زمانى نهوه (فهگوهاستنا وى دهنگى زمانيه بى كو دهيتته دركندن ژ لاينى مروقيشه ب شيوين جواد و دارشتنا و بيه لسهر لاپهري ب شيوين وينه و هه دهنگه كى وينى خو بى هه و بى دهيتته ناسكرن و جياوازكرن)
- (٧٩) www, policedz, keuf, net, ٢٠١٨, ٧, ١٦, ٤٧: ١٢
- (٨٠) www, alzapaper, com, ٢٠١٨, عبدالمجيد بطالى، طوبوغرافيا النص الشعري فى ديوان (فى كل اتجاه) للشاعر الدكتور جمال المرسي،
- (٨١) جان - ميشال غوفار، تحليل الشعرت، د، محمد حمود، كلمة و مجد المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع، ابو ظبى، الامارات، ٢٠٠٨، ص ٣٦
- (٨٢) مهيار علوى مقدم، نظريه هاى نقد ادبى معاصر، (صورتگرابى و ساختارگرابى)، چاپ اول، تهران، ١٣٧٧، ص ١٦٨ - ١٦٩
- * كه رستى بكارهاتى بى زمانى تيکستى بى دهيتته نقيسين هه مان كه رستى روزانهيه، به لى شيوازى دارشتن و بكارئينانا وى د تيکستى دا بى جياوازه ژ لاينى نارسته كرنا هزرى و مه رما نقيسينى فه.

- * مهرم ژ تیکدانا یاسایان ئەو نینه کو دەربرین و زمانهکی وەسا بنقیسیت کو وەرگر تینەگەهیت، بە لکو ب شیوازەکی وەسا بیت هەم پەيام تیکەهشتنی بگەهینیت و هەم کارتیکرنا دەربرینی ژلایێ ویزدانی قە بو وەرگری هەبیت زیدەباری ژ دەستەدانا لایەنی ئیستاتیکی یی تیکستی،
- (۸۳) عەبدوولسەلام نەجمەدین عەبدوللا، شیکردنەوهی دەقی شیعری لەرووی زمانەوانیەوه، چاپخانا حەجی هاشم، هەولێر، دەزگەهی سپیریژی چاپ و وەشانی، ۲۰۰۸، ل ۴۴
- (۸۴) جان کوهین، بنیة اللغة الشعرية، ت، محمد الولی و محمد العمري، دار طوبقال، ط ۱، ۱۹۸۶، ص ۱۹۴،
- (۸۵) عەبدوولسەلام نەجمەدین عەبدوللا، شیکردنەوهی دەقی شیعری لەرووی زمانەوانیەوه، ل ۲۰۲
- (۸۶) د، نانسى ابراهيم عباس سلامة، التعلق النصى فى الخطاب النقدى و الابداع الشعري، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ۲۰۱۴، ص ۲۶
- (۸۷) هادیه السالمی، التناس فى القران: دراسة سيميائية للنص القرانى، عالم الكتب الحديث النشر و التوزيع، عمان، الاردن، ۲۰۱۴، ص ۳۷
- (۸۸) عبد القاهر الجرجاني دلائل الاعجاز فى علم المعانى، تحقيق محمد رشيد رضا، مدار المعرفة، بيروت، ۱۹۸۹، ۳۶۱
- (۸۹) محمد عبدالمطلب، البلاغة و الاسلوبية، مكتبة لبنان ناشرون، الشركة المصرية العلمية للنشر، لوندجان، ۱۹۹۴، ص ۲۳
- (*) رووونکرنا فی بابەتی ب دریزی بناق و نیشانی (نقیسینا تیکستی ل ژیر دەسه لاتا هەفتیکستی) هاتیە دارشتن و بەحس ل چەوانیا ئەنجام گەهاندنا فی پروسی هاتییه کرن،
- (*) بو پتر پیزانینا قەگەرە بو (www, maber, org/issua, maber, www, julyo4/literature, org/issua, maber, www) (htm)
- (۹۰) عبدالوهاب ترۆ، تفسیر و تطبیق مفهوم التناس فى الخطاب النقدى المعاصر، مجلة الفكر العربى المعاصر، عدد، ۵۶، ۱۹۸۹، ص ۸۷
- (۹۱) د، علی الهاشمی، ظاهرة التعلق النصی، مصدر سابق، ص ۲۱

- (٩٢) د، نعيم اليافي، أطراف الوجه الواحد – دراسات نقدية فى النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ط١، ١٩٩٧، ص٢٣٩
- (٩٣) جوليا كريستيفا، علم النص، ص٧٩
- (٩٤) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين، المبدأ الحوارى، ترجمة، فخرى صالح
- (٩٥) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد الزاهى،
- (٩٦) جيرار جينيت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ايوب، دار طوبقال،
- (٩٧) رولان بارت، فى الادب و الكتابة و النقد، ت، د، عبدالرحمن بو على، دار نينوى، ٢٠١٤
- (98) Harold (Bloom)، poetry and Repression، University- press، 1976
- (٩٩) خيرة حمر العين، جدل الحداثة فى نقد الشعر العربى، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٩٦، ص١١٦
- (١٠٠) Laurent jenny: la strategie de la forme، 27، paris، 1979، p261
- (١٠١) أنور المرتجى، سيمياء النص الادبى، افريقيا الشرق، منشورات اتحاد الكتاب العرب، ١٩٨٧، ص٤٢
- (١٠٢) كريزينسكى، البعد الاخر للنص الروائى، ت، عودة على، الدار البيضاء، المغرب، ١٩٨١، ص٧٤
- (١٠٣) ميخائيل باختين، شعرية ديستوفيسكى، ت، جميل نصيف التكريتى، دار طوبقال، البضاء، ١٩٨٦، ص٢٢
- (١٠٤) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، دار الامان، الرباط، ١٩٨٧، ص٥٩
- (١٠٥) د، حميد لحمداني: أسلوبية الرواية، منشورات دراسات سال، مطبعة النجاح الجديدة، الدار البيضاء، ١٩٨٩، ص٣٨
- (١٠٦) ميخائيل باختين، شعرية ديستوفيسكى، ص٢٦٩
- (١٠٧) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، ٥٧
- (١٠٨) تودوروف، المبدأ الحوارى، ت، فخرى صالح، بغداد، ١٩٩٢، ص٨٢
- (١٠٩) محمود المصفار، التناس بين الرؤية و الاجراء (مقاربة محايدة للسرقات الادبية عند العرب) مطبع التسفير، صفاقس، ٢٠٠٠، ص٣٤
- (١١٠) ژيدهرى بهرى، ل ٣٥
- (١١١) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد الزاهى، مراجعة، عبدالجليل ناظم، دار طوبقال، سلسلة المعرفة الادبية، ١٩٩٧، ص١٣

- (١١٢) محمود المصفار، التناسـص بين الرؤـوية والـاجراء (مقارـبة محايـثة للـسرقات الـادبية عند العرب)، ص ٣٥
- * مهـرم ژـكـونـكرنـى د قـى دـهـرـبرـينـى دا لـادان و ژـناقـبرنا تـايـبه تـمه نـديا وى تـيـكـستى نـينه يـى بـو هـاتى نـقـيـسين، بـه لـكو دـشـين ب رـيـكا هـه قـتـيـكـستـي خـود نـاقـه هـمى جـورـين نـقـيـسينا بـكـونـجـينـيت و لـكـهـل كـارـيـكـهـت و هـكـو پـشـكـهـكا نـه قـهـهـتـيا يـا وى تـيـكـستى بـرـيـكا و مـرـكـرتـنا تـايـبه تـمه نـديـن تـيـكـستى نـوى.
- (١١٣) د، حميد الحمداني، النـقد الـروائـي والـايـديـولـوجـيا مـن سـوسـيـولـوجـيا الـروايـة الـى سـوسـيـولـوجـيا النـص الـروائـي، المـركـز الـثقـافـي العـربـي، ص ٨٠
- (١١٤) جـولـيا كـريـستـيفا، عـلم النـص، ت، فـريد الزـاهـى، مـراجـعة، عـبـدالـجـلـيل نـاظـم، ص ٨٠
- (١١٥) مـنـير سـلـطان، التـضـمـين و التـنـاصـص (وصـف رسـالة الغـضـران للـعـالـم الـاخـر: نمـودـجا (مـنشـأة المـعارف بـالـاسـكـنـديـة، ٢٠٠٣، ص ٣٨١
- (١١٦) محمود المصفار، التـنـاصـص بين الـرؤـوية والـاجراء (مقارـبة محايـثة للـسرقات الـادبية عند العرب)، ص ٣٩
- * خـودانـه پـاش، مـهـرم پـى تـهـو نـينه كـو ژـئـيـك و دوو نامو نه، بـه لـكو د بـياقـى بـيـكـهـاتا دـهـلاى و زـمـانـى يـا تـيـكـستى نـويـدا شـيـواز و جـهـ و تـهـركـى و ان دـهـيـته كـهـورين و سـهـرـمـدـهـريـه كـا دن لـكـهـل دـهـيـته كـرن لـدـويـف سـرـوشـت و بـيـكـهـاتا تـيـكـستى نـوى ب هـمى تـايـبه تـمه نـديـن خـو قـه
- ** بـو پـتر پـيـزانـينا قـهـكـهـره بـو (جـولـيا كـريـستـيفا، عـلم النـص)،
- *** دـريـژيا قـى بـابـه تـى ل سـهـرـمـبـابـه تـى (نـقـيـسينا تـيـكـستى لـژـير دـهـسـه لـاتا هـه قـتـيـكـستـي) دا ب تـير و تـهـسـه لى هـاتـيـه بـه حـسـكرن.
- (١١٧) رـؤـلان بـارت، فـى الـادب و الـكـتابـة و النـقد، ت، د، عـبـدالـرحـمن بـوعـلى، دار نـينـوى الـدراسـات و للـنـشـر و التـوزـيع، دورى، دـمشـق، ٢٠١٤، ص ١١٤ - ١١٥
- * بـهـرى خـو بـده (التـنـاصـص فـى الـخطـاب النـقـدى و الـبـلاغـى) (افـاق التـنـاصـصية)
- (١١٨) عـبـدالـقـادر بـقـشـى، التـنـاصـص فـى الـخطـاب النـقـدى و الـبـلاغـى، مـؤسـسة افـريـقيا الـشـرق، دار الـبـيـضـاء، ٢٠٠٦، ص ٢١
- (١١٩) السـعـديـة الشـاذلى، مـقارـبة الـخطـاب المـقـدمـاتى الـروائـى، جـامـعة الـحـسن الثـانى، كـليـة الـاداب و العـلـوم، اطـروحة دـكـتـورا، ١٩٩٨، ص ٣
- ma، flsh، https://www
- (١٢٠) عـبـدالله حـامـدى، الـروايـة العـربيـة و التـراث، مـنـشـورات دار نـخـلة، و جـدة، ١٩٨٩، ص ٨٩ - ٩٠

پشکا دووی

ههفتیکستی و ئاهاهیی- بنیاتی- تیکستی هوزانی

٢- تیکستی هوزانی و رهه‌ندی پیه‌وندان:

٢- ١- ده‌رازی‌نک:

د بیاقی فه‌کولینین ره‌خنه‌یدا و لدویف سروشتی بابته‌تین جوراوجور سه‌رده‌یه‌کا ده‌ست‌نیشان‌کری لگه‌ل ده‌یته کرن، ئەف‌پروسه ژێ چه‌ندی میکانیزمان هه‌مبیز د‌ک‌ه‌ت ب‌مه‌ر‌ه‌ما فه‌گرتنا زۆربه‌یا لایه‌نین وی بابته‌تی فه‌کولین لسه‌ر ده‌یته کرن، بنیات یان ئاقاهی سنووری ده‌ره‌کی یی ژانری ئەده‌بی دیارد‌ک‌ه‌ت و ب هه‌مان میکانیزم سیف‌ه‌ت و تایبه‌تمه‌ندی وی به‌رچا‌ف‌د‌ک‌ه‌ت، ئەف‌کاره ژێ دب‌یته خالا ژیک‌جودا‌ک‌رنا وان لگه‌ل یین ده‌ور‌وبه‌ر و پاراستنا وان ژ تیکه‌لبوون و بنا‌قه‌چوونا وان بو سنووری تیکستی دی.

تیکست و بنیاتی هوزانی یی تایبه‌ت ب هه‌ر زمانه‌کی هه‌ب‌یت- گه‌شه‌کرن د ئاستین جودا‌جودا دا بخۆفه دیتن، و بنیاتی وی ژێ تیکه ژ فان گه‌شه‌کرنان، چونکی هه‌می پیکه‌اتا تیکستی بخۆفه د‌گ‌ر‌یت و د ئیک ئارسته‌دا ده‌لینیت و تیکه‌ل د‌ک‌ه‌ت ب مه‌ر‌ه‌ما به‌ره‌ه‌ف‌کرن و پیکه‌ش‌ک‌رنا وی د ئیک پیکه‌اتا ده‌ست‌نیشان کری دا ب وی چه‌ندی کو ئەم نه‌شیین رۆلی هه‌ر پیکه‌ینه‌ره‌کی دویر ژ پیکه‌ینه‌رین دی یین پش‌ک‌دار د ئاقا‌ک‌رنا تیکستی هوزانیدا دیاریکه‌ین کو ئیک ژوان ژێ هه‌فت‌یک‌سته‌یه یا‌کو "رۆلی پاراستنا ب‌یردانا‌کا زیندی د‌ک‌ه‌ت یین کو هه‌رده‌م به‌رام‌به‌ر هه‌می بزاقین ژیک‌جودا‌بوونی و به‌رزه‌بوونی و فه‌برینی خۆرا‌گ‌ر‌ب‌یت" (١) دا‌کو ئەو هه‌بوونا - تیکستی هوزانی - ب ریکا ئەله‌من‌تین جوراوجور دروست‌بووی ب هه‌ر شیوه‌کی هه‌ب‌یت به‌یته پاراستن و تایبه‌تمه‌ندی و سیمایین وی جودا‌د‌ک‌ه‌ن ژ ده‌ست نه‌ده‌ت و ل گوره‌ی ئاستین جودا یین تیکستی هوزانی ئاقاد‌ک‌ه‌ن، زمان ب هه‌می ئاستین خۆفه ل سه‌ری هه‌میان ده‌یت و دب‌یته بنیاتی ئاقاهی تیکستی هوزانی کو ئەوژی فه‌د‌گ‌ه‌ر‌یت بو فرمه‌نگ و فره‌شیوه‌یی یا وی و

هه‌مه‌جوریا دهریری و دیاریوونی و رادی کارابوونا وی د بیاقی داهینانا ئاقاهی تییکستی هوزانیدا.

ئهو ئهرکی زمانی تییکستی هوزانی پی رادبیت نهبتنی یی ئاقهاتییه، به‌لکو زیده‌باری قی چهندی رادبیت ب ئهرکی دیارکرنا وان پیکهاتین دن یین تییکستی هوزانی و دبیته کهله‌خی (پهیکهری) وی تییکستی یی هه‌ست پی دهیته‌کرن کو بیاقی نشیسنی و پیکهاتا رستان و تیکه‌لکرنا دهریرینان و قافارتنا پهیشان و دهستنیشانکرنا وی توبوگرافیا تییکستی هوزانی پی دهیته دارشتن زیده‌باری هندی خوانده‌قانی ئارسته دکهت بو فرهدیتن و فره‌تیگه‌هشتنی ب ئارمانجا هندی کو ئهو تییکستی دهیته نشیسن ئاسویین به‌رفره لدهف خوانده‌قانی قه‌کهت و ب وی شیوهی تییکه‌هیت کو "ریکخسته‌کا به‌رده‌وام د ناقبه‌را ریکه‌فتنن به‌رده‌وام و ئاستین هه‌مه‌جور یا هه‌ی: دئاستی ریکخستن و ریزکرنا ئاقاهی پیکهاته‌یی دا و ئاستی ریکخستن و ریزکرنی دهریاری شیوه و دهریرینن ریزمانی و ئاستی ریزکرنا هه‌قواتایان و دژواتایان ... " (۲) و بشی چهندی ئه‌ف ئاقاهییه دبیته ئاقاکهری تییکستی هوزانی ئه‌وژی ب ریکا دووباره قه‌دیتن و بکارئینانا پیکهاتین ریزمانی و په‌یشسازی و برگان د ناق هه‌ر دیره‌کی دا کو ریکی بدهن هوزانقانی ئاقاهییه‌کی ئاماده هه‌بیت کو بشیت پشتبه‌ستنن لسه‌ر بکهت و ئاقاهی ریکب‌خیت و ده‌لاله‌تین تییکستی خو ب ئه‌نجام بکه‌هینیت.

٢-٢ - ئاقاهى - بنیات - و رهه‌ندی زاراقى و زمانى:

٢-٢-١ - رهه‌ندی زاراقى:

د بياقى نيشاندانا روويى ژدەرڤه يى هەر تىکسته‌كى ئەو پىکهاته و ئاقاهيى ديار بەردهست دبیت يى کو داهينهرى پهيف و دهريرينين خو يين مەبه‌ستدار تيدا دارشتين و نوينه‌راتيا شيواز و دەلاله‌تین هزرا وى دکهن، به‌ئى بو ديارکونا زاراقى په‌نا بو ڤه‌کولینين ره‌خنه‌يى ده‌يته برن يين کو وان بياڤ و سنوورى هەر ديارده‌کى ده‌ستنيشانده‌کەت و ريکى دده‌ت تيگه‌هشته‌کا ره‌وا بو هەر ئیک ژ وان به‌يته کرن ب ريکا ديارکونا سنوور و تايه‌تمه‌نديين هەر تيگه‌هه‌کى.

ژ لايى زاراقى ڤه ئاقاهيى - بنیات - "هەر پىکهاته‌که ژ دياردين هه‌ڤگرتى يين ئاماده‌بوون و کارى هەر ئیک ژ وان لسه‌رى يى ب ره‌خڤه د بياقى زنجيره‌يه‌کا په‌يوه‌نديان د ناقبه‌را واندا دميينيت، نابيت هەر ئیک سه‌ريه‌خو ده‌لاله‌تان بده‌ت بيى کو په‌يوه‌ندی لگه‌ل يين دن ده‌مان ئاقاهيدا هه‌بيت و ب تايه‌تمه‌نديين لسه‌رى زاراقى ئەڤ زاراقه به‌رفره‌ه دبیت و سه‌ريارى وانژى فرمواتايى و نه‌رمى و راوه‌ستيان د ناف ريروا تىکستى... " (٣) بهى چهندي بنیات ب دوو شيوه‌يان دياردبیت، يى ئیکى: ئەو ده‌لاله‌تین پىکها‌تا په‌يفى ب سه‌ريه‌خو دده‌ته ديارکون، و يى دوويى: ئەو ده‌لاله‌تین ئاقاهيى په‌يفى د ناف ريروا ئاقاهيى تىکستيدا به‌ره‌م ده‌يينيت و ب په‌يدا‌بوونا خو ولکه‌ل په‌يفين ده‌روبه‌ر ب ريکا هنده‌ک په‌يوه‌نديان ڤى ئاقاهى دپاري‌زيت و پرى ده‌لاله‌ت دکەت و دبیته "کومه‌کا ڤه‌گوه‌استنان وه‌کو گروپ ياسايان بخوڤه دگريت. و د سيسته‌مى خودا ژ کارتیکرينين ده‌ره‌کى يى سه‌ريه‌خويه، وسى تايه‌تمه‌ندی يين هه‌ين، ئەوژى: رسته، ڤه‌گوه‌استن، ريکخستنا خو‌ه‌يى" (٤) يين کو لدويڤ تيگه‌هشتنا وه‌رگري د بياقى ئاقاهيى تىکستيدا رادبن ب دروستکونا په‌يوه‌نديين راسته‌وخو لگه‌ل په‌يفين پيڤه نويسيای و زيده‌بارى هندی دروستکونا ريروه‌کى بو پتر تيگه‌هشتن و شوڤه‌کونا تىکستى به‌رده‌ست. هه‌بوونا ڤى روونکونا بورى به‌رى مه دده‌ته وى چهندي کو رهه‌ندی ئاقاهيى و پىکها‌تا وى ديارکريه،

به لئ دسه ر هندی را تیگه هشتنه کا گشتیه و لسه ر هه ر بنیاته کی دهیته پراکتیکرن، ژبه ر هندی پتر لسه ر دهستنیشانکرنا ئاقاهیئ تیگستی^۶ ئه ده بی راهه ستین و بشیوه کی هویتر لسه ری هوزانی.

تیگستی هوزانی ژ ئه له منتین زمانی بین تایبهت پیك دهیت كو هه ر ئیك ژ وان تایبهتمه ندیا خو یا هه ی و بریكا په یوه ندییئ خو ئاقاهییه کی بژاره كو یئ جودا ژ دهور به ران به رده ست دكه ت و تیگستی دكه ته خو دان تایبهتمه ندییئ ژ دهور به ران جودا و ب ریكا لیگوه ارتنی سیمایه کی جیوازی ئاخوویی بو تیگستی هوزانی به رهه م دهینیت، خو اندنا گشتی مه ب لایه نین دهنگسازي و پیكها ته یی و ریتمی ئاشنا دكه ت و فه گوه استن^(*) ئامازه كا دیاره بو وی بزا فا نه راهه ستیای یا د نا ف پیكها تا تیگستیدا هه ی و به رهه م بوون ژي ژ زمانی دروست دبیت یا كو ب چ شیوان راناوه ستیت و بتایبهت ل ده می فره خواندن بو دروست دبیت^(**) و دئه نجامدا جاره كادی دارشتنا هزری لگوره ی خو آنده فانی دوباره دهیته داهینان.

۲- ۲- ۲- رهه ندی زمانی:

پشته ستن لسه ر فرهه نگیئ به رده ست رهه ندی زمانی یئ ئاقاهی یی یان بنیات دهیته ئا فاكرن و ئه و بخو ژي ژ ئاقاهی هاتییه دروستكرن " فألبنی نقیض الهم، بنی البناء بنیا، البناء: المبنى و الجمع أبنية، و بنیات جمع الجمع..."^(۵)، ب لیكدان و كو مكرنا فی دهر برینی ئه ف خالیئ لخواری به رچا فدن:

۱. واتا ئا فاكرنی دگه هینیت، ئانكو ژ چنه ئا فاكرن.
۲. پیكفه گریدان و لیكدانا پشكان ب مه رما ئا فاكرن گشتی.
۳. ئا فاكرن دژی خرابكرنی یه
۴. پشته ستن لسه ر ئیك ژیدمیری رهوا و زانستی دبیته هاریكار كو بابته تیكه ل نه بیت و هزر بشیوه کی كورت و گونجای بگه هیته خو آنده فانی.

٢- ٢- ٣- تیکستی و ئاقاهیئ هوزانی:

دنیاتی خودا تیکستی نوینه راتی و دهربرینی ژ هوزانی بتنی ناکهت، به لکو هه می وان دهربرینی زمانی بخوڤه دگریت بیئ مروقی شیانا درکاندن یان دهربرین یان نیگارکنا وان هه می و دبنه بهرهمی میشک و ئاشوی وی یی ب ریکین جوراوجور بهرجسته دکهت، میکانیزمین داهیانی ژ دهمه کی بو دهمه کی دی و ژ جهه کی بو جهه کی و ژ کهسه کی بو کهسه کی دی دهینه گهورین، دبابه تی هوزانی دا و ژ بهرکو بیایئ دهربرینی - ژ لایئ زمانی فه - ب بهراورد لگه ل ژانرین دن یی تهسکتره دی بینین هوزانغان په نایئ دبه ته بهر هزرین کورت و دهربرینی ئامازه کهر و لدهمی نه جامدانا پروسا ههفتیکستی خو دگه هینیته کاکلا هزرا وهرگرتی و ب شیوه کی زیره کانه تیکه لی ئاقاهیئ هوزانی دکهت و دبنه پشکه کا فه نه قه تیایی یا وی تیکستی داهیانی.

٢- ٢- ٣- ١- تیکستی هوزانی (سنوور و هه بوون):

د بیایئ زمانی دا هه بوونا هه ر زاراقه کی لایه نه کی وی بهرچاقدکتهت، ئانکو مه رج نینه یی گشتگیر بیت و ره هه ندین پیکهینه رین وی دیاریکهت، تیکستی دزمانی دا ژ "نصص: النص، رفعک الشیئ، نص الحدیث ینصه نسا، رفعه. وکل ما أظهر فقد نص"^(٦)، ئانکو هه لگرتن یان فه گوهاستنا تیکستی و بهر زکرنا و هه ر تشته کی دیاریت، تیکسته. و دهستیپکرن ب فی پیناسی دهرباره ی تیکستی تایبه تمه ندیا ئاماده بوون و جودابوونی ل دهمی وهرگرتنی دیاردکتهت و بمه ره ما هنارتنی دهیته دروستکرن و یی بهرام بهر وهردگریت و ئه رکی گه هاندنی بجه دئینیت، و تیگه هشتن لسه ر وهرگری دمینیت یی کو ئه رکی تیگه هشتن و شروقه کرنی و دیارکنا فرهواتایی لسه ر ملین وی دمینیت.

ژ لایئ زاراقی فه و د بیایئ ره خنا ته ده بی دا تیگه هین زور و بژاره و ژیکجودا بخوڤه دیتینه، به لی هزرا کومکهره وان نه وه کو تیکستی " ئامیره کی فه گوهاستنا زمانیه سیسته می زمانی دوباره دابه شدکتهت و په یوه ندیا د ناقبه را - ئاقاهیئ -

ويدا ژ لايي تيگه لكرنا تيگستين پيشين وسهردهم لگه ل يي نوي بهردهست دكهت" (٧) و
 نهو جودابوونه لسهر ليقه گهر و ئاستي تيگه هشتني و لايه ني ديتني بو تيگستي
 دميينيت و دئه نجامدا فرهديتن و تيگه هشتن پهدابوو و وهكو قهريژ فره شرؤقه كرن
 پهيدا بوون، ژ بهر هندی دى بزاقى كهين رونا هيهكى بدهينه سهر ئارستا ئاكرنى د
 بياقى رهخنا ئه دهبي دا.

٢ - ٢ - ٣ - ٢ - تودورؤف:

ل دهف وي تيگست تيگه ههكى جيواز ژ پشكين ئاخفتني يين
 دهستني شانكري و بهردهست و مردگريت و وهسا دبينييت كو " لسهر ئاستي تيگه هشتنا
 مه بو رستي يان پيگهاتني راناوهستيت، تيگست ژ وان دمر بازديت و هر وهكو ژ
 برگا پيگهاتي ژ ژماره كا رستان دمر بازديت، بشي چهندي دبیت تيگست رستهك بيت
 يان ژي پهرتوكهك بيت، بشي چهندي ديار دبیت كو ناساندنا تيگستي لسهر بنياتي
 سه ربه خويي و خو پاراستني يين كو وي جيواز دكهن ئاقا دبیت، نهو سيسته مه كي
 تايبهت بو خو دروست دكهت و جودايه لگه ل يين دهو روبه ر، نابيت بهيته بهراوردكرن
 لگه ل وي پيگهاتا نه م د رستي دا دبيني، به لي بيخنه دپه يوهنديه كي دا لگه ل وي،
 نهو ژي ب ريكا پيگه گريدان و وهكه هقي" (٨) نهو سه ربه خويي يا به حس لي دهيته
 كرن، نهو ئا قاهيه ياكو هه مي ئامرا زين دروست بووني و بهرده و امبوون و
 به ره مئيناني بخو قه دگريت و شيانا نو بكرن و به لافكرنا ده لاله تان هه ي ب وي
 شيوي هه تا د نا ق ئا قاهيي خو دا و ب ريكا په يوهنديين پيگه ينه ريين وي پارچه يين
 جورا و جور هه بوونا وي پاريزن.

لگه ل قى چهندي ژي قه كولينين زمانقاني ژي بو هندی دچوون كو
 تيگست دياردا پيشكي شكرنا بنياته كي ريگخستي و زنجيره يي زمانيه چ ب شيوي
 دركندن يان نشيسن د نا ق بنياته كي ريزماني دا بيت، به لي " نابيته تيگست نه گهر
 نه كه قيته د نا ق ژانره كي نه ده بي دا كو تايبه تمه نديا بهرده و امبووني ب تيگستي
 دبه خشيت" (٩) بشي چهندي ژانر دبته خالا ئي كلاكهر د بياقى دياركرن و
 دهستني شانكرنا وي دمر برينا زمانيدا وهكو تيگست و هه بوونه كا سه ربه خو.

۲- ۳- ههفتیکستی و بیاقی ئاهاهی هوزانی:

سه‌مرای هه‌بوون یان نه‌بوونا ژانرین ئه‌ده‌بی، هوزان پروسا هه‌فتیکستی هه‌ر ئه‌نجام دده‌ت، ئه‌وژی دژیانا روژانه دا و‌کریارین ژ لایئ مروقیشه دهینه ئه‌نجامدان. هه‌ر د‌قی بیاقیدا هوزان ژئ دشی‌ت مضای ژ ته‌کنیکا هه‌فتیکستی به‌مه‌رما تی‌که‌لکرنا نموونین پیشین و سه‌رده‌م و مرگ‌ریت و گهورینا شی‌واز و سیمایین وان یین ئاینی و میژوویی و ئه‌ده‌بی بو دهر‌برینه‌کا دی کو لگه‌ل تی‌کستی نوی بگونجن و د بیاقی ویدا ئه‌رکین جی‌واز بگین، ئه‌ف چه‌نده ژئ دمینته لسه‌ر وان شی‌انین هوزانقانی هه‌ین و د‌قی بیاقی ری‌ک دئی‌خیت، ئه‌ف چه‌نده ژئ بو هندی فه‌دگه‌ریت کو هه‌ر تی‌کسته‌کی هه‌بیت دکوکا خو‌دا- سه‌مرای ره‌سن بوونا خو- مضای ژ ده‌وروبه‌ران و ژینگه‌ها تیدا به‌ره‌م ده‌یت و مرگ‌ریت.

ژبه‌رکو زمان ب سروشتی خو د بیاقی جش‌اکی دا هه‌ر دم دبزاقی دایه، دبیته ئیکه‌م په‌یوه‌ندیا دروستبوونا هه‌فتیکستی د تی‌کستی هوزانیدا، ژبه‌ر کو نشی‌سه‌ر ب خو‌اندنی و چه‌رخکرنا بیره‌دانکا هزری و زانینی و بیره‌اتن و روشه‌نبیریا خو دشی‌ت جو‌ره‌ها ژیده‌ران هه‌مبیز بکه‌ت و ئه‌و ژیده‌رین فره‌زانین یین پرن ژ میژوویه‌کا دویر ژ بکارئینانا ئه‌ده‌بی و د نا‌ف ژانرین ئه‌ده‌بیدا هاتینه فه‌گوه‌استن و گوه‌ورین. یا ره‌وایه کو ئاخفتن ژ بی ده‌نگیی دروست نابیت، به‌لکو ژ گوتنه‌کا پیشین به‌ره‌م ده‌یت و هه‌بوونا خو د نا‌قدا دپاریزیت ئه‌ف‌جا ب ئاگاهی بیت یان ژئ ب نه‌ئاگاهی بیت، بشی چه‌ندی " ئاماده‌بوونا وی ره‌وایه‌تیا پشکداریا به‌ره‌مه‌بوونی ب روون و فه‌شارتی " (۱۲) دیاردبیت و دئه‌نجام دا دبیته ره‌ه‌نده‌کی سیمانتیکی یی کاریگه‌ر لده‌می راکیشانا وی ژ تی‌کستی پیشین و ئه‌کتی‌فیا وی د بیره‌دانکا هزری دا و هه‌روه‌سا لده‌می دارشتن و ری‌که‌فتنا وی لگه‌ل پی‌که‌هاتین دن یین تی‌کستی هوزانی ل ده‌می ئه‌نجامدانا پروسا داهینانا تی‌کستی و تمامبوونا وی.

هوزان ب پی‌که‌هاتا ئاهاهی خو ژ دوو روویان پی‌ک ده‌یت، یی ئیکی لایه‌نی (روخسار- ته‌کنیک)، لایئ دوویی: نا‌قه‌روکا وی، ئانکو لایه‌نی ده‌لالی یی تی‌کستی

هوزانی، ئەف دابەشکرنه بو رهخنهگران تشتهکی ئاسایی و کار پی دهیتهکرن، بهلی یا گرنگ لشیره ئەوه ههفتیکستی ل دەمی ژ لای هوزانی فه لگهل ژانری دن دهیتهکرن و تیکستین پیشین وسهردهم بو خو دکهته لیقهگهر، ئەف پروسه چیدبیت لایهنی روخساری وهرگریت و ههفتیکستی لگهل شیوازهکی (پهیکههکی) ئەدهبی بهیته کرن و چافلیکرنا وی شیوازی بهیته کرن یان ژ ی لایهنی هزری وهرگریت ودهلالهتین پیشین ببنه لیقهگهرهک بو تیکستی هوزانی یی نوی، بهلی دقیرهدا چیدبیت ئەف هزره وهکو خو بهیته وهرگرتن یان ژ ی سیمایین وی بهینه گهورین و خهملهکا دن پی ببهخشیت و ناسکرنا وی کارهکی ئاسان نهبیتن و ئەفه ژ ی لسهر جهختیا هوزانفانی لسهر بکارئینانا بیاقی تیکستین پیشین رادوهستیت ب مهره ما پیشکیشکرنا دیتنا خو بو پروسا داهینانا هوزانی و بهرهفانیکرن ب ریکا نفیسینی ژ دیتنا خو و پاراستن و بکارئینانا وی شیوازی وی باومری پی هه ی چ دروخساری یان نافهروکی دا بیت.

٢-٤ - ههفتیکستی و لیقهگهرین دهلالی:

لایهنی دهلالی یی تیکستی هوزانی ئەو بارگرانییه یا کو هوزانفان ژ لای خوفه خه ما ئارستهکرنا وی ب شیوهکی ریک و گونجای و بی کیماسی هه لدگریت و ژ لایهکی دیقه و لگهل بهرهه مبوونا وی تیکستی و کهفتنا وی لهر دهستی خواندهفانی ئەف ئهرکه دهیته فهگوهاستن بو سهر ملین خواندهفانی، ل گورهی رۆلی ههفتیکستی د بهرهه مئینانا دهلالی دا دبنه دوو جور، جوهرهک ژوان یی ئاشکرایه، ئانکو لیقهگهرا وان دیاره، وهکو (ئایهتین قورئانی، فهرموده، گوتنن مهنان،...) و جوری دی یی مژاوی و نه دیاره و پیدقی ب دویشچونی و مانندیوونییه، بهلی بههر جوهرهکی هه بیت ههر رۆلی خو د ئافاکرنا تیکستی هوزانی دا دگیریت زیدهباری فهگوهاستنا وی یا دهلالی ژ تیکستی بهرزه بو یی نوی کو دبنه "ئهو نیشان بین ربهه ریا خواندهفانی د پروسا خواندنا بونیادگهری یا بهراورد دا دکهن. دخویا خودا فهگوهاستنی ژ واتایی بو دهلالهتی دکهن"^(١٣)

٢-٤-١- لێقه‌گهرێن ئاشکرا:

دقی تهوه‌ری دا چری و گرنگی دی ب تیگه‌هین نویساندن و به‌رامبه‌ری هیته‌دان، ئەفه‌زی بۆ وی چه‌ندی دزقریت کو وان کارتیکرنه‌کا به‌رچاقیا هه‌ی دبواری به‌رده‌ستکرنا لێقه‌گهرێن ده‌لالی ین تیگستی.

٢-٤-١- نویساندن:

د بنیاتدا ئەه‌ جۆره‌ لێقه‌گهر لده‌ستپیک‌ی د نا‌ه‌ هونه‌ری نیگارکیش و دروستکرنا ویناندا بکاردهات، ئەوه‌زی ب لیکدانه‌قا کومه‌کا پارچین ژیکجودا و تیکه‌لکرنا وان د نا‌ه‌ پیکهاتی وینه‌کی دی دا و لسه‌ر ده‌ستی (جوپس و ئیلیوت و باوند) ی هاتیه‌ د نا‌ه‌ بیاقی ئەده‌بی دا و به‌ره‌مه‌ین وان "یین ژ ته‌کنیکا نویساندن (Collage) (*) به‌ره‌مه‌ین وان هاتینه‌ دروستکرنا و د بنیاتدا ئەه‌ کهرسته‌ نه‌ په‌یوه‌ندارن و لسه‌ر ئیک ته‌ختی ده‌ینه‌ دروستکرنا" (١٤) ئەه‌ هونه‌ره‌بووی کو ب ته‌کنیکا خو‌ه‌اتی د نا‌ه‌ فه‌کولینین ئەده‌بی دا و ب کهرستین خو‌یین جیوازشیان ب ریکا وی ته‌کنیکی تیگستین هوزانی داهینن و ل ژیر وی کارتیکرنی تیگستی نوی پشتبه‌ستی لسه‌ر هه‌ه‌ نیزیکبوونا تیگستین میژوووی یا هوزانکی یان گوته‌نین مه‌زنان بکه‌ت و بشی چه‌ندی لێقه‌گهرێن تیگستی نوی وه‌کو په‌ناگه‌هه‌کی ژ تیگستین پیشین و سه‌رده‌م دروست دبیت و ئاماژین پیدقی لدور خو‌ کوم دکه‌ت.

ژیهر سروشتی پیکهاته‌یی یی ئاقاهیی هوزانی و لده‌می بریقه‌چوونا داهینانی و به‌رچاق وه‌رگرتنا لێقه‌گهران کومه‌کا میکانیزمان بجه‌ ده‌ین ب مه‌رما هه‌لانندن و ریکه‌هفتنا وان لێقه‌گهران د نا‌ه‌ پیکهاتی هوزانیدا کو ب شیوه‌کی ریکه‌هفتن لگه‌ل پارچین دن بگونجیت و تاییه‌ته‌ندیا ناموبوونی بخو‌قه‌ نه‌بینیت و لگه‌ل نویساندن وان لگه‌ل ئیک ئەوی چه‌ندی ناگه‌هینیت کو شیواز و ده‌لاله‌تا وان نه‌هاتیه‌ گهورین، به‌لکو چیدبیت د تیگستی پیشین دا ده‌لاله‌ته‌کی بگیریت و د تیگستی نوی دا ده‌لاله‌ته‌کا دن بگه‌هینیت، ئەو دارشتنا نوی وان لێقه‌گهران سه‌روبن دکه‌ت و ب شیوازه‌کی نوی دادریژیت و دئه‌نجامادا ناسناما

بهري ژ دهست ددهت و ب تیکستی نوی یی هوزانی شاد دبیت، ریکهفتنا کهرستین ژیکجودا د ناڤ تیکستی نوی دا ب سهر لایه نی دابه شبوونی زال بیت و ده لاله ته کا نوی دبه خشی و ب هه مان شیوه نهو" وینین هوزانی نه بریار ددهن و نه ئاماژی ب تشته کی ددهن، به لکو ئاماژی ب ئیک و دوو د دهن و بشی چهندی رهوشا ته بایی د ناڤ هوزانی دا دیاردکهن، ئانکو وینه دهربرینی ژ ته بایی دکهن و روون دکهن^(۱۵) و نهڤ نیزیکبوونا کهرستین نویساندی هه قشیه یی یی ژ ژیواری قه دره قینیت و بتنی ئامازه کا ته سک بو دهیلت و دبیته ریکه ک بو پیکه گریدانا وی تیکستی لگهل وی ژیواری تیدا بهرهم هاتی و نیزیکبوونه که بو دهربرینی زمانی یین جفاکی.

۲ - ۴ - ۱ - ۲ بهرام بهری:

کومکرنا دوو کهرستانه کو ژ دهرقه ی تیکستی د سهر به خونه و ههر ئیک ژ وان د بواره کیدا یی نه کتیقه و تاییه تمه ندیین خو یین ههین چ ژ لایی ده لالهت یان دارشتنیقه بیت، د بیاقی قه کولینا مه دا- بهرام بهری- په یوه ندیه که د ناقبه را دوو لیقه گه راندا - کو ههر ئیک ژ لایه نه کی هاتییه- دیالوک و تیکه لی د ناقبه را واندا دروست دبیت ب ئارمانجا بهرهم ئینانا ده لاله ته کا دیار بو تیکستی هوزانی کو بریکا وی میکانیزما هوزانی په یوه ندیه کا بهرام بهری یا پری ده لالهت دروست دکهن و " نهڤ ته کنیکه ژ پیشکی شکرنا یه که یه کا قه گیرانی پیکدهیت و لدویف یه که یه کا دن دهیت کو د ناقبه را یا ئیکی و دووی په یوه ندیه کا بهرام بهری دروست دبیت..."^(۱۶) و دنیاتی خو دا ئیک ده لاله تی ناگه هینن و ههر ئیکی پیکهاته و سیمایی خو یی هه ی و ژ نه جامی هه قتیکیستی دچنه د ناڤ تیکستی هوزانی داو دبنه پشکه کا پیکهینه یی بنیاتی وی ب ریکا نه جامدانا میکانیزما دروستبوونی و داهینانی و تیکه لبوونا وان د ناڤ له شی تیکستی نوی دا.

نهڤ تیگه هی بهرام بهری یی گریدای ب هه قتیکیستی و بنیاتی هوزانی قه نه بتنی دسنووری تیکستیدا دیاردبیت، به لکو دکه قیته د بیاقی جفاکی ژی دا، چونکی " ههردهم په یوه ندیه کا بهرام بهری یا د ناڤ بهرهمی داهینای دا هه ی... د ناقبه را

ژیوار و بابەتی ویدا، د ناڤهرا بنیاتی شیوهی یی دیار و دهلالهتین وی، د ناڤهرا دهمی میژووویی و جفاکی و داهینانی دا...^(۱۷)، پهیوهندی د ناڤهرا هوزانی - ئەدهب- و جفاکی دا، پهیوهندیه کا تیکه لبوونی یه کو لدویف ریرووا جفاکی بریژه دچن و بهرامبهریه ک د ناڤهرا وادا یا هه، بنیاتی شیوهی و بنیاتی دهلالی کو تیگستا هوزانی نه بیته کوپیه ک ژ جفاکی، به لکو بیته هه بوونه کا بهرامبهری یا داهینه.

۲- ۴- ۲- لیقه گهرین فهشارتی:

تیگستی هوزانی وه کو ههر تیگسته کی دن یی پیکهاتییه ژ توره کا پهیوهندیین زمانی کو لدویف سیسته مه کی بژاره و لوژیکی پهیوهندی د ناڤهرا وادا روست دبن، به لی د پروسا داهینانی دا - تیگستی هوزانی - و به ره ما بهرچاقوه رگرتنا لایه نی سیمانتیکی و ئیستاتیکی لادانا ژ یاسایان دکهت و ب کریارا داهینانی خوانده فانی فه دگهرینیت بو لیقه گهرین د پروسا داهینانی دا پشکدار، و ئەفه تیگسته به ره مه می بیاف و هه لویسته کی دیاره، لیقه گهر و تیگستی هوزانی یی نوی تمام و ئارسته دکهن و دبنه ژماره ک ژ تهخ و ئاستین دهلالی یین وهرگری پی ئاشنا دکهن و بشی چهندی تیگست دبیته چیکه ره ک کو لدویف پلانه کا دهستنیشانگری و ستراتیژییه کا تایهت دهیته ریکخستن و دکه فیه لژیئر ئارمانجین ئافرینه ری و تیگه هشتنا خوانده فانی، بشی چهندی دبیته " به ره مه ئینانا - تیگستی- کریاره کا چاقدیریا بژاره و ریکخستییه و لسه ژماره کا پینگا فان هاتیه دابه شکرن کو ب ئهرکی ریکه فتنه دهسه لات و مه ترسی وزالبوونی لسه ر روویدانا ئاشویی و هه ستدار و فهشارتی دهیته دابه شکرن"^(۱۸) و ئەفی تیگستی ب هه می ته کنیک و ئامرازین پیکهینه ریین دیقه نه بتنی پشتبه ستن لسه ره هه بوونا خو کریه، به لکو رووبارین تیگستین دن یین پیشین و سه رده م دبواری ئا فکرتا ویدا ئەکتیف بوونه و د ئەنجامدا بوونه پارچین گرنگ د ئا فکرتا تیگستی هوزانی یی نوی دا، واته تیگستی هوزانی دبیته ئیک ژ ئهرکین ئا فاکه ریین زمانی و گومه کا

پری دهلالتین دیار و قهشارتی یین د نأف بیكهااتا تیكستیدا دیالوك و كهورین و
وهرگرتن بكاردهیت و پیکه ب ئافاكرنا تیكستهکی هوزانی یی بزاره رادبن.

بهروفاژی وان لیقهگهرین دیار یین د نأف تیكستی نوی دا بهرجسته دبن،
ههبوونهكا دی رولی خو دگیریت كو ئهوژی ههر ههفتیکستییه، ب شیوهکی روون
نینه و لیقهگهر ل دهمی تیکهلی تیكستی هوزانی دبن هندهك ئامازین نهراستهوخو
دناق تیكستی نویدا دهیلیت كو وهرگر ب ریکا شروقهكرنهكا هویر دشییت بسهر
ههلببیت، چونکی تیكستی وهرگرتی ب تهمامی یی هاتی ههلاندن و لژیردهربرین و
رسته و پهیشان هاتیه نخافتن و ژیو دیاركرنا ههفتیکستی یا پیدقییه تهقنهکی
رهوا ژ نیشان و بهراوردكرنی د ناقبهرا ههردوو تیكستان بهردهست بکهین بهمهوما
قهدیتنا وی پهیوهندیی یا كو بوویه (سهنتهری) پیکهگریدانی د ناقبهرا تیكستا
رهسن و ئهه لیقهگهرین دپروسا داهینانی دا پشكدار.

۲- ۵- تیكستی هوزانی و پههندیی پیکهاتهیی و کارابوونی :

ههبوونا تیكستی - ب ههر شیوه و دهربرین و جور بیت- لدهمی ئهه
دهستنیشان دکهین وهكو كهرسته و ههبوون یی كو لدویف هندهك پیقههین
بزاره هاتیه داهینان هرز دوی چهندی دا دهیتهكرن كو ئهه پیکهاته ب چ شیوه و
سهلیقه هاتییه داهینان و ئهه ئامرازین پیکهینههین وی چ رول دگیرن و چهوا وی
ههبوونی د بیافی بریقهبرنا پروسا ههفتیکستی و بهرجستهبوونا وان د نأف تیكستی
هوزانییدا یین د ئههجامدا مه دکههینن وی پیکهاتهیا بهرجسته یا دبیزنی تیكستی
هوزانی کارا دکهن.

۲- ۵- ۱- پههندیی کارابوونی:

لدهمی ههفتیکستی ب پروسهكا گونجای وریکهفتی وئارستهكر د تیكستی
هوزانییدا دهیته ئههجامدان، یا گرنگ ئهه ئهه لیقهگهرین جوراوجور ب ئههركی
خو رابن و تیکهلی تیكستی بن كو بشین رولهکی کارا و ئههکتیف بگیرین داكو
نهبنه بارگرانی لسهر تیكستی هوزانی و ببنه پارچهكا ههلیایی د نأف تیكستیدا و

بشین رهه‌ندی وئ پیکشه گریدن، داكو لیقه‌گەر نه‌بتنی بینه هنده‌ك هیما د
 ناف تیکستیدا، به‌لكو بیافی تیکستی هه‌می لایه‌ن پیکشه گریدن و ئەو په‌یوه‌ندیین
 د ناقبه‌را وان لیقه‌گه‌راند و تیکستی هوزانی بکه‌فنه سه‌ر تیگه‌هشتنا وهرگری و
 بشی چهندی " جیگیربوونا تیکستی دبیته زفروک - یا هیمایان - و فرده‌هنگی
 وه‌مه‌جوری وزانینا ره‌وانبیزی و ته‌سه‌وف بۆ فه‌دیتنی و سیمایه‌ك بۆ دهم بوراندنی
 ویه‌کیه‌كا بی دوماهی " (۱۹) بشی چهندی ئەو هه‌بوونا تیکستی هوزانی دبیته
 داهینانه‌كا به‌رده‌وام و ئافراندنه‌كا بکوم، چ جوداهی د ناقبه‌را داهینان و ئافراندنی
 دا یان دانان و فه‌گوه‌استنی و تیگه‌هشتن و شرۆقه‌کرنی دا نینه و دبیته
 مه‌یدانه‌كا فرهداهینای یا کو لیقه‌گەر و پیکه‌اته و ئافاهی تیکستی هوزانی و
 داهینه‌رو وهرگری تیدا ب ئیک دگه‌هن و ئالوگورکرنا هه‌مه‌ لایه‌نی ئەنجام د دهن
 و هه‌فتیکستی " ل دهمی ئافاکرنی یان هه‌لوه‌شانندی دبیته کلیل بۆ تیکستی و یی
 گرنه‌گه‌ بۆ زانینا چه‌وانیا به‌ره‌مه‌ئینانا گوتاری و دوپاتی ئیک و دوو دکهن " (۲۰)
 ئەف (هه‌لوه‌شاندن و ئافاکرنه) دبیته ره‌ه‌ندی کارابوونا هه‌فتیکستی، چونکی ئەو
 دهمی ره‌خنه‌گر لسه‌ر تیکستی کاردکته ئیکه‌م پینگا‌ف ب هه‌لوه‌شانندا تیکستی
 به‌رین و سه‌رده‌م رادبیت و پروسا پشکنینی ئەنجام دده‌ت و لدوقدا ئافاکرنه‌كا
 لوژیکی بۆ پیکه‌اتی تیکستی هوزانی و ئافاهی وئ ئەنجام دده‌ت و رادبیت ب
 ده‌ریخستنا لیقه‌گه‌رین دکویراتیا تیکستیدا ب گرنه‌گ دزانیت ژبه‌ر کو دی
 هاریکاریا ره‌خنه‌گری که‌ن بۆ گریدانا بیافی تیکستی لگه‌ل بیافی روشه‌نبیری و
 گشتی یین دکه‌فنه د بیافی باگراوه‌ندا تیکستیدا و ئەوژی " وه‌کو تیکستی د ناف
 ناخی هه‌ر ئیک ژمه "یه (۲۱) کو لده‌ف هه‌ندکه‌کا یی جیگیره و لده‌ف هه‌ندکه‌کین دن یی
 لشوکه و وه‌کی توماره‌كا پاراستیه هه‌ر تیکسته‌کی پیشین یان سه‌رده‌م تیدا
 ده‌ینه پاراستن ول دهمی پیدفی دبنه لیقه‌گەر بۆ داهینانا تیکستی و هنده‌ك ژوان
 لادده‌ت و هه‌ندکه‌کین دن تیکه‌ل دکته و ئەف چهنده ژی لسه‌ر شیوازی ده‌لاله‌تا
 تیکستی و ئارمانجی دمینیت.

میکانیزما کارا کرنا فی تیگهه دی پروسا شرؤقه کرنا تیگستیدا دیاردبیت کو ئه رکی بونیاد ئینانا ده لالهت و ئاڤا کرنا تیگستی هوزانی دگیریت کو ریکی ددهت و مرگری لیقه گهرین پشکدار دکریارا ئافراندنا تیگستیدا دهستنیشان بکهت پیش پشکداریا وان د تیگستی نویداو بهرجسته بوون د ناڤ وی تیگستی نویداو بریکا ههستکر ب فان ئامرازین پیکهینه رین تیگستی و بهرجسته بوونا وان د ئاڤاهی گشتی یی هوزانیدا و دهستنیشان کرنا سنووری هه بوون و پیکهاتا وی تیگستی، ئه و بیردانکا تومارگری یا و مرگری ریکی ددهت وی کو وان لیقه گهرین د ئاڤا کرنا تیگستیدا پشکدار ل پیش ههفتیگستی و پاش بهرجسته بوونی د تیگستی دا دیاربکهت و " تومارا تیگستی لدویف وان تیگه لیین تیگستی نومی دروستکرین دیار بکهت، لدهمی تیگست لگه لهندهک تیگستین دن دبیاڤهکی روشه نبیری یی دیارگری دا بهرهم دهیت"^(۲۲) و لیگه ریان ل فان تیگستین کارا و بهرزه ئاستی بهرده و امبوون و نویبوونا وی و پروسا داهینانا تیگستی دیاردبیت، تیگستی بتنی فهناگهرینیت بو هندهک تیگستین ژیگری، به لکو هه دیاردهکا لدهوروبه رین وی بیت و ئه و زمانی دژینگه ها ویدا به لاق یی کو " لدهمی داهینهر په نایی بو دبهت، ژ لایی ده لالی فه هیچ نینه، به لکو یی پره ژ ده لاله تین هه مه رهنگ و دووگیانه ب تیگه هشتتین دهمی لسه ر بارکرین، هندهک ژ وان یین بهرده ست بووین و زؤربه یا وان د نهستی دا ماینه پاراستی"^(۲۳) و بیی چهندی هندی تیگستی هوزانی ههفتیگستی لگه ل لیقه گهرین جورا و جور بکهت گه شه کرنی بخوڤه دبینیت، ژ بهر کو ههفتیگستی ته کنیکه کا نشیسینی یا نه دیاره، به لی بنیاتی بزاقا تیگستی هوزانییه و لیکنیزی کرنا وان ره هندیین به لاقه یین تیگستی هوزانی ئاڤادکن، ژ بهر هندی ئه و " تیگسته ژفی لایی فه تشته کی نه ریکه و د دیار کرنا خودا پشتبه ستنی لسه ر بیردانکا خوانده قانی دکهت"^(۲۴) و دبیته پیشه ر کو - و مرگر - بو فه دیتنا په یوه ندیا لیقه گهران ب تیگستی نویقه بهیته گریدان.

تیگستی هوزانی یی تمام ژنه نجامی ژانین بهرده و ام و قورسن یین تیگه لبوونی د ناڤ که له خی بناڤ ئیکه چوونا تیگستیه لگه ل تیگستین پیشین و هه ر

تێكستەك لدهمی ژدایکبوونی دکهفیتە لژیڕ لیقه‌گهرین تیکستین دن کو فرهلێقه‌گهر و هزرن و د سه‌ره‌ندیرا نھیسەر – داهینانا وی لسه‌ر ئیکا کهفن بیت- ئەو ب خوژی د بیافی ئافراندنی دا پشکداره، چونکی هه‌بوونه‌کی دروست دکهت کو به‌ری نوکه نه‌بیتن یان ب وی شیوه‌ی نه‌بیتن و لژی ره هه‌فتیکستی ده‌وزانی‌دا ب تایبه‌تی نابیه‌ته کو‌مکرنا لقه‌گهرین مژاوی، به‌لکو دبیه‌ته پروسا قه‌گه‌واستن و وه‌رگرتنا ژماره‌کا تیکست و دیاردین هه‌مه‌جوره یین " دیالوکی لگه‌ل دکهت و دهربرینی ژێ دکهت و رهد دکهت و راست قه‌دکهت و وه‌ردگریت و ترانا پی دکهت و کریت دکهت " (۲۰) ئەڤ تیکه‌هه‌شتنه ژێ بو وی چه‌ندی دزقريت کو ب ئەنجام‌دانا هه‌فتیکستی بشیت تیکسته‌کی پری ده‌لاله‌ت و شیوه‌ بژاره داهینیت و ناسناما خو وه‌رگریت و دهربرینی ژه‌زیرن وی بکه‌ت.

۲ - ۵ - ۲ - ره‌هه‌ندی پیکهاتیه‌ی (البعد التركيبي):

لدهمی هه‌فتیکستی هاتی د ناڤ قه‌کولینین ئەده‌بی دا و فره‌بوو چون لسه‌ر دروست بووی دئه‌نجام‌دا بوویه دیارده‌کا ژیواری و پیدقی بوو سه‌ره‌ده‌ری لگه‌ل به‌یه‌ته کرن و بکه‌فیه‌ته د ناڤ قه‌کولینین ره‌خنه‌یی دا بتایبه‌ته دبوارێ شروقه‌کرن و قه‌دیتنا لیقه‌گهرین جوراوجور د بیافی ئەده‌بی بگشتی و هوزانی بتایبه‌تی دا، وه‌سا دیاره کو هه‌فتیکستی دیارده‌کا که‌قنه لگه‌ل که‌قناتیا ئەده‌بی و بوویه یاسایا هه‌ر تیکسته‌کی و "سه‌ره‌رای که‌قناتیا بابته‌تی، لیقه‌گهره‌کا په‌یوه‌ندار ب ژینگه‌ها ئەده‌بی قه‌ نه‌بوو" (۲۱)، به‌لێ لگه‌ل قی چه‌ندی هاته د ناڤ بیافی ئەده‌بی و ره‌خنه‌یی دا و شیا زۆربه‌یا دیتنین مه‌ بو قی تیکه‌هی راکیشیت و ببیه‌ته لیقه‌گهره‌کی کارا بو شروقه‌کرن و تیکه‌هه‌شتنا باکگراوه‌ندی تیکستین هه‌مه‌جور.

ب تیکه‌هه‌شتنه‌کا سیمیولوژی هه‌بوونا تیکستی- فره‌ره‌هه‌ند- ب هه‌ماهه‌نگیه‌ لگه‌ل ده‌وربه‌ر و ژینگه‌ها وی یا تیکستی دورپێج دکهت و تیکسی هوزانی دهنده‌ک ره‌هه‌ندی ویدا پروسه‌کا پیکهاتنی و پیکشه‌ گریدانی بخوڤه دبیت کو نھیسەر د داهینانی دا هه‌ماهه‌نگی و پیکشه‌گریدانی د ناڤه‌را

ئەزموون و تىگەهشتن و دەستكەفتىن خۇدا دكەت و ب زمان و دەربرىنەكا بزارە بەرھەم دەينىت و " خواندەقان، لدمى لديوىشا دەيت چ ھەلچوون و ھەستان د دەرونى خۇدا نابىنىت، بەلى وى فەرھەنگا پرى گوتنىن بکەرئەديار دبىنىت " (۲۷) کو وەك قەريزا ھندەك ھزرىن دىنە و ھاتىنە تىگەلکرن و پىكشەگرىدان و ئەف چەندە ژى ژئىك ژىدەر و ژىنگەھ پەيدا نەبووینە، ھندەك ژوان قەريزيں كەقن و ھندەكىن دن د نامونە و بشىوى پىكشەگرىدان ھاتىنە نويساندن و ئەنجامدا تىكستى ھوزانى " ئاستىن ئارکىولوژى (*يىن ژىكجودا، تىكستىن سەردەمىن جودا بخۇفە دگريت و زۆربەيا قان ليئەگەرەن دبنە تىتتىن ئاسايى و بزەحمەت دشىن قەگەرینن بو ژىدەرى وان... و ئەف ژىدەرە د (ئەز) دا ھاتىنە ھەلاندىن يا کو سەردەرى لگەل تىكستى دكەت چ نقىسەر يان خۇاندەقان يان رەخنەگرىت " (۲۸) ئەو ئاستى پىكھاتەيى يى تىكستى ھوزانى ليئەگەرین وى ھندەك ژوان چىدبىت ھند كەقن بن خۇاندەقانى تىكستى شيانا ديارکرن دەمى وان نەبىتن و ھندەك ژوان چىدبىت يىن سەردەم بن و قەگەراندنا ونا بو ژىدەرى ئاسانى تىدابىت و ديارکرن وان د ناڤ تىكستى نوى دا بساناھى بىت.

تەکنىكا ھەفتىكستى ب شىوھكى گشتى رادبىت ب راکرن و نەھىلانا سنووران د ناڤبەرا ليئەگەرەن و تىكستى نوى يى ھوزانى دا دەينە ھەلاندىن و تىگەلکرن لگەل تىكستى داھىناى و رەھەندىن پىكھاتنا تىكستى بەررەرھ دكەن و دئەنجامدا تىكست دبىتە خۇدان دەلالەتەكا زەنگىن يا دەلالەتان و ئاماژان، " ھەر وەكو ئەم بەرامبەرى ھەلاندىن سنوورى تىكستان، بەلى ئەف ھەلاندىن لادان و ژناڤبەرا ليئەگەرەن ناکەت " (۲۹)، مفاى ژى دبىنىت و ئەنجامى پروسا داھىنانى دا خەملا تىكستى نوى بسەردا دەيتە رشتن و تايبەتمەندىن تىكستى نوى وەردگريت و دبنە پشكەك ژەھبوونا وى يا ھەڤگرتى.

ھەفتىكستى، ب قەدیتنا ژىرخانا پىكھاتا تىكستان رادبىت زىدەبارى بەرچاقکرن روويىن وى يىن ئاشکرا و قەشارتى دياردکەت و ئەوکرىارىن ب رىکا وى دەينە ئەنجامدان چىدبىت ب ئاگاھى يان ژى بى ئاگاھى بن کو وەرگرتن و

فهگوهاستنی و لیقهگه‌ری و میژتنی و بناق ئیکفه‌چوونی بکاردئینیت، ئەق زانسته - ئەرکیولوژیا - لسه‌ر بنیاتی کولانا تیگستان کار دکهت و رادبیت ب فه‌دیتنا ته‌قنی وی یی نهینی و فه‌شارتی، ژیه‌ر کو هه‌ر تیگسته‌کی هه‌بیت دکو کا خۆدا ژ ئاخفتنه‌کا پیشی خۆ دروست بوویه، ئەقجا مه‌رج نینه ئەق لیقه‌گه‌ره تیگسته‌کی هوزان یان چیروک یان ئاخفتنه‌کا روزانه بیت یان ژ ی گوتنه‌کا مه‌زنا بیتن، یا گرنه‌گ لده‌ق وی ئەوه کا چه‌وا تیگسته‌کی پری ده‌لاله‌ت و ژ لایی پیکهاتنی فه‌ سه‌رکه‌فتی دروست بکه‌ت و ناسناما وی روون بکه‌ت.

ئەق هه‌ردوو ره‌هه‌ندی هاتینه دیارکرن، ب ته‌کنیکین خۆ پشکارن دیروسا داهینانا تیگستی هوزانیداو دبنه خالا پیکه‌هه‌شتنا تیگستین پیشین و سه‌رده‌م ب تیگستی نوی داهینای، یی ئیکی ب ئەرکی کارابوونی د ناق تیگستی نوی دا دگیریت و ب شاره‌زایی د ناق تیگستیدا به‌رزه دبیت و تیکه‌لی پیکهاتا وی دبیت، و یی دووی د وی پیکهاتا نوی دروستبووی ئەرکی دروستکرن و پیکه‌گه‌ گریدانا لیقه‌گه‌ران و تیگستی نوی دگیریت و سیمایین نوی لده‌ق تیگست دیار دکه‌ت.

٢-٦ - هه‌فتیگستیا هوزانی د ناقبه‌را داهینه‌ری و وه‌رگریدا:

هوزان، وه‌کو دمه‌رینه‌کا کورتا زمانی یا پری ده‌لاله‌ته، ب قان تاییه‌ته‌مه‌ندیین خۆ ژ ژانرین دن یین ئەده‌بی جیوزادکه‌ت، ئەق جیوازیه ژ ی نابیه‌ته ئەگه‌ری وی چه‌ندی کو خۆ فه‌دمه‌ر بکه‌ت و په‌یوندیان لگه‌ل فه‌قه‌تینیت کو د جیهانه‌کا گرتی دا بیاقی داهینانی ئاقا بکه‌ت، به‌لکو شیوزای دروستبوون و په‌یوه‌ندیین زمانی و سیمانتیکی یین هوزانی دشیت هه‌مبیزا هه‌می ژانرین ئەده‌بی بکه‌ت و تیکه‌لی سیسته‌می خۆ بکه‌ت، ئەق چه‌نده ژ ی ب ریکا هه‌فتیگستی به‌ره‌م ده‌یت یا کو دشیت ب ته‌کنیکین خۆ وان ژانرین ئەده‌بی یین دن دکه‌ل هه‌بوونا خۆ بجه‌لینیت و بکه‌ته‌ پشکه‌ک ژ هه‌بوونا خۆه یا دروست.

ئەق پروسا مه‌ روونکری - هه‌لیانی - دبیه‌ ریکه‌کا دیار بو وی په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را داهینه‌ری و وه‌رگریدا به‌رچاقدبیت و بو هندی دجیت کو "کریارا

بهره‌مئینانا تیكستی - هوزانی- د بیاقی تیكه‌لیه‌کی دروست دبیت یا کو جوړه‌کی هه‌فکاریی د ناقبه‌را داهینه‌ری تیكستی و وەرگری‌دروست دکه‌ت. و تیكست کریاره‌که بزاقی دکه‌ت ب ریکا دروست‌کرنه‌کی وەرگری نارسته بکه‌ت... " (۳۰) و کاکلاقی بابه‌تی ئه‌وه کو تیكست دشی‌ت داهینه‌ری و وەرگری دئیک‌خانه‌دا کومبکه‌ت و ببیته خالا پیکشه‌گری‌دانی د ناقبه‌را وانا کو ئه‌وژی تیكستی هوزانییه، ئه‌ف تیكسته وان ده‌لاله‌تین ژئی دبرسقن وەرگری رادکیشیت ب مه‌رما لیگه‌ریانی ل وان نه‌ینین تیكست دپاریزیت و ب په‌رده‌یین خو فهدشیریت و لده‌می لیگه‌ریانا وەرگری ته‌خه ته‌خه نه‌ینین وی ده‌ینه راکرن و لدویف ئیک سیما و نه‌ینین وی دیاردبن و ئه‌رکی وەرگری ل گوره‌ی تیكستان رادی زالبوونا وی لسه‌رشو‌فه‌کرنی دیاردبیت و هه‌تا چ راده دشی‌ت ب ناق کویراتیا تیكستی فه بجیت.

د بیاقی داهینانا تیكستی هوزانی‌دا بیاقه‌ک یی هه‌ی بزاقا نشیسه‌ری و وەرگری ده‌ستنیشان دکه‌ت، ئه‌ف بیاقه‌ژی (ژینگه‌ه)، ئانکو ئه‌و بیاقین جوراوجور بین هزرا هه‌ردووکان داگیر دکه‌ت و ریره‌وا داهینانا هوزانی و تیگه‌هشتنا وەرگری ریک دئیحیت، دفی بیاقیدا " تیكست دبیته دویشچوونه‌ک بو رموشین جوراوجور بین سوژی و جفاکی و ئابوری و دکه‌فیته لژیر هنده‌ک په‌ره‌نسیپان کو گوهورینا ناخی وی به‌رده‌ست دبیت... تیكست، ئانکو ژینگه‌ه‌کا په‌یوه‌ندی‌کرنی دروست بکه‌ت " (۳۱) کو هزرا تیگه‌هشتن و هنارتنی د ناقبه‌را وانا بی سنوور بکه‌ت، داهینه‌ر هزرین خو تیكه‌لی تیكستی هوزانی بکه‌ت و وه‌گرژی ب چاپوکیا خو ل وان هزران بکولیت و ته‌وه‌رین وی پیکشه‌گری‌ده‌ت و هه‌ر هزره‌کا هه‌بیت ب ریکا هه‌فتی‌کستی - ئه‌گه‌ر بشیت - فه‌گه‌رینیت بو ژیدهر و لیقه‌گه‌را وی یا دیارکری.

د تیكستی هوزانی‌دا کودین داهینه‌ر پیشکیش دکه‌ت بنیاتی لیقه‌گه‌رین ژیورای وه‌زرینه کو دکه‌فنه لژیر ده‌سه‌لاتا (ئه‌ز) ا داهینه‌ری یا هوزانکی ئه‌وا کو د پروسا رشتنا دهربریناندا رولئ هه‌ره کاریگه‌ر یی داهینانی دگیریت ب ریکا فه‌گه‌ریانی بو بیرداناکا خو داکو ببیته پرا هه‌ماهه‌نگیی د ناقبه‌را ژیورای و ئاشویی دا، ل ده‌می داهینه‌ر دهرگه‌هی بیرداناکا خو فه‌دکه‌ت جوړه‌ها رویدان و

لیڤه‌گەر و دەنگ و هزر دەینه رشتن بۆ سەر لاپه‌ری و ژه‌بوونا خو یا فه‌شارتی دهرباز دبن بۆ ناڤ پیکهاته‌یه‌کا تیکستی دروستکری یی هه‌لگری هیمايین ویزدانی و روشه‌نبیری ب هه‌ردوو ره‌هه‌ندی " ناگهی و بی ناگهی یین کو د ناڤ ره‌فتار و دیتن جفاکی " (۳۲) ئەڤ دهربرینه مه‌ فه‌دگه‌رینیت بۆ هندی کو تیکستی هوزانی یی د ناڤ بیردانکی دا داهینای و به‌جسته‌بووی " پیکهاتیه ژ نمونه‌کی ئافاکری نه یی خاڤ، هه‌بوونا وی یا به‌رجسته پچانا لایه‌نی وی یی ویزدانی و سیمایی و ده‌لالی دکه‌ت، کو وی چهندی دگه‌هینیت کو کریارا هه‌فتیکستی دوو جیهانی پهبه‌هه‌ندار و تیکه‌ل بخۆفه دگریت، جیهانه‌کا لیڤه‌گەر کو دی که‌قیته به‌ر چارسه‌رکرنی و جیهانه‌کا ئاشویی کو دی هیته به‌رجسته‌کرن و کۆمکرن و شیوه‌کی دی پی هیته به‌خشین " (۳۳)، دڤیره‌دا گرنکیا داهینانا ره‌هه‌ندی هوزانی دیاردبیت، ژبه‌ر کو دهربرینی ژ هزر و دیتنا داهینه‌ری دکهن لده‌می رادبیت ب کۆمکرن و لیكدانا بوریی خو و تیکه‌لکرنا وی لگه‌ل سه‌رده‌می و ئەو لیڤه‌گه‌ری د بیردانکا ویدا هاتین لیكدان و تیکه‌لکرنا وان لگه‌ل هه‌بوونا تیکستی هوزانی یی نوی داهینای و دئه‌نجامدا دکه‌قیته لژی‌ر سیسته‌مه‌کی زمانی کو ببیته ئەو په‌یکه‌ری دهربرینی وی هه‌مبیز دکهن و بریکا وی زمانی کود و هیمايین تیکستی بۆ وه‌رگری بنه‌یریت.

دسروشتی خوڤا تیکستی هوزانی دهربرینه ژ ئاشویی یی کو دبیته کاکلا هزرا داهینه‌ری و به‌رجسته‌بوونا ره‌هه‌نده‌کی جهی یان ده‌مییه و دبنه لیڤه‌گەر بۆ تیکستی هوزانی و بۆ هندی دچیت کو هه‌ر تیکسته‌کی بۆ وه‌رگری به‌یته ئارسته‌کرن دراستی یا خوڤا هه‌مبیزا هزره‌کی دکه‌ت، داهینه‌ر ب ریکا وی تیکستی ده‌نی‌ریت و ئەو مه‌ره‌مین ده‌زرا خوڤا ب شیوه و دهربرینی بژاره د ناڤ په‌یکه‌ری تیکستی هوزانی ئارسته‌ی وه‌رگری دکه‌ت.

وه‌رگر، ب واتا خوڤانه‌فانی تیکستی هوزانی- لگه‌ل خوڤاندنا تیکستی -

ئهو بخۆ ب بیردانکه‌کا روشه‌نبیری و جفاکی و فره‌تیگه‌هشتنی یی چه‌کداره، لده‌می کاریی خوڤاندنی ده‌ست پی دکه‌ت لگه‌ل وان کودین داهینه‌ری تیکه‌لی

تیکستی کرین وی بخو ژێ تیگههشتنهکا تایبته بو تیکستی یا هه‌ی، دئه‌نجامدا نه‌و تیگههشتنا وی یا ب ریکا شروقه‌کرنی په‌یدا‌بووی به‌قلاتی لگه‌ل یا داهینه‌ری دکه‌ت، ژبه‌ر کو فه‌دیتنا هه‌فتیکستی دکه‌فیته لسه‌ر ملین وی^(*) و دیاردین وی د نا‌ف تیکستی هوزانی‌دا به‌رچا‌فدکته‌ت، چونکی "خو‌اندنه‌قان - وهرگر- دیروسا خو‌اندنا تیکستی نه‌ده‌بی دا بزاقی دکه‌ت کو په‌یوه‌ندیه‌کا کارا لگه‌ل به‌ره‌می و ئامرازین تیکستی و بنیاتی وی هه‌بیت، به‌لی ب ئاسانی تیکست دیروسا شروقه‌کرنا وه‌گری دا خو‌ب ده‌سته‌فه به‌رناده‌ت... و نه‌ف به‌رگریه‌ ژێ دبه‌ دوو جور، به‌رگریه‌ک تیکست دکه‌ت ژبو خو‌ قورتالکرنی ژ پلانی‌ن خو‌اندنه‌قانی و به‌رگریه‌کا دن - ده‌می- خو‌اندنه‌قان رادبیت ب هه‌رفاندنا بنیاتی زمانی یی به‌یز...^(۳۴) و مه‌رج نینه داهینه‌ر و وهرگر ژ لایی هزری فه‌ وه‌کو یه‌ک بن، نه‌ف دیروسا نه‌م به‌حس لی دکه‌ین دکه‌فیته د بیاقی(تیورا وهرگرتنی)دا، کا چه‌وا تیکستی هوزانی ب شیوه‌کی تایبته هاتییه‌ داهینان و ب چ شیوه‌ وهرگر شروقه‌ دکه‌ت و ره‌هه‌ندی‌ن وی ژیکجودا دکه‌ت دا‌کو بگه‌هیته وی مه‌رما خو‌اندنی پی دکه‌ت کو نه‌وژی دیارکرنا لی‌شه‌گه‌رین سه‌ره‌کی یین تیکستی نه‌ و چه‌وانیا دیارکرن و ده‌ری‌خستنا وانه ژنا‌ف تیکستی هوزانی‌دا.

دیروسا شروقه‌کرن و فه‌دیتنا هه‌فتیکستی ژیه‌کا مه‌زن ده‌ست پی دکه‌ت کو په‌یکه‌ری تیکستی یی گشتیه‌، و نه‌و بخو‌ ژێ ده‌لاله‌تین گشتی لسه‌ر رووی تیکستی دیار دکه‌ت و نه‌ینین زمانی پیکه‌ینه‌ر و ئامازین دیار به‌رچا‌فدکته‌ت و دئه‌نجامدا دکه‌هیته هزره‌کا گشتی بو تیکستی، دقوناغه‌کا دیدا و ژئه‌نجامی داهیلانی بو کوویراتی و ناخی تیکستی وهرگر ب شیوه‌کی پلاننه‌ر دجیته د نا‌ف فه‌شارتیین تیکستی و پارچین پیکه‌ینه‌رین وی ژیک ژیک دکه‌ت و بریکا لی‌کدانه‌فه‌کا دی دکه‌هیته پارچین ده‌لالی یین تیکستی.

هوزان، وه‌کو پیده‌را ب ئیکه‌هه‌شتنا داهینه‌ری و وه‌گری ریکی دده‌ت داهینه‌ری هه‌ر هزر و مه‌ره‌مین وی بقیته ب ریکا ئامازان تیکه‌لی تیکستی خو‌ بکته‌ت و لگه‌ل هندئ هه‌ر ده‌می تیکست دکه‌فیته به‌رده‌ستی وهرگری، نه‌و بخو‌ژی به‌رامبه‌ر

تێكستی هوزانی راناوستیت، بهلكو ب هه می هزرین خو مهلهقانیای بۆ ناڤ نهینین هوزانی دکهت و وان لیقهگهرین هوزانی پشتبهستن لسهر کری دیار بکهت، و ئەڤ چهنده ژێ نابیته کیماسی بو هوزانی، بهلكو لگهه لیقهگهران تێكستی هوزانی رهسه ناتیا خو دپاریزیت و هه بوونا خو ب سهر وهرگریدا زال دکهت.

٢- ٧- ههفتیکستی و تیکه لکرنا ژانرین ئەدهبی لگهه هوزانی:

مروڤ، وهکو گیاندارهکی فرههزر لسهر شیوه و سیمایهکی ئیکانه نههاتیه ئافراندن، بهلكو مروڤ ژ لایی دیم و چاڤ و و رهنگ و پیکهاته و رهگهز ژیکجودانه و د بیافی میشکی ژێ دا ژ گیانه وهران باشقهیه. ئەو جیوازی د ناڤهرا مروڤاندا هه ی کارتیکرن لسهر دهربرین وان کریه و ئەڤ چهنده ژێ تشتهکی ئاساییه، ژبهرکو هزرین وان فرهیژا ژینگهه و تیکههشتنا وانه و هوزان ژێ ئیکه ژڤان دهربرینان و ئەو بخو ژێ رهوشهکا تایبهتا دهروونی و شارستانی یا دهمهکی دیارکری یا گروههکی یان مللهتهکییه و دبیته فرههزین بۆ نهینین دهروونی مروڤی و دهربرین بۆ ژینگهها وی مروڤی وب نازکترین شیوه مروڤ دهربرین مروڤی دهیته ههژمارتن.

ئەڤ ژانری ئەدهبی کو " تیکهه ی رهنگی ئەدهبی (ژانری ئەدهبی) ههر دم ب تیکهه ی دیروکیشه گریدایه، ب په یوهندیین ئەلهمنتین (عناصر) ناڤهروکی وهکو (بابهت و ئاریشه) ب ئەلهمنتین کومپوزیتسیا و شیوازی فه وهکو (زمان و شیوهی ئاڤاکن) تیکه لیین خو هه نه. هه گهر، ئەم ژانر (رهنگ) ب واته یا تهنگ بدهینه نیاسین، ئەڤه یه: نمونهک ژ به رهه مایه کو دهندهک قوناغین دیروکی دا قالبی خو ستانیدییه. و دهوندری قی چارچوڤی دا، پیشانین (نورمین) جوانی یین بهری (کهفن) دشکینه و دکه فه ژووری (هوندری) خه له کهکا دن ژ جوانی. ب قی ژێ، ئەو شیوهی ژانری (رهنگی) نوهه دستینه^(٣٥) و دبیته ژانرهکی سه ره به خو و تایبه ته مندیین تهواو بوونی ژ لای پیکهاته یی و ئیستاتیکی فه بخوڤه دگریت، ههر ئەو چهنده یه باشقه بوونا وی لگهه ژانرین دن دهستنیشان دکهت و ئەڤ دابه شکرنه ب

شیوهکی هه‌رمه‌مەکی نه‌هاتیه دیارکرن، به‌لکو فه‌ژهنینا هزرین وییه‌به‌رامبه‌ر گه‌شه‌کرنین ژیانئ و رۆلئ وان گهورینین ب سهر قئ دابیشیدا دهین کو ههر ژانره‌کی ئەدەبی سه‌ربه‌خویا خو وهرگريت. ئەه‌ف تیکه‌لکرن ژانرین ئەدەبی تشته‌کی که‌فنه ل ده‌مئ هوزانقان دکه‌فیت دپروسا داهینانا تی‌کستی‌دا، هه‌فتی‌کستی خو ب به‌ره‌فانیکه‌ری قئ پروسی دزانیت و بیاقئ ده‌لالئ و سیاقی دگهوریت و لاسایی و چافلێکرنه‌کا تمام به‌رچاق وهردگريت کو ب ریکا وی پروسی تی‌کستین پیشین دحه‌لینیت و تیکه‌ل دکه‌ت و دبنه پیکهاته‌کی سه‌ره‌کی یی تی‌کستی هوزانئ، ب شیوه‌کی وه‌سا کو دده‌مئ شروقه‌کرن تی‌کستی هوزانئ ده‌یته کرن فه‌دیتنا وان تی‌کستین هه‌فتی‌کستی لگه‌ل هاتی کرن قافی‌رکرن وان گه‌له‌ک ب زه‌حمه‌ت بیت، و مه‌رما مه‌ ژ " هه‌فتی‌کستی یا ژانران ئەو تیکه‌لبوونا د ناقه‌به‌را ژانرین ئەدەبی یین ژي‌جودا دا دروست دبیت، وه‌کو تیکه‌لبوونا هوزانئ لگه‌ل هونه‌ری چيروک و گوتاری و ژياننامی... " (٣٦) و ئەه‌ف تیکه‌لبوونه نه ژ بهایی تی‌کستی نوی و نه ژیی که‌فن کیم ناکه‌ت، به‌لکو یی ئیکی دبیته لیقه‌گه‌ره‌کی گرنگ بو ئاقا‌کرن تی‌کستی نوی و تی‌کستی نوی ژی دبیته هه‌مبیزکا گونجای بو هه‌لان‌دن و تیکه‌لکرن تی‌کستین پیشین.

تی‌کستی هوزانئ ب سروشتی خو یی تاییه‌ت دشی‌ت ببیته گوره‌پانا هه‌مبیزکرن جو‌ره‌ها ژانرین ئەدەبی، به‌لئ ژیه‌ر سروشتی خو یی کورتکرنی یه‌نایی بو هندئ دبیت کو وان تی‌کستین وهردگريت یان بشیوه‌کی راسته‌وخو یا پشتی گهورینئ وهرگريت و هه‌تا د ئارسته‌کرن ده‌لاله‌تا خودا په‌نایی بو کورتیی دبته و زی‌ده‌روویا زمانی بکار نائینیت و " جینیت قئ جو‌ره تیکه‌لبوونا تی‌کستان دکه‌ته د بیاقئ سه‌ره‌تی‌کستاندا و ب په‌یوه‌ندیا بنا‌ف ئیکه‌چه‌چوونی ناق‌دکه‌ت یا‌کو تی‌کستی ب هه‌مئ شیوین گوتاری فه‌ گری‌دده‌ت و دقئ بیاقیدا ژانر و سنوورین وان و بابه‌ت و شیوه نه " (٣٧) یین ب سیمایین خو زه‌نگینیا تی‌کستی نوی دیاردکه‌ن و نامو بوونا خو د ناق وی تی‌کستیدا نابینن. ئەه‌ف هه‌فتی‌کستیا تی‌کستی هوزانئ و ژانرین دن تشته‌کی نوی نینه، به‌لکو ژبو پیدقی یا سه‌رده‌مه‌کی دیارکری و گرنگیا داهینانئ بکار

دهیٔ و " ئیکهه بنیاتی قی ههفتیکستی دانپیدانه ب تمام بوونا ژانری ئەدهبی و فهبوونا وی لگهل بیاتی وی یی ژانری دن تیدا ههین و ژوی تیکستی جودانه، بهلی - ژبو پیدفیا تیکستی هوزانی - دهندهك جاراندا دكهفیهته دیالوکهکا ئاشکرا یان فهشارتی لگهل تیکستی دن چ لسهر ئاستی روخساریان نافهروکی بن...^(۳۸)، ئەق دیالوکه بنیاتی دهلالی یی هه دوو تیکستان پشتی پروسا هه لاندنی تیکهل دکهت و بنیاتهکی دهلالی یی قهدهر و زهنگین د ناف تیکستی نوی دا دروست دکهت کو هه لگر و کومکهری وان بیتن.

د بیاتی ئافاکرنا تیکستی هوزانی ژانری جوراوجور تیکهلی ئیک دبن و بنیاتی وی یی دهلالی و شیوی روخساری ئافادکهن و تیکه لکر و دیالوک خو ب دهربرینی دریز و سهرگیژفه مژویل ناکهت، به لکو هندهك روویدان و دهربرینی سهرنج راکیشن، ژلایهکی قه خزمهتا تیکستی هوزانی یی نوی ئافاکری دکهن و ژلایهکی دیشه دبنه لیقه گهرین ئاسان بو تیرکرنا پیدقی و شکاندنا تیها و مرگری بهرامبهر وان دهلالهتین د ناف تیکستی هوزانی دهرجسته دبن، ئەق دهربرینه دبنه وینهیین فوتوگرافی یین راستهوخو بو وی ژینگهه و ژيانا سهردهریی لگهل دکهت، ئەق نموونه ژی دهوزانهکا (سهمان کوولی) دا دیاردبیت:

"عهلوی مریشک دزین (ئیک دیمهه/ ئەگهر)

ناقی وی کر عهلو مریشک!

عهلوی بهران دزین

ناقی وی کر عهلو بهران

عهلو کهت خزینا باشای

ناقی وی کره عهلی جان...^(۳۹) (ئیک دیمهه/ ئەنجام)

قهگیرانا قان رهگهزان کو یین تاییهت ب ژانرهکی دیشه هاتینه تیکه لکر لگهل هوزانی هه کسهی بخوینیت ب ئاسانی هزر پی دگههیت و پتر روون دبیت و ئەق ئەو سیمایی تیکستی هوزانی یی د دهربرینی خو دا په نایی بو کورتبریی دبهت و ب نیشاندا ئەگهر و ئەنجامی ب کورتترین شیوه نیشان ددهت.

ب هەر حالێ هه‌بیت پروسا هه‌فتی‌کستی هوزانی لگه‌ل ژانریڤ دن لگه‌ل که‌فنبوونا خو هه‌ر یا به‌رده‌وامه و ئە‌ف تایبه‌تمه‌ندیه دبیته خالا دیا‌لوك و تی‌که‌لکرنا ژانران بگشتی و ژانری هوزانی لگه‌ل ییڤ دهوروبه‌ر بتایبه‌تی، چونکی ئە‌و ژینگه‌ها ژانریڤ دن تی‌دا دهینه داهینان هه‌ر ئە‌وه یا‌کو تی‌کستی هوزانی ژێ تی‌دا به‌رهه‌م دهیت و هوزانخان ب پشتبه‌ستن لسه‌ر وان لی‌قه‌گه‌را ییڤ – د نا‌ف ژانریڤ دن دا – تی‌کستی هوزانی‌دا دهینیت و ئە‌و سیماییڤ روخسار و ده‌لالی پی‌ دبه‌خشیت.

٢- ٨- هه‌فتی‌کستی و بنیاتی تی‌کستی هوزانی:

هوزان، ئە‌و پی‌کهاتا تایبه‌ت و ته‌فنی سه‌رنج راکیش ژ گوتن و دهریریڤ ناخفتنیڤ روژانه و نامو جیهانا خو یا تایبه‌ت ب هنده‌ک ئە‌له‌منیت بژاره ییڤ پی‌کهینه‌ریڤ وی دروست دکه‌ت، ئە‌ف جیهانه، دده‌می ئا‌فراندنی دا دبیته په‌ناکه‌ها چه‌ز و ئاره‌زوویڤ هوزانخانێ ئە‌وژی ب ری‌کا دهرکرنا وان که‌رستیڤ جورا‌وجور ییڤ تی‌کستی هوزانی پی‌ک دهین و دبیته دیتا – تاکه‌ که‌سی- یا هوزانخانێ بو هه‌موو دیاردیڤ ژینگه‌ها وی ئا‌فا دکهن ییڤ بو‌چوونا وی یا فه‌لسه‌فی و هزری دبته شرو‌فه‌کرن و تی‌که‌هشتن بو وی ژینگه‌هی، پی‌کهاتا فی تی‌کست ژ لای تی‌به‌تمه‌ندیڤ خو‌فه ژانریڤ دن ییڤ ئە‌ده‌بی جودا دبیت، به‌لی دشرو‌فه‌کرنا وی‌دا دوو لایه‌نیڤ هه‌ره گرنه‌گ ییڤ پی‌که‌هین پی‌دقیه بهینه ده‌ست‌نیشانکر، ئە‌وژی لایه‌نیڤ (بنیاتی هونه‌ری (ته‌کنیکی) و بنیاتی ده‌لالی (سیمایی))، ئە‌ف هه‌ردوو بنیاتیڤ تی‌کستی هوزانی ب ریتم و ئارسته و لگه‌ل ئی‌کدا پروسا ئا‌فاکرنا هوزانی پی‌ک دهین و د دیتا ره‌خه‌یی یا نوی دا وه‌سا به‌ری خو دده‌نی کو هه‌ردوو تمامکه‌ریڤ تی‌کن و "گه‌له‌ک ژ وان دبیزن نابیت هه‌ردوو ئالی ژیک بهینه جودا‌کر، ژبه‌ر کو ئە‌و هه‌ردوو رویڤ ئە‌ده‌بی نموونه‌یی نه‌ کا چه‌وا ره‌خنیڤ دوو رویڤ هه‌ین و ره‌خه‌ ب ری‌کا وان دهیته هه‌له‌سه‌نگاندن"^(٤٠).

٢- ٨- ١- بنیاتی هونەری (تەکنیکی):

ب دیتنا هندی ٦ کو بنیاتی هونەری یان روخسار ب " هەژاندن و تیرکرنا
حەز و ئارەزوویان دەیتە هەژمارتن و چ روخسار بۆ وی کاری هونەری نینە، ئەگەر
بتنی پشکەك ژ وی روخساری بۆ خۆاندەقانی بەیتە بجه ئینان، چونکی دقیت
خۆاندەقان هزربکەت پشکەکا دی یا تکامکەرا وی پشکی یا هەیی" (٤١) کو رۆلی خۆ
دگیڕیت د پروسا داھینانی دا و دبیتە رەھەندەکی باوەرپیگیری بۆ دوبارە داھینان و
بەرھەمبوونا تیگستی هوزانی و ئامرازەکی بەردەوامی و زیندیبوونا وی تیگستی.

٢- ٨- ١- ١- هەفتیگستی و زمانی تیگستی هوزانی:

دزمانیین جوراوجوردا هەبوونا تیگستی هوزانی گەشەکرن ئسەر ئاستین
هەمەرەنگ بخۆفە دیتیە و بنیاتی وی یی هونەری ئیکە ژ وان، ژبەرکو جورەها
پیکهاتین تیگستی هوزانی بخۆفە دگریت و هەفتیگستی بوویە ئیک ژ بنیاتین
ئافاکرنا فی تیگستی هوزانی یا کو ب حەلانندن و تیکەلکرنا لیقەگەری
جودا جودا د ناڤ پیکهاتی بنیاتی هوزانی رادبیت و" تیگەھی هەفتیگستی پشتبەستن
ئسەر وی دیالوکی د ناڤبەرا تیگستاندا کریه و هەفتیگستی د فی بیافیدا ئامازی
ب وی کریاری ددەت یا کو دناخی تیگستی هوزانییدا دەیتە ئەنجامدان و تیگستی
وەرگری - لیقەگەر- دبیتە پشکەك ژ وی کریاری و ئەڤ دیالوکه چیدبیت د
ناڤبەرا هەڤشیو و دژ شیویمان بیت... وپیشکیشکرنا وان د ناڤ تیگستەکی هەڤگری
یی دیپکھاتا خۆدا سەر بەخۆ و هەموو ئامرازیین تمامبوونی بخۆفە دگریت" (٤٢)، دڤیره
دا ئەم نەشیین ئەرکی هەر پیکهاتەکی دویژ ژ یین د پیروسا داھینانا تیگستی
هوزانییدا پشکدار دیاریکەین، و ب زمان ب هەموو ئاستین خۆفە ئسەری قان
پیکهاتەییین تیگستی هوزانی دەیین و ب هەموو شیوین خۆفە دبیتە ستووینا تیگستی
هوزانی، ژبەرکو هەبوون و دیاربوونا پیکهاتین دن یین هوزانی دکەڤنە ئسەر ملین
وی و ب ریکا وان دەریین و روونکرین د بەخشیت ئەو پیکهاتەییین دن دیاردکەت.

ب گوهورینا روشه‌نبیری و پیشکه‌فتنا ئاستی هزری و فه‌دیتنا شیوین دهربرینی و په‌یوه‌ندیین زمانی لده‌ف هوزانقانی، لیقه‌گهرین هه‌فتیکستی ژى لده‌ف وی لگوروی وی پیشکه‌فتنی دهینه گهورین و ئەف چه‌نده ژى د وی زمانی دهوزانیدا بکارهاتی دیاردبیت و دبیتە سیمایه‌کی ره‌سەنی وی تیکستی و پیدفییە وی چه‌ندی ژبیرنه‌که‌ین کو "هوزان پشکه‌که ژ بارودوخین دهروونی و هه‌ست و سوزان و بابەته‌کی کارتیکرنی و هه‌ستیکرنی و شه‌پرزەییە، جوانیا زمانی د هوزانیدا بو سیستەمی بیژەیان و په‌یوه‌ندیین وان لگه‌ل ئیک و دوو فه‌دگهریت و ئەف سیستەمه‌ یاسایین ریزمانی کونترۆلی لسه‌ر ناکه‌ن، به‌لکو کارتیکرن و ئەزموون کارتیکرنی لسه‌ر دکەن، ژبه‌ر هندی زمانی هوزانی یی مژداره" (٤٣) و ئەف مژدارییە ژى فه‌دگهریت بو وان لیقه‌گهرین هوزانقانی و مرگرتین و ب ریکا جوین و تیکه‌لکرن و چه‌لانندی و بورینا وان چه‌ند پروسە‌یه‌کاندا ب شیوه‌کی نوی و زمانه‌کی نوی دهینه‌ داهینان و دارشتن و ئەف ئەرکه‌ ژى دکه‌فیتە لسه‌ر شیانیین هوزانقانی و ئەو زمانی دپروسا داهینانا تیکستی هوزانیدا بکاردئینیت، دابیشه‌ لثیره‌ ئەوه‌ دی چ مفا ژ زمانی بینیت و چه‌وا وان دهربرینیین زمانی ژ وان بیژەییین روزانه‌ بکار دهین جودا که‌ت و سیما و ستایلی خو لسه‌ر سه‌پینیت و لیقه‌گهرین دپروسا هه‌فتیکستی هاتینه‌ و مرگرتن به‌ایه‌کی گونجایی پیدفی پی به‌خشیت.

لگه‌ل ئازراندنا فورمالیستان بو دابیشه‌ شعریه‌تی یا کو ئەو یاسایین ریکخستنا تایبه‌تمه‌ندیین گوتارا هوزانی ریک دئیخن و (یاکوبسون) ی ئەف ئەرکین وی ریکخستین، زمانی هوزانی به‌ره‌ف لادانی فه‌ چوو، ژبه‌رکو لدویف دیتنا وان زمانی تیکستی هوزانی و لگوروی وان لیقه‌گهرین پیکهاتین زمانی کارتیکرنی لسه‌ر داهینه‌ری دکەن دهینه‌ فه‌گوه‌استن بو تیکستی نوی داهینای و دبیتە ئەو ره‌ه‌ندی لگه‌ل بیاقی تیکستی هوزانی یی نوی گونجای و دبیتە ریک کو داهینه‌ر داهینانا زمانی وشیاواز و تایبه‌تمه‌ندیین خو بین شیوازی و ئیستاتیکی تیدا دیاربکه‌ت، ئەفه‌ژی مه‌ فه‌دگرینیت بو هندی کو" بیژە بی لایه‌ن نین، و هه‌می پیشوه‌خت بکارهاتینه‌، و یی بکار دهینیت ب شینوارین خۆدانین پیشینیین وانقه‌

وهردگريت، ئانكو ديالوكى لگهل خودانى و شينوارين وي دكهت، وب مهرهما دهرىخستنا واتا وي يا نوى ولگهل بيژهيان دكهفته د ديالوكى دا "٤٤" و شهگهريانه بو وي بوچوونى ياكو بو مه ديار دكهت ههر بيژه يان دهربرينه كا زمانى ههبيت و داهينه تيكهلى تيكستى هوزانى بكهت بهرى وي دزمانى روژانه و تيكستين پيشين و سهردم دا بكارهاتينه و مهرگرنا وان ب شيوهكى راسته خو نابيتن، بهلكو شيوه دهفته گهورين و لگهل تيكستى نوى دحهلييت و دبته بهشهكى تيكستى نوى.

ئهف شيوى - پهيكهر- نوى داهيناي كو تيكستى هوزانيه پرنابيت، بهلكو ب ريكا ههفتيكستى دبته پراكتيكرنا بزاقا وهرگرنا دهربرينين وهرگرى و زيدهكرن و كيكرن و لادان دنبه تهكنيك بو نفيسينا فى تيكستى، ژهر كو ئهو بخو لادانه ژياسايين زمانى و ريزمانى و داهينانا زمانهكى نوييه و تيكدانا زمانى ژى ژ تيكستى وهرگرتييه، ژهركو ئهف تيكدانه ژ تيكستى پيشين بهرف تيكستى نوى هاتيه فهگوهاستن و گوهورين ب سهردا هاتينه.

٢ - ١ - ٨ - ٢ - ههفتيكستى و كرنكيا زمانى هوزانى:

زمان، وهك ريكهكا دهربرينا ئهدهبى، ئهركى پابهنبوون و بهرپرسايتى دكهفته سهرملين هوزانقانى، چونكى ب داهينانا خو و دهربرين و بيژهيان پشكداريى د داهينانا هوزانيدا دكهت و دبته ئهلهمنتهكى ئارستهكرنا هزرا سهرهكيا تيكستى هوزانى بو وهرگرى ب مهرما دياركرنا وان چهزين د ناف دهرپوونى خودا يين كو بنه ريكهكا ديار كو "هوزانقان خهباتى لسهر ئاستى ئاخفتنا گشتى يا بهربهلاف ژبو خو بهخشينا وي لژير بنياتهكى زمانقانى يى هوزانى د ناف هوزانيدا بكهت "٤٥" ب مهرهما وهرگرنا كهرستان ژ زمانى گشتى يى ئاخفتنا روژانه و ئهجامدانا گوهورينان لسهر وي زمانى كو تيكهلى تيكستى بكهت و سيمايين وي ب ئيكجار بهينه گوهورين كو لگهل تيكستى هوزانى يى نوى داهيناي بگونجيت.

زمانی ھوزانی لدویف ھەفتیستی و ھەرگرتنی ژ تیستی پشین دبیتە پشکەك ژ پیکھاتا روخساری ھوزانی و تایبەتمەندیا خو ژ پیکھاتا تیستی ھوزانی و مردگرت و دبیتە ئیک ژ رەگەزین ھوزان لسەر ھاتیە ئافاکرن و ئەف ئافاکرنە " تیستی پشین - ب ریکا ھەفتیستی - ئاخفتنی ژ بیاھەکی بو بیاھەکی دن دگوھیزیت ب ریکا چاپوکیا میشکی و دوبارە بکارئینانی، دووبارە دی ھیتە تیگەھشتن و واتایەکا دن پی دەیتە بەخشین کو بو داھینانا نھیسەری تیستی نوی دەیتە ھەژمارتن و بشی چەندی ئاسویین نوی لہەر وەرگری پر روشەنبیری پەیدا دبن یی ب ھەفتیستی دھەسییت و ب باش دزانیت"^(٤٦) و ژبەر ھندی ئەو دەربرینن سەرنج راکیش یین د ناڤ تیستی پشین دا پەیدا بووین ب ریکا ھەفتیستی د بیاھی تیستی ھوزانی یی نوی دبن و ئەف وەرگرتنە ژی نابیتە کیماسی بو تیستی نوی، بەلکو دبنە تمامکەرین وی تیستی ھوزانی و ئاسوویەکی نوی بو داھینەری تیستی و وەرگری بەردەست دکەت ب وی شیوہی ھەردوو بشین مفا ی ژی ببینن، یی ئیکی ب ریکا داھینانا تیستی نوی و یی دووی ب ریکا تیگەھشتنی و شروڤەکرنی رەھەندی وی تیستی تیدگەھیت، زمانی ھوزانی د ناڤ رەگەزین دن دا یین ئاھایی تیستی ھوزانی پیک دەینن جوړە سیمایەکی تایبەت ب ھوزانی دہەخشیت و دھەمان دەمدا تیستی ھوزانی پیک دئینیت و ژ تایبەتمەندیی زمانی ئاسی یی ریزمانی دەرپاز دبیت و بزاقی دکەت ھەقبەرکرن و گونجاندنەکی د ناڤہرا بیژھیین تیستیدادروست بکەت.

د پروسا ھەفتیستی دا، تیست وەکو تورەکا زمانی، دبیتە تورەکا بی دوماھی یا گھورینن سیمانتیکی بو تیستی ھوزانی یی نوی و ئەف گھورینە قی تیگەلبونی ریکدئیحیت و بشی چەندی ھەفتیستی د ناڤہرا تیستاندا دبیتە ئەو پەیوہندیا نھینی یا کو بتنی داھینەر کوڈ و فەلسەفا وی و شیوہیی دروستبوونی دزانیت و دئەنجامدا و ل پشتی تمامبوونی دکەفیتە بەر شروڤەکرنین وەرگری روشەنبیر کو بشیت لیڤەگەران ب تیستی ھوزانی یی نوی قە گریدەت.

د بیاقی ههفتیکستی دا، زمان ئهرکی قورس دگیریت، ئهو ژلایهکی فه ب ئهرکی فهگوهاستنا دهربرین و بیژهیان ژ تیکستین پیشین بو ناڤ تیکستی هوزانی یی نوی رادبیت و ژلایهکی دیفه ب کاری گونجان و ریکخستنا وان بیژه و دهربرینان رادبیت و فهگوهاستنا وان بو ناڤ تیکستی نوی ب ئارمانجا هندی کو لگهل بیاقی نوی یی دهربرینی بگونجن و ئهرکین نوی پی بهخشی بگیری.

لدوماهیی دشیین بیژین ئهو گهورینی د بیاقی ئهرك و گرنکیا زمانی دا دهربارهی بیژهی و چهوانیا ئهجامدانا پروسا ههفتیکستی دیاردبن ئهون، مشهختبوونا پهیشان د ناقبهرا تیکستین پیشین و یین نوی وهسا دیاردکن کو " کاری هونهری ل گهل دیتن و بوچوونا داهینهری ناهیته ئافراندن، بهلکو د ناڤ بهرهههین پیشین دایه کو ههستپیکرنهکا باشتر بو دیاردا ههفتیکستی پهیدا دبیت یا کو د بنیاتدا پشتبهستنی لسهرهههبوونا سیستهمی ئامارهی یی سهرههخو دکهت و د ناڤ چهقین خودا پروسا دوباره ئافاكرنا نموونین پیشین بخوڤه دگیریت، سهرههراي چ جورئ گهورینان بسهردا هاتبیت" (٤٧) و ئهڤ پروسه د بیاقی زمانی هوزانقانی دا دروست دبیت ب تیگههشتنا هندی کو ئهو ئامارین - زمانی - یین د ناڤ تیکستی هوزانیدا پیشوهخت د ناڤ هندهك تیکستین دن دابوو و ب ریکا تیکهلی و خواندنی هاتینه فهگوهاستن بو بیردانکا روشهنبیری یا هوزانقانی و تیکهلی هوزانا وی بوونه و دهرئههجام ههفتیکستی - د بیاقی زمانیدا - " ئهو ئیکتربرینه یا د ناڤ دهربرینا وهرگرتی ژ تیکستین دن دروست دبیت" (٤٨) کو ئهو تیکستی نوی داهینای دی بیه یهکهیهکا زمانی یا سهرههخو و ب ریکا ههفتیکستی دروست بووی، بهلی لگهل وی چهندی ئهو بخو لسهرههههك تیکستین پیشین و سهردهم هاتینه دروستکرن و ههبوونا خو ژ وان تیکهلیین د ناقبهرا وان تیکستان وهرگرتیه.

٢ - ٨ - ٢ - ههفتیکستی و وینی هوزانی:

وینی هوزانی ژ بژارهترین وان ئامرازانه یین کو هوزانقان بو داهینانا تیکستی هوزانی بکاردئینیت و بو ههست و دیتنین وان بهرامبهر ژینگهه و گهردوونی

و جفاکی د داهینانا تیکستی هوزانیدا بهرجسته دبیت، هوزانفانان گرنکیهکا ئیکجار پی دایه و ب شیوهکی هونهرمه‌ندانه داهینان د دروستکرنا ویدا کریه و ب وی چهندی بوویه ئیک ژ ب بهاترین پیکهاتین وی تیکستی هوزانی و نیشانهک ژ نیشانین پیشکهفتن و گونجان وگه‌شه‌کرنا هوزانی و ریکهفتن و بریقچه‌چوون لگهل گهورینین سه‌رده‌مانه و تیرکرنا ههز و پیدقیین خوانده‌فانی و خو گونجاندن د ناقبه‌را وی ژیواری تیدا به‌ره‌م دهیت و ئەو ئاشوپی ب ریکا وی دهیته داهینان و ریکه‌فتن لگهل تیگه‌هشتنا مه‌رمه‌مین هوزانی و شیوازی پی دهیته فه‌هانندن و داهینان.

ژ گرنگترین تایبه‌تمه‌ندیین زمانی هوزانی راستی یا دهربرینا هزر و لایه‌نین فه‌شارتی یین دهروونی مروقییه، ئەوژی ب ریکا ئاماژین راسته‌خو و نه‌راسته‌وخو، ئانکو هوزان ئافرانده‌کا زمانی ئیستاتیکی ده‌لالیه خو ژ دهربرینین راسته‌وخو دده‌ته پاش و په‌یقین بزاره و ژیکرتی د دهربرینی دا بکار دهینیت و دریه‌ وریچالین خودا ئەزموونکا که‌سی دهروونی یا هوزانفانییه‌و پروسا داهینانا هوزانی پروسا فه‌گواستنا وی ئەزموونیه‌بو وینین کاریگەر یین نیشانه‌کی لسه‌ر هه‌ستی وهرگری دهیلن. وینی هونه‌ری یی پیکهاتا هوزانی ره‌نگه کاریگه‌رتین پارچا هوزانی بیت کو دگه‌هیته هه‌ستی خوانده‌فانی ژبه‌رکو "ئەو ریکا کاریگه‌ره یا مه‌ دگه‌هینیت زانینا ئەزموونا هوزانفانی و ئەو ئامانه یی ب ریکا به‌رزراکرتنا زمانی ئەزموونا هوزانفانی بخو‌فه دگریت و فه‌دیتنا هیزا په‌یقی، وینه لگهل تیکستی هوزانی د نا‌ف نا‌خی هوزانفانی دا دهیته ئافرانندن و نابیته شیوه‌کی فه‌دەر و بقی چهندی هیزا هوزانی لسه‌ر ئاماژین ب ریکا وینا دهیته ئا‌فا‌کرن... و ئەون یین هه‌ست و سۆزین هوزانفانی به‌ره‌ف گشتبوونی دچن و بقی چهندی وینه‌ی تایبه‌تمه‌ندیه‌کا مه‌زن وهرگرییه"^(٤٩) دسه‌ر قی چهندی را ئەو دهربرینین هوزانکی دبنه دهربرین ژ دیاردین جورا‌وجور و فه‌دیتنا راستیین فه‌شارتی یین هوزانفان هه‌ست پی دکه‌ت و ئەو زمانی هوزانی دبیته په‌ناگه‌ه بو وان په‌یوه‌ندیین زمانی یین

تیكستی هوزانی پیک دئین و ئەنجامدا وینەیهکی هونەری دروست دبیت و هیژا خو یا ئامازی ژ هەبوون و دروستبوون و پیکهاتا خو و مردگرت.

لگه‌ل ئیکه‌م خۆاندنا تیکستین جوراوجور ژ لای هوزانقانی و خۆاندەقانی ئاسایی قە زمان دکەقیتە سەر روی تیکستی و ب دەریازبوونا وی د پروسا خۆاندنی دا و بریکا تیگه‌هشتنا و مرگری هندەك (وینە) یین دەستپیک ل دەف وی دروست دبن و ئەق وینە ئەو یین بووینە گرنترین ئامرازین هەلسەنگاندن و بریاردان ل سەر تیکستی هوزانی یین کو د بنیاتدا " جۆره‌کی قەهاندنی، و وژانرەکی قەهاندنی نە" ^(۵۰) و دکەتە دبیردانکا خۆدا و د ئەنجامدا گەنجینەکا تیکستین هەمه‌جور د روشەنبیریا ویدا دروست دبن، ل پروسا داهینانا تیکستین نوی دبنە کەرستەکی کاریگەر و لیقەگەرەکی باومرپیکری یی داهینانی و تیکەلکرنا وان د ناق پیکهاتا تیکستی هوزانی یی نویدا، ئەو وینین وی و مرگرتین یین ب ئامازین خو زەنگین و کارتیکەر بریکا هەفتیکستی لگه‌ل وان رادبیت ب پەترومه‌کرنا وان لگه‌ل تیکستی هوزانی و ئەو دەربرینین وینەیی یین نوی ئاقا دکەت ل سەر خرابی - شینوارین - وان وینین کەشن دروست دکەت.

هەر ژ کەشدا گرنگی دان ب قی بیاقی هاتیە دان، ئانکو چەوانیا دروستبوونا هەفتیکستی و گرنکیا وی دبورای تیکەلبوون و پیکه‌گریدانا تیکستان و چەوانیا دەستنیشانکرن و دیارکرنا لیقەگەرین وان وینین هونەری یین د ناق تیکستی نوی دا و رەنگە ئیک ژ کاریگەرترینین وان (عبدالقاھر الجرجانی) بیت، یی کو گرنکیەکا مەزن دایە بابەتی بکارئینان و گەشەکرنا وینەیی دا و" لدەق وی بکارئینانا وینی پیشین تشتەکی ب کیماسی نینە، بەلکو وەسا دبینیت کو مەرجه یی پاش پیدقییەپیزانین ل سەر یی پیشین هەبن و داکو ژ وی کیم نەکەت، بەلکو دا ژوی بورینیت و تشتەکی تاکانە ونوی دروست بکەت و ل وی دەمی پیشەنگی و چاپوکی دی بو یی داهینەر وزیرەکتر بیت سەرمرای هندی کو ئەو وینە ژ یین پیشین و مرگرتین... ^(۵۱) و ئەق بەایی تیکستی و مرگرتی لدویف بوچوونا ناقهاتی مەرچ نینە بەری وی هوزانقانه‌کی دن بەحسکربیت، بەلکو گرنکیا وی دوی

چهندي دايه كو تيکستی هوزانی یی نوي بشیت سهردهیهکا ولسا لگهل بکته کو ژیی پیشین باشتر و روونتر بیت و ب ئاسانی تیکه لی تیکستی هوزانی یی نوي بیت.

د پروسا ههفتیکستی دا وینی هوزانی دبیته ئەو خالا پیکشهگردانی د ناقبهرا تیکستی پیشین و سهردهمدا لگهل یی نوي و لگهل فی چهندي یا گرنکه فهکولهر ل خالهکا ههره هوویر هشیار بیتن کو ئەوژی بهایی وی وینهیی هوزانییهکو لسهروی بریار و ههلسهنگاندن لسهرو وینی تیکستی نوي و وینی لیقهگره دهیته دان و دقیرهدا شیان و شارمزایی یا هوزانثانی هوزانی دهیته دیارکرن دهربارهی چاپوکیا وینهیی دروستکرنی و سهرکهفتنا وی لسهریی پیشین و مهرج نینه ههردوو وینهی وهکویهک داهینن و وینه بکهن، بهلکو وینی لیقهگهل ل دهمی دهیته وهرگرتن چیدبیت ب شیوهکی جودا ژیی پیشین بهیته دروستکرن و ئەف چهنده دهربرینی ژ " گهوههری پروسا ههفتیکستی دکته و رهخنهگران ئەو دزییه رهوا کریه و بزاق کریه هوزانثانین دن تیدا پشکداربن و بریار لسهردزیکههری دايه و کاری وی ب باشی دزانی..."^(۵۲)، ژبهرکول دهمی وهرگرتنا لیقهگهران ئەو وینی هاتی وهرگرتن دهربرینی ژ رهوشهک و دهمهکی دیارکری دکته و لدهمی هوزانثان ب ریکا ههفتیکستی تیکه لی هوزانا خو دکته دبته وهرگرتنهکا ئاشکرا و بزاقی دکته ب ریکا شارمزایی و داهینانی روویین وی وینهی بگوهوریت و خهملهکا دن ب سهردا داریژیت کو ب وینهکرنا وی دهربرینی ژ سهردهمی داهینانا تیکستی هوزانی یی نوي بکته.

ئهگهر ههفتیکستی "داهینانهکا هزری یا روویت بیتن و بریکا بهراوردکرنی نههیته ئافاکرن، بهلکو ئافاکرنا وی ژکۆمکرنا دوو راستیین زیده و کیم ... ئاقا ببیت"^(۵۳) دی بینین ئەف داهینانا ب ریکا ههفتیکستی دروست دبیت، ریکههفتنه د ناقبهرا دوو دیاردین د ههبوون و تاییهتمهندیان دا ههقدژ و جیواز بهلی دارشتنا وان- دبیاف تیکهههکی ولسا دا کو ژلایهکی فه وهرگر بشیت لیقهگههری دهستنیشانکته و سیمایین وی دیاربکته و ژ لایهکی دیقه وهگری

لێڤه گهری بشیت تایبهتمه ندیین پێشین لاواز بکهت یان لابدهت و د ناف هه بوونا تیڤستی نوی دا داریژیت.

د روونکرنا فی بابهتی دا وهسا دهیته زانین کو لدهمی ههر خوانده قانهک ل دهمی ههر تیڤسته کی دخوینیت ل دهستیڤکی کارتیڤکرنا زمانی لسه ر دیاردبیت، ئانکو ئهو سیسته م و دهربرینین زمانی یین ژ لای تیڤستین پێشین فه بهرچاقدبن و بریکا وی زمانی (وینه) درووست دبن و ئهف وینه ل گورهی شارهزایی و چهوانیا دارشتنا وان و رادی دهربرینی ژ لای داهینه ری تیڤستین پێشین فه کارتیڤکرنا خو لسه ر وهرگری دکهت وب ریکا ناشوی گههشتی وهرگری مفایی ژی دبینیت و دبنه پشکهک ژ بیردانک و روشه نبیریا وی یا فهشارتی و د ئهجامدا و لدهمی داهینانا تیڤستی هوزانی ب ئاگاهی یان بی ئاگاهی هوزانقان وان وینان دکهته پشکهک ژ تیڤستی هوزانی یی نوی چ بشیوه کی راسته وخو یان نهراسته وخو و لدهمی تیڤکهلبوونا وان وینان لگه ل تیڤستی دبنه پشکهک تهمامکه ر و ریڤخستی ژ وی تیڤستی نوی و د فهکولینین رهخنه ییدا وهسا دهیته دیارکرن کو ئهو وینین وهرگری چیدبیت ژ تیڤسته کی پێشین بیت، بهلی ل دهمی وهرگرتنی و لدویف شیانین هوزانقانی ریژه و چهوانیا گهورینین بسهدا دهین دیار دبن ورهنگه پیشکیڤکرنا وی وینهی - ل دهف وهرگری- ژ یی پێشین باشتر و رهواتر بیت و دهلالهتین پیدقی بو وهرگری بگههینیت.

۲- ۸- ۳- ههفتیڤستی و بنیاتی دهلالی (سیمایی) یی تیڤستی هوزانی:

تیڤستی هوزانی ب بنیاتی خو یی سهربه خو و تمام و هه لگری سیماییین بژاره دبیه هه لگری دهلالهتکا ژیگرتی کو خۆدان په یام و ئارمانجه *، ئهف بنیاته ژی وهکو په یکه ری گشتی یی تیڤستی بهرچاقدبیت، ب دهربرینه کا دی ئهو بیاقی زمانیه یی کو داهینه ر بکار دئینیت ژبو گه هاندنا په یاما تیڤست بو هاتیه نڤسین کو مه ره مین داهینه ری ژلایه کی فه دیاردکه ن و ژلایه کی دیشه تیڤگههشتنا وی بو وهرگری دهیته ئارسته کرن، ئهف تیڤبینه تیڤستی بهرف فرهزری و

فره‌تیگه‌هشتنی دبه‌ت و چ ژ بهایی تیگستی کییم ناکه‌ت، به‌لکو ریگی دده‌ت وهرگری پشکداریی د داهینان و به‌ره‌مبوونا تیگستی هوزانی‌دا بکه‌ت. و وی چهندی ژبیر نه‌که‌ین کو داهینەر بخۆ ژێ ئیک ژ وهرگریایه و به‌ری داهینانا هوزانی بکه‌ت و پیش نشیسینی ب ریکا خواندن و گوه لیبوونی ئەو بخۆ خوانده‌فانه و بیردانکه‌کا پری پیزانین و روشه‌نبیری یا په‌یداگری و دیارکرنا هه‌فتیگستی ناکه‌فیته لایی داهینەری، به‌لکو دکه‌فیت لسه‌ر ملی وهرگری شارمزا یی کو بشیت پیکهاتا تیگستی هوزانی ب لیقه‌گه‌رین و یقه‌گریده‌ت سه‌رمرای دیارکرنا رادی سه‌رکه‌فتنا داهینەری هوزانی دیاریکه‌ت، چونکی لپشت وی زمانی تیگست پی هاتی نشیسین ئیکسه‌ر وهرگر به‌رف وان ده‌لاله‌ت واتاییت جوراوجور یین تیگستی هوزانی دچیت و بزاقی دکه‌ت زۆرتین واتا و تیگه‌هشتن ژ وی تیگستی ده‌رینت و ب ره‌هه‌ندین هه‌فتیگستی لگه‌ل هاتی کرن فه‌گریده‌ت.

ئه‌ه‌ف لیگه‌ریانه – سه‌رمرای هندی کو مافی وهرگریه – ژ ئاستی ده‌لالی یی تیگستی هوزانی کییم ناکه‌ت، به‌لکو دبیته ریگخۆشکه‌ر کو ده‌لاله‌تین هه‌مه‌جور یین تیگستی به‌رده‌ست بن و ئەو دیالوکا د ناقبه‌را تیگستین پیشین و یی نوی دا دروست بووین ده‌رینت ب شیوه‌کی و هسا کو ئاماژین پیدقی بو وی لیقه‌گه‌ری ده‌ستنیشانکه‌ت و ئەه‌فه ب ریکا خو دبیته خالا پیکه‌گریدانی د ناقبه‌را نشیسه‌ری دا وه‌کو داهینەر و خوانده‌فانی وه‌کو وهرگری وان ده‌لاله‌تین تیگست دبه‌خشیت یین دبنه ئامرازی زه‌نگینکرنا تیگستی هوزانی و فره‌هه‌ندیا وی ژ ده‌ست نه‌چیتن یا کو ب (کیمترین ده‌رین و پترترین واتا) ده‌یته نیاسین و لسه‌رده‌مین جوراوجور بوویه نیشانه‌ک ژ نیشانین تیگستی هوزانی ب هه‌موو شیوین خۆفه.

ئاماژه‌یین زمانی یین په‌یوه‌ندی د ناقبه‌را تیگستی هوزانی و تیگسته‌کی دیدا دیاردکه‌ن، ئەو په‌یوه‌ندیه یا د ناقبه‌را تیگسته‌کی پیشین و سه‌رده‌م دروست دبیت، تیگستی هوزانی یی نوی بزاقی دکه‌ت په‌رکی لگه‌ل یین پیشین ئاقابکه‌ت، تشتی بشیت ژێ وهرگری بیی کو کارتیکرنی ل ناسناما وی بکه‌ت یان ژێ شیوازی وی به‌رزه بکه‌ت و ئەه‌ف وهرگرته‌ ژێ پروسه‌که‌ بو دروستکرنا بنیاته‌کی گونجای بو

فیکهفتنا تیکستی هوزانی و وەرگری و ئەف بنیاته دبیتە پالدمر بو کرایا پیکههشتنی یین کو ب هندەک کرایین ستراتیژی یین تیکستی دروستبووین و لدهستپیکى سیمایین گشتی یین تیکستی بەردهست دکەت و لدویقدا ب هەلخەلتاندا وەرگری رادبیت ب لایەنى تەکنیکی یی تیکستی هوزانی قە، و ئەو ستراتیژیین تیکستی هوزانی ب دوو ئەرکا رادبیت، یی ئیکى: ریکخستنا ئەلهمنتین پیکهاتا تیکستی ب هەمی لیقەگەرین ویقە، یی دووی: رادبیت ب ئامادهکرنا ژینگەها وەرگرتن و پەیهوندیکرنی لگەل تیکستی هوزانی، ئانکو رادبیت ب دروستکرنا " کومهکا کارتیکرن و رینمایین پیدقیین تیکستی بو ئارستهکرنا وەرگری ل دەمی ئافاکرنا دەلالەتا تیکستی" (٥٤) یی کو لگەل ئیکەم دیتنا وی هوزانی و ب ریکا تەکنیکین ئارستهکەرین وی وەرگر بخوقە گریدایە و بوویە شهیدایی وان دەربرینان و زمانى بسەرقة یی کو دبیتە دەرگههەک بو وەرگری کو ریکا تیگههشتن و تیکهلبوونا تیکستی هوزانی بزانییت و ئەو دەلالەتین دبن دیران دا قەشارتی بهینیتە دەر ولیقەگەرین وی هوزانی لگەل یین پیشین دەستنیشان بکەت.

د بیاقى دەلالیدا و لگەل دروستبوونا تیکستی هوزانی ژانرەکی ئەدەبی یی نوی دروست دبیت کو ژ یین دەوروبەر جودایە و تایبەتمەندیین خو یین جوداکەر یین هەین، ئەف جودابوونە ژ ئەنجامی پیکهاتا وی دروست دبن ژبەرکو " هەر تیکستهکی نوی پەیکەری تیکستی کەفن - ژ لایى دەلالى قە- دەهرفینیت و دئەنجامدا ژمارەکا تیکستان دروست دبیت و ئەم نەشین ب نموونەکا دیارکری قە گریدەین، بەلکو ب زنجیرهکا تیکستان بەرھەمبووی قە دەیتە گریدان، تیکستی رقت و دارا خیزانی یاهەى، و نابیتە کوپیهکا بچوککەر یا تیکستی پیشین، ئەو ئافراندنەکا نوییە... (٥٥) یا تیکستی و دەرزابوونە ژ وان نەریتین دبنە کوسپ دریکا داهینانا تیکستی هوزانییدا یین کو ب هەمی پیکهاتین خو قە رقتی وی دیاردبیت و لگەل ریرموا داهینانا ئەدەبی خیزانا خو دیاریزیت، دبنیاتی خودا ئەو تەکنیکین بکاردهین لسەر تیکستین لیقەگەر و بەرزە هاتینە دارشتن و ل دەمی وەرگرتنی ب شیوهکی بالکیش و نوی دەینە د نا ف تیکستی هوزانییدا و تایبەتمەندیین وی هوزانی

وهردرگرن و ب دهلالهتا خو دشیته تیگهستی کی نوی ئافاکهت لگهل ئیکهم تیگههشتنا وهرگری بو هوزانی ب دهربرینی وی داخباردبیت و خو د ناف دهلالهتا ویدا تیگهل دکهت و تیگههشتنهك نوی لدهف وی دهربارهی تیگهستی هوزانی دروست دبیت.

هر دق تهوهری دا یا گرنکه ئاماژی ب لایهنی ئایدیولوژی یی تیگهستی هوزانی بدین، ژبهرکو ئهو پیوهندیین د ناقبهرا تیگهستی و لیقهگهران دروست دبیت کاکلا دابیشییه، و ئهو بخو نه بتنی تیگهلکرنا پهیف و بیژهیا، بهلکو دبیته تیگهلکرنا هزران و هزر لئیره دبیته " رهنگشهانا تیگهللیین د ناف میسکی مروقی دا دهربارهی ژبواری جفاکی و سروشتی یین ب ریکا بیژهی و نیگارکیشی یان ب سیمایهکی دن دهربرینی ژی دکهت"⁽⁵⁶⁾ و دبیته قهریژا وان دهلالهتین هوزانئان تیگهل هوزانی دکهت و وهرگر ب زیرهکیا خو د ناف نهینین وی تیگهستییدا دیاردکته، ولگهل بوچوونین باختین دووباره دابیشا ئایدیولوژیایی هاته ئازاندن و ب پیکهاتهکا نوی بهحس لیگر کو بشیت ژیک دوویریونا فورمالیستان و ئایدیولیزما نههیلیت و بشی چهندی بزاف کر ئایدیولوژیایی بکته تهوهری خواندن ولگهل بهرجاف وهرگرتنا لایهنی فورمی هوزانی بشی چهندی ههبوونا تیگهستی هوزانی نهبتنی ب تیگهلکرنا پهیشان قه گریدا، بهلکو شیانا وی لسهرداهینانا بیژه و دهربرین و شیوازیین نوی و دروستکرنا زمانهکی بزازه بو ههقهبندکرنا لایهنی جفاکی و ئایدیولوژی و دهلالی د ئیک پهیکهری دیارگری دا کو دگوتنی (تیگهستی هوزانی).

تشتی ههره گرنگ کو پیدقییه لئیره ئاماژی پی بدن ئهو دهنگدانین ژ نهجامی خواندن و شرؤقهکرن و تیگههشتنی دروست دبن و پهیوهندیا ههفتیگهستی لگهل وان، ژبهرکو د خواندنا رهخهیی دا وها بهرجاف دبیت کو بهرهف شرؤقهکرنا تیگهستی هوزانی دچن و لیگهریانی ل وی دهلالی دکهن یی کو پیدقی هوزان ببهخشیت، ئهوژی پشتی فان قهکولینان گرنگی ب دیارکرنا رههندیین تیگهستی هوزانی و لیقهگهرین وی کرین و دیارکرنا رؤل وهرگری

دیروسا دهریخستنا لیقه‌گهرین تییکستی هوزانی دروست دکهن زیده‌باری چهوانیا وی وهرگرتنی و شیوازی تیکه‌لکرنا وان د ناڤ ناخ و پیکهاتین تییکستی هوزانیدا، ئەڤ دیاربوونه د "دوو رهه‌ندی تیکستیدا دیاردین، رهه‌ندی ئیکی: لایه‌نی زمانقانی و تییکستبوونا بیژه‌یان، وی دوویی: لیگه‌ریان ل هه‌بوونا شرۆڤه‌کرنا به‌رده‌ست بۆ قان رهه‌ندان و ئەڤ چه‌نده لسه‌ریه‌یوه‌ندیا داهینه‌ری و وهرگری دمینیت کو لسه‌ر بنیاتی هه‌ڤدیتنی بۆ تیکه‌لبوونا لایه‌نین لیقه‌گهران و گوتاری و ئهرکین کارایی بین زمان پی رادبیت" ⁽⁵⁷⁾، د بیافی هه‌ڤتییکستی دا و لگوره‌ی تیگه‌هشتنا فی تیگه‌هی ب پشتبه‌ستن لسه‌ر یا بوری ڤه‌کوله‌ر وه‌سا دبینیت کو، هه‌ر تییکسته‌ک هه‌بیت دبنیاتی خۆدا - زیده‌باری هزر و دیتنا داهینه‌ری- پشتبه‌ستن لسه‌ر چه‌ند لیقه‌گهرین جودا دکه‌ت کو ئەو بخۆژی د ناڤ روشه‌نبیریا داهینه‌ری دا پاراستی نه و دیروسا داهینانی دا هوزانقان رادبیت ب تیکه‌لکرنا وان لیقه‌گهران لگه‌ل تییکستی هوزانی یی نوی داهینای و دبنه‌ پشکه‌ک ژ پیکهاتا وی تییکستی نوی و ڤه‌ریژا ده‌لاله‌تین نوی بین تییکستی.

ب روونکرنه‌کا پیدقی بۆ فی بابته‌ی، وه‌سا دیاردبیت کو ل گه‌ل ئیکه‌م خۆاندنا تییکستی هوزانی ژ لای خۆانده‌قانی ڤه، زمان دبیته‌ ئیکه‌م ئاسته‌نگ و دهرگه‌ه بۆ فی تیگه‌هشتنی و لگه‌ل دهریازبوونا وهرگری ژ فی ئاسته‌نگی ئیکسه‌ر وهرگر به‌ره‌ف تیگه‌هشتنی دچیت، ئانکو روونکرنا وان سیمایین ده‌لالی بین هوزانقانی ب ریکا زمانی داهینای و پاش تیگه‌هشتنی و ژ ئەنجامی شرۆڤه‌کرن و به‌راوردکرنی رادبیت ب پارچه‌ پارچه‌ کرنا وی تییکستی هوزانی و ده‌ستنیشانکرنا وان لیقه‌گهران بین هوزانقانی پشتبه‌ستن لسه‌ر کری و لڤیره‌ تیگه‌هشتنه‌ک لده‌ڤ وهرگری دروست دبیت کو سه‌ره‌رای تیکه‌لبوونا تییکستین هه‌مه‌جور لگه‌ل یی هوزانی و دیاربوونا وان نابنه‌ ره‌گه‌زین کیمکرنا بهایی تییکستی هوزانی، به‌لکو تیگه‌هشتن بۆ هندی دچیت کو تییکستی هوزانی و هوزانقان بین سه‌رکه‌فتی بووین دیروسا داهینانی دا و چه‌وانیا مفا وهرگرتنی ژ وی ژینگه‌ه تیدا په‌یدا بووین کو بشین هوزانه‌کا وه‌سا دروست بکه‌ن هه‌می تایبه‌تمه‌ندیین باشقه‌بوونی بخۆڤه‌ بگریت و هه‌بوونا خۆ بسه‌پینیت و ناسنامی وهرگریت.

دیاریوو دهمبارهی پهیوهندی هوزانقانی لگهل هوزانی و ب دیتنا وی "هوزانقانی رهسهن و سهركهفتی ل دهمی دهمبرینی ژ ههستین مروقان دکهت دههمان دهمدا شیواز و سروشتی قان ههستان دگهوریت و پتر نیژیکی بیافی میشکی خه لکی دکهت زیدهباری تیگههشتنا خه لکی بهرامبهر ههستی وان یی راستهقینه " (۵۸) و ئەڤ وەرگرتنه بیافی ههبوونا وی ئەو ژینگهه و جفاکه یی هوزانقان تیدا دژیت و ئەو کهرستی ژی وەردگرت ئەوه یی د ناڤ بێردانکا جفاکی دا هاتی جیگیرکرن و بوویه بهشهکی سهرهکی ژ کهلتوری وان، بهلی د پروسا تیکهلی یا هوزانقانی لگهل بیافی جفاکی تیگههشتن و دیتنا وی جودایه ژ کهسین ئاسایی و بشی چهندی شروڤهکرنا وی دبیته ئەو خه لهکا تیرا دبینیت و رادبیت ب وەرگرتنا کهرستی دجفاکی دا ههی وهکو خو و لگهل ئافراندا تیکستی هوزانی و لگورهی تهکنیکین بکار هاتی خو ل رههندين وی دکهته خودان و ب ئاگاهی یان یی ئاگاهی ههفتیکستی لگهل دکهت و هوزانا خو پی زهنگین دکهت، سههرمای هندی ئەڤ تیکهلبوونه بهایی دهلالی و ئیستاتیکی یی هوزانی کیم ناکهت، بهلکو ب داهینان فهگوهاستنهکا رموا دهیته ل قه لهم دان و ههر دههمان بیاف دا هوزانقان رابوون ب بکارئینانا هندهک ئایدیولوژی و تیگهه و دورشمان وتیکه لکرنا وان د ناڤ تهقنی تیکستی هوزانین خو و بتایبهت ئەو لیڤهگهرین ژینگههی یین ههستین وان دنآزرینن و ب ههژی تیکه لکرنا هوزانین خو دبینن یین ل دهمی ئەنجامدانا پروسا خواندنن دبنه هاریکار بو پرکرنا وان بوشاهیین د ناڤ تیکستی هوزانیدا ههین و ئهرکی بهرههه مبوونا تیکستی ژ لایی وەرگری فه ئاسان دکهت ود شیته هوزانی بدهته ئاخفتن ب ریکا ئافراندا ئامازین نوی یین نهینیین هوزانی پی دهینه فه دیتن و " تیکستی کهفن دکه قیته بهر شروڤه کرنین نوی یان بشیوهکی دن یی فهشارتی پیش چاقدبن، یان ژی ئەگهر ههفتیکستی نه بایه ب وی شیوهی نه دهاتنه دیتن " (۵۹) و بشی شیوهی ههفتیکستی دبیته، دوباره فه گهراندا تیکستین پیشین بو ناڤ پیکهاتی تیکستی هوزانی یی نوی، بهلی دڤی پروسا فهگوهاستنی دا رادبیت ب جوین و دوباره بهرههه مئینانا وان ب شیوهکی نوی کو لگهل تهفن و شیوی وی بگونجیت

نهكو ببيته دوباره كرنهكا راستهوخو و بهايي وي ليئه گهري و چهوانيا بكارئيناني ژدهست بدهت.

لسهر قي چهندي بو فهكولهري دياربوو كو تيگستي هوزاني پيكهاتهيهكا گرتي نينه، بهلكو لگهل داهيناني كۆمكرنا تيگستين پيشين و تيگههين روشهنبيري يين پهيوهندار ب ريكا ديالوكا وان لگهل تيگستي هوزاني د ناڤ خودا كومهكا ئايديو لوژييين ههفرک و ههفشيوه ريگ دئخيت و دهربرينهكا نوي ژي دروست دكهت، خواندهفاني بهرف دوودليي دبهت بهرامبهر تيگستين پيشين و تيگستي هوزاني يي نوي و هزرا وي بهرف پيشهرداني و فهگوهاستني و راوهستاني دئازرينيت و نهچار دكهت هزرا خو د ليئه گهران و تيگستي هوزاني د بكهت و نهو تيگسته ل گوره ي هزرا (بارت) ي " شيانا بهروفاژيكرنا وي يا هه ي، هه پشكهك ژوي خالهكا ئامازه كرنيهمه بهرف تيگستي جفاكي يي بي دوماهي دبهت و نهو ريكا ههفتيگستي بكار دئينيت ديار دكهت زيدهباري شيوازي پهقينا تيگستي - هوزاني- و چهوانيا بهلاقبوونا پارچين وي...، بشي چهندي نهڤ نموونه تهكنيكهكا بهربه لاقه و بزاقهكا هيدي هيدييهكو نشيسهر بو گههستن ب پهقينا هوزاني بكار دئينيت بو فهديتنا واتايي و ئاماژين دهلالى... " (٦٠) د قي بياقيدا بوچوونا (ليتش) ي دهرباره ي تيگستي هوزاني دبته بياقهكي گونجاي ل دهمي وهسا دبينيت كو تيگست خو يهكا سهريهخو و پيكهاتهيهكا ئيگرتي نينه، بهلكو زنجيرهكا بي دوماهي ي تيكهلبوونا تيگستان و ليئه گهرانه كو ژ شينوارين نشيسين و گوھ ليبيوي و روويدانين ميژوويي پيك ديټ و لگهل فان ژي كومهكا زور يا هزران و باومريان و ليئه گهران و ئاماژين نهريكهفتي د ناڤ بيردانكا خودا كوم دكهت و لگهل تيگستي هوزاني تيكهل دكهت كو دبنه بنياتي وي هوزانا نوي و سيمايين وي پهيدا دبن.

ديروسا داهينانا تيگستي هوزاني د لگوره ي وان دهربرينين كورت يين تايبهتمه نديا تيگستي هوزاني دهستنيشان دكهن، هوزانقان ب نهچاري يي پابهنده ب هندهك شيوازين دهربريني كو دئيك دهيدا بشين هه مبيزا هزرا وي دهرباره ي

دیاردەکی بکەن و لەهەمان دەم ئەو لیقەگەرین جوراوجور یین وەرگرتین بکەتە د ناڤ وان دەربرینان دا ب شیوەکی وەسا کو بیافی زمانی و دەلالی یی ھوزانی تیک نەچیت و ئەو ھزرا مەزنا وی دقیت بگەھینیت تیرا وان دەربرینا بکەت، چونکی ئەو توبوگرافیا لێر دەستی وی پیدقییە بەیتە پێکرن و باشترین بژارە لێر دەست تیکستە و زمانە، دق بیافیدا لایەنی پیکھاتا تیکستی ھوزانی گریمانای سی رەھەندان بو تیکستی ئەدەبی دکەت: -

- "رەھەندی ئیکی: ل دەمی تیکست بنیاتەکی دروست دکەت و دبیتە تاییبەتمەندی بو وی بخۆ، ھەر ھوزانەکی زمان و پیکھاتە و فەرھەنکا خو یا ھە ی کو دبیتە ئامراز بو شروڤەکرنا کودان وتیگەھشتنا زمانی وی.

- رەھەندی دووی: ئەڤ تیکستی لگەل سیستەمی ئەدەبی تیکەل دبیت و ب ئاقاھیی دەیتە ھەژمارتن لێر تیکستین پشین یان سەردەم ھاتیبە ئاقا کرن.

- رەھەندی سیی: ئەوی پەیوھەندیار ھەژمارتن یا د ناڤھەرا تیکست و روشەنبیریا گشتی دا دروست دکەت"^(۱۱). و بشی چەندی ڤەکوئەر لێر ڤان سی رەھەندان دشی سی تیگەھشتنا دیاربکەت کو دبنە کاکلا وی بابەتی پیقە پەیوھەندار و ئەو تەکنیکا بژارە یا ژ لای دایبەنەری ڤە بکار دەیت بو دارشتنا تیکستی ھوزانی:

ا. ھەبوونا تیکستی ھوزانی ب بنیاتی ڤە گریدایە و ئەڤ بنیاتە دابەش دبیت لێر یی دەلالی و پیکھاتەیی و زمانی یین جوراوجور و ھەر دەمی بنیات نەمینیت تەڤ تیکستە ھەم دی ناسناما خو ژ دەست دەت و ھەم ژ لای دروستبوونی ڤە دی ژناڤچیت.

ب. ھەبوونا تیکستی ھوزانی یی گریدایە ب سیستەمی ئەدەبی ڤە، ئانکو سیمایی خو ژوی سیمایی تاییبەتمەندی سیستەمی ئەدەبی وەردگرت.

ج. ئەو روشەنبیریا تیکستی ھوزانی بخوڤە دگرت ھەر ئەو بخو پشکەکە ژ روشەنبیریا گشتی یا

داهینه‌رییه و بریكا هه‌فتیكستی لگه‌ل لیقه‌گهرین جوراوجور یین روشه‌نبیری دچیته د ناڤ ناخی تیکستی هوزانی‌دا، ئه‌وژی ب ریکا ته‌کنیکه‌کا تایبته کو بشیت جهی خو د ناڤ هوزانی دا بکته و تایبه‌تمه‌ندیین پیکهاته‌یی و زمانی یین تیکستی هوزانی تیک نه‌دهت.

ئهو بیاقی دهربرینا هوزانی تیدا دروست دبیت _ ب به‌راوردکر لگه‌ل ژانرین دن یین ئه‌دهبی _ بیاقه‌کی ته‌سکه و ریکی ناده‌ته هوزانقانی ئازادیه‌کا و هسا و مرگیت کو ب که‌یفا خو دهربرینین زمانی بکار بینیت و هه‌ر تشتی بقیته د ناڤ تیکستی هوزانی‌دا بنقیسیته، ژیه‌رکو په‌یکه‌ری دارشتنا هوزانی چ (زمان، وینه، کیش و سه‌روا، توبوگرافیا، دهریایین عه‌روزی) بزقا وی سنووردار دکه‌ن و بیاقی دارشتنا هزری ئارسته دکه‌ت، له‌وما هوزانقان د داهینانا هوزانی دا په‌نایی بو ته‌کنیکا (کورتکرنی) دبه‌ت و خو ژ دهربرینین دریژ و سه‌رگیژکرنا وه‌گری دویر دکه‌ت، ئه‌ڤ کورتکرنه ژی کارتیکرنا خو ئسه‌ر و مرگرتنا لیقه‌گه‌ران و پروسا هه‌فتیكستی دکه‌ت، چیدبیت هوزانقان بو داهینانا هوزانه‌کا دیارگری کومه‌کا بزاره یا لیقه‌گه‌رین جوراوجور په‌یداکرین، به‌لی ب مه‌رما تیکه‌لکرنا وان لگه‌ل تیکستی هوزانی یی نه‌چاره (باشترین و گونجاوترین) ژی بگریته و ب شیوازی خو یی تایبه‌تی لگه‌ل هوزانی تیکه‌ل بکه‌ت.

ئه‌ڤ کورتکرنه ژی نابیته خاله‌کا لاوازا هوزانی به‌روفازی دی بیه خاله‌کا باش کو هوزان ئیکه‌م ژانری ئه‌ده‌بییه‌د شیانا ویدا بیت پترترین واتا ب کیمترین دهربرین دروست بکه‌ت و ریکی ناده‌ته هوزانقانی بی مه‌رهم دهربرینین زمانی بکار بینیت، به‌لکو بو یا پیدقی و سنووری یا پیدقی و مه‌رما پیدقی بکاربینیت و بقی چهندی ب ئاسانی تیکستی سه‌نته‌ر و لیقه‌گه‌ر ژیک دهینه جوداکرن، تیکستی سه‌نته‌ر، ئهو تیکسته یی ژ نوی دهینه ئافراندن و تیکستی لیقه‌گه‌ر ب سیما و هیما و ده‌لاله‌تین جوراوجورین خوڤه دچیته د ناڤ ناخی تیکستی سه‌نته‌ر دا و دبیته به‌شه‌ک ژ وی، ئه‌وژی پشتی پروسا تیکه‌لبوونی و گونجانندی د ناڤ تیکستی هوزانی یی نوی دا بدوماهیی بهیت.

ب نیشاندا نا فان بۆچوون و شرۆڤه كرنين بورى، قه كوله ر و ه سا دبى نى ت كو تى ك س ت ب ئامرازين پى كه ي نه رين خو قه به رى ناسنا ما ژان ره كى ئه ده بى و مر گ رى ت ب پى كه اته كا زمانى يا قه كرى ده ي ته نى اسى ن كو دبى ته هه م بى ز بؤ كو م كرنا هه مى لايه نى ن روشه نبى رى و كه لتورى ا جقا كى و داهى نه رى و لگه ل و مر گ رت نا ناسنا ما ژان ره كى ئه ده بى ب ئاسانى تاي به ته مند يى ن خو د گوهورى ت ب مه رما خو گون جان دنى لگه ل هه بوونا نوى كو تى ك س تى هوزانى يه و ئه ق تى ك س تى هوزانى خو دانى په ي كه ره كى تاي به ته و ل گوروى هنده ك ته كنى كى ن دى ار كرى پرو سا داهى نانى ده ستنى شان دكه ت، زى ده بارى دى ار كرنا وان ته كنى كى ن دى روسا هه ق تى ك س تى دا پش ك دار دا كو تى ك س تى هوزانى يى نوى ئا فران دى ب زهنگى نى ئا قا بكه ن، ئه ق جا مه ر ج نى نه ژ چ ژى د مر وان لى قه گه ران بمى ژى ت.

۲- ۱۰- هه ق تى ك س تى و به ره هه م بوونا تى ك س تى هوزانى:

به ره هه م بوونا هه ق تى ك س تى ژ وى روان گى په ي دا دبى ت، لده مى قه كوله ر قه د گه رى ت بؤ وى په يو ه ندى ا د نا قبه را تى ك س تى ن پى شى ن و سه ر ده م دا يى ن دكه ق نه د بى اقى روشه نبى رى و برى دان كا هوزان قانى دا ئه وى ن رولى بژاره د ئا قا كرنا تى ك س تى هوزانى د اد گى رن، هه بوونا فان لى قه گه ران دبى ته به رى بنى اتى بؤ هه س تى ن هزرى و ئاشوپى يى ن هوزان قانى و لگه ل پرو سا نشى سى نا هوزانى لگوروى دى تنا وى تى كه لى تى ك س تى هوزانى دبن ب شى وه كى و ه سا كو ب كارى رى ك خ س ت نا هزرى ن نا قه اتى دده ن و رووى وى نشى سى نى ب هه بوونا خو گه ش دكه ن.

د بى اقى قه كولى نى ن ره خه نى دا و ه سا دى ار دبى ت كو په يو ه ندى ه كا مو كم و به ر ده وام د نا قبه را به ره هه م بوونا تى ك س تى هوزانى و و مر گ رت نا وى دا يا هه ي كو دبى ته رى كه كا ئى كانه بؤ هه س تى ك رنى دمر باره ي جى هانا ده و روبه رى مه، ژ به ر كو ئه و تى ك س ته دبى ته ژى د مرى زانى نى بؤ و مر گ رى، سى نا هى ه كا گه شه بؤ سه ر ده مى نه وى كو رى كى دده ته و مر گ رى هه بوونا خو د نا ق وى تى ك س تى هوزانى دبى نى ت، زى ده بارى ده ستنى شان كرنا وان لى قه گه رى ن ب رى كا وان پى كه اته ي هوزانى هاتى ئا قا كرنا و

هه‌بوونا خو پاراستی، ئەهف ئافاكرنه ژى فه‌كوله‌رى دگه‌هينيته وى چه‌ندى كو " تىكست ژ فره‌نقىسنى په‌يدا دبیت وژ ئەنجامى فره‌روشه‌نبيرييه ئەوين كو پىكشه ژ ئەنجامى دىالوك و چافلىكرنى و به‌رامبه‌رىي په‌يدادبن و ئەهف فره‌ده‌نگيه بتنى دشين ل جهه‌كى كوم بن، ئەهف جهه ژى نقيسه‌ر نينه، به‌لكو خو‌انده‌فانه" (٦٢) و ئەهف خو‌انده‌فانه ژى ب وى ئەركى رادبیت، ژبه‌ركو نقيسه‌ر گرنگى ب به‌رجسته‌بوونا هه‌فتىكستى نادهت، به‌لكو لگوره‌ى شيانين خو ئەو ليقه‌گه‌رين ب بورينا ده‌مى وهرگرتين لگه‌ل تىكستى هوزانى دحه‌لينيت و ب مافى خو دزانيت كو ببنه پشكه‌ك ژ ئافراندا وى بو تىكستى و ناسناما خو لسه‌ر بسه‌پينست.

تىكستى هوزانى لگوره‌ى تايبه‌تمه‌نديين خو كو پشتبه‌ستنى لسه‌ر لايه‌نى سىما و هيمايان دكه‌ت بنياتى خو ب فان ئامرازان به‌يزدكه‌ت، ژبه‌ر هندى د خو‌اندا ويدا پىدقويه وهرگر ژ لايى هزرى و شروقه‌كرنى فه يى ئاماده‌بیت و دقئ خالى دا لگه‌ل تىكستى زانستى جيواز دبیت، ژبه‌ركو يى زانستى ده‌ه‌بوونا خو‌ا پشتبه‌ستنى لسه‌ر زمانى راسته‌وخو و نه‌مژدار دكه‌ت، هوزان ب سروشتى خو به‌ره‌مى فره‌تىكستيه و ئەو تايبه‌تمه‌نديه وهرگرى دكه‌ت د ناف ته‌فنه‌كى فه‌كرى دا و لدويش ئاستى تيگه‌هشتن و شروقه‌كرن و روشه‌نبيريا خو سه‌ره‌ده‌رىي لگه‌ل تىكستى هوزانى دكه‌ت و ئەهف تيگه‌هشتنا وى بو هندى دچيت كو " دىالوكا تىكستان د ناف كه‌له‌خى نقيسينى دا په‌يدا دبیت و ئەم دشين وه‌كو ته‌فنه‌كى ب كوسپ وه‌شيار سه‌ره‌ده‌رىي لگه‌ل تىكستى بكه‌ين، يى كو ده‌ه‌بوونا خو‌ا پىكه‌اتيه‌ژ هه‌بوونه‌كا سيميائى خو‌دان ده‌لاله‌ت و لگه‌ل وهرگرى سه‌ره‌ده‌رىي دكه‌ت و ئەو بخو ژى ته‌فنه‌كى تىكستى په‌يدا دكه‌ت و دبیته كومكه‌رى مه‌ره‌مين وى، ژ لايه‌كى فه - تىكست- ئەو جهه يى داهينه‌رى و وهرگرى كوم دكه‌ت و ژلايه‌كى ديقه ئەو جهه يى گوتارى ب ريره‌وا تىكستى فه گریده‌ت" (٦٣) لدويش يا بورى و لگوره‌ى ديتنا فه‌كوله‌رى وesa دياردبیت كو هه‌فتىكستى دبیته ژيده‌رى دووى يى به‌ره‌مه‌بوونا تىكستى هوزانى، ئەوژى ب پشتبه‌ستن لسه‌ر وان ليقه‌گه‌رين د ناف تىكستى هوزانىدا به‌رجسته دبن چ هه‌فدژيان ريكه‌ه‌فتى بن، هه‌مى پىكشه‌توره‌كا هيما و ئاماژين ديار

بهردهست دكهن يين ب رۆلى دروستكرنا هوزانى رادبن و رههنديين جوراوجورين وى دياردكهن، ئەف پروسه، ئانكو كومبوونا ليڤهگهراڻ هەر ئيک ژ لايى خوڤه دبنه هوکار بو بهرهه مبوونا تيکستى هوزانى و ئاڤاكرنا ئاڤاهيى وى.

ئەف تيگههى بهرهه مبوونا تيکستى هوزانى پهيوهنديه کا موکم يا لگهل ههفتيکستى ههى، ئەو ليکدانين دميڤكى داهينهري دا ههين پشتبهستنى لسهر دوو رههنديين سهرهكى دكهن سهبارهت كرياتا ئاڤراندنى، يى ئيکى: ئەو هزرا رهسهن يا كو دميڤكى ويدا هاتى ئاڤاكرنا و ب ريكا وى هزرا كهسوكى پيشكهش دكهت، يا دوويى: ئەو فرمروشه نيبيريا وى ياکو ژ نهنجامى پربوونا بيردانكا وى پهيدا بووين كو لگهل هزرا وى يا رهسهن و ب ريکين جيواز پيزانين و تيگههشتن بو چهند دابيشان دهربارهى ديتنا وى پيڤكه دهينه ههلاندى و ب ئيک شيواز و تهكنيك و د ناڤ پهيكهري تيکستى هوزانيدا ب شيوهكى ويهك و بزاره و جودا ژ دهوروبهراڻ دهيتته دارشتن لگورهى وى نهنجامى كو " دژيوارى دا ئەدهب پروسهكا بهرهه مبوون و تيگهه ليا دهوربهرا يا تاييهت نينه، يان راستتر - بيژين - ئەزموونهكا ديناميكيه گهلهك لايه ن پشكداريى تيدا دكهن، نهك ب ريكا زالبوونى، بهلكو ب ريكا تيگهه لبوونى و ئەف لايه نه ژى پيگهاتى نه ژ داهينهري و ههفتيکستى و خواندهفانى " (٦٤)، ئەف بابهته لسهر تيکستى هوزانى دهيتته جييجيكرن كو چ بنياتين گرتى نين، بهلكو ئەو تيکستين پيشين و سهردهم يين تيگهه لى تيکستين نوى دبينه ئەگهر و ب ريكا و مرگري بو قه ديتنا تيگههشتين نوى بو هوزانى و بشى چهندي لدويش تيگههشتنا و مرگري دهلالهتین نوى پهيدا دبن و دئهنجامدا دبنه ئەگهر بو بهرهه مبوونا تيکستى هوزانى.

ئەگهر ئەم بهراوردی د ناڤهرا پيگهاتا زمانى يا تيکستى هوزانى و دهلالهتین وى يين زوردا بکهن دى بينين هندهك ژانرين دن يين ئەدهبى شيانين قى هه لگرتنا قى رۆلى نينه ب شيوهكى و هسا كو دهندهك ژانرين ئەدهبى دا جاران زمان زال دبیت بسهر دهلالهتان و ژى زيده دكهت و دئهنجامدا وهگر دهربرين زمانى يين زور دخوينيت و بيزار دبیت سهرمراى هندي دهلالهتین لاواز و كييم ب دهست دكهفن،

به لى د تىكىستى هوزانى و لگورەى شارەزايى يا هوزانقانى رادبىت ب بزارەكرنا زمانى و بهرەهەفكرنا باشتريں دەربرين كو مەرەمىن وى ھەمبىز بکەن و دەلالەتین وى ھەلگرن، ئەف چەندە ژى رىكى ددەتە وان لىقەگەرین د ناڤ تىكىستى هوزانىدا كو ب شىوازەكى سەرنجراكيش خو پيشانى وەرگري بدن و ب رىكا تىگەهشتن و شروڤەكرنا وان بهرەهەمبوونا هوزانى پەيدا دبىت يين كو ھەردەم رىكى ددەن تىكىستى هوزانى نوكرنا خو ژ دەست نەدەن، و " بەلگە ژى لسەر قى چەندى دوياتيا فرەجورى و فرەخواندنيە، كو بەروڤاژى تىكىستى زانستىيە و خو ب بى لايەنى قە گرینادەت (تىكىستى هوزانى)، بەلكو رادبىت ب پروسەكا وينەكرنا ھەلچوونين بارودوخى مروڤى بخوڤە دگريت"^(٦٥) و تىكەلى مەرجهكى سەرەكيبە بو ئاڤاكرنا ئاڤاھىي تىكىستى هوزانى كو ب رىكا وى تىكەلبوونا تىكىستان دروست دبىت و برىكا وان تىكىستەكى نوى بەرھەم دەيت و تىكىستين كەڤن وسەردەم ھەمبىز دكەت و ب رىكا خو ھەفتىكىستى رەھەندەكى نوى بو خواندنا تىكىستى نوى و بەرھەمبوونا وى بەردەست دكەت و ئەف چەندە بجە نائيتن، ئەگەر تىگەهشتن و ھەمبىزكرن و شروڤەكرنا پەيوەنديين د ناڤبەرا تىكىستان دا نەھينە قەديتن كو دئەنجامدا دبنە رىكخوشكەر بو بەرھەمبوونا تىكىستى هوزانى يى كو تىكىستين پيشين وسەردەم د ناڤ ناخى خوڤا ھەمبىز دكەت و ھەفتىكىستى پراكتيك دكەت.

- (١٠) عدنان بن ذريل، النص والاسلوبية بين النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، ٢٠٠٠، ص ١٥
- (١١) عدنان بن ذريل، النص والاسلوبية بين النظرية و التطبيق، ص ١٨ - ١٩
- (١٢) حصة البادي، التناس في الشعر العربي الحديث، دار كنوز المعرفة العلمية للنشر و التوزيع، عمان، الاردن، ط١، ٢٠٠٩، ص ٣٦
- (١٣) د. صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، مكتبة الانجلو المصرية، ط٢، ١٩٨٠، ص ٧٢
- *
بيك دهيت ژ تيکه لكرنا دوو هونه رين د پروسه و تهكنيك و شيوازي دروستبوونيڊا ژيکجودا و دروستكرنا تيکسته کي نوي کو تايبه تمه نديين سهريه خو وهرگريت.
- (١٤) يورى لوتمان، تحليل النص الشعري، بنية القصيدة، ت، د: محمد فتوح احمد، دار المعارف، ١٩٩٥ ص ١٤٣
- (١٥) د، شكري عياد، موسيقى الشعر العربي، اصدقاء الكتاب، ط٣، ١٩٩٨، ص ١٢٣
- (١٦) د، نبيل الخطيب، اللغة والادب و الحضارة العربية (واقع و آفاق)، دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ٢٠١٣، ص ٣٨
- (١٧) صالح سليمان عبد العظيم، سوسيولوجيا الرواية السياسية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ط١، ١٩٩٨، ص ٥٤
- (18) Foucault(M)0 lord the discourse. Gallimard, 1971, p26
- (١٩) ميجان الرويلي، قضايا نقدية ما بعد البنيوية، الرياض، النادي الادبي، ١٩٩٦، ص ٤٥
- (٢٠) www, aljabriabed, net, (عبدالستار الاسدي، ماهية التناس قراءة في اشكاليته النقدية)
- (٢١) سعيد يقطين، قال الراوي، البنيات الحكائية في السيرة الشعبية، المركز الثقافي العربي، ط١، ١٩٩٧، ص ٢٢١
- (٢٢) سعيد يقطين، انفتاح النص الروائي، النص السياق، الدار البضاء، ١٩٨٩، ص ٤١
- (٢٣) الحبيب شبيل، ابداع القراءة، فصول، الهيئة المصرية للكتاب، مج٨، ١٩٨٩، ص ١٣٤

- (٢٤) محمد مفتاح، تحليل الخطاب الشعري استراتيجية التناس، المركز الثقافي العربي، ط٢، ١٩٨٦ ص ١٣١
- (٢٥) صبري حافظ، التناس و اشاريات العمل الادبي، مجلة الف، ع ٤، مصر، ١٩٨٤، ص ٩٢
- (٢٦) محمد عبدالمطلب، قضايا الحداثة عند عبد القاهر الجرجاني، الشركة المصرية العالمية للكتاب، مصر، ط١، ١٩٩٥، ص ١٣٧
- (٢٧) ميشال فوكو، حضريات المعرفة، ت، سائم يفوت، المركز الثقافي العربي، بيروت، لبنان، الدار البيضاء - المغرب، ط٢، ١٩٨٧، ص ١١٤
- *
 نهركيولوزي، نهور زانسته يي كرنكيي د دوت ب زانستي لگهرياني ل پاشماوين مروفي و شينوارين لدوف خودا هيلالين و دبنه نيشانه و نامازه بو ههبوونا وي لجههكي دياركري و دهستنيشانكرنا وان.
- (٢٨) صبري حافظ، التناس و اشارات العمل الادبي، مجلة الف، ع ٤، ١٩٨٤، ص ٩٢
- (٢٩) ميجان الرويلي، قضايا نقدية ما بعد بنويية، ص ٤٥
- (٣٠) محمد عزام النص الغائب تجليات التناس في الشعر العربي، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠١، ص ٤٩
- (٣١) زيدهرى بهري، ص ٤٩
- (٣٢) مجموعة باحثين، النص الادبي بين الواقعي و المتخيل، منشورات وحدة النقد الادبي الحديث و المعاصر، المغرب، ط١، ٢٠٠٣، ص ٦٦
- (٣٣) ههمان زيدهر و لاپهر.
- *
 كهفتنا دياركرنا ههبوونا ههفتيكيستي لسهر ملين وهرگري بو هندی دزقريت كو دپروسا داهينانا تيكيستي دا داهينه ر ههست ب ههبوونا ههفتيكيستي لگهل تيكيستين پيشين و سهردهم ناكهت، زيه ر كو نهور ليشه گهره يين بووينه پشكهك ز بيردانكا وي يا روشه نبيري و وهرگرتنا وان لگهل تيكيستي وي تيكه لبوويه و زيك ناهينه جوداكرن.
- (٣٤) د. عبدالله لحميمة، الرواية المغاربية المعاصرة، دراسة تأويلية، النايا للدراسات و النشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٤، ص ٢٨٣
- (٣٥) باقى نازي، فهرهنگا تيرمينين ويزهيي، چاپخانا ههوار، دهوك، ٢٠١٢، ل ١٢١

- (٣٦) احمد ناهم، التناص فى شعر الرواد، دار الشئون الثقافية العامة، بغداد، العراق، ٢٠٠٤، ص ١٠٦
- (٣٧) جيارار جينيت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ايوب، دار الشؤو الثقافية، بغداد دار طوبقال للنشر، ١٩٩٠، ص ٩١
- (٣٨) بشير القمري، مفهوم التناص بين الاصل و الامتداد، مجلة الفكر العربى المعاصر، ع، ٦٠ - ٦١، شباط، ١٩٨٩، ص ١٠٠
- (٣٩) سهلمان كوقلى، تير ژ كئانا دوه شيين و بهر تينه من، ئيكةتيا نقيسه رين كورد - دهوك، چاپخانا هاوار، ٢٠٠٦، ل ٥٧
- (٤٠) د، شوقى ضيف، النقد الادبى، دار المعارف، مصر، ط٣، ١٩٦٢، ص ٩٦٣،
- (٤١) رينيه ويلك، مفاهيم نقدية، ت، محمد عصفور، عالم المعرفة، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٧، ص ٥٢
- (٤٢) ابتسام موسى عبدالكريم ابو شرار، التناص الدينى و التاريخى فى شعر محمود درويش، رسالة ماجستير، جامعة الخليل، عمادة الدراسات العليا، ٢٠٠٧، ص ٨
- (٤٣) د. ابراهيم السامرائى، لغة الشعر بين جيلين، دار الثقافة و النشر و التوزيع، بيروت، (بدون سنة نشر)، ص ١٣٨
- (٤٤) د. محمد عنانى، معجم المصطلحات الادبية الحديثة، الشركة المصرية العالمية للنشر، لونجمان، ط٣، ٢٠٠٣، ص ١٧
- (٤٥) محمد الاسعد، مقالة فى اللغة الشعرية، دار الفكر اللبنانى، لبنان، ١٩٨٤، ص ٩٦
- (٤٦) د. نانسى ابراهيم، التعالق النصى فى الخطاب النقدى و الابداع الشعرى، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٤، ص ١٠٦
- (٤٧) د. صلاح فضل، التوشيح بين الانحراف و التناص - قراء جديدة لتراثنا النقدى - طبع النادى الادبى الثقافى بجدة، ١٩٩٠، ص ٩٣٧
- (٤٨) احمد المدينى، اصول الخطاب النقدى، دار الشؤو الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٧، ص ١٠٣.
- (٤٩) محمد غنيمى هلال، دراسات و نماذج فى مذاهب الشعر ونقده، دار النهضة مصر للطبع، القاهرة، (ب س ن) ص ٦٠
- (٥٠) الجاحظ، كتاب الحيوان، ت، عبدالسلام هارون، مصطفى البابى الحلبي، ج٣، القاهرة، ١٩٤٨، ص ١٣٠

- (٥١) عبدالقاهر الجرجاني، دلائل الاعجاز، دار المعرفة للطباعة و النشر، بيروت، لبنان، ١٩٧٨، ص ١٠٤
- (٥٢) د، نانسى ابراهيم، التعالق النصى، فى الخطاب النقدى و الابداع الشعرى، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٤، ص ١٦٥
- (٥٣) - محمد الولى، الصورة الشعرية فى الخطاب البلاغى النقدى، بيروت، المركز الثقافى، ١٩٩٠، ص ٦٠
- * بؤ پتر پيزانينا دشىى فهگهرى بؤ بابتهتى (نقىسنا تىكىسى لثيىر دهسهلاتا ههفتىكىسى) ل يشكا تىكى،
- (٥٤) عبدالكريم شرفى، من فلسفات التأويل الى نظريات القراءة، دراسة تحليلية نقدية فى النظريات الغربية الحديثة، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، ومنشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠٠٧، ٢٠١
- (٥٥) كمال ابو ديب، الحداثة - السلطة - النص، مجلة فصول، ٣ع، القاهرة، ١٩٨٤، ص ٥٧
- (٥٦) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، دار الامان، المغرب، (ب س ن) ص ١٨
- (٥٧) ويل براون، تحليل الخطاب، ت، محمد لطفى الزليطنى و منير التريكى، جامعة الملك سعود، ١٩٩٧، ص ٩٦
- * (Thomas Stearns Eliot) هوزانثان وشانونقىس و رمخنهگرهكى بهرنياسه، ل سالا ١٨٨٨ ل ئه مريكا زدايكبوويه و ل سالا ١٩٦٥ مريه.
- (٥٨) داوود انس، الاسطورة فى الشعر العربى الحديث، دار المعاف، ط٣، ١٩٩٢، ص ١٨٨
- (٥٩) د. شكرى عزيز الماضى، ما بعد البنيوية، مجلة المعرفة، وزارة الثقافة، دمشق، ع، ٣٥٣، ١٩٩٣، ص ٩٣
- (٦٠) جراهام الان، نظرية التناص، ت، د، باسل المسالمة، دار التكوين للتأليف و الترجمة و النشر، دمشق، سوريا، ٢٠١١، ص ١١٧
- (٦١) ديفيد بشبندر، نظرية الادب المعاصر و قراءة الشعر، ت، عبدالمقصود عبد الكريم، مكتبة الاسرة، ٢٠٠٥، ص ٤٦
- (٦٢) رؤلان بارت، هسهسة اللغة، ت، منذر عياشى، مركز الانماء الحضارى، حلب، ط١، ١٩٩٩، ص ٨٣

(٦٣) احمد يوسف، سيميائيات التواصل وفعالية الحوار، المفاهيم والاليات، منشورات
مختبر السيميائيات وتحليل الخطاب، جامعة وهران، دار الرشاد للطباعة و
التوزيع، (د، ت)، ص ١٨٤

(٦٤) حميد حميداني، القراءة و توليد الدلالة، المركز الثقافي العربي، ط١، ٢٠٠٣،
ص ٢٤٢

(٦٥) [www، sainbengrad، com](http://www.sainbengrad.com) سعيد بنطراد، التأويل و اكرهات التناظر و
انفتاح التدلال، العدد ٢١، ٢٠٠٤

پشکا سئی

بهرژهنگین ههفتیکستی - میکانیزم، تهکنیکا

ئیستاتیکی - د هوزانا کرمانجیا ژووریدا

۳ - دهرزینک:

لگه‌ل په‌یدا بوونا تیگه‌هی هه‌فتیکستی د بواری قه‌کولینین ئه‌ده‌بی و ره‌خنه‌یدا و بکارئینانا وی وه‌کو پی‌شه‌ره‌کی ره‌خنه‌گرتن و هه‌سه‌نگاندنا به‌ره‌مه‌یین ئه‌ده‌بی و هزرین مروقایه‌تی یین ب شیوه‌یین ئه‌ده‌بی ده‌ینه‌ داهینان پینگاشه‌کا مه‌زن‌بوو ژ بو دوباره قه‌دیتنا وان نه‌یین تیگستی ئه‌ده‌بی بگشتی و یی هوزانی بتایه‌تی بخو‌فه‌ گرتی و د نا‌ف دیر و ریزین خودا دیاریزیت، و بوویه ریکه‌ک بو دوباره لیگه‌ریانی ل تیگه‌لبوونا هزرا مروقایه‌تی و ئه‌ده‌بی لگه‌ل داهینانین پیشین و سه‌رده‌م یین د نا‌ف وی تیگستیدا ده‌ینه‌ هه‌مه‌بیزکرن.

تیگه‌هی هه‌فتیکستی ژ وی کانی ده‌یته‌ده‌ر یا‌کو دبیزیت، هه‌ر تیگسته‌کی هه‌بیت د‌بنیاتی خودا رستن یان تیگه‌لبوون یان قه‌ریژا هنده‌ک تیگستین دنه‌کو به‌ری وی یان سه‌رده‌می وی بن و ب شیوه‌کی جیواز ژ یی پیشی خو‌نیشان بدن^(۱)، ئانکو وهرگرتن و جووینا وان لی‌شه‌گه‌رین وهردگرت و بکارئینانا وان ب شیوه‌کی جیواز ژ یین به‌ری کو به‌رنیاس دی بنه‌به‌شه‌ک و تمامکه‌ره‌ک بو ئافراندن و هه‌بوونا تیگستی نوی برامان و ئاوایه‌کی نو دوور ژ تایه‌تمه‌ندیین تیگستی به‌رین سیمایین هه‌فتیکستی وهرگرن.

قه‌دیتنا هه‌فتیکستی یا گری‌دایه‌ ب ره‌ندی تیگه‌هشتن قه، ئانکو ئه‌و تیگه‌هشتنا وهرگر یان ژی خوانده‌قان سه‌باره‌ت تیگستی هوزانی وهردگرت و‌رادی وهرگرتن و تیگه‌هشتنا هوزانی ب ریکا شرو‌فه‌کرنا وی، د‌قی‌ره‌دا دوو تیگه‌هین تمامکه‌رین ئیکودوو ده‌ینه‌ دریزیدا، ئه‌وژی (تیگه‌هشتن و شرو‌فه‌کرن)، چونکی " زاراقی تیگه‌هشتن یی بو هندی هاتی کو په‌یوه‌ندیا هه‌قبه‌ش د نا‌قبه‌را تیگه‌هشتن و شرو‌فه‌کرنی دا دروست بکه‌ت و ژبه‌ر کو رولی که‌سی لسه‌ر رادی تیگه‌هشتن د‌مینیت، فره‌واتایی ژ سروشتی تیگه‌هشتن په‌یدا دبیت... " ^(۲)، بشی شیوه‌ی ده‌می

وهرگر دکه‌فیته د قوناغا خواندن و تیگه‌هشتنا تیگستی هوزانی‌دا ره‌ه‌ندی‌ن گشتی بی‌ن پیکه‌ینه‌ری‌ن تیگستی د‌ق‌اق‌یریت و د‌ئه‌ن‌ج‌ام‌دا د‌گه‌ه‌یته جو‌ره شرۆ‌قه‌ک‌رنه‌کی بۆ وی تیگستی هوزانی کو بشیت لیڤه‌گه‌ری‌ن ب ریکا هه‌فتیگستی د‌نا‌ف تیگستی هوزانی‌دا به‌رجسته‌بوون د‌م‌ر‌به‌ینیت.

د پشکین پیشیندا وه‌کو مه‌ دیارگری د‌پ‌روسا ئا‌فران‌دا تیگستی هوزانی‌دا و لده‌می د‌اه‌ینه‌ر ب‌رۆ‌لی د‌اه‌ینانا تیگستی رادبیت هه‌ست ب‌هن‌دی ناکه‌ت کو هه‌فتیگستی ب‌کار‌د‌ئینیت، ژبه‌ر‌کو ئه‌ف لیڤه‌گه‌ری‌ن وهرگرتین ب‌شی‌وزای‌ن جورا‌وجور بی‌ن د‌نا‌ف ب‌یر‌دان‌کا ویدا هاتین چه‌سپان‌دن و بووینه به‌شه‌ک ژ‌روش‌ه‌نب‌یریا وی و ب‌ما‌فی خۆ‌د‌زانیت کو د‌نا‌ف به‌ره‌می خۆ‌اد ب‌کار ب‌ینیت، به‌لی ئه‌رکی قه‌دیتنا هه‌فتیگستی و به‌ر‌چا‌ف‌کرنا لیڤه‌گه‌ران دکه‌فیت لسه‌ر‌ملین وهرگری و ئه‌و یی په‌یوه‌نداره ب‌قه‌دیتنا فی په‌یوه‌ندیی ئه‌وژی ب‌ریکا خواندن و شرۆ‌قه‌ک‌رنا ره‌ه‌ندی‌ن تیگستی هوزانی ب‌وان تیگستین به‌ری‌ن قه‌ بی‌ن بووینه به‌شه‌ک ژ‌تیگستی نوی گری‌د‌دن، ئه‌ف پ‌روسه‌ژی ب‌گو‌تنی یا ئاسانه، به‌لی د‌پ‌روسا قه‌دیتنا ته‌کنیکان و ده‌ست‌نیشان‌کرنا میکانیزماندا خۆ‌ان‌ده‌قان یی نه‌چاره زۆر ب‌هوویری قان تیگستان شروقه‌ بکه‌ت و بیا‌قه‌کی ره‌وانی شرۆ‌قه‌ک‌رنی پی ب‌به‌خشیت، ئه‌ف چه‌نده‌ژی دی بیته‌ پ‌روسا پشکا سیی یا کو قه‌کوله‌ر پی رابیتن ب‌ریکا شرۆ‌قه‌ک‌رنا چه‌ند تیگستین هوزانکی بی‌ن ب‌شی‌وه‌زای کرمانجیا ژووری هاتین نشی‌سین و ده‌ست‌نیشان‌کرنا به‌ای و ان یی پیکه‌اته‌یی و ئیستاتیکی، ب‌د‌م‌ر‌ب‌رینه‌کا دی دیارکرنا هه‌ردوو لایه‌نین (میکانیزم و ته‌کنیک) و چه‌وانیا کارابوونا وان د‌بیا‌فی ئه‌ن‌ج‌ام‌دا پ‌روسا هه‌فتیگستی.

۳- ۱- میکانیزما هه‌فتیگستی:

ئه‌گه‌ر ب‌هوویری د‌تیگه‌می هه‌فتیگستی دا هزر بکه‌ین، وی چه‌ندی ناکه‌هینیت کو تیگستی هوزانی بی هزرکرن پ‌ر‌ب‌بیت ژ‌لیڤه‌گه‌ری‌ن زۆر و بی ده‌لاله‌ت کو بتنی جهه‌کی د‌هوزانا نوی ئا‌فران‌دیدا تژی بکه‌ن، به‌لکو ئه‌ف

لیقه‌گهرین بکاردهین و دبنه پشکهک ژ تیگهستی نوی یی هوزانی ب میکانیزمه‌کا گونجایی و پیشوخت ریگهستی دهینه د ناڤ داهینانا نویدا و ب ئەرک و رۆلی خو یی ده‌لالی بو تهرخانکری رادبن کو ب شیوه‌کی وهسا نه‌بنه بارگرانی و ئەگه‌ری تیگدانا ته‌قنی هوزانی و مه‌رمه‌کا گونجای نه‌گه‌هینن، بو قی یه‌کی لایه‌نی میکانیزما هه‌قتیگهستی ب روون وتیرو ته‌سه‌لی دی هیتته دیارکرن کو هه‌بوونا لیقه‌گهرین هه‌قتیگهستی دگه‌لدا هاتیه کرن بهینه ده‌ستنیشانکرن.

۳- ۱- ۱- میژتنا دیسکورسان و دوباره بکارئینانا وان:

دیسکورس، ئیک ژ وان تیگه‌هانه یین کو قه‌کوله‌ران هاوشانی تیگهستی بکارئینای و هه‌ردوو تیگه‌لی ئیک و دوو دبوون و به‌مان شیوی زاراڤین لیکنزیک هندهک جاران سنوورین ئیک و دوو دهریاز دکر و زور جاران دبوونه به‌رامبه‌ری ئیک و دوو، دتیورا روشه‌نبیری دا تیگهستی ب کارابوونا سالوخدانی قه‌هاتبوو گریدان، ئانکو شیانی روونکرن و به‌ره‌مه‌بوونا وی، تیگهستی وه‌کو هه‌بوون پشتبه‌ستنی لسه‌ر چهند لیقه‌گه‌ران دکه‌ت و ئەڤ لیقه‌گه‌ره ژ ی ژبه‌ر کو فره‌جور و فره‌هزرن دی بینین لده‌می قه‌گوه‌استنی ب هه‌مان شیوی خو ناهینه وهرگرتن، به‌لکو دچهند پروساندا دبوورن و یا ژه‌مه‌یا گرنگتر (حه‌لیان)ه کو ب وی شیوه‌ی د ناڤ تیگهستی نوی دا ده‌یتته حه‌لیان و ب پشکهک گرنگ یا تیگهستی نوی ده‌یتته هه‌ژمارتن، به‌لی د دیسکورسیدا و ژبه‌ر کو لایه‌نی (مه‌رم) ی گرنگه دی بینین نیزیک بوونه‌ک د ناڤه‌را تیگهستی و دیسکورسی و ئاخفتنی دا دروست دبیت ب وی شیوه‌ی کو "دیسکورس ره‌وشه‌کا ئاساییه د ناڤه‌را زمانی و ئاخفتنی دا"^(۳)، کو هوزاننشان رادبیت ب وهرگرتنا دهربرینه‌کی یا دیسکورسه‌کی ژ که‌سه‌کی دیارکری و تیگه‌لی تیگهستی هوزانا خو دکه‌ت و، ئەڤ چهنده ژ ی ب مه‌رما هندییه‌کو ئەو دهربرین بکار ده‌ینیت هیژ و سه‌نگه‌کا نوی و مه‌رم‌دار پی ببه‌خشیت و هوزانه‌کا بژاره وپری ده‌لاله‌ت داهینیت.

د بیاڤی داهینانا تیڤستی هوزانیډا، هوزانقان ب نهچاری و لگوری وی
 پهیکه ری بو دارشتنا هوزانی هاتی دانان داهینانا هوزانی ئەنجام بدەت، ژبه هندی
 یی نهچاره دهریرینین گونجای و کورت بکار بینیت کو لدویڤ بیاڤی هوزانی و
 شیوزای دهریرینا هوزانکی بگونجیت، دڤی بیاڤیدا، (ئهحمەدی نالبەند)، بڤی شیوهی
 ڤهگیرانه کی دکەت:

"... کهری بهردایه گارانئ
 خوډانی کائو جهه دانی
 مهلائئ مونکرئه وکانئ؟

توژی لگهل قان جهشکابی

عیلم دو باطن و ظاهر
 لگهل یهك ههردو ههردان تر
 مهلا مونکرته بهردان تر

لحه شری دی وهکی سا بی

خو دهریخه ژقی دهحلی
 ژعهقلی ڤه کهرهك فهحلی
 واوحینا الی النحل

بینه ڤی سهههلقابی

بو شیخا ژی وه ئیلهامه
 ههیه لقهلبی ئەڤ ئیعلامه
 خوډی سهیدا ئو عهلامه

چ مهزهههه ریخه وههههه... " (٤)

لدهمی ئافراندا تیکستی هوزانییدا، نالبهندی ئەف دیسکورسه ژ ئایهتهکا قورئانا پیروز و مرگرتیه کو ئەو گوتنا خودایه کو دهربرینی ژ ئایهتهکا سورتهکا (النحل) دکته و تیکستی وی بظی شیویه " وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ"^(۵)، ب مه ره ما ئا فاکرنا تیکستی هوزانا خو هوزانقانی په نا بریه بهر لایه نی و مرگرتنا هزری و لایه نی دهقی ره سه ن ئیخستیه بهر گهورینی و ب شیوه وب تایه ته مندا خۆ دهربرین ژێ کریه تهوژی دوو ئه رکین گرنه پی به خشینه، یی ئیکێ: ریک دایه وی لیقه گهری گو بیته به شهک ژ هوزانا وی و لگه ل کودین وی بگونجیت، یی دووی: ب ریکا وی دهربرینی تیکستهکی ئاینی به رده ست کریه کو خوانده قانی پی ئاشنا بکته، ژ بهر کو پیشوه خت ئەو لیقه گهره ل دهف وی نامو نینه.

ئەو دەمی دیسکورس وه کو لیقه گهر دبیته په ناگهه بو هه قتیکی، ژ لایه نی جورا و جور دهینه و مرگرتن چ گوتنا که سه کی یان دیارده کا جفاکی بیت، د قی بیاقیدا نمونه کا هوزانا (سه مان کو قلی) روونی یاقی دیاردی بهر چاقدکته، بظی شیوه ی:

" من سی شه هید هه نه . .

هه رسی دمری

من سهه و سی سالی ن ره به ق هه نه

ژ خه باتی

گهر عه مری من پیکشه بدوری

من هه نه: سی زارو کیت ئیشه وی

سی ییت ب شیر

سی کال و پیر

سی داریت خرش نه ده ن بهری... " (۶)

لدهمهكى دياكرى يى مللهتى كورد تيدا دژيا كو سالىن نوتان بوو،
 ئەزموونهكا نوى يا حوكمرانى پەيدا بوو، ژئەنجامى وان شەرىن بسەر مللهتى
 كوردا هاتين و وهكو قەريزا وى شەرى چەندين كەس هاتنە كوشتن و ھندەك ژ
 وان ب (شەھيد) هاتنە توماركرن و، ئەف ھوزانا كوڤلى دەرپرینە ژ وى رەوشا ل وى
 سەردەمى دياركرى، و ئەف ديسكورسە ژ زار دەڤى وەلاتیەكى وەرگرتیەل دەمى ل
 دەزگەھەكى میرى رەوشا خۆ بەرچاڤدكر، تشتى سەرنجراكیش لڤیره ئەوہ ب
 شیوی قەگیران ئەف ديسكورسە ئارستەكریە كو دقان دەرپرینادا دیاردبیت، (من
 سى شەھید ھەنە، من سیه وسى سالىن رەبەق ھەنە ژ خەباتى، سى زاروكیت
 ئیشەوى، سى داریت خرش نەدەن بەرى)، ئەف ديسكورسە ب ریکا ھەلاندىن و دووبارە
 دارشتنى بووینە كەرستەكى گرنگ بو داھینانا ھوزانا كوڤلى.

ھوزانقان (ئەحمەدى خانى)، ب مەرما بەیزكرنا ديسكورسى دیالوكى د
 ناقبەرا (پەروانى و بولبول) ایدا گوتنا ھەردووكان ب شیوہیەكى زور سەرنجراكیش
 و ھونەرى پیشكیشكریە و نموونەكا زندى يا مفا وەرگرتنا ديسكورسى
 بەردەستكریە، دەمى دبیزیت:

"... تە دگۆ كو لگەل تە یەك دلم ئەز
 تە دگۆ كو خودان تە ھممولم ئەز
 ھەفا كو زیادە بى وەفایى
 وەبلا كو نە قابلى ھەفایى
 قەلبى دەغەلى ب دل نە یارى
 پرچیل و چەپی خراب و خوارى
 ئەى تووتى یى پەروەرش شەرىنى
 وەى تفلى توفەبلى نازەننى... " (v) (*)

داستانا ئەڤیندارى يا (مەم و زین)، كو د بنیاتدا ئاڤاكرنە لسەر (مەمى
 ئالا) يا فولكلورى، خانى مفا ژى وەرگرتیە و ب شیوی ھوزان دارشتیە، دڤیرەدا ئەو
 لیڤەگەرى خانى پشتبەستن لسەر كرى ئەو گفتوگوىا د ناقبەرا بولبولى و

پهروانی دا دروست بوویی کو دیسکورسی وی قهدهگهریت بۆ تیکهلی و سهردهیا د
 ناقبهرا مهم و زینی دا دروست دبیت و خانی ئینایه و تیکهلی هزری کریه کو ئەو
 هزره ژێ هوزانا وییه، بشی چهندی یی رابوویی ب میژتتا وان دهربرینین دیالوکی و
 ب ریکا ههفتیکستی رابوویه ب تیکه لکرنا وان لگه ل هوزانا خو و دئه نجامدا
 روویه کی نوی و ئهرکه کی نوی و ده لاله ته کا نوی پی به خشییه.

۳- ۱- ۲- هیمایین کهسی و قهخواندنا وان ب ریکا ههفتیکستی بۆ ناڤ
 تیکستی هوزانی:

گرنگیا بکارئینان و قهخواندنا هیمایین کهسی و ئەفسانهیی ب ریکا
 ههفتیکستی بۆ ناڤ تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری بۆ هندی دزقریت کو ئەو
 هیمایه وینهیه کی ههستیگیری بۆ خواندهقانی بهردهست دکهت - ب بهرچا فکرنا
 وی چهندی کو دیارکرنا میکانیزما ههفتیکستی دکهفته لسهر ملی -
 ومهگری- کو دبیته ئەگه ر بۆ قهژیاندا ده لاله ته کا نوی و زیندی کو ب رۆلی
 خو یی سیمیلوژی رادبیت، ئەقجا چ ئاماره پیکرن بیت یان ژێ گشتیا هوزانی
 قهگریت، چونکی " لدهمی هوزانخان بتنی خو ب نیشاندا نا هیمایشه گری نهدهت،
 به لکو دهربازی وی چهندی دبیت کو ئەو - هیمایه - ببیته ژیدهره کی ئافرانندی و
 کارابوونی، ئەوژی ب ریکا داهینانا بیا قه کی تاییهت کو هیمایی و تیکستی هوزانی
 تیکه ل بکهت " (۸).

بی گومان بهرجسته بوونا فان هیمایان ژ بهایی ده لالی یی تیکستی هوزانا
 کرمانجیا ژووری کییم ناکهت، به لکو زیدهباری وان تهکنیک و سیما ولایه نی
 ده لالی یی مهردار، هیمایین کهسی و ئەفسانهیی جهی خو د ناڤ دهربرینین واندا
 دکهت و دبینه تمامه کهرین وی ده لاله تا هوزانخان داهینایی و پتر بهیز دکهت.

ئهو هیمایین کهسی یین هوزانخان بکار دئینیت گرنگیا خو ژ وی چهندی
 ومهردگن کو وان هیمایان هه بوونا خو د ناڤ نهستی جفاکی دا جیگیر کریه و
 بوونه به شهك ژ که لتور و روشه نبیریا وی جفاکی، ژ بهر هندی تیبه لکیشکرنا وان ب

رێکا ههفتیکستی د ناڤ تیکستی هوزانیڤا دابیشین ئاشویی و دهلالی بدوف خوڤه دئینیت، ئەڤ بهرههقبوونا وان کەسایهتیاں دمینیتە لسه‌ر شیاڤین بهرجسته‌کرنا هوزانقانی دمینیت و رادی زالبوونا وی لسه‌ر میکانیزما لیک نیژیکرنا تیکستی هوزانی و کەسایهتی مه‌رمدا، ئەڤ تیکه‌لکرنه ژێ تشته‌کی نامو نینه د بیاڤی ئافراندا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا، به‌لکو هوزانه‌که کو یا فه‌کره لسه‌ر که‌لتوری خوویی و ده‌وروبه‌ران، (بدرخان سندی) د قی بیاڤیدا په‌نا بو خانی بریه و کره‌هه‌مایه‌کی هوزانا خو:

دهنگ فه‌دانا خانی

" ئەز نه‌مام دحیکمه‌تا خوڤی دا
 کورمانج ژبه‌ر چی مانه دریدا
 ماکا ژانین مه‌ سه‌یدایی خانی
 ده‌لیقه هات به‌لی مه‌ نه‌زانی
 چه‌ند جار ددیروکان ده‌لیقه‌تین؟
 کیم جارا کانین به‌ختان دزین
 لی ده‌ما کانی یا به‌ختی مه‌زای
 ئەم خو‌مش که‌تین یاریا چه‌ق و گای
 ...

فارابی ئافاکرب خه‌یالی

باژی‌ری هیژا ئینا که‌مالی
 کوماره‌ک دروست کر ئیفلاتونی
 ئینا ته‌ هه‌بوئی ژنه‌بوئی
 سوقراتی خو‌شی قیا بو دنی

ژبو (ئه‌ئینا) خو‌دا کوشتنی... " (٩) (*)

ئهو کەسایه‌تیڤ هه‌ما و ناڤین وان دقێ هوزان (به‌دراخان سندی) دا هاتین بشی شیوه‌ی ریزکرینه (خانی، فارابی، ئیفلاتون، سوکرات، ئه‌سینا) (*). ژ لای

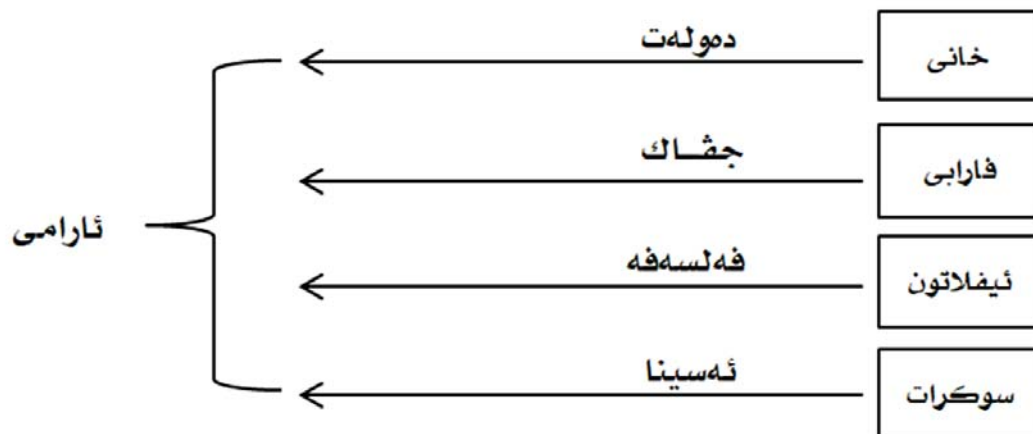
میژوووی قی ریزکرنا سهردهمین وان بهرچاڤ وهرنهگرتینه، بهلکو ب مهوما خزمهتکرنا ریزهوا تیکستی هوزانی تیکه لکرینه ب شیوهکی وهسا کو بیاقی دارشتنا هوزانی لدویف گرنگی و پیدقیاتیا بریقه چوونا پروسا داهینانی بکارهاتینه.

تشی سهرنج راکیش لشیره نهوه کو نهو ناڤین هاتین ههر ئیک ژ وان دکهڤیته ل دهمهکی و جههکی و روشهنبیرییهکا جودا دا، ئانکو نهڤ هوزانا وی بوویه تیرمهکی نیشاندا قان هیمایین فهلسهفی و نهدهبی یین جوراوجور، نهو تیکستی هوزانی قهدیتنا ژانا خانیهه یا مام و زین ژبهرو وی نفیسی دووباره دکهت، دهمی دیبیریت:

(شهرجا غهما دلی بکم فهسانه)

زین و مهمی بکم بههانه...)

د نهجامدا ریزهوا رههندی هوزانی بهردهوام بوویه کو نهوژی مروڤ و دابیشا لیگهریانا خوشیی و ئارامبوونییهک و بووینه لیقهگهرین کارا د بیاقی ههفتیکستی دا، نهڤ چهنده ب قی وینهیی روون دیاردبیت:

وینی ژماره (ه) دهلالهتا ههفتیکستی ناڤی کهسان

نهو هیمایین کهسی یین دبن لیقهگهر بو داهینانا هوزانا کرمانجیا ژووری مهرج نینه ژبو چهژیکرنا وان ببنه لیقهگهرین کارتیکهر، بهلکو لگورهی بیاقی

دهلالی وان هیمایان ب ریکا ههفتیکستی تیکهلی هوزانیڤن خو دکهن، ههر وهکو
(جگهر خوین) د هوزانا (شهرحا دل غهم) دا دبیریت:

"... ئەم کوردی بی فکر و تفاق

دائیم ب ئیفساد و نیضاق

قافقاس و ئیران و عیراق

ئەم کەتن داڤا زلەتی

قەومی کەمال ئەهلی چلال

عصمەت مرووقەك دین بەگال

کوشتن ژمە پیسەد رجاڵ

وهر دام بکیشن غیرهتی

سەد دۆت و پیسەد قیز و بووک

سیسەد هەزار خۆرت و بچووک

پیسەد مەلا، شیخ و ملوک

کوشتن بداری زلەتی..."^(۱۰)

ژیهرکو جگهرخوین هوزانقانهکی نەتەوه پەرستە و هوزانیڤن وی ب رهنگی
نەتەواوەتی خەملاندینە دی بینین هوزانیڤن وی ب لیقەگەرین وەرگرتین بهیز
کەفتینە، ئەق چەندە زی بو وی یهکی دزقريت کو ئەو هیمایین ناڤین کەسان
بکارتینانین دکوکا خۆدا دوژمنین مللەتی کوردن کو ئەوژی (کمال ئەتاتورک)،
ههفتیکستی روونکرنی یا قی هوزانی ب رەهەندان بەرچاقدبیت، یی ئیکی: ئەوان
ناقان بیاقی هوزانی ئاقاکریه، یی دووی: پیناسەیهکا کورت دایه وان ژ لایی پۆلی
وانقە د قرکرنا مللەتی کوردا و نەهیلا ناسانا وان، ئەق ناڤی جگهرخوین بکار
ئینایی د بنیاتی خۆدا کودەکی دیاره یی ستەمی، ئانکو ناقئینانا وی بخو دبیتە
ئامازە بو هەر نەدادیەکا لهر جههکی پەیدابیتن و ببیتە ئەگەر ئازاردانا مللەت و
مروقان.

د هوزانه کا خودا (مه لا به شیرى به دهوى) فه گیرانا پرویدانه کا میژووی
ل بیرا مه دهینیت کو ئه پرویدانه ژى ب مله تی کوردقه گریدایه، ده می دبیریت:

"... گو فنه ندا خورت و قیزا خو ش بوو چاخى پاییزا
ده ما که ته ئاداری سهرسالا خو ه دبهردان
سالا هزار و نه هسه د بیست و پینجی میلادی
شیخ سه عید (*) بوویه شهید هنگی ب دهستی ترکان
کوردی نه زان کرن بهند ژه ه ف کوشتن چهند و چهند
ته سلیم بووه شیخ سه عید دهر بوویه چه می دهردان
ترکان شیخی ده لال بر ل ئامه دی دکوشتن
ژی کربوون سه ری وی رابوو فه رمانا شیخان..."^(۱۱)

د ئافراندنا هوزانکی یا مه لا به شیرى به دهوى دا، ناقى شیخ سه عید پیران
به رچاقدبیت، نه ف نافه لبه رامبه ر هه ر کورده کی نامو نینه، ژیه رکو ئه و شوره شا ب
سه رکیشیا وی هه لبووی کارتیکنه کا مه زن هه بوو و بوونا خو د به ریه رین
میژوویدا تومارکر، هوزانقانی ناقى وی نه بتنى بو ئامازه کرنا وی بکارئینایه،
به لکو هیمایه که بو راپه رین و چه زا ئازادیا مله ته کییه و سیمبوله که بو هه ر
که سی داخو ازا ئازادی بکه ت، ئینانا قان جو ره هیمایان دبیته ئامازه بو رول و
کاریگه ریا وان و ژلایه کی دیشه دبیته فه گیرانه کا میژووی بو پرویدانه کا به لاق
و به رنیاس یا میژووی و بزاقه که بو هه فتیکیستی لگه ل وی شوره شا بناقی وی هاتی
سه رهلدان.

٣- ١- ٣- بهرجستهبوون و ههفتیکستی لگه‌ل رۆلی (کهسان و جهان):

ژینگه‌ها کهلتوری و روشه‌نبیری یا کرمانجیا ژووری لسه‌ر هه‌مه‌ره‌نگیا توبوگرافیا جوگرافی هاتییه ئافاکرن و ژبه‌ر هندی هه‌رده‌م دگهورینیین به‌رده‌وام دابوو، دقیره‌دا یا گرنگ ئه‌وه چه‌وا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری شیایه خو لگه‌ل وان گهورینا بگونجینیت زیده‌باری وان تاییه‌تمه‌ندیین د ناقبه‌را واندا هه‌قپشک دهریاره‌ی هه‌فتیکستی و چه‌وانیا وهرگرتنا لیقه‌گهرین (که‌سی و جهی) و بکارئینانا وان د ره‌ه‌ندیین داهینانا تیکستی هوزانییدا، ب دهریرینه‌کا دی ژینگه‌هین داهینانی تاییه‌تمه‌ندیین هوزانی ژیکجودا دکهن، به‌لی د بیاقی لیقه‌گهرین ناقهاتی دا هه‌قپشکن و ئه‌ق هه‌قپشکیه ژی د قوناغین ژیکجودا دا به‌رچا‌ق دکهن کو دبیته ده‌نگی ویزدان و هزر و روشه‌نبیریا گشتی یا جشاک.

هوزانان (ئه‌مین بو‌تانی) ده‌وزانه‌کا خودا سه‌رنجا مه بو جهه‌کی به‌رنیاس رادکیشیت و رۆلی وی د دابیشه‌کا دیارگری دا به‌رچا‌قدکته، ئه‌وژی د هوزانا (به‌رده‌رمش) دا:

" به‌رده‌رمش ^(*) ماله باوان تو ئازادی
شهوت لادا هینات گه‌لاویژی شادی
سه‌ر و دمانت به کوردینی ئاودا
به ره‌چه‌له‌ک له توخمی روژی مادی.
تو بووی، ل هه‌مبه‌ری زولما کۆله‌داران
نا، نا ژبو کۆله‌تی هزار جاران
به‌رده‌رمش، توی زوناها نه‌وروزا مه
توفانا رمش بووی بو زوحاک و ماران...

❖❖❖

ئاسمانی مه‌قلوب ^(*) شاده شین دهنوینی
خازر جار شه‌کر و جار شیرین دینی
له تاو خوشیی رزگاربوونی کوردستان
مال مال ده‌گه‌ری میوژی مزگینی " (١٢)

دهمى ههفتيکستی ژ لایى فهکولهرى يان خوآندهفانى فه دهیته فهديتن
 ئهركى وى ب دوماهيى ناهيت، بهلكو ئهركى قورستر دروست دبیت، لدهمى نافهاتی
 رادبیت ب فهديتنا گريدان و پهيوهنديى د نافهرا ليقهگهري پشتبهستن لسهرهاتی
 کرن و چهوانيا يان ميکانيزما تيکه لکرنا وى ليقهگهري لگه ل تيکستی هوزانى کو
 بوويه پشکهک ژ پيکهاته و ئافاهيى وى تيکستی هوزانى يى نوى، ب وى شيوهى کو
 ههردهمى ئه و ليقهگهه هاته لادان پيکهاته و دهلالهتا وى تيکستی هوزانى ژناف
 دچیت بهلكو نهريکی دکهفیته د دهربرينين ويدا، (ئهمين بوآنى) ب ريکا
 بهرجسته کرنا رولى باژيرى (بهردهرهش) د هه لکهفته کا ديارکرى دا روون دکهت،
 ئه وژى راوهستيان بوو بهرامبهه دوژمنى، بقی چهندي ل شوينا (بهحسى خه لکی
 بهردهرهش) بکته بتنى ئه و ناف هينايه و کريه بهرامبهه بو ديارکرنا رولى وان،
 زيدهبارى دهستنيشانکرنا جههکى دى کو ئه وژى (جيايى مه قلوب) ه کا چهوا
 بوويه نيشانا بهرخودانى و پاراستنا گه لين وى يين دهوروبهه و ب پيدا چوونه کا دى
 نيشانه کا تيکه ل دکهت کو ئه وژى (رووبارى خازره).

سهربارى قى چهندي کسهکى دن فه دخوينيت بو ناف هوزانا خو کو
 ئه وژى (زوحاک) ه، ئه وى نموونى بييهختى و سته مکاری و کوشتن و فه خوارنا خوينا
 گه نجان، يى کو لسهر ئاستى ملله تين روزه لات ب سته مکار دهیته ناسکر،
 هوزانفانى ب ديارکرنا وى رولى وى بهرچاقدکته و دکهته نيشانه کا ده لالی د ناف
 هوزانا خودا.

رهنگه بيردانا کا هزرى و روشه نبيرى يا کسهکى ژ يين دهوروبهه جودابیت
 و ئه ف جودابوونه ژى دبیته نيشانا فرههزرى و فره تيگه هشتنى، دقى بياقيدا هوزانفان
 (صالح يوسفى)، دکوپله کا هوزانا بناقى (بهندا فراتى) ليقه گه رين هوزانى ب
 شيوهکى ئاشکرا دياردکته:

وهلات ژيک فهکر	"... ئستعمارا مرن
تالان ليک کر	وان و شوفينيى
بو وان ريک فهکر	بى بهختيت خووى
دزى پيک فهکر	ژارى به لافکر
دايک دو فهکر... ^(۱۳)	بى شهرم و حيزى

هوزان دبیتە دەبرینا هەست نازکترین کەس کو ئەوژی هوزانقانه، یوسفی د قی کوپلا هوزانیدا و ب مەرما زەنگینکرنا هوزانا خو ئەق تیکەهشتە تیکەلی هوزانا خو کریه ب شیوهکی وەسا کو دەبرینی ژوان مللەتان دکەت یین بووینە ئەگەری دابەشکرنا مللەتی وی کو کوردستانە، ئەق دەبرینە ژێ ئامارەیه بو وان هیژین ب سەر روژەهلاتا ناڤین دا گرتین و دابەشکری، ژبەرکو بنیاتی هەفتیکستی ل سەر بناق ئیکشەچوونا تیکستان دروست دبیت، یوسفی تیکەهشتنا خو بو مەدیاریکریه و ئەم دشیین ب ئاسانی لیقشەگەری وی دیار بکەین سەرەرای دەستنیشانکرنا وان کەسین ناڤخویی یین ب نەحەز و سیخور دەهاتنە نیاسین کو دناق ملەتیدا خزمەتا دوژمنان دکر.

۳- ۱- ۴- هەفتیکستی لگەل (پەیف و دەبرینان):

هەفتیکستی د بیاقی هزر وەرگرتنیدا بتنی راناوہستیت، بەلکو ہندەک جاران ہندەک دەبرین و پەیف بکار دەین کو پیشی وی هوزانقانی ژ لایی هوزانقانەکی یا تیکستەکی دیقە بکارهاتینە و ژبەر هیژا وی تیکستی کەفن بەرہەلاق بوویە و ب شیوهکی وەسا کو بوویە دیار دە و خەلک دزانیت ئەق دەبرین یان پەیقە بو کی دزقريت و یا بوویە ہیماہەک بو یی ناڤهاتی، هوزانقان لدەمی داہینانا هوزانی دکەت پەنیایی بو دەبرینی جوراوجور دبەت کو ئەو دەبرینە تیکستاً وی لاواز ناکەن، بەلکو دبنە ئەگەر کو تیکستی وی ژ لایی دەلالی و ئیستاتیکی قە بەیزتر بکەقیت وخواندەشان پتر پیقە بەیتە گریدان.

ئەق هەفتیکستیه ژ سنووری مللەتی دەربازدبیت و ہزریں دەروہەر و ناڤنەتەوہیی لگەل تیکستی هوزانی دەیتە تەشین، د قی بیاقیدا هوزانقان (شیخ محمد سەعیدی جزیری)^(*)، ہندەک دەبرینی جوراو جور و ژ زمانەکی دن وەردگریت و ب حەلاندا وان تیکەلی هوزانا خو دکەت:

"... مە ژبوی یار دائیم دگوت رەمزا ئەقین ہەر دا دکوہت
رەمزا (انا الحق) ہەر دگوت شەہزادەئی ناڤیہتە دل

سویحان کەشین رندی حوسام وهك بایهزید بوهتی خه‌رام
 مه‌جرووح کرین حوبب وغه‌رام (عین العیان) ئافیته‌ه دل
 به‌خشید بکه‌ه‌ی حوور عین (عین الیقین) ئه‌ی نوور عین
 ئه‌طوار ژ عشقا سورشرین وهك زیبه‌قی ئافیته‌ه دل" (۱۴)

ئیک ژ سیمایین روشه‌نبیری ئه‌وه کو ملکێ که‌سی نینه، به‌لکو لگه‌ل
 به‌لاقبوونی و هه‌وایی به‌لاقب دبیته‌ه ب وی شیوه‌ی کو دبیته‌ه کانیه‌کا زه‌لال هه‌ر
 که‌سی بقیته‌ه دشیته‌ه لدویف پیدفیا خو ژێ فه‌خوته‌ه، شیخی مه‌جزوب ژێ خو ژ قی
 کانیه‌ نه‌دا یه‌ پاش، ب دیتنا فه‌کوله‌ری هوزانقانی د پروسا داهینانا تیگه‌ستی
 هوزانیدا هه‌فتیکه‌ستی لگه‌ل ده‌ربینه‌کی کریه‌ کو ره‌نگه‌ کیم ژ هوزانقانی
 کلاسیک ژ قورتال بین و د ناقب هوزانقانی خو‌دا بکار نه‌ئینابیت، ژبه‌ر کو ریچکه‌کا
 ره‌وایه‌ بو دارشتنا هه‌زی.

هه‌زا ته‌سه‌وفی بوویه‌ که‌لتوره‌کی به‌لاقب د ناقب چینا ئاینی یا وی
 سه‌رده‌میدا (*) به‌لی تیگه‌هه‌شتن و پراکتیکرنا وی د تیگه‌ستی هوزانیدا ب هه‌ده‌ک
 هوزانقانی بزاره‌ فه‌ گریدای بوو، ب واتا چه‌وانیا بکارئینانا وی هه‌زا ره‌سه‌ن د
 هوزانیدا کو ب ریکا وی به‌ایی وی به‌رز دبیته‌ه، هوزانقانی ب ده‌ربیرنا (انا الحق)
 هه‌فتیکه‌ستی لگه‌ل تیگه‌سته‌کی (الحلاج) (*) کریه‌، ده‌می دبیژیت:

"مَزَجْتُ رُوحَكَ فِي رُوحِي كَمَا تَمْزُجُ الْخَمْرَةَ بِالْمَاءِ
 إِذَا مَسَكَ شَيْئٌ مَسْنِي فَإِذَا أَنْتَ أَنَا فِي كُلِّ حَالٍ" (۱۵)

و مریدین وی گوته‌ن وی بقی شیوه‌ی شروقه‌کر (انا الحق والحق للحق
 حق، لا بأس ذاته فما ثم فرق)، ئه‌فه‌ ده‌ربیرینه‌ هوزانقانی و مرگرتیه‌، به‌لی مه‌رج نینه
 راسته‌خو ژ چه‌لاجی و مرگرتیه‌، چونکی به‌ری (شیخی مه‌جزوب) جزیری ب دوو
 شیوان ده‌ربیرین ژێ کریه‌ (انا الله) و (انا الحق) (*) کو د دیره‌کا ویدا بقی شیوه‌ی
 دیاردبیته‌ه:

" هوستایێ عشقی دل هه قووت سهرتا قهدهم هینگی دسوت
ره مزا (انا الحق) ههر دگوت باومر بکهن مه نصوره دل... " (۱۶)

که واته د کهلتوری سۆفیان دا گوپیتکا په یسکا سوفیگه ری ئه وه کو
لگه ل ئافرینه ر بکه قیه د حه لیانی دا و ههر دوو خویی (ذات) بگه هه ئیک کو ئه و ژێ
روژا قیامه تییه، ئه قه دبیه لایه نه ک، لایه نی دووی ئه و دهر برینا ئاینیه یا کو ژ
تیکیستی قورئانی هاتیه وهرگرتن ب دهر برینا (عین الیقین) کو د بنیاتدا
هه قتیکیستییه لگه ل ئایه تا قورئانی (ثم لترونها عین الیقین) (۱۷) به لی هوزانقانی ب
شیوه کی کیمکری وهرگرتیه و دوماهی بکارئینایه، د بیاقی میکانیزما
هه قتیکیستی دا هوزانقانی د قی پارچی دا هه قتیکیستی د دوو دهر برینا کریه ههر
ئیک ژوان تاییه تمه ندیا خو هه یه، به لی ههر ئیک ژوان ژیدری خو یی هه ی، یی
ئیک هوزانکییه و یی دووی ژیدری وی ئاینیه و به مان شیوه د (دیوانا دوسکی) دا
هه مان دهر برین بهرچا قذبیته، ئه وژی لژی کارتیکرنا وی هه زرا سوفی یا هوزانقانی
پیشین د درکاند و هوزانقان (ته حسین دوسکی) ب دهر برینه کا دی و هه مان هه ز
بشی شیوه ی درکاندیه:

" نه ب علمئ وهی مه جازی ئه و گه ها (عین الیقین)

که شفئ ئه سرارا ئه وی کر نه ب عشقا نای و ده ف... " (۱۸)

د بیاقی هه قتیکیستییدا لگه ل په یشان د (دیوانا فه تحی) دا ب شیوه کی پروون
ئامازین هه قتیکیستی به رجسته دبن کو تیکیستی هوزان خو ژ لای ده لالی قه
زهنگینکریه، دبیزیت:

" هه نه ک بوون مه ست و مه دهووشی نه وایا صوحبه تا یاران

هه نان مه شغووف و مه شغولی شه رابا ته مه سینا ره ش

ل مه یا ره ب چ خو هه شو بوون ئه و زه مان و وه قت و ئه و دهوران

به لی نه و پرووز و سه رسال و بوهار بوون ئه ی مه سینا ره ش

دەریازدکەت و پەییقین زمانین دن تیکەل دکەت، (پەرتویی هەکاری) ب شیوهکی سەرنج راکیش هەفتیکستی لگەل بیژمیین زمانئ عەرەبی کریه و بشی شیوهی نقیسییه:

" ئی کو بی ته کلیفه ئیت حەق ت گەل ته کر خطاب
رفع بون یه ک یه ک ژیه رته پەرده چیبو ((فتح الباب))
ئەه شەهئ هەردو سەرا ئەه پادشاهئ موحتە شەم
ئئ ب ته عظیم لقایئ کبریایئ کامیاب
بوته چیبو (قرب او ادنی) ژئە لطافا خودئ
(رحمة للعالمین) نعم القبا خیر الثیاب
(تاج لولاک) آینه دانی سەری ته (ذو المنن)
گەرفه خری (عرش اعظم) عزەتا نەعلەیین ته
بوته فەرمانا ذهابا جملە دین ((ام الکتاب))... (۲۰)

ب شیوهکی گشتی (پەرتویی هەکاری) هەفتیکستی لگەل تیکستی قورئانی کریه، بە ئی د وەرگرتنا لیقە گەراندا بتنی هندەک بیژە وەرگرتینه کو ژ رەسەنایەتیا وی قورئانی هاتینەدەر، ئەق وەرگرتنە ب شیوهکی گشتی ب دیاردا (الاسراء و المعراج) قە گریدایە کو پیغمبەری ئیسلامئ پی رابووی ئەوژی لدویف قە گیرانا قورئانی د سورەتا (الاسراء) دا، تشتئ بالکیش د هەفتیکستی هەکاریدا لگەل قان بیژمیان ئەوه، پینگاف ب پینگاف پیقە چوو، ئانکو لدویف ریرەوا میعراجئ چوو، د قوناغا ئیکئ دا (قرب او ادنی) بکار ئینایە کو هەفتیکستییه لگەل ئایەتا قورئانی (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) ژ سورەتا ئەلنەجم ئایەتا (۹) ی، زیدەباری هندئ (تاج لولاک) هەفتیکستییه لگەل فەرموودا پیغمبەری (س. ل) یا دبیژیت (لولاک لولاک لما خلقت الافلاك...) (*) د قوناغا دووی دا پینگافا نیژیکبوونا وی بو عەرشی خودایی وەرگرتییه دەمئ دبیژت (عرش اعظم) کو هەفتیکستییه لگەل ئایە قائل تَوَلَّوْا فَاَقْلُ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) ژ

سورهتا التوبه ئایهتا (۱۲۹)، د قوناغا سیی دا ههکاری ههفتیکستی لگهل پهیشهکا دی کریه کو دوماهییک پینگافیین و مرگرتنا لیقهگهرا نه دقئ هوزانییدا تهوژی (ام الکتاب)ه، کو ئەهف نافرکه نه فه دگهریت بو نیاسینا سورهتا (الفاتحه) دقورئانی دا.

ئەهف جورئ ههفتیکستی خو ب دهربرینی کورت و پری و اتا فه گریددهت، بهئئ فه گهراندنا وان بو تیکستی رهسهن دمینیته لسه رملین و مرگری کو بزاقا پیگقه گریدانا وان بکهت ب شیوهکی و هسا کو ههفتیکستی و لیقهگه نیزیترین و اتا بگههینیت.

۳- ۱- ۵- ههفتیکستی و لیقهگهرین تیکستین ئایینی د هوزانییدا:

هزرا رهسهن، د بیاقئ داهینانا ئەدهبی دا بگشتی و یا هوزانی بتاییهتی ژههجامئ وی ئەزموونا مروقی ژیرمه ند دروست دبیت کو ب ریکا لیگه ریانی ل دیاردین دهوروبهر و هزرا تاکه کهسی دروست دبن، ئەهف لیگه ریانه دبیته رهههندی پیگقه گریدانا بیاقئ ژیواری ب ئاشوپیشه و د پهیکه رهکی دیارکریدا کو ناسنامه هه بیت دهیته دارشتن ب ریکا ژدهستدانا وان تاییه ته نندیین جورین ژئ و مرگرتی و نیشاندانا وان د بیاقئ تیکستی نویدا، د قئ بیاقیدا تیگه هی (Fantasia) رولئ نیشاندانا پیگقه کارکرنا ههقدژان د بیاقئ کارین ئەدهبی دا نیشاندانا و ئەو بخوژی " ئەو کاری ئەدهبیه یی کو ژ به ندیین لوژیکی و شیوهی و فه گیرانا راستی یان ئازاد دبیت، ب تمامی پشتبه ستنی لسه ر ئاشویی دکهت، بهئئ بمرجه کی ئەهجامئ وی بو دیتن و ئاشویی خوانده قانی جهئ مه نده هوشیی بیتن " (۲۱)، ژ بهرکو ئەهف تیگه هه لگهل لوژیکی ناگونجیت و فه گیرانا جیهانه کا ئاشویی یا رووته په نایی دبیته بهر هوزانی و هه بوونا خو د ناق دهربرینی ویدا به رجسته دکهت و دبیته ئەله منتی کارتیکرنی لسه ر میشک و ئاشویی و مرگری تهوژی بریکا وان ته کنیکین تیگه لکرنی و ئارسته کرنی یا کو بو داهینانا هوزانی بکار دئینیت و سه ره رای هه بوونا وی د ناق هوزانی، بهئئ ژیدمیری وی ئاینیه و داهینه ران بو بژاره کرنا تیکستین خو بکار ئینایه، بضی چه ندی دئاینی دا دبیته باوه ری و دئه دهبی دا دبیته ئیک ژ ته کنیکین هوزانی.

بابه ته كى دى كو گریدایى قى دابیشى (Utopia) یه كو رامانا وى
 باشتريں جه یان جهى بزاره، ئەو جهه یى بوویه په ناگهه هوزانفانا د بیاقى
 داهینانا هوزانیدا كو جهه كى وهسا دروست بكهت لدویف تیگه هشتن و دیتنا وى
 باشترينى جهایه، به لى هزرا دینی دقى بواریدا یا پروونتر بوو ئەوژى برىكا وینه كرنا
 قى جیهانى ب رىكا پهرتوكین ئاینى كو ئەوژى (به هشت) ه و بقى چهندى هوزانى
 ئەف ته كنیکه كره پاشكویى ته كنیکى بو داهینانا خو، به لى دهه مان دمدا د بیاقى
 ئاینى دا ژ باومریانه و ئەو بخو ژى دكه فیته د بیاقى (غیب) یدا، ئەفا لسهرى هاتى
 دیاركرن دبیته خالا پىكشه گریدانا ئاینى و هوزانى، ب دهربرینه كا پروونتر هوزانى
 ژ بو ئافاكرنا تىكستین خو ههفتىكستى لگهل تىكست و پهرتوكین ئاینى كریه،
 ئەو ژى دوو مهرم پى هه بوون:

۱. زهنگینكرنا تىكستى هوزانى ب وى ژیدهرى هزرى و ئیستاتىكى یى تىكستى
 ئاینى كو دبیته زیده كرنه كا مفادار و رموا بو ئافاهى وى تىكستى.

۲. په سه ندىكرن و به لافكرنا وان تىكستین ئاینى یین ب بوچوونا وان رموا یان
 رهدكرنا وان كو بنه به شهك ژ پىكهاتا ده لالی یا تىكستى هوزانى د ناڤ
 خوانده فانا دا و هاندانا وان ب مه رما پراتىككرنا وان پهیره وان.

لیقه گهرى ئاینى بتنى ب تىكستین قورئانى قه ناهینه گریدان، به لكو ههر
 هزره كا ئاینى چ ئەسمانى یان ئەفسانین كهفن بیت ده مى خوداوه ند د
 ئایدیولوژیین وان سه رده مان دا وهكو ئاین هزر و پهیره و گهر و مرید هه بن دبیزنى
 ئاین و هه بوونا خو د ناڤ هوزانیدا به رجسته دكهن، و دى بزاقى كهین هندهك ژوان
 لیقه گهران دیاركهین.

دئافراندا هوزانیدا، هوزانفان پشتبه ستنى لسهر وان ژیدهرین روشه نبیری
 یین خو دكهت ب تابهت ئەوین بووینه پشهك ژبیردانكا وى و د ناڤ بى ئاگهى یا
 خودا پاراستین و لده مى دارشتنا تىكستى هوزانى چ ب ئاگهى یان بى ئاگهى
 دبنه رووبارهك بو داهینانا ئەدهبى، د قى بیاقیدا و ژبهركو ئەف تىكستین هوزانى یین

ب کهرستی پراکتیکا فهکولینی هاتینه وهرگرتن یین پرن ژ فان لیقهگهران دئه نجامدا هه بوونا خو ب ههفتیکستی د ناڤ تیکستی هوزانیدا بهرجسته دکهن.

ئهف لیقهگهرین ههفتیکستی لگهل هاتی کرن ب ئاینهکی دیارگری فه نین، بهلکو لسهر ئاینین جوراوجور لدویف جوراوجوریا هوزانقانا هه مهجوری بخوڤه دبین، ژبه هندی دی بینین د تیکستین هوزانیدا چه ندین لیقهگهرین ئاینین ژیکجودا بهرچاقدین، ئهف ژی فه دگهریت بو بیروباوهرین داهینه ری تیکستی هوزانی و ریژا بکارتینان و ههفتیکستی لگهل وان لیقهگهران، دبیت هندهک تیکستین ژی وهرگرتی دیاردهک ئاینی تیدا دیاریت و هندهکین دی چه ندهک تیدا دیار بیت کو یین بووینه ئه گهری زهنگینیا وی تیکستی، ژبه کو ئاینی رولهکی کاریگر هه بوو د ئارسته کرنا هوزانیداو ئهف کارتیکرنه ژ دهمهکی بو ئیکی دی هاتیه گهورین، بهلی دهر قوناغهکی دا تیکستی ئاینی بوویه لیقهگهرهکی دیاری تیکستی هوزانی.

۳- ۱- ۵- ۱- ههفتیکستی لگهل ئاینی ئیسلامی:

ئاینی ئیسلامی، ئیک ژ وان ئاینیه یی کو ژ لای دهمی فه دوماهییک ئاینی ئاسمانیه و تمامه گهری هه می ئاینیه، و لگهل به لاق بوونا وی د ناڤ مللهتین نه عه ره بدا کارتیکرنا خو لسهر هزر و ژیانان وان مللهتا کر و ئه ده ب بگشتی و هوزان ب تاییهتی ئیک ژ وان دهریرینا بوو یی کو کهفتیه بن فی کارتیکرنی و هوزانقانا بزاق کر کو هوزانین خو ب دهریرین وی زهنگین بکهن چ مه رما وان تیکه لکرنا وان تیکستان بیت یانژی روونکرنا وان بیت، ئه فی چه ندی وه لیکر کو ببیته که لتوره کی رهوا د ناڤ هوزانقانا دا ل دم و قوناغین ژیکجودا دا، هوزانا کرمانجیا ژووری ژی ژ فی کارتیکرنی دوور نه بوو و ئهف چه ندی ده می قوناغین داهینانا هوزانیدا بهرجسته دبیت.

هوزانقانین قوناغین ژیکجودا ههر ئیکی ب شیوهیهکی ههفتیکستی بکار ئاینیه چ راسته وخو یان نه راسته خو بیت و ژبه رکو تیکستی قورئانی و زمانی عه ره بی

دكهفیت د خیزانا زمانین (سامی) دا تیکه لکرنا وی یا راسته وخو کیم بکار ئینایه، ژهر هندی زور جارن تیکه هی وان تیکستین ئاینی بکار ئینایه کو دچهن دین نموونا دا دیاردبیت.

۳- ۱- ۵- ۱- ۱- ههفتیکستی لگه ئایهتین قورئانی:

پهرتوکا ئاینی ئیسلامی (القران الکریم)ه، کو گوتنا خودییه و ناهیته گهورین نهوژی لگورهی ئایهتا پیروز یا دبیزیت: "إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ" (۲۲) کو پاراستنا وی خودایی ب ستوی خۆفه گرتیه، هوزانفانین کرمانجیا ژووری ئەهه تیکستین ب دیتنا وان پیروز ب ریکا ههفتیکستی تیکه لی هوزانین خو کرینه بتاییهت نهوین هه لگرین هزرا سوفیگه ری و مریدین هزرا تهسهوفی، ئەهه چهده ژی د ناف هوزانین واندا ب شیوین جوداجودا دیاردبیت، دهمان دهمد (جزیری) دبیزیت:

" هی دبهر قالوا بلی یی به لکو ئەهه عالم نه بوو

چهرخ و دهروان دهووری گهردوون گونبهدی مینا نه بوو

عهرش و کورسی هیژ د مهخفی بوون دکه نزا قودرهتی

حوسنی چهق بوو ئیستوائی لامعا عیشقی هه بوو... " (۲۳)

ژهر کو مه لایی جزیری د بنیاتدا کهسه کی مه لا بوو، روشه نیریا وی یا ئاینی بهیز بوو، ژهر هندی بو فه هاندنا هوزانی جزیری په نا بریه بهر به شهک ژ ئایه تهک قورئانی و ههفتیکستی لگه ل کریه، ژلایه کی فه دابیشه کا ئاینی و هزری نازران دییه کو نهوی یا گریدایه ب بابه تی (الجبریه) فه و ژلایه کی دیشه هه بوونا فی تیکستی قورئانی ئیستاتیکه کا بهرچا ف ب هوزانی به خشیه و نهو ئایهتا لیقه گه ر د بنیاتی خودا بشی شیوهی هاتییه " اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن لَبَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ " (۲۴) * نهو هزرا ئاینی یا کو دبیزت بهری خودا مروقان ب ئافرینیت، ئەهه مروقه هاتینه کۆمکرن و خودایی گوتیه وان

ما ئەز نه خۆدایى وەمه، هەمیان پیکشه گوتى (به لى)، جزیری ئەف دابیشه ب ریکا هەفتیکستیەکا راستەوخۆ و کورتکری تیکەلى هوزانا خۆهکریه.

د دیرهکا دیدا (جزیری) خۆ ژ وان تیکستین قورئانی نه دایه پاش، به لکو پهنا بۆ ئایهتهکی بریه کو گریدایه ب دووچوونا پیغمبهرهکی وی و درکاندا وی بشی شیوهی بوویه:

" هەر ژ کفانی ب وهش قبضه زهری گوشه رهش

گهزمه ب بجوهت تینه دل کەس دمریت بی ئەجهل

حوسن و سررا صورهتی کەس د دریت قودرهتی

لهو د ئەصل دووره ژى طهعنهیی (لما افل)...^(۲۵)

بۆ بیرئینا قی دهریرینی جزیری فهگهریایه بۆ قورئانی و هەفتیکستی لگهل وی ئایهتی کریه یا کو بهحسی ئیبراهیمی دکەت د لیگهریانا وی لخۆداوهندی و هوزانفانی هەفتیکستی لگهل ئایهتا دبیزیت " فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَيْفِي لَمَّا أَفَلَّ قَالَ لَا أُجِبُّ الْأَفْلِينَ"^(۲۶) کریه کو بتنی برگا (لما افل) وهرگرتیه و تیکهلی هوزانا خۆ کریه ژیهر کو دهلالهتا وی تیکههی لیگهریانی ل راستیی هەمبیز دکەت دبیته جهگری دهریرینا دریژ.

باگراوهندا هوزانفانی کارتیکرنا خۆ یا هه ی لسهر شیوی ئافراندنا تیکستی هوزانی ب وی شیوهی کو دبیته تاییهتمهندیهکا رهها یا هوزانهکا دیارکری، د قی بیاقیدا (شیخ ئەحمەدی فهقیر) تیکستهکی هوزانی داهینایه کو تیدا (۹) جارن هەفتیکستی نەرستهخۆ ئەنجام دایه و (۵) جارن بهشەك ژ تیکستی رهسەن وهکو خۆ وهرگرتیه، کو دهریرینا وی ژى بشی شیوهی بوویه:

" من کو دل سۆته ژ شعرو بهیت و نهظما عاشقا

ئایهتا (قل حسبی الله) دهر دلی من فائقا

یا ئیلاهی ئەز دخۆازم تو بده فهتعا موپین

(قد توكلت على الله) قى صدا لهيلا عه جيب
 من (أعوذ بك يا ربى) ز شهيطانى ره قيب
 يا ئيلاهى ئەز دخوازم تو بده فهتعا موبين
 (شكر لله تعالى) ئەزل وى نورا موهان
 ئايهتا (يا نار كونى) بهر خه لىلى بوو عه ما
 ئايهتا (واستفتحوا) دايه ل دل بوو.....
 يا ئيلاهى ئەز دخوازم تو بده فهتعا موبين ... (٢٧) (*)

شېخى فه قير د ههفتيكيستيا خودا لگه ل ئايهتين قورئانى بشى شيوى
 لخوارى ههفتيكيستى ئەنجام دايه: دهربرينا (قل حسبى الله) ههفتيكيستيه لگه ل
 ئايهتا "وَلَسَلَّ لَهُمْ مِّنْ خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لِيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ
 مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ
 مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ" (٢٨)

دهربرينا (قد توكلت على الله) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهت فاستفتحوا كرون ما أقول لكم
 وأقوض أمري إلی الله إِنْ أَرَادَنِي اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ
 مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ" (٢٩)

دهربرينا (أعوذ بك يا ربى) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهت فاستفتحوا كرون ما أقول لكم
 الشيطان الرجيم (٣٠)

دهربرينا (شكر لله تعالى) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتا فاذكروني أذكركم واشكروا لي
 ولا تكفرون (٣١)

دهربرينا (يا نار كونى) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتا "قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى
 إِبْرَاهِيمَ" (٣٢)

دهربرينا (واستفتحوا) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتا "وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ
 (٣٣)

دهربرينا (فهتعا موبين) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتا "إِن نَّقَاتْنَا لَك فَتْحًا مُّبِينًا" (٣٤)

دبیاقی داهینانا هوزانییدا و بتاییهت قی پارچا هوزانی تهکنیکا تییهلکیشا تییکستی راستهوخو و نهراستهوخو بکارهاتیه کو ههر ئیک ژ وان دناق ریزهکا هوزانییدا بکارهاتیه، ئانکو نهو دهربرین ژلایهکیقه لیقهگهری ژئی وهرگتی دیار دکهت و ژلایهکی دیشه چهوانیا تیکه لکرنا وی تییکستی دناق تییکستی هوزانییدا کو ب سروشت و ههبوونا خو بوونه پشکهک کاریگهر دبیاقی داهینانا تییکستی هوزانا نوی ئافرانیدیا و کهرستهکی دهلالی یی بهیز کو دهلالهتا گشتی یا تییکستی هوزانی ئاقا دکهت.

۳- ۱- ۵- ۱- ۲- ههفتییکستی لگهله فهرمودین پیغمبهری (س.خ):

فهرمودین پیغمبهری، ههر گوتن یان کریار یان تاییهتمهندیهکا پیغمبهری بیت بخوقه دگریت، زیدهباری هندی فهرمووده دبیهته بهشی دووی یی تمامکهری شهریعهتی ئیسلامی پشتی قورئانی، ههقالین ههقدهم و لگهله ژیاين نهق چهنده ژئی وهرگرتینه و پشتی وی بهلاقرینه بمهرا پاراستنا وان و شروقهکرنا هندهک تییکستی قورئانی یین پیدقی ب روونکرئی.

د بیاقی هوزانا کرمانجیا ژوووریدا، هوزانئانان نهق تییکسته ب ریکا ههفتییکستی د ناق هوزانین خودا بکار ئیناینه و بیاقین هوزانی پی زهنگین کرینه ژیهر کو نهو ژئی وهکو ژیدهرهکی ئاینی یی گرنه دهیته ههژمارتن و تیگه لکرنا تیگههین د ناق هوزانییدا دهلالهتهکا بهرفرهه ب هوزانی دبهخشیت.

د پهرتوکا (کهلهین ئاقا) دا و لهن ناقی (ههلبهستی سیوی) نهق هوزانه

هاتییه نشیسن:

" رهبی خودی ب فه ضلا خو کهی
توب حورمهتا ناقی خو کهی
مه ژئیمانئ بی بارنه کهی
هیقی محمد مصطفی
ئوممهت دبیت ههفتی و دو صهف

خۆزیا مه صه فا ئه وهه
 كهس بارى كهسى ناهه لگريت
 ئيلا محمد مصطفى
 خالق بخو نازل دبيت
 محمد بخو حاضر دبيت
 مه خلوق هه مى جمه مع دبيت
 هيشى محمد مصطفى...^(٣٥)

ئهف هوزانا لسهرى هاتيه نقيسين زيده بارى ئاسانيا خواندنا وى،
 ههفتيكيستى لگهه فهرمووده كا پيغمبهرى كرية كو تيدا به حسى به شين مروقان
 ل روزا قيامه تى دكهت و ههفتيكيستبوويه لگهه فهرموودا (عن عوف بن مالك أن
 النبي صلى الله عليه وسلم قال: "افتترقت اليهود على إحدى وسبعين فرقة، فواحدة
 في الجنة وسبعين في النار، وافتترقت النصارى على اثنين وسبعين فرقة فواحدة في
 الجنة وإحدى وسبعين في النار، والذي نفسي بيده لتفترقن أمتي على ثلاث و
 سبعين فرقة، فواحدة في الجنة وأثنتين وسبعين في النار، قيل يا رسول الله من هم ؟
 قال: هم الجماعة") (خانى) ب باكگراوه ندى خو يى ئاينى هه مه رهنك
 ههفتيكيستى لگهه فهرموودا كرية و بشيوه كى ده لالى يى كاريگه ر بكار ئيناينه،
 نموونه زى ئهف بهيتا لخوارى:

"دونىال م گه رچ بوويه زيندان
 ئيروتنه ئه زم موسلمان
 لهورا زده قى نه بى يى مورسهه
 بوو ئهف خه به ره سه حيح و مورسهه
 دونيا كو بهه شتى كافرانه
 مه ئوايى به لايى موئمنا نه...^(٣٦)

ئەف دیرین هوزانا خانى دىنیاى خۇدا كو سه ريارى هندى كو ب داهینانا
 زمانى و دهلالى يا پره، بهلى ژبو زهنگینکرنى په نابریه بهر فورمووده کا پیغمبهرى و
 ههفتیکستی لگهل کریه، ئەو فهرمووده ژى تیکستی بقی شیویه (الدنيا سجن
 المؤمن و جنة الکافر) رواه مسلم. اخرجه مسلم، کتاب الزهد و الرقائق. رقم (۲۹۵۴)
 تیکه لکرنا تیکستین پیشین یان سهردهم لگهل تیکستین هوزانا کرمانجیا
 ژوورى سیمایه کى گرنکى قان هوزانا بوو ئەف تیکه لکرنه لسه ر باوهرى و
 باکگراوهندا هوزانقانى رادوهستا ب شیوه کى وهسا بوو کو دبوو به لگه لسه رادى
 فرهروشه نبیریا وى هوزانقانى و جهى ستایشى و شانازیکرنا هوزانقانى بوو،
 (نالبهند) ی دهوزانه کا خۇدا ههفتیکستی لگهل تیکسته کى فهرموودى کربوو،
 ئەوا کو به حسى دلوقانى لگهل سیویان دکهت و بقی دهریرینى درکاندبوو:

" ژالهی شهرم کهن مونعیمى حهق

اطیعوا الله فى الفرض القديم

فمن یعمل بأمر الله جدا

یکن کالار بالطفل الیتیم

ئەزم بامه رنى و ئەحمده ئەمینم

فمى للذم کالریح العقیم" (۳۷)

دینیاى ههفتیکستى دا و لدهمى خۇانده قان تیکسته کى هوزانى
 دخونیت، ب شیان و زیره کیا خۇ رادبیت ب فه دیتنا وان لیقه گهرین جورا و جوریین
 بووینه ئەگهرى ئا قاکرنا تیکستی هوزانى یى نوى، دقى هوزانىدا هوزانقانى
 ههفتیکستی لگهل وى فهرموودى کریه یا کو به حسى سیویان و ئیتیم دکهت و
 پاداشتى ئەنجامدانا وى ئەرکى خیرى و ئەو فهرموودا دهریرینى ژ وى بوچوونى
 دکهت ب قى ئاواى هاتییه (عن سهل بن سعد رضی الله عنه قال: قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم أنا وكافل الیتیم فى الجنة هكذا وأشار بالسبابة والوسطى

و فرج بینهما (رواه البخاري) کو هوزانقانی دهلالهتا وی فهرموودی ب شیوهکی نهراسته خو وهرگرتی، به لی لگهل فی چهندی فهکولهر شیا ب ئاسانی لیقهگهری وی دهستنیشان بکهت کو نهوژی نهف تیکستی فهرموودی بوو.

۳- ۱- ۵- ۱- ۳- ههفتیکستی لگهل چیروکین قورئانی:

چیروکین قورئانی، کومهکا دهنگوباس و چیروکین دقورئانی دا هاتین و بو پیغمبهری هاتینه فهگیران کو نهو بخو فهگیرانا چیروکین مللهت و پیغمبهری بهرییهو دههمان دهمدا پارچهکا ههری گرنکا قورئانییهچ دهربارهی چیروکی بخو بیت یان ژی چریی لسهر کهسهکی دیاکری بکهت و ژ ههر دهمهکی هندهک چیروک بهردهستکرینه.

لدهمی خواندنا قورئانی رویدان و کارکتهریی د فان چیروکاندا پشکدار بوونه بهشهک ژ هزر و بیردانکا هوزانقانی و لگهل داهینانا هوزانی چ ب ئاگاهی یان بی ئاگاهی زور جارن بووینه بهشهک ژ تیکستی، هوزانی وان، نهف بهرجستهبوونه ژی بو هندی بووینه کو هیزا دهلالی یا هوزانی بهیز بکهت و چاپوکیا هوزانقانی دیار بکهت، ژ فان نموونا ژی گهلهک نموونه د هوزانا کرمانجیا ژوویدا بهردهست دبن

فهگیرانا ئیک ژ چیروکین قورئانی د ناف هوزانهکا (پهرتوی ههکاری) دا بهرچاقدبیت کو فهگیرانا وی بشی شیوهیه:

"...گهدایی که ژ ههر جامی

بکه طه لباسا سه ره نه نجامی

مه گهر وهقتی ب دهست بیخی

ژ فه یضا مه جاسا شاهان

ب ته رابه ب ما و مهن

ههر نیف وادیئا نهیمهن

ببین سهررا قهوی رهوشهن

مثالی مووسایی عمران... (۳۸)

د قی هوزانیډا هوزانقان ب ریکا ههفتیکستی لگهل تیکستهکی چیروکین
 قورئانی کو وهرگریه ژ سورهتهکا دیارگری کو بهحسی (بنی اسرائیل) دکهت
 ل دهمی خودی گهزوو بو هنارتی و تیکستی رهسن بشی شیوهیه (لذ قُلُّم یَا مُوسَى
 لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ (۵۵) مَّ بَعَثْنَاكُم
 مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (۵۶) وَ ظَلَّانَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
 وَالسَّلْوَى كُلُّوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ)

البقرة (۵۷)، هوزانقانی ژ وی چیروکا کو دریژ و د گهلهک سورهتین قورئانی دا
 بهحسی (بنی اسرائیل) کری بتنی دیمهنی رشتنا گهزووی یا کری، ئەف چهنده
 ژی بو هندی دزقریت کو لایهنی وی یی دهلالی ب ریکا میکانیزما وهرگریتی
 بهرفرهتر دبیت و خواندهقانی ب قی دهربرینا کورت سهرنجا وی بو چیروکا
 مللهتهکی دکیشیت کو سهرمای بهرهکتهتین خودایی ئەو ههردهم د گومانی دا
 بوون و پهیرهوین موسای بجه نه دئینان.

د ههمان دیواندا ئامازهکا دی یا ههفتیکستی بهرچاڤ دبیت کو ئەوژی
 قهگیرانا چیروکا (یهعقوب) ی پیغه مبهره لدهمی دهربرینی ژ پالپشتیا خو بو
 خودی دکهت و ب شیوی هوزان دبیریت:

"... کو ببینم ظولما دلبرت گهل دلی مسکین چ کر

دی بفرن ل ئاسمانان ئافتاب و نهجم و ماه

گهرچ بی حد محنه تا ئەهییام بی طاقت کرم

(انی اشکو ب حزنی) نینه (الا) نک ئیلاه...^(۳۹)

ئەف هوزانه دبیته ههفتیکستی لگهل چیروکا (یوسف) راستگو ئەوا کو
 سورهتهکا لسه هاتی خواری و هوزانقانی بتنی د دهربرینهکی دا کومگریه، کو
 ئەوژی دهربرینا رهوشا (یهعقوب) ه و ئایهتا بهحسی وی دکهت بشی شیوهیه (وَتَوَلَّى
 عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَٰ وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ (۸۴) قَالُوا تَاللَّهِ

تَقَاتُ تَتَكَّرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ (٨٤) قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي
وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (٨٦) (سورة يوسف)

د بهردهوامیا ههفتیکستی لگه‌ل چیروکین قورئانی دا (خانی) ب شیوه‌کی
جیوازتر فی بابته‌ی ئارسته دکهت، ئه‌وژی ب بهرچا‌فکرنا ره‌وشا مه‌مویی و
به‌راودکرنا وی لگه‌ل ره‌وشا یوسف و زوله‌یخا و ئارسته‌کرنا وی هوزانی بشی شیوه‌ی
بوو:

" دهردی خو ژبو مـرا بیـژه
ژهـرا ددی خو دا بریـژه
یووسف ته ل من شه‌هانده چالی
هیـشتم ته دقـی خه‌رابه مالی
یه‌عقوب سفهت حه‌زین وئالان
سه‌برا دل و جان ته بر بتالان
ئه‌ز مایمه هه‌روه‌کی زوله‌یخا
بی یووسف و بی موراد و مه‌ئوا
گه‌ه شکوه دکر ژبو مه‌می ژار
که‌ی یووسفی بی‌گونه‌ه گرفتار..."^(٤٠)

ب پیداجوون لسه‌ر فان دیرین (خانی) وه‌سا دیاردبیت کو ئه‌وی
هه‌فتیکستی لگه‌ل چیروکا یووسفی کریه، به‌لی لگوره‌ی میکانیزما میژت‌نا وی
تی‌کستی و بیاقی دارشت‌نا تی‌کستی هوزانی و ب ریکا پروسا هه‌فتیکستی هنده‌ک
ده‌برینین کورت و ناقین ناسیار بکارئیناینه کو هه‌ر ئیک ژوان ب شیوه‌کی دبیته
هه‌فتیکستی لگه‌ل پارچه‌کا دیارکری، ده‌می هوزان‌قان به‌حسی مه‌مویی دکهت
هه‌فتیکستی لگه‌ل ئایه‌تا و (جاعت سياره فآرسلوا و اردهم فآدلی دلوه قال یا بشری هذا
عَلَمٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ (19)) دکهت کو په‌یوه‌ندی ب چالی و بی
خودانی قه‌ هه‌یه و ده‌مان ده‌مدا لده‌می به‌حسی بی منه‌تی دکهت و مروف لسه‌ر

بیروباوهرین خو جیگیر بیت ههفتیکستی لگه ل ئایهتا قبال رب السجُنُ أَحَبُّ إِلَيَّ
 وَمَعُونَتِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرَفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ (33))
 دکهت کو دهرینه کا ههفتیوهی یا چیروکا قورئانی یه، ئەو چیروکه دکوکا
 خودا بهراوردیه د ناقبهرا خهریبی یا (یهعقوب) و (زولهیخا) یی بو یوسفی و خهریبیا
 مه موی بو زینی کو ههردوو ههف شانی ئیکن د روهشا نهگههشتنی دا و
 دوویرکهفتن ژمه عشوقی خو.

۳- ۱- ۵- ۲- ههفتیکستی لگه ل هیما و هزرین ئاینی ئیزدی:

تشتی هه ره بالکیش دکوردستانی دا فره ئاینی یه ب شیوهکی وهسا کو
 مللهتی کورد ب دریزاهیا میژووئی د ناقبهرا ئاینین (زهردهشت، و مانی، مهزدهکی، و
 مهسیحی، ئسلامی، ئیزدی دا) هاتینه پارقه کرن د قوناغ و جهین جودا دا هه
 کومهکی ئاینهکی جودا هه بوو، ئاینی ئیزدی (*) ژی ئیک ژوان ئاینیه یی کو
 کوردان باوهری پی ئینا، به لی تشتی هه ره گرنگ لئیره ئەوه د ئاینی ئیزدیا دا
 (تیکستین ئاینی) ب زمانی کوردی هاتینه نئیسن و خواندن و دهه مان دهمدا
 خواندنا فان تیکستان د جهین ئاینی دا ب هه مان زمانی دایک بوو.

د ئافراندا تیکستی هوزانیدا، مهرج نینه ئاین یی تاییهت بیت ب هوزانقانی
 شه ههتا ههفتیکستی لگه ل بکهت، به لکو ب ریکا خواندن و تیگههشتن و شرؤفه کرن
 و کارتیکرنا وی ئاینی لسه ر هوزانقانی دبیته به شهك ژ بیردانکا وی دئافرادنا
 تیکستی هوزاندا دا ههفتیکستی لگه ل دکهت، ئەف چهنده ژی دبیته ئەگهری
 زهنگینکرنا فان تیکستین هوزانی و بهیزکرنا لایهنی ده لالی، بقی چهندی د هوزانا
 کرمانجیا ژووری دا چهندین نموونین ههفتیکستی لگه ل ئاینی ئیزدی بهرچاق دبن،
 ژوا هوزانقانی دق بیافیدابه رزهنگین ئاینی ئیزدی لدهف دیار (خانی) یه کو بقی
 شیوهی درکاندیه:

" دەرسا كۆب خەف تە گۆتە ئىدرىس
ئەلبەتتە دچوو مەقامى تەقىدىس
ئىلىسى فەقىرى بى جىنايەت
ھىدى تە ھەبوو لگەل عىنايەت
ھەر رۆژى دكەر ھەزار تاعەت
ئەورا كۆتە دا وئ ئستتاعەت
وى سەجدە نەكر ل غەيرى مەعبود
گىرا تە ژبەر دەرى خو مەردود
يەك سەجدە نەبر ل پىش ئەغىار
قەھرا تە كەرە موخەللە دەننار... " (٤١)

ھەزرىن ئاينى دەربارەى بابەتى ژيانى و (غىبىيات) بۆچوونىن ھەشىوھ و بەروفاژى يىن ھەين، بەلى ئەو پەرتوكىن ئەسمانى ئسەر ھەزەرەكا ھەقىشك د رىكەفتىنە كو ئەوژى ئىك خۇدا يى ھەيى، ئاينى ئىزدى ژى ژبەركو د ناڤ مللەتى كورد دا بەلاڤ بوو ھوزانئانا ئەڤ بىروباومىن وان تىكەلى ھوزانىن خو كرىە، خانى ئىك ژوان بوو كو رویدانا ئافراندا ئادەمى و برنا سوجدى بۆ وى قەدگىرىت كا چەوا (ئىلىسى فەقىر) سوجدە نەبر و وژ رەحما خۇدا ھاتە دوورىركن، دقىرەدا خانى وى دابىشى ديار دكەت كو ئەوى برىار دابوو (وى سەجدە نەكر ل غەيرى مەعبود)، ھەقتىكىستيا خانى ل وى رویدانى دەيت كو ئىزدى دىژن (تاوسى مەلەك ژنورا خۇدا ھاتىە ئافراندىن و ھەكى ئادەمى نە ژئاخ و ئاقى يە)

د سىمبولى ئاينى ئىزدى دا ھەندەك جاران نمونىن تىكىستىن ئاينى ب وینە دەربىرىن لى دەيتە كرن و نمونە ژى (مارى رەشە)، ژبەر سەيدايى (تيرىژ) نمونەكا روون ئسەر قى دابىشى بەرچاڤدكەت:

" نهینکا ئەسکەندەری رۆمی بخۆ چاڤی تەبوو

کەلەها دارا شکاند خۆه لێبەر نەگرت ماری رهشه

یی برینداری ته بی گەر بیته سەر رووح ل قودس

فیدە ناکێ شیخی شه مس بی سەر ژ گه لئی لالشه" (٤٢)

د سیمبولین ئاینی دا هەر ئاینهکی ب شیوهکی دهربرین ژێ کریه، و ئەو (ماری رهش) یی ل سەر دەرگههین په رستگهها لالش ئاماژین خۆ یین ئاینی بهرجسته دکن کو دبیته دهستیکا چوونه ژوورا په رستگههی و هوزانقانی ههفتیکستی لگه ل فی هیمای کریه کو ئەو ژێ ب ریکا ههفتیکستی لگه ل وی هیمایی زیده باری هندی بهحسی روحا پیروز دکهت کو (روح القدس) ل دهمی بسەر (ئادهم) دا هاتی و گیان تی وهربووی، تیکستهکی ئاینی ئیزدی یی فی روویدانی فهگیریت بقی شیویه:

"لالش کو دهاته

ل عهردی شین دبوو نهباته

پی زهیینی چقاس کنیاته

❖❖❖

کو کنیات پی دزهیینی

چار قسمهت تیک هنجنی

ئاخه و ئاقهه و بایه وئاگری

❖❖❖

پشتی ههفت سههه سالا، ههفت سور هاتنه هنداقه

قالبی ئادهم مابووی بی گاقه

گوتنه روحی: بوچی توو ناچییه ناغه..." (٤٣)

٣- ١- ٥- ٣- ههفتیکستی لگه‌ل په‌رتوکا پیروز (العهد القديم و الجدید):

ئاینی (مه‌سیحی) په‌یدابوونا وی ب دوو قوناغان دهیته هه‌ژمارتن یی
که‌فن کو ب قوناغا (ته‌ورات) ی دهیته هه‌ژمارتن و قوناغا نوی کو ب قوناغ
(ئنجیل) ی دهیته هه‌ژمارتن، ئەڤ هه‌ردوو قوناغه گه‌شه‌کرنا ئاینی مه‌سیحی
به‌رچا‌قد‌که‌ن، د هوزانا کرمانجیا ژووریدا دبنه لی‌شه‌گه‌ر بو تی‌کستی‌ن هوزانا،
هوزان‌شان و نفیسه‌ر (ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی) ده‌وزانه‌کا خودا بشی شیوه‌ی
نفیسییه:

" ته بر دهستی مه‌سیحا بو برینی
دلئ ته سه‌رکانیا رحم و ئەڤینی
تو ئیدی کی به‌ی یان کی به‌یلی
فه‌رق ناکه‌ت نه‌ما تامه‌ک د ژینی!"^(٤٤)

ئەڤ پارچا هوزانی ده‌ربیرینه‌که‌ بو دیارکرنا هه‌ستی دلوقانی و د ئا‌فا‌کرنا
خودا و ب ریکا میکانیزما هه‌فتیکستی دیاردبیت کو هه‌فتیکستییه لگه‌ل
تی‌کسته‌کی په‌رتوکا پیروز کو بشی شیوه‌یه (الرجل ذو الید الیابسه «وی‌ه سبت
آخر دخل المجمع وصار یعلم. وكان هناك رجل یده الیمنی یابسه») (لو ٦: ٦) کو
تیدا به‌حسی وی مروقی دکه‌ت یی دهستی وی ه‌شک بووی و ده‌می هاتیه ده‌ڤ
عیسای دهستی خو‌دانایه سه‌ر دهستی وی و جاره‌کا دی گیان ب دهستی وی به‌خشی
کو ئەڤ دیارده ژی ئیک ژ (معجزه) یین عیسایی بوون د بی‌ا‌قی‌ سا‌خ‌کرنا مریاندا و
چاره‌سه‌رکرنا نه‌خوشاندا. ده‌مان بی‌ا‌ڤ دا تی‌کسته‌کی دن یی دیوانا
(وه‌داعی) به‌رچا‌قد‌بیت کو ب شیوه‌کی نه‌راستوخو هه‌فتیکستی لگه‌ل هنده‌ک
ئایه‌تین په‌رتوکا پیروز دکه‌ت، کو ده‌ربیرنا وی بشی شیوه‌ی بوو:

"... یا ئیلاهی پر‌گونه‌ه‌کارم میانی مؤمنان
دی‌چ بت نه‌نجامی‌ کاری من فه‌قیری ناتوان
وه‌ی ژه‌ه‌ولا ئا‌گری وه‌ل‌لاه ده‌ل‌ه‌رزم بی‌گومان

توبه که جارهک وهداعی پیش رهبیٰ موسته‌مان
فه‌خری عالیهم دا دحه‌شریٰ دا ژ بو من بت مه‌دهد^(٤٥)

د بیایى هه‌فتی‌کستییدا تی‌کستی لی‌شه‌گه‌ر ب ئاسانی ناهیته به‌رده‌ستکرن و
پیکشه‌گیردان ب، به‌لکو هه‌تا ته‌ف پروسه‌بجه بهیت فه‌کوله‌ر پیدایى ب پیدایچوون
و به‌راوردکرنی یه‌کو په‌یه‌وه‌ندیا د نا‌قبه‌را واندا، ئانکو هه‌فتی‌کستییدا دیاربه‌که‌ت، ته‌ف
پارچه‌هوزانا وهداعی ب ده‌لاله‌تا خو دبیته هه‌فتی‌کستی لگه‌ل تی‌کسته‌کی پهرتوکا
پیروز کو وهرگیرانا عه‌ره‌بیا وی پهرتوکى یه و بشی شیوه‌ی هاتییه‌ نشی‌سین
(ایها الرب السید، الآب الأزلی، أنا أعلم أنك تحبني وتحیطني بلطفک غیر
المتناهی. أنت حاضر لحياتي، عالم بما أتخبط فيه من محن. أنت مدرك أحزاني
والآمي وأتعايي. إن حکمتک الغير محدودة هي التي سمحت بما أنا فيه.
ولکنک أنت أعلنت: "أنک تحوّل کل شيء الى خیر من یحبونک وای
صلاحهم" (روما ٨:٢٨). وأنت وعدت "أنک ستمسح کل دمة عن
عیونهم" (رؤیا ٤: ٢١). فإني من عمق مأساتي التي أنا غارق فيها أشکرک یا إلهي،
لأن هذه إرادتک، حتی ولو انتابني شعور بأنني ضعيف ومخدول^(٤٦) واته
پارانه‌وه‌کا هه‌فشی‌وه‌یه د نا‌قبه‌را هه‌ردوو تی‌کستین دیارکری دا کو بیرئینانا
روژه‌کا سه‌خته وچاقی مروقی ل ره‌حما خو‌دایه‌ دهرباره‌ی وی روژا دئایناندا ب روژا
داویی ده‌یته هه‌ژمارتن و که‌س ده‌ینه ژیکجودا‌کرن و به‌ره‌ف دوزه‌خی و به‌هشتی فه
دچن.

٣- ١- ٦- هه‌فتی‌کستی لگه‌ل سیمبولین می‌زووی:

ژیهر کو دژیانا مروقیدا ده‌مین ژیکجودا هه‌نه، ب هه‌مان شیوه‌ هزر و
ته‌کنیکین وی ده‌ینه گوه‌ورین کو هنده‌ک که‌س و دیارده و روویدان و هه‌لکه‌فت
و نه‌فسانه و داستان خو د هزرا وی مروقی دا جیگیر دکه‌ن، نه‌فین نا‌قهاتی ب بورینا
ده‌می هنده‌ک تاییه‌تمه‌ندیان وهردگرن کو ژ دیاردین ده‌وربه‌ری خو ده‌ینه
جودا‌کرن و ب شیوه‌کی سیمبولی بو هنده‌ک دیاردین ده‌ستنی‌شانکری بکار ده‌ین،

چونكى " سيمبول ب ريكهه كا ئاماره كرنى دهيتته ههژمارتن و ب بهاترين ريكين وينه كرنى نه و بتايهت د هوزان و پهخشانى و ئهه بخو ژى ديارده كا كهفنه و هوزانفانى ئهه چهنده بكار ئينايه ب مههما فهگوهاستنى ژ روونيا دهلالهتى بو مژاويا وى ئهه وژى ب مههما بزاقا وى يا بهردهوام بو فهديتنا شيوازين دهرينين نوى بو زهنگينكرنا ئهه زموونا خو يا هوزانكى..."^(٤٧) و بهرجسته بوونا فان نموونا د ناڤ تيكستى هوزانا كرمانجيا ژوووريدا نموونين وان دزورن و هه بوونا وان دبته رهههندهكى ديارى وان تيكستين هوزانكى، ئهه فجا د چ قوناغيدا بيت.

٣- ١- ٦- ١- ههفتيكستى لگهه كهسايهتيين ميژوويى:

د بياڤى ژيى جفاكى دا هندهك كهس يين ههين ب شيوهكى سهرنجراكيش شوينتيلين خو د روودانين جوداجودا هيلايينه و ب وى رهفتارى ژ دهووربهريين جفاكى هاتينه بزارهكرن، ئهه چهنده ژى ب ريكا بزاقين وان بهردهست دبن و ژيهه بزاره بوونا وان بناقودهنگ بووينه ئهه وژى ژ ئهه نجامى رولى وان يى كارتيكهه، دڤى بياڤيدا هوزانفان رابووينه ب ههفتيكستى لگهه ناڤ يان كارين وان و رابوووينه ب تيكه لكرنا وان د ناڤ هوزانين خودا كو خوانده فان وان ليڤهه گهريين ميژوويى دهستنيشان دكهت و ب تيكستى رهسه نهه گريدهت، ئهه كهسايهتیه دبنه دوو جور، (كهسايهتيين كورد) و (كهسايهتيين بيانى)، لدهستپيكى فهكولهه دى لسهه كهسايهتيين كورد نڤيسيت و پاشان لسهه يين بيانى.

٣- ١- ٦- ١- ههفتيكستى لگهه كهسايهتيين كورد:

د بياڤى ميژوويا مللهتى كورد ا گهلهك كهسايهتى لسهه قى مللهتى بوورينه و شوين تيلين خو لسهه بوارين هههه جور هيلايينه و ژيهه كو ميژوويه كا نڤيسى يا نڤيسهريين كورد لكهفندا نه بوويه، تيكستى هوزانى بوويه پهناگهه بو زانينا كهسايهتيا و دياركرنا وان، ئهه وژى ب ريكا ناڤ ئينان يان نيشاندانا كارين وان يين هههه جور. د قى بياڤيدا (جگهه رخوين) بههسى شورهشا (شيخ سهعيد پيران) دكهت و ب هوزان ئهه كهسايهتیه دياركويه و فههاندويه، دههه دبيرت

" ساللا ههزار و سێ سهد، ههم چل و چاری هجری رابو ژ ناڤ مه کوردا پاشایی تهختی خۆسرو وان شیخ سهعید ئهفهندی گرتن د جهژنه – رۆژی گهلهک مهزن لگهل وی خستن شهريتی، یارۆ مهلا و شیخ و بهگلەر، کوشتن سهری د وانا، ل بهر تشنگ و تۆیان مانهندی گوگ و کاشۆ پیر و جوان و بوکان بسکین درمش قوساندن وان شهنگ و شوخه قامهت، ئهبروو هلال و رۆ – رۆ گازی دکرنه یهزدان، یا رهب خۆهدا تو زانی، ئەم مانه ژار و مهحررووم، بی مال و میرو زارۆ..."^(٤٨)

ل ساللا (١٩٢٥)ی شورهشا (سهعید پیران) ی ل باکوری کوردستانی دهستپیکر و د ههمان سالدا ب ئەگهرا هیرشین لهشکهری تورک هاته ژناڤ برن، هوزانقان (جگهر خۆین) د داهینانا هوزانا خۆدا ههفتیکستی لگهل فی شورهشی دکهت، بهلی ب شیوهکی وهسا کو ئەنجامین وی لسهر کوردان دیاردکتهت و ئەو دهردهسهریین پشتی شکهستنی پهیدا بووین دهمی دیار دکهت کو زهلام و زارۆ د ناڤدا نهمان کا چهوا داخوازی ژ یهزدانی دکر، ئەری گونهها مه چیه هوسا ب سهری مه دهیت ؟، ئەڤ ههفتیکستی لگهل کهسایهتیهکی کو دمیزوویا کوردی دا ناڤ و دهنگی خۆی ههیی.

ژبهرکو (ئهحمهدی خانی) ههم هوزانقان وسۆفی و ههم فیهلهسوف بوو^(٤٩)، هوزانقانی کورد لپشتی وی گهلهک بهحسی وی و رۆلی وی کریه، هوزانقانی (شکویی حهسن) ئیک ژوان بوو دهمی دکوت:

" ته فه کرییا ئهحمهدی مه دل و دیوان
ته هلدایه مژ – دووماننا سهره سییان،
ته سهه "مهم – زین" دا ئالیکی خۆباروسی،
ئهحمهد هاتییه و سهکنیه رهخ فیردوسی.

زانینا خوّه ته بۆنا کورد کریه شه‌مدان،
ژ خزنا کورد تو دهردخی لال و مرجان...^(۵۰)

ئه‌ه هوزانقانه ب ریکا هه‌فتیکستی لگه‌ل که‌سایه‌تی و هوزانقانی
نه‌ته‌وه‌یی یی کورد (ئه‌حمه‌دی خانی) شیا‌یه بکه‌ته که‌ره‌سته‌ک و لی‌شه‌گه‌ره‌ک بو
تی‌که‌لکرنا هوزانا خو ب شی‌وه‌کی وه‌سا کو نا‌ق و کارین وی کو (مه‌م و زین)ه
به‌رچا‌ف دکه‌ت کارتی‌کرنا وی دیار‌دکه‌ت، ب شب‌وه‌کی دن هه‌فتیکستی‌بوون لگه‌ل
نا‌قی (خانی) نه‌بتنی مه‌رم نا‌قی و ییه، به‌لکو ئه‌و تاییه‌تمه‌ندیا پی هاتی دیار‌کرن
کو خه‌مخوری ئازادیا ملله‌تی کورده و به‌سقدانا وی برسیارا هه‌رده‌م دکر و
دگوت (دا خه‌لک نه‌بی‌ژیت کورد بی مه‌عریفه‌ت و بی بونیادن)، ب هه‌مان شی‌وه
هوزانقان (به‌درخان سندی) بو هه‌فتیکستی خو د هافیزیه‌ته مه‌یدانا خانی دا و
به‌رسقه‌کا وی دده‌ت و دبی‌ژیت :

"ئه‌ز نه‌مام ده‌یکمه‌تا خو‌دی دا
کورمانج ژیه‌ر چی مانه‌ د ری‌دا
ما‌کا ژانین مه‌ سه‌یدایی خانی
ده‌لی‌شه‌ هات به‌لی مه‌ نه‌زانی
چه‌ند جار ددیروکان ده‌لی‌شه‌ تین
کی‌م جار کانین به‌ختان دزین...^(۵۱)

ب ریکا به‌سقدانا به‌یتا خانی (ئه‌ز مام د حیکمه‌تا خو‌دی‌دا کورمانج ته‌نی
دقی دن‌ی دا)، هوزانقانی هه‌فتیکستی لگه‌ل نا‌قی خانی کریه و ب ریکا هه‌فتیکستی
کریه لی‌شه‌گه‌ره‌کی ده‌لالی یی به‌یز بو هوزانا خو، و ژیه‌ر گرنکیا رۆلی
که‌سایه‌تی‌ین کورد ددیروکی دا فه‌کوله‌ری وه‌سا دیت کو هه‌ر ئیک ژ بیا‌قه‌کی
جودا به‌یه‌ته وه‌رگرتن ب مه‌رما په‌یدا‌کرنا فره‌ ره‌نگیی د ئارسته‌کرنا نموونین
پید‌قی دا‌کو ببیته که‌رسته‌کی ره‌وا بو فه‌کولینی، و هه‌بوونا خو یا ده‌لالی ژ

لیقه‌گه‌ری به‌ری خو وهرگریت کو تیکستی نوی لسه‌ر هاتی ئاقا کرن و ئارسته‌کرنا وی ب شیوازه‌کی دی و سه‌رده‌مه‌کی نویدا بهیته ئازراندن.

۳- ۱- ۶- ۱- ۲- هه‌فتیکستی لگه‌ل که‌سایه‌تیین بیانی:

ب دریژاهیا میژوویی د نه‌ته‌وین ژیکجودا دا چه‌ندین که‌سایه‌تی په‌یدا بووینه کو ب ریکا کارین خو شیاینه زیده‌کرنه‌کی یان گهورینه‌کی لسه‌ر که‌لتور و هزر و زانستی ملله‌تی خو و یی جیهانی کریه ئه‌قجا باش یان خراب بیت، کارتیکرنا وان ژی د ناف هوزانین کرمانجیا ژووریدا به‌رجسته دبیت، نموونه ژی بو قی چه‌ندی هوزانا (مؤید طیب)ه، ده‌می دبیزیت:

" گهر دوا خه‌لیفه‌ی نه‌بیته سی "

ئیکا من ژی نابیته دو

بیژه خه‌لیفه‌ی

عه‌بدی فه‌قیر

" أبو حنیفه‌ النعمان" (*)

نه دو دله، نه په‌شیمان

دبیزیت من قامچی وزیندان... " (۵۲)

د داهینان تیکستی هوزانیدا هوزانقانی ئاقهاتی و ب مه‌رما نیشاندانا رۆلی که‌سایه‌تییه‌کی موسلمان یی کارتیکه‌ر هه‌فتیکستی ب شیوه‌کی راستوخو لگه‌ل که‌سه‌کی هاتییه‌کرن کو ئه‌وژی (أبو حنیفه‌ النعمان)ه و بوویه لیقه‌گه‌ر بو تیکستی هوزانی زیده‌باری هندی ب هه‌مان شیوه به‌لی نه‌راسته‌وخو که‌سه‌کی دی ئینایه کو ب خه‌لیفه‌ ناقریه کو چیدبیت ئه‌و بیت یی ل په‌راویزی فه‌کوله‌ری ئامازه پیکری لگوره‌ی ژیدم‌رین به‌حسی وی دکهن.

د هوزانا (تیر ژ کفانا د وه‌شیین و به‌رتینه من) هوزانقان (سه‌مان کوقلی)

هه‌فتیکستی دگه‌ل کومه‌کا ناقان کریه کو ئامازه‌یه بو گرنکیا وان دبیاقین جودا جودا دا، دبیزیت:

" وینهیی (بۆدا)ی
 ههكو دهنگی (عبدالباست)
 ههكو (لینین) خۆه كهسك دكهت
 نه مه (لات) و (هوبه ل) په راستی نه
 (ماو) سانسوره
 خۆه لی ب سه ری (غاندی) و
 (میری كوره)
 كه قاله كی سوریا لیه تیئاگه هن
 سه ری (ماركس) و (ئه نجلس)،
 پیللیت دومینی نه ... " (۵۳) (*)

ئه ه ناڤین كوڤلی د هوزانا خۆدا بكار ئیناین مه رما وی نه بتنی هه قتیكستی
 بوو، به لكو د بیاڤین جودا جودا دا هه ر ئیک ژ وان ده لاله ته كا جواد یا هه یی و
 ده برینی هزره كا ژیگرته دكهت، بشی شیوهیی لخوا ری دیار کری:

- (بۆدا) داهینه ری فه لسه فا بودییه، ئه ه ئاینه د هندستان ی دا به ره لاقه.
- (عبدالباست) - عبدالباسط محمد عبدالصمد داوود - قورئان خۆینه كی
 كوردی میسر ییه.
- (لینین) قلا دیمیر ئه لیتش ئولیانوف ب رووسی دبیزنی لینین ل سالا ۱۹۲۴ مریه،
 سه رکیشی ریبازا لینینی بوو.
- (لات) و (هوبه ل) دوو په یکه ری ب بوت بوون به ری هاتنا ئاینی ئیسلامی د ناڤ
 كه عبی دابوون و وه كو خۆادوه ند سه ره ده ری لگه ل دهاته کرن.
- (ماو) ماو تسی یونگ، ئاڤا که ری دهوله تا چینیه و بو دهمه كی دریژ ده سه لات
 لسه رقی وه لات ی کریه
- (غاندی) چا که خۆزه کی هندییه، داخۆزا هندی دکر کو پیدقییه شه ر
 نه مینن و یه کسان ی هه بیتن.

- (ماركس) و (ئه نجلس)، كارل هانريك ماركس فهيله سه فهه كى ئه مانى بوو،
ئه نجلس، فهيله سه فهه كى ئه مانى يه و ب بابى تيؤرا ماركسى ده يتته ناسكرن.

ب پيداچوون لسه ر قى پارچه هوزانا كوڤلى و هسا ديار دبیت كو
هه قتيكستى لگه ل (9) دهربرينين كه سايه تى كرىه كو وه كو ديار هه ر ئيك ژوان
ده لاله ته كا جودا يا هه ي و ئه ق ده لاله تين وان يين بووينه ئاڤا كه رى ده لاله تا
گشتى يا هوزانقانى دقیت بگه هينيت، بى چهندي بياقى به رده ست يى ديار كرنا
قان لي شه گهران تمام دبیت كو هه مى پيكشه ب ريك هه قتيكستى جهى خو د ناڤ
تيكستى هوزانى يى نوى دا دكه ن و بى چهندي دبه به شه كى گرنك ژ تيكستى
نوى و تايبه تمه نديين تيكستى نوى و هر درگرن.

۳- ۱- ۶- ۳- هه قتيكستى لگه ل روويدانين گرنك:

دميژوويا مروڤايه تى دا چهندين روويدانين هه مه جور دروست بووينه، به لى
هه مى ب ئيك ئاوا نه بوون و هه ر ئيكى گرنگيا خو هه بوو، هنده ك ژ وان چ
گهورين پهيدا نه كرينه، به لى هنده ك روويدانا پينگاقين پشتى خو ب شيوه كى
ريه و ريچال گوهارتينه، هوزانقانى كرمانجيا ژوورى و ژيه ر گرنگيا وان روويدانا
ئامازه پى داينه و ب ريك هه قتيكستى لگه ل تيكستين هوزانين خو تيكه لكرينه، ئه ق
وهرگرتنه ژى ب شيوه كى تير و ته سل نه بوو، به لكو وه كو ئامازه و بو به راورد كرنى
بكارئيناينه و تيكستين خو پى ئاڤا كرينه، د قى بياقيدا هنده ك نمونه به رچاڤدين
كو ئه ق بابته تى ناڤهاتى به حسكرينه، ژوان ژى (جزيرى) بوو كو د ناڤ ديزرين
هوزانا خوڤا به حسى روويدانا شه رى (واقع ه الجمل) دكه ت و دبيژيت:

" زور به وه تيتن عه ره ب تيك جه قانندن قه صه ب

قه نجى ب جه هقان مه دى جه نك و جيدالا جه مه ل

شير و رمان قيك ران په نجه برن تيك ران

له و مه دكن ژيك ران قيم دكن دل لگه ل... " (ه4)

ئەف هوزانا جزیری هەفتیکستییه لگەل روویدانەکا میژووی ل دەمی
 کوشتنا (ئوسمانی کوری عەفانی) و رابوونا (عەلیی کوری ئەبو تالبی) ب
 وەرگرتنا خیلافەتی و ژنەنجامی نەرازیبوونا ھندەک گروپان ل سەر فەن بریاران
 رابوون ب دروستکرنا فیتنی، سەرەرای ھندی کو ئەو بابەتی جزیری د هوزانا خۆدا
 بەحس لی دکەت پەیوەندی ب فی بابەتی فە نینە، بەلی ژبو روونکرنا بابەتی وی
 دقیت کو (سالوخدانا یاری یە) هەفتیکستی لگەل فی روویدانی کریه و ب خۆاندنا
 دیرین وی ب شیوەکی باش ھاتیە ھەلانەن و ب ھوستاییه کا رموان تیکەلی تیکستی
 هوزانا وی بوویە، ئەف تیکە لکرنە ژێ کەفتییە د خزمەتا پیکھاتە و ئاقاھیی تیکستی
 نوی دا.

د دیوانا شیخی مەجزوویدا، نمووہکا دن یا فی هەفتیکستی کو لگەل
 روویدانەکا گرنگ کریه دیاردبیت، ئەوژی روویدانا قەدبوونا ھەیفییە، دبیزیت:

خۆمش بوو خەرام ل برجا قەمەر	"گەردەن درازا نەیشە کەر
ئەز سـوہتی دیمی دەلال	قەد عەرەره گیس گرہـ
(شق القمر) ب ئەنگوشت پەری	خەمری ژ خالان بوو گری
چەشمی د رەش ھەربی مثال... ^(۵۵)	ئەو دیم زەری وەک خاومری

ئەف روویدانا ھوزانقانی هەفتیکستی لگەل کری قەدگەریت بو دەستیکا
 بەلاقبوونا ئاینی ئیسلامی و ب روویدانەکا گرنگ دەیتە نیاسین، ئەوژی ل دەمی
 ھندەک ژ خەلکی (مەککە) داخوآز ژ پیغمبەری کری (معجزە) ھکی نیشان بەدەت،
 ئەف روویدانا قەدبوونا ھەیفی روویدا و د ناف روویەلین قورئانی بخۆدا
 ھاتیە بەحسکرن، ل دەمی دبیزیت (اقتربت الساعة و انشق القمر). سورە القمر. ئایەتا
 (۱) ب شەرۆفەکرنا تیکستی ھوزانی، ھوزانقان ب سالوخدانی قە مژوویە و رابوویە ب
 هەفتیکستی لگەل تیکستەکی دن کو پەیوەندیا واتایی لگەل نینە، ژبەر ھندی

رابووێه ب جووینا فی تیکستی و دارشتنا وی ب شیوهکی وهسا کو لگه‌ل بیافی
تیکستی هوزانی بگونجیت و بیته به‌شه‌کی فه‌نه‌بری تیکستی نوی ئافراندی.

پروسا ئه‌نزالکرنا کورمانجا ل باشوری کوردستانی ب پشتبه‌ستن لسه‌ر
ئایه‌تا قورئانی یا دبیزیت (یسألونک عن الأنفال قل الأنفال لله والرسول فاتقوا
الله وأصلحوا ذات بئیکم وأطیعوا الله ورسوله إن کنتم مؤمنین (۱) مه‌زنترین تاوان
بوو دهره‌قا ملله‌تی کورد کو تیدا ژماره‌کا مه‌زن یا خه‌لکی هاته‌ کوشتن،
هوزانفانان د هوزانین خودا هه‌فتیکستی لگه‌ل وی رویدانی کریه ب مه‌رما نیشان‌دانا
کاره‌ساتا وی، د فی بیافیدا (هاشم تاها ئاکره‌یی) دبیزیت:

" پستی ئه‌نزالان

ئه‌وان بو مه

چه‌ند هزر و بیرین مژاوی... درستکر

هه‌که بزانی

زیانا وان پر پتره... ژئه‌نزالان

هو گه‌نجینو

به‌رامبه‌ری وان ئه‌نزالان

مه‌چ کریه

هون دی.. چکه‌ن... (۵۶)"

ئه‌ه هوزانه ب هه‌فتیکستی لگه‌ل رویدانا ئه‌نزالان هاتییه‌ داهینان، ئانکو
هوزانفانی روویدان کریه لیقه‌گه‌ری ئافاکرنا تیکستی هوزانی ئه‌وژی ب
دوو‌باره‌کرنا په‌یسا (ئه‌نزال) بو چه‌ند جار و ب وی دوو‌باره‌ کرنی ده‌لاله‌ته‌کا
به‌یز ب هوزانی به‌خشیه‌کو خوانده‌فانی ب ئاسانی فه‌گه‌رینیه‌ وی لیقه‌گه‌ری
پشتبه‌ستن لسه‌ر کری، سه‌ره‌رایه‌ندی کو ئه‌ه دهربرینه (ئه‌نزال) دکو‌کا خودا بو
مه‌رهمه‌کا دن بکاره‌تیه‌ کو شه‌ری دژ هزرین ئاینی ئیسلامی ل وی سه‌رده‌می بوو و
رژیمای سه‌رده‌می ئه‌ه په‌یسه‌ بو کوشتن وژناقبرنا ملله‌تی کورد بکارئینایه‌.

٣- ١- ٦- ٤- ههفتیکستی لگه‌ل گوتنن مەزنان:

هەر مەلەتەکی هەبیت خۆدان میژووێهەکا دویر و درێژە، ژ ئەنجامی بۆرینا دەمی گهورین ب سەر لایەنن جوراجور یین وی دا دەین، بەلی لگه‌ل قی چەندی دا هەندەک گوتن و دەربرین یین هەین وەکو خۆ دەمین و ژ نەقیهەکی بۆ ئیکی دی دەینەقە گواستن و چ گهورین بەسەردا ناهین کو دبیزنی (گوتنیت مەزنا) ئەق گوتنە ژ ب شیوازی خۆ دەربرنن کورتن و واتادارن ئەقەژی بۆ وی چەندی دزقریت کو ب ئاسانی بەینە وەرگرتن و ژبەرکرن، د قی بیاقیدا هوزانن کرمانجیا ژووری ئیک ژ لیقەگەرین وان (گوتنیت مەزنا) بوو و ههفتیکستی لگه‌ل هاتییه‌کرن و بوونه بەشەک ژ تیکستین نوی ئافراندی.

کەلتوری کوردەورای یی پرە ژ گوتنن لسەر بەایی نیشتمانی و ئەردی، دق بیاقیدا (مەلا خەلیلی مشەختی) د هوزانەکا خۆدا و ب شیوه‌کی نەرستەوخۆ هوسا درکاندییه:

" هەتا نە پیتقی بی، نە چە جەیی بیانی
بیچار و بی ری نەبی، ژیار و زیندەگانی
جەیی بیانی ژەرە، هیقی دکەم کەس نەخۆت
هەر وەکی من خۆاری، ژبەر جەهل و نەزانی..."^(٥٧)

د دیوانا مشەختی دا جۆرەها لیقەگەرین گرنگ بەردەست دبن و ئەق جۆرە لیقەگەرە ژ ئیک ژ وانە، واتە ب ریکا ههفتیکستی لگه‌ل گوتنن مەزنان پیکهاتە و ئاقاهییی تیکستی هوزانا مشەختی ئاقا دبیت، دقیرەدا ب شیوه‌کی راستەخۆ ئەو گوتنە نەهاتییه وەرگرتن، بەلکو تیگەهی وی وەرگرتییه و هاتییه بەرفرەهکرن کو هزرەکا ئارستەکەر ب ریکا وی بەیتە دروستکرن، ئەق ههفتیکستییه ژی دکەفیتە لگه‌ل گوتنا مەزنا یا دبیزیت (هەر بەرەک لجهی خۆه یی بقەدرە)، بەلی ب ریکا قەگواستن گهورین بەسەردا هاتینە و جەیی خۆ د ناق

تیکستی هوزانیدا کریه، دیسان مشهختی د دیرهکا دندا یا هوزانا خو ههفتیکستی لگهل گوتنهکا مهزنا کریه کو ب هوزان دبیزیت:

" بشری ئەگەر کو دستک ژ داری بخۆ نهبیتن
داری دی چاوا برییت دهقی ئاسنه پانی
دیسانی کرمی داری ئەگەر ژ داری نهبیت
چ جار زهوالی نینه ب سههدهور و زهمانی... " (۵۸)

ئهف پارچه هوزانه مه فهدهگهرینیت بو کهلتوری کوردی یی پری گوتنن مهزنان کو دبنیاتی خودا ئهف هوزانه ههفتیکستییه لگهل گوتنا مهزنان یا دبیزیت (ئهگەر کرمی داری ژ داری نهبیت، زهوالا داری نابیت) ب وهرگرتنا فی گوتنی هوزانقانی دهربرینا وی دریکریه، بهلی واتا وی یا دهلالی ههر مایه و ئارستاوی نه هاتیه گهورین.

هوزانقان د. (بهدرخان سندی) د هوزانهکی دا بهرسقا خانی ددهت و ب دریزی پیدا دچیت و د بیافی نئیسینی دا ههفتیکستی لگهل گوتنهکا مهزنا کریه و دهردی دلی خو هوسا دهربریه:

"ئاگر کهته بن پی مه کوردان
نزانین بلهیزین وهک مهردان
دهستی بن بهری بو مللهتی ژار
وان گهلهک ژان دیت ژ بهختی خوار... " (۵۹)

ئهف دهربرینه، دهرکرنا کولا سندیه بو خانی کو ب ههفتیکستی لگهل گوتنهکا مهزنا هوزانا خو فههاندیه، بهشهک ژ وی گوتنی وهرگرتی و ب شیوازی خو درکاندیه، ئهف درکاندنه ژی د خزمهتا تیکستی هوزانیدا بوویه ژ بهر کو ههر هوزانهکی سیاقی خو یی ههی و لیقهگهری وی دبیته ئهه گوتنا مهزنان یا دبیزیت (دهستی بن بهریه، بکیشی دی ئیشیت و بهیلی دئیشیت) کو ههر ئیشه و یا باش ئهوه چارهیهکی بو دهردی خو بیینی، ههر دبهردهوامیا هوزانا خو دا دبیزیت:

"پیشینان ب قی دەردی گوتینه
 قهسین مهزنا نهخشین بهرینه
 ئەزئاغا و توئاغا و ههمی ئاغا
 گول رزین کیفک کهتینه باغا..."^(۶۰)

ئەقە ئەو لیگه‌ریانه یا سندی قەدیتی کو دەردی ژانین خۆ د ناڤ کهلتور و گوتنن مه‌زناندا ببینیت، ژبەر هندی هه‌فتیکستی لگه‌ل وان کریه کو یا ئیکێ لگه‌ل گوتنا مه‌زنان یا دبیزیت (گوتنیت مه‌زنا نه‌خشین لبه‌رینه) و یا دووی دبیزیت (ئەز چیا و تو چیا گولک مانه‌ بێ گیا)، به‌ئێ هوزانقان سندی ریرموا دهربرینا گوتنا دووی ب شیوازەکی دن درکاندییه و مه‌رما دلێ خۆ پی دیارکریه.

(مه‌لا نه‌زیری به‌دهوی) کو خۆدانێ دیوانا (داهی)یه، دیتنه‌کا جودا بو ژیانێ دبیت و د ئاڤا کرنا تیکستی هوزانا خۆدا هه‌فتیکستی لگه‌ل گوتنه‌کا مه‌زنا کریه، ئەق گوتنه‌ ژێ بو هنده‌ک هه‌لووستین تایبەت بکار ده‌یت دەمی دبیزیت:

"...من گۆ دلۆپا تازە نەووە تشکی بخوآزە
 ئەزێ بدمە تە به‌رتیل عەفیەت بی بو تە بی حیل
 دلۆپی دابوو جەواب ئەز هاتمە تە بی عتاب..."^(۶۱)

هوزانقان د ریرموا ئاڤراندنا هوزانی دا ئامازە بو په‌یشه‌کی کریه کو ئەو په‌یف د کوکا خۆدا دهربرینی ژ گوتنه‌کا مه‌زنا دکەت و ده‌ه‌لووسته‌کی دیارکری دا بکار ده‌یت بتایبەت لده‌می ب به‌رامبه‌ر کاره‌کی نه‌ ره‌وا ده‌یتە ئەنجامدان کو دبیتە هه‌فتیکستی لگه‌ل گوتنا مه‌زنا یا دبیزیت (به‌رتیل، به‌را دحه‌لین)، ئانکو هه‌ر تشته‌کی تە بقیتن ب به‌رتیلا ب ده‌ستقه‌ده‌یت.

۳- ۱- ۶- ۵- هه‌فتیکستی لگه‌ل هه‌لکه‌فتان:

هه‌ر ملله‌ته‌کی هه‌بیت د ناڤ ملله‌تین دن دا جودایه، واته‌ وی ملله‌تی هنده‌ک هه‌لکه‌فت یین هه‌ین کو تایبەتن بویشه، ئەق جودابوونه ژێ بو هندی دزقریت

كو هەر ئێك ژوان تايبهتمه نديا خو يا هه ي و لگوره ي ميژوويا خو هه لکهفتين وان
ژيکجودانه، د بياقي هوزانا کورمانجيا ژووړيدا، هوزاننان ههفتيکستي لگه ل
هندهک ژوان هه لکهفتان کريه و بوويه نه ليقه گهر بو ئاقابوونا تيکستين وان.

د قى بياقيدا (مشهختى) بيرا مه ل هه لکهفته کا تايهت ب گه لي کورد
دکته کو ئه وژي (چارشه ميبيا سوړه) کو تايهته ب کوردين ئيزدي قه، دبيثيت:

" ئاگرو چارشهمبى سوړه^(*)، سوړ نه بووم هه رده رده دار
هه قده جار گه پيام ل دوړا، خو سه رپا هاقيت سى جار
من دگوت: ئاگر بده من، رهنگه کى سوړ و جوان
ئه ز گه لهک زه رک و زنيرم، شه ريه تا دهر دان قه خار
پيرو کال تيکدا جوان بوون ئيش و دهردين وان فرين
ئه زژي ناقددا هه ر دگه پيام، من دکرداد و هه وار..."^(٦٢)

ئهو توبوگرافيا ئاکنجيبوونى يا مشهختى تيڊا دژيا هه ق سنوور و
تيکه لبوو لگه ل ئايندارين ئيزدي ب شيوه کى وه سا کوتيکليه کا راسته وخو لگه ل
وان هه بوو، بشى چهندي که لتور و نه ريتين (کوردين ئيزدي) ببو به شهک ژ
بيردانکا وي يا روشه نبيري، ژيه رهندي ديار دبیت کو ئهو ليقه گه رى ههفتيکستي
لگه ل کرى دبناتدا جهژنا (سه رى سالا ئيزدي) يه يا ئاينى کو دکه قيته د مه ها
نيسانى دا و بشى چهندي دبیت هه لکهفته کا گشتى بو باومردارين ئيزدي کو ئهو
دبیت ههفتيکستي لگه ل قهولى (چار شه مووى)، ئهوا بشى شيوه ي هاتى نقيسين:

" چارشهمبوو رۆژه که فادله

مه لک فه خره دين ئافران دبوو ژدله

ناس نه دگر روحيهت چو غافله

❖ ❖ ❖

چارشه مبوو رۆژهک ب حسابه

ژبا مه له کا هاتيه ئه ق جهوابه

دەریبەت خیرا د قەکرینە ژرۆژەهەلات هەتا ب رۆژئاڤا

ل چارشەمبووی بێ بوو کراسە

ژ مەرا دانایە ئەق ئەساسە

نابت ل چارشەمبووی خۆ ژ تۆکی بکەیه خلاسە...^(٦٣)

د ناڤ مللەتی کورددا چەندین هەلکەفتین جوراوجور یین هەین، چیدبیت (نەتەوهیی، ئاینی، سیاسی، جفاکی،...) بن، ئەڤان هەلکەفتان کارتیکرنا خۆ ل سەر هوزانڤانان کریه و بووینە کەرستی داھینانا هوزانی، د قی بواریدا (بەدرخان سندی) دبیریت:

" ئەی شورەشا ئەیلولا موبارەك
گریامە تیئن ئەقروب جارك
ئەی كاژا ب دەستی بازی بارزان
هاتە چاندن و دەتە ئاڤدان
تورینا ئەیلولی خۆدی دابو
دەمی ژێهەل ژ ژوردا جودابو
لی چیروكا ئەیلولی جودایە
پەریزادەییە و ئاشق و مەلایە
دلبەرا ئەیلولی باش دزانی
سەمیانا میری میران بارزانی...^{(٦٤)*}

ل سالا (١٩٦١) ی چرای شورەشا ئەیلولی ل باشوری کوردستانی هەلبوو، کارتیکرنا مەزن ل ژیار و هزرا هوزانڤانا کربوو، سندی ژێ ئیک ژ وان هوزانڤانا بوو، ژبەر هندی ژبو داھینانا هوزانا خۆ هەفتیکستی لگەل قی روویدانین

دیارگری ژێ لسه‌ر دیارکرنا تیکستی وەرگری هاتیە ئافاکرن، ئانکو به‌رچا‌فکرنا وی تیکستی هه‌فتیکستی دکهل هاتی کرن و که‌رستی وی بوویه پی‌خوارنا ئافاکرن تیکستی هوزانی یی نوی، د قی بواریدا چه‌ندین نموونین ئاشکرا و فه‌شارتی هاتی‌نه‌ ده‌ستنیشانکرن کو بووینه کاکلا پروسا هه‌فتیکستی لگهل تیکستین دن چ هوزانکی یان ژێ فه‌ده‌ربن.

۳- ۲- ته‌کنیک و ئیستاتیکا هه‌فتیکستی د هوزانی‌دا:

ره‌هه‌ندی‌ دا‌هینانا هه‌ر هزره‌کا مرو‌قیه‌تی لسه‌ر لایه‌نی ده‌لالی و شیوازیین ده‌ربیرینی دمینیت، ب ده‌ربیرینه‌کا دی رادی به‌یزی و ئارسته‌کرنا نا‌قه‌روکا ده‌لاله‌تین نه‌و هزر بخو‌فه‌ دگریت زی‌ده‌باری نه‌و لایه‌نین ئیستاتیکی و شیوازیین د دارشتن و دا‌هینانا وی هزری دا بکار ده‌ین ب شیوه‌کی و‌هسا کو لایه‌نی ئاسایبوونی لده‌ف خو‌ فه‌ره‌قینیت و بکه‌قیته‌ دبواری دا‌هینانین هزری و ئیستاتیکی دا، نه‌ف هزره‌ ب ریکین نا‌قه‌اتی دشیت ب ئه‌رکی خو‌ یی بو دروستبووی رابیتن و هه‌ر و‌هسا دبیته‌ ئالافه‌کی کارتی‌کرنی ل هزر و ویژدانا وەرگری کو لدوما‌هیی ژێ ئارمانجا قی دا‌هینانی ژێ هه‌ر وەرگره‌ ژبه‌رکو دبیته‌ پی‌شه‌ری ده‌ستنیشانکرنا رادی کارتی‌کرن و سه‌رکه‌فتن یان سه‌رنه‌که‌فتنی بو وی تیکستی.

نه‌و زمانی تیکستی هوزانا نوی دا‌هینایی ل هه‌ر قونا‌غه‌کا هه‌بیت پی ده‌یته‌ نشین دبنیاتی خو‌دا رووی ژ ده‌ر‌فه‌ یی وی تیکستییه‌، ژبه‌ر کو نه‌و هه‌می پروسین د هوزانی‌دا ده‌ینه‌ نه‌نجامدان دکه‌فنه‌ ل ژیر فشارین زمانی و قه‌باری بکارئینانا وی و شیوازیین ده‌ربیرینی، واته‌ " نه‌مه‌ش ئامانجی ده‌قی شیعییه‌. که‌ واته‌ به‌های ئیستاتیکی وشه‌ له‌ شیعردا، نه‌و واتایانه‌یه‌ که‌ شاعیر (یان خو‌ینه‌ر) پیی ده‌به‌خشیت، نه‌وه‌ک واتا فه‌ره‌ه‌نگییه‌کانی... " (٦٦) نه‌ف په‌یشین زمانی هوزانی پی‌ک دئینن ب دوو جه‌مه‌سه‌ریین ژیکجودا دچن کو ده‌لاله‌تا راسته‌وخو‌یه - زمانی رۆژانه - و نه‌راسته‌خو‌یه د نا‌ف ده‌ربیرینین هوزانی‌دا و وەرگر ب شارمه‌زاییا خو‌ پتر لی‌گه‌ریانی ل واتایا دی یا دووی دکه‌ت.

ههفتیکستی نهبتنی ب لایهنی واتایی و دهلالی فه دهیته گریدان، بهلکو د بیاشی ههفتیکستی دوو رهههندیی تمامکهریی ئیکودوو بهردهست دبن، یی ئیکی: ئەو تیکست یان دیاردیی بهریی و سهردهم یی تیکستی نوی ههفتیکستی لگهل دکهت و ب ریکین جیواز تیکهلی ههبوونا خو یا هوزانکی دکهت ب واتایهکا دن، ئەو تیکسته دی (چ) و مرگرت کو دهلالهتا تیکستی نوی پی بهیز بکهت، و رهههندی دوویی: ئەو تهکنیکا تیکستی نوی ب ریکا ههفتیکستی بکار دئینیت ژبو هه مبیژکرنا تیکستی بهریی و سهردهم و شیوازی فههواندنا وان د دمریرینی زمانی یی جوراوجور دا کو ببه لیقهگهرهکی کارتیکهرو ژپیکهینهریی تیکستی هوزانی یی نوی.

ئەو تهکنیکا تیکستی نوی ئافراندی د بواری ههفتیکستی دا بکار دئینیت، ئانکو چهوانیا و مرگرتن و تیکه لکرنی دبیته ئەگهری شینبوونا بهایی ئیستاتیکی یی تیکستی نوی ب وی شیوهی کو چهوانیا دارشتنی و کارتیکرنا لایهنی هونهری و تهکنیکی ئیستاتیکی تیکستی نوی بهرههه دئینیت و دبیته ئەگهری هندی کو سهرنجا و مرگری بکیشیت و ب نه چاری ل لیقهگهری وی تیکستی بگهریت یی بووینه ئەگهری پهیدا بوونا فی ئیستاتیکی.

۱- ۲- ۳- ههفتیکستی دمههکی:

د بیاشی هزرا مروقایهتیدا ب گشتی و یا ئەدهبی ب تاییهتی چ ریبازیی پهیدا بووین ژناق ناچن، بهلکو لدویف بوورینا دهمی گهورین و لاواز بوون ب سهردا دهین، بشی چهندی ئەو هزریی کهفن دبنه بهشەك ژ بیردانکا مروقی و لگهل خو ه دهه لگرتی کو لایهنی روشهنبیریا وی پیک دئینن، ئەف هزریی بهریی د جههکی دا بهرف لاوازیوونی دچن و ل جههکی دن -تیکستهکی دن- هیزا پهیدا بوونا وی دیاردبیت، ئەف پروسه ژی دکهفیته د ناقههرا هزرا داهینهری و لیقهگری کارتیکرنی لسهر دکهت کو ب پروسهکی خو ب تیکستی نوی فه دچهسپینیت و رهههندیی خو تیدا دیاردکته، واته " نه یی دی و نه ئەفه، نه ئەفه و نه یی دن، بهلکو

تیکه لکرنه کا هه ی د ناقبهرا خوئی و یی دی " (٦٧)، واته هه ر تیکسته کی هه بیت ژئه نجامی تیکه لکرن و بهرجسته بوونا تیکسته کی که فنه د نا ف یی نوی دا.

هه فتیکستیا دمه کی د بنیاتی خودا پیک دهیت ژوی پاشماوی روشه نبیری یی کو لدهوروبه ری داهینه ری کوم دبیت و ئەف کومبوونه ژی خو ژ سنوورین دهمی و جهی دمر باز دکهت و ژبه رکو دبیته به شهک ژ هه بوونا هزرا و پاشماوی روشه نبیری یی داهینه ری، هوزانقان خو لگه ل دگونجینیت و لدهمی داهینانا هوزانی قان لیقه گهران بکاردئینیت چ بریکا دهر برینین زمانی بیت یان ژی ئەو وینین ژئه نجامی و مرگرتنی لدهف وی دروستبووین و به رسفدانا وان یان ب شیوی هه فشیوهی بوو یان ژی ب شیوی هه فدرژی بوو.

ئەفه ئەو تیگه هشتن بوو یا لدهف هوزانقانی کرمانجیا ژووری پهیدا بووی کو لیقه گهرین تیکستین که فن چ هوزان یان په خشان بیت لدهف خو دپاراستن وب ریکا هه لاندنا وان و رابوون ب داهینانا تیکسته کی هوزانی یی نوی ئەوژی ب پشتبهستن لسه ر وان لیقه گهرین دبیردانکا واندا ههین وتیکه لکرنا وان لگه ل هزرا تاکو و خو هه یی یا خو.

ئەو لیقه گهرین د نا ف می شک و بیردانکا هوزانقانی دا کوم دبن ب ئیک جاری سه روین دبن و ب شیوزاه کی دن دهینه به رده سترن کو نوینه راتیا هزرا داهینه ری هوزانی دکهت و خو ژ لیقه گهری خو ناده ته پاش، به لی قه گهراندنا وی بو لیقه گهری لسه ر ملی و مرگری دمینیت، ئەف چه نده ژی پینگا قه کا (به درخان سندی) به رچاقدکتهت، دهمی دبیریت:

" گهر نیچیرقان ژ نیچیری بره قیت.. چبکم ئەز
زارو لبه ر سینگی دایی نه نشیت.. چبکم ئەز
گهر په ر ل به ر بابه لیسکی نه نشیت.. چبکم ئەز
ئو کهس ب دهردی قی دلی نه کهفت.. چبکم ئەز... " (٦٨)

ئەف پرسىيارىن سندی د ناڤ هوزانا خودا ئازراندين نهبتنى پرسىيارا وی ب تنى بوو، به لكو يا گه له كى بوو كو هه تا وی سهرده می لبن داگیر کرنى بوو، ئەقى چهندى وه لیكر كو ل پىشى گهل قى پرسىيارى ئارسته بكهت و بى هیزيا خو بهرامبه ران تستان دیار بكهت كو ئەو چ بكهت ئەگه ره وهسا چینه بیت، دقى پارچا هوزانىدا ته كنیکا تیکه لكرنا لیقه گه رى ب هه قسىوهمی دهیته ناڤكرن، ئانكو هزر وهكو لیقه گه رى هه قتیكستی لگهل هاتیه كرن، واته لپىشى وی (جزیری) بهری دهمه كى دریز ئەف دابیشه ئازراندىیه، دهمى دبیژیت:

"فاعله ك لازمه دا فعل و ئە شه رپه ییدا بیت
 گه رتو حه داد نه بت كووره یى حه داد دى چ كت ؟
 مومكنه ك دى هه بتن داكو طه له ب حاصل بیت
 سهید و نیچیر كو نه بت تووله یى سه ییاد دى چ كت ؟
 هه ر گل و سهنگ دبتن زىرب ته دبیرى هه كیم
 قابلیهت كو نه بت حكمه تى ئوستاد دى چ كت ؟..."^(٦٩)

واته ههردوو هوزانغان ب رىكا ئارسته كرن پرسىياران بو وهگرى دابىشا نه چاریى و بى هیزى بهرامبه ر روویدانه كى یان دیارده كى دیاردكهن و ههردووكان ئىك شیواز بكار ئینایه و سندی ب رىكا وهگرتنى هه قتیكستی لگهل وی پارچا هوزانا جزیری كریه.

وهكى بهری نوكه هاتى دیاركرن كو ئەو لیقه گه رىن دمه كى پىك دهین ژ هه ر دیارده كا ل دهوربه رى هوزانغانى و بیاقى وی یى سروشتى و ماته رى و فیزیكى و جفاكى كو بینه كارتیکه ر بو قه جووینا وان لیقه گه ران و دروستكرنا ژینگه هه كا رهوا بو داهینانى، هوزانغان (جه گه ر خوین) قه دگه ره بو وی دیاردا د هزرا ویدا هاتى چاندن كو شه هیدبوونا (لهیلا قاسم) ه، و ب شانازی دبیژیت:

" ئيريش بكن رهنگى زيا

زوو دهركهفن ژورين چيا

بگرن ل بهر دوژمن ريبا

كا: هور و ميت و ميديا

لهيلا كى يه؟

لهيلا ژنه

لهيلا بژى، سهه ئافهريين

ژ بو مه بوويه ئول و دين

ديسال من دهربون برين

ههتا جهگهر من بوويه خوئين

لهيلا كييه؟ (*)

لهيلا ژنه... (v.)

ئهف رويدانا دهرهكى يا پهيدا بووى كو سيداره دانا ژنه كا كوردا شوره شگيربوو د بياقى وى ژينگه ها هوزاننان تيدا دژيا رهنگه دانه كا مهزن لدويش خوئينا، بشى چهندي وهكو كارتيكه رهكى دهرهكى (جگه رخوين) ي ههفتيكيستى لگهل كرية و ب هوزان دهربرين ژى كرية و بوويه ليثه گهرى دهرهكى يى پرى دهلالهت، ئهف ناقى هوزاننانى بكار ئينايى و ژبهه كو لدف وهرگران يى نامو نينه تهكنيكا تيكه لكرنا وى ئيستاتيكايه كا رهوان بو تيكيستى هوزانى پهيدا كرية و ريتمه كا ئاسان ب هوزانى بهخشييه ههروهسا تهكنيكا خوهمي يا هوزاننانى هه مبيزا قى روويدانى كرية و ب ريكا لادان و كورتكرنى شيابه وهرگرى ب روويدانه كا پيشين ئاگه هدار بكهت بهلى ب شيوى دهربرينين هوزانكى و خو دوويركرن ژ زمانى رۆژانه و دهربرينين دريژ و ب شيوهكى ههفشيوه ي تيكيستى

به‌رین هوزانا خو دارشتی کو لدویف تایبه‌تمه‌ندیا باسکه‌ری بگونجیت و ئاشوپا
خو‌انده‌قانی تی‌ربکه‌ت.

د هه‌فتی‌کستی یا دهره‌کی دا مهرج نینه هه‌رده‌م ب ریکا هه‌فتی‌کستی
تی‌کستی هوزانی یی نوی ئافراندی وهرگرتنا تی‌کستی پیشین بکه‌ت، به‌لکو دبیت
هه‌مان هزرا بوویه لی‌شه‌گه‌ر بیته ره‌خه‌ک و ره‌دکرنا وی هزرا وهرگرتی،
(د.به‌درخان سندی) دبیزیت:

"ئه‌زنامه‌م د حیکه‌تا خو‌دی دا
کورمانج ژیه‌ر چی مانه‌ دریدا
ماکا ژانین مه‌ سه‌یدایی خانی
ده‌لیشه‌ هات به‌لی مه‌ نه‌زانی... " (٧١)

ئه‌ف دهریرینین، هوزانکی بین هوزانقانی بکار ئینانین دبیزنی دژ شیوه، ئانکو
به‌حسکرن ل هه‌مان هزر به‌لی ب شیواز و دهریرین و ئارستکرن و تی‌گه‌ه‌شته‌کا دی،
دقی‌ره‌دا ل ده‌می پروسا هه‌فتی‌کستی ده‌یته ئه‌نجامدان چ ب ئاگاهی یان بی
ئاگاهی هوزانقانی بیتن دبیته وهرگرتن و داهینانه‌کا نوی لگوره‌ی وی چه‌ندی
کو هوزانقانی هه‌مان هزرا به‌رین یا وهرگرتی به‌لی ب شیوازه‌کی نوی و به‌روفاژی
تی‌گه‌ه‌شتنا یی به‌ری خو و ب ریکا هوزانکی به‌رسقا خانی د ده‌ت، ئه‌ف تی‌کستی سندی
یی ل پیش دبیته هه‌فتی‌کستی لگه‌ل هوزانه‌کا (خانی)، ده‌می دبیزیت:

"ئه‌زنامه‌م د حکمه‌تا خو‌دی دا
کورمانج د ده‌ولته‌تا دنی دا
ئایا ب چ وه‌جه‌ی مانه‌ مه‌حررووم
بلجومله‌ ژبوچ بوونه‌ مه‌حکوم
وان گرت ب شیرء شه‌هری شوهرت
ته‌سخیر کرن بلادی هممه‌ت... " (٧٢)

ئەو ئیستاتیکا قی دژ شیوهیی د ناڤ هەردوو هوزاناندا بەرجسته کری ب ریکا تهکنیکا بەهره‌مەندانە هاتیه دارشتن، دەربرینن هوزانکی یین سندی بووینه بەرسقا خانی و دەربرینن خودا هەم بەسقا وی دایه و هەم شیوازەکی گوهارتی یی دەربرینن داهینایه ئەوژی ب لادانا تیگه‌هشتا خانی بو رهشا کوردان و ئافراندنا تیگه‌هشتنه‌کا نوی بو رموشا ملله‌تی کورد، ئەڤ دژ شیوهیه ب نه‌خشه‌کری بەرامبەری ئیک وه‌کو لخوازی دیار هاتییه بەرده‌ستکرن.

ز	خانی	بەدرخان
۱	ئەز مامە د حکمەتا خودی دا	ئەز نەمام د حکمەتا خودی دا
۲	کورمانج د دەوله‌تا دنی دا	کورمانج ژبەر چی مانە دریدا
۳	ئایا ب چ وه‌جی مانە مەحروروم	ماکا ژانین مە سەیدایی خانی

وینی ژماره (۶) شیوازی هەفتیکستیا دژیه‌ک د ناڤه‌را خانی و بەدرخان دا

۳- ۲- ۲- هەفتیکستیا ناڤخویی:

د بیافی رەخنەیی دا، هەفتیکستی دبیتە لیگەریان ل تیکستین پێشین و چەوانیا بەرجسته‌بوونا وان د ناڤ تیکسته‌کی نوی دا، ئانکو بزاقا قەدیتنا کودین تیکستی کەڤن د ناڤ یی نوی دا، ئەڤ پروسە دبیتە تیگه‌هشتن و هەلوەشاندن و دووبارە ریکخستنا تیکستی ب مەرما جیوازکرنای وی تیکستی نوی ئافراندی ژ یین دەوروبەر، بقی چەندی هەفتیکستی دبیتە شیوه‌کی نوی یی داهینانی کو ژ یی بەرین جودایه و هەر دەمی خۆاندەڤانی کاری شروڤه‌کرنای وی کر دی بیتە بەره‌مه‌کی نوی، ب تیگه‌هشتنا قی پروسی، هەفتیکستی دبیتە ئالاقه‌کی تیگه‌هشتنا چەوانیا داهینانا تیکستان و ئالاقه‌کی زانینییه‌کو دەه‌مان دەمدا ریکه‌که ژبو بەره‌مه‌ئینانا دیسکورسی نوی...^(۷۳)، ئەڤ دیسکورسە ژی دبیتە کاکلا دەلالی یی وی تیکستی نوی یی کو ب ریکا هەفتیکستی هاتییه داهینانا و دەلاله‌تین وی ژ تیکستین بەرین بەرف یی نوی قە چووین و دئەنجامدا هەبوونا یی نوی لسه‌ر وان لیڤه‌گەرین یین کەڤن دروستبووین.

ههفتیستی ناخۆیی، پروسه‌کا بازنه‌یه‌ییه‌ کو د بیاقی داهینانا هوزانین ئیک هوزانانیدا دروست دبیت، واته لیقه‌گه‌ر و تیستی نوی ژیدمر و گه‌هشتن د ئیک کهس دا دروست دبن، بقی چه‌ندی پیدفی ناکه‌ت هوزانان به‌ره‌ف دهوروبه‌ران و تیستی دن مشه‌خت ببیت، به‌لکو ب پروسا فه‌گه‌ریان بۆ تیستی خو یین به‌رین لیقه‌گه‌رین پیدفی بۆ تیستی هوزانا خو به‌رده‌ست دکه‌ت و هه‌مان تابه‌تمه‌ندی خو بکاردئینیت، لقیه‌ تشتی گرنه‌گ ئه‌وه‌ کو ئه‌ف به‌ره‌مه‌ئینانا هزری یی گریدایی ب پروسا هه‌فتیستی فه‌ هه‌ر دکه‌فیت د ناخ هوزانین ئیک هوزانانی و ژسنووری کارین وی دهریاز نابیت.

د بیاقی داهینانا هوزانیدا، هوزانانین کرمانجیا ژووری ئه‌ف دیارده‌ په‌یره‌وکره‌ کو ب شیوه‌کی به‌رچاقد ناخ به‌ره‌مه‌ین واندا به‌رجسته دبیت، کو ئه‌فه‌ ژی هه‌ر گریدایه‌ ب ته‌کنیکین ئیستاتیکا پروسا هه‌فتیستییه‌، ب نموونا وی چه‌ندی، هوزانان (ئه‌حمه‌دی ناله‌ند) دفی پروسی دا رۆله‌کی دیار هه‌بوو ده‌می دبیت:

"مه‌لای مـونکری وه‌لیا
ته‌پی خوژ قولقولی خه‌لیا
گه‌له‌ک هه‌یوان هه‌نه‌ لگه‌لیا
مه‌گه‌ر توژ قسمی قانا بی
نه‌زه‌رکه‌ نه‌صو ئایاتی
بو ته‌رتیبا ویلایاتی
مه‌شیخه‌ت هاته‌ ئیسباتی
به‌ ئینکاری توبی جابی..." (٧٤)

ب پیداجوون لسه‌ر تیستی هوزانی یی بوری ئه‌و چه‌نده‌ دیاردبیت کو د فه‌هاندنا هوزانیدا هوزانانی پشتبه‌ستن لسه‌ر لایه‌نی سالوخدانی کریه‌ ب مه‌رما گه‌هاندنا هزره‌کی بۆ وه‌رگری کو به‌رچاقرنا دیتنا کهسه‌کیه‌ بۆ دیارده‌کا

دیارکری کو ئەو ژى ئاینه، به لى ب بهریخودانا هوزانقانى بو دهمهكى دن لسه
هه مان بابتهى دكه قىت شىوازهكى هه قشيوه به لى ب دهربرینه كا دن دا دبىژیت:

"مه گازنده ئیروژهندهك مه لا
چ عیولی وان هه لوان بو به لا
به دنیاو گه عناقه مان موبته لا
لمرنى بدهست مان دهوام ئاخ و ئای
كو ئەوژى وهكى هندهك مه كته بلیا
نه مان لچو ته رتیب و هندهك ریا
گه لهك خاندو ئەمما كه تن گاریا
ئه وان شوكر ومنهت هه مى دانه باى..."^(٧٥)

ب پشتبهستن لسه شروقه كرنا ده لالی یا تیكستی هوانى وهسا دیاردبیت
كو هوزانقانى ژ لایى ته كنىكى قه هه مان ته كنىكا به رى یا دارشتنا هوزانى بكار
ئینایه و نه هاتیه گهورین، زیده بارى هندى د پینگاڤا نفیسنى چ لیقه گهرین
دهره كى وهرنه گرتى نه، به لكو هه مان هزرا به رین وهرگرتى و ب شىوازه كى
دهربرینا دن بو وهرگرتى ئارسته كریه، ئەڤ چهنده ژى بو مه دیار دكهت كو ژبو
نفیسنایا تیكستی پشتبهستن لسه تیكسته كى كه قنى خوهمى كریه.

ب هه مان شيوه هوزانقان (مه لا خه لیل مشهختى) دوو تیكستین وى یین
هوزانكى به ردهست دبن كو ئىكى ژ وان پشتبهستن لسه رى دی كریه و یى ئىكى
بوویه لیقه گهر بو یى دوویى، دهوزانه كا خودا دبىژیت:

"كش كش رۇژاته چو
قىشار بهه بوهار نه ما
بو خو هه ره به رده حل و جو
لیقا رویبارى و بهرچه مان

بهس كه زرين و عاره عار
 بو خو دهرينه قورم و جار
 نينه وهكى پيارار و پار
 داوهت نهى و جهژن و ديلان...^(۷۶)

ئهف تيكستى هوزانا مشهختى وهسفرنا رهوشا جورهكى مروفايه د ناف
 مللهتى كوردا كو ب (جهحش) يان (جهحشك) دهاتنه نياسين كو ژ مللهتى
 كورد بوون و د خزمهتا رژيما بهعسى يا عيراقى بوون، هوزانقانى ب تير و تهسهلى
 باسى وان دكر و سيفهتا باو د ناف خهلكى دا ب وانقه دهيلا، واته ئهف ناقكرنه
 هوزانقانى ژ كهلتور و دهوروبهريين خو وهرگرتييه، ئهف هوزانه ژى ل دهى داهينايى
 تيكستهكى دن بو هاتييه وهكو ليئه گهر، دهى ديژيت:

" كرش بهسه، بهار نهما	بو خو بگهري ل بهر چهما
بهسكه زرين و عاره عار	بخو فريزو قورم و جار
بهردانه ته كه رموز	ئهى قوربه سه بهس كير بكيش
ته زور بهارى تر كرن	گارنيت قه لهول سمت خر كرن... ^(۷۷)

ئهف ههردوو تيكستين مشهختى ب پيكهاتا خوئه دبنه ته مامكهريين ئيك و
 دوو، واته تيكستى دوويى د فهكولينيدا لسهر تيكستى ئيكى هتیه ئافاكرن و
 تيكستى ئيكى بوويه ليئه گهر بو تيكستى دووى دقهكولينى، ب پيداچوون لسهر
 ههردوو تيكستان وهسا دياردبيت كو لايهنى تهكنيكى يى ئافراندا دهلالى و دووباره
 داهينانى رولئ خو دبينيت، لدهمهكى دياركرى دا ديسكورسى مهلايى ب شيوهكى
 دياركرى بوو، بهلى د تيكستى هوزانى يى نوى دا و ژئه نجامى دووباره كرنى ئارستا
 واتايى يا تيكستى نوى هاتييه گهورين و دهلالهتهكا دن بهخشييه كو مهرمين وى
 سهردهمى پر بكهت و زيدهبارى هندى و مرگرى نهچار بكهت كو ب بهراوردكرن و
 شروقه كرنى و دويشچوونى فان ههردوو تيكستان پيكشه گریدهت و لايهنى

نویساندا وان دیار بکەت. ئەف تیکەلیا هەردوو تیکستان ب نەخشەکی هاتییه دیارکرن.

تیکستی نۆی	لیقەگەر
کړش بهسه، بهار نهما	کړش کړش رۆژاته چۆ قیشار بهه بوهار نهما
بۆ خو بگهري ل بهر چه مان	بۆ خو هه ره بهر ده حل و جو لیقا رویباری و بهر چه مان
بهس كه زرين و عاره عار بخۆ فریز و قورم و جار	بهس كه زرين و عاره عار بۆ خو ده رینه قورم و جار

وینی ژماره (۷) قەگەرانا تیکستی نۆی بۆ لیقەگهرین وان

لگورە ی رهه نین سه ره بابەتی بەردەست و ب پیقهری و مرگرتنا لیقەگەرانا، هەفتیکستی نافخوی دیته لادانا تیکستین دەوروبەر و قەگهریان بۆ تیکستین خوی ئەوژی ب ئەنجامدانا پروسەکا نۆی کو تیدا هوزانقان پشتبەستنی لسهر تیکستین خو یین پیشین دکەت و هوزانقان دق قوناغیدا دیته وەرگر و خواندەقان و دەسلاتین وەرگری بی سنوور و مرگرت، ئانکو ئەو تیکستی وی یی کەفن دکەفیتە بهر پروسا هەفتیکستی و دیته لیقەگەر بۆ ئافراندنا تیکستەکی دن، بشی چەندی دیته کریارهکا دووباره ئافراندنی لسهر ئیک بنیات کو ریه و ریچالین لیقەگهری و تیکستی نۆی ئیک ژیدەرە.

۳ - ۲ - ۳ - تهکنیکا تییه لکیشی:

د بیاقی رهخه ییدا گرنگیهکا مهزم ب بابەتی تییه لکیشی هاتییه دان و ب تاییهت دبوارى رهوانبیزی دا، ژبهرکو ئەو لایهنی بهحس لی دهیته کرن دیته رهه ندهکی گرنگی قی بابەتی و دبوارى ئەدهبی دا کارابوونهکا بهرچاق بخوڤه دبینیت، تییه لکیشیا ئاخافتنی، واته " پهیدا بوونا مهرمییه بیی کو ئامازەکی یا سالو خدانەکی یان دەربرینهکی ژى بکەت " (۷۸)، د بیاقی ئەدهبیدا زور جارن لدهمی تیکستەك دهیته خواندن، وەرگر ب خواندنا خو و ب شروڤه کرنا وی تیکستی

فهدگهریت بۆ هندەك تێكستین دن كو پێشی وی تێكستی ئەف بابەتە یان هزره هاتیە باسكرن و بەرجستهبوونا وی د ناف بیافی فی تێكستیدا بەرچاقدبیت.

ئەف هەفتیكستیا مه بهحس لیكری سهرمرای گرنگیا وی د ئافاكرنا تێكستی هوزانی یی نوی ئافاكری دا گرنگیا خو د بیافی دهلالی و تهكنیک و ئیستاتیكا تێكستی نوی دا دبینیت ب شیوهکی وهسا كو ههبوونا وی دبیتە ئەگهری زهنگینكرنا وی تێكستی نوی و زیدهكرنهكا رهوايه، چونکی تییهلكیش " دبیتە نموونهکی هەفتیكستی، داهینهرد ناف تێكستی خو یی رهسەن دا بەرجسته دكەت ب مەرمەكا تهكنیکی یان هزری كو لگەل بیافی تێكستی بگونجیت ئەفجا ئەف لیقهگهه تێكستهکی میژوویی یان ئاینی یان ئەدهبی بیت " (۷۹).

د بیافی هوزانا کرمانجیا ژووریدا زور جارن نموونین (تییهلكیشا راستەخو) د ناف دا بەرجسته دبیت ب شیوهکی وهسا كو هندەك جارن بیرئینانا تشتهکی یان ژێ بهرسفدانا كهسهکیه، د فی بیافیدا نموونهك گرنگ د ناف دیوانا (دوسکی) دا دیاردبیت كو بقی شیویه:

" هی مینا ته دیتی پاره پاره
ته شبیهی گولا د دهستی خاره
ئەف تهرزو کراس (ئەگەرچ عاره
ئهو عاره ل خهلقی نا میداره
نامووسه ل حاکم و ئەمیران
تاوان چیه شاعرو فهقیران ؟
من دی د خهیاڵ ده سه رهه لینا
گۆرا خو فهکر، کهسه ردهرینا " (۸۰)

دبنیاتی خو دا ئەف تییهلكیشا دوسکی بکارئینایی یا راستەخو یه، واته رابوویه ب وهرگرتن و تیکه لکرنا دهربرینین هوزانکی یین (ئەحمەدی خانی) د ناف

هوزانا خودا، ئەف تێهه لکێشه ژێ بۆ پێرکنا دێرین هوزانی نههاتییه، به لکو ئەفه ژێ بهری خو دبهینی وهرگرتنا وی یا بوویه ئەگهری نويساندا لایهنی ده لالی یی هوزانی و رههه ندهکی سیمانتيکی یی بهیز ئافراندييه زيدهباري هندی لگه ل تیکه لکرنا وی ب ریکا تهکنیکه کا شارمزاiane بوویه به شهکی ئاڤاکهر و پیکهینهری تیکستی نوی ئافراندي و رههه ندهکی ئیستاتيکی پی به خشییه، بقی چهندي وهرگرتنا وی ریتما ده لالی یا تیکستی هوزانی تیک نه دایه، به لکو ئەو دهربرینین ههفتیکستی لگه ل هاتیکن و بوونه تمامه کری هوزانا وی.

ئه گه ر ئەم بهری خو بدهینه (تیهه لکیش)ی وهکو بهرامبهری تیگههی ههفتیکستی، بقی چهندي هه ر تشتهکی بهیت وهرگرتن دی چیته لبن قی تیگههی، ژبه رکو هه ر تیگههه کی ل ده مه کی دیارکری هه بوونا و ئەکتیشبوونا خو یا هه ی زيدهباري هندی ب بورينا ده می تایبه ته ندی و گرنگیا خو دگهوریت، به لی وی چهندي ژبیر نه کهین کو تیهه لکیش ژێ دکه فیته د بیاڤی وان ده نگین د ناڤ روشه نبیریا مروقی دا دگه رهن کو بتنی په یوه ندییه کا د بیاڤی مروڤایه تی دا وان ده نگان پیکشه گریده ت.

ئهو تیکستین ریڤنگ یین د بیردانک و روشه نبیریا مروقی دا گه شتی دکهن بزاقا وان بهرده وامه، ئەف گه شتا وان ژێ چیدبیت وهک خو بهینه فه گوهاستن یان ژێ ده لاله تا وان به لاق ببیت، هندهک هوزانڤان وهردگرن و ههفتیکستی لگه ل دکهن کو ئیک ژ وان ژێ (په رتو به گی هه کاری) بوو ده می دگوت:

سهر له وحی دیوانا ئەه زه ل	ئهو وه ل چیه ؟ ئسمی خودا
فه رضه کو ئەم هه ر سه فحه کی	ناقی خودی کین ئبتدا
ئهو ئسمی زیبا سه فحه کی	ئاریشا هه ر نوسه خیان
فه تحا کلیدا دمر گه ریان	ب وی قائمن ئەرد و سه ما... ⁽⁸¹⁾

د بیاقی داهینانا هوزانییدا و ب تاییهت د قوناغا کلاسیکی دا دیباجا هەر هوزانهکی کهلتور و پروسا نھیسینی ههبوو، ئەق چهنده ژى ب شارەزایی و چاپوکیا هوزانقانی دهاته پیقهر کرن، هوزانقانی مه ژى د قى بواریدا شوین تپلین خو ههبوون، وژبه رکو ژ لایى دەمی قه گه لهك پشتی خانیه دی ب ینین د قى ئافراندی دا ههفتیکستی لگهل خانی کریه، بهلی ب تییه لکیشه کا نهراسته وخو ئەق پروسه بجه ئینایه بقی چهندی دبیته ههفتیکستی لگهل هوزانا خانی یا دبیزیت:

"سهر نامهی نامه نامی ئەللاه
 بی نامی وء ناتهمامه وهلاه
 ئەهی مهتلهعی حوسنی عهشق بازی
 مهحبوبی حهقیقی و مهجازی
 نامی تهیه لهوحن نامهیا عشق
 ئسمی تهیه نهقشی خامهیا عشق
 بی نهقشی ته نهقشی خامه خامه
 بی نامی ته نامه نا تهمامه..."^(۸۲)

ب شرۆفه کرنا ههردوو نموونان وهسا دیاردبیت کو ب مهرما زهنگینکرنا لایهنی دهلالی بی تیکستی نوی ههفتیکستی لگهل تیکستی کهفن یا هاتیه کرن ئەوژی ب پشتبهستن لسهر تییه لکیشا نهراسته وخو مفا ژ تیکستی خانی هاتییه وهرگرتن و ب تهکنیکه کا ئیستاتیکی تیکهلی تیکستی هوزانا خو کریه و بوویه ئەگهری پاراستنا کهلتورهکی کو د ناقتیکستی هوزانا کلاسیکی دا به لاقبوو.

۳- ۲- ۴- تهکنیکا پیکهاتا دراماتیکی:

بابهتی دیالوگ و دراماتیکا دکوکا خوڤا قهگیرانا هندهک رویدانایه کو پیش داهینانا تیکستی هوزانی بی نوی هاتیینه قهگیران یان ژى نھیسین و

هوزانقانی نوی یی ئافراندی د دارشتنا خودا وی کهرستهیی دکهته ئالاقهکی خاڤ
 بو دووباره دارشتنا وی د پهیکه ری هوزانیدا، ژهر هندی ئەڤ جوړه د بنیاتدا
 پشتبهستنی لسهردیالوکی و فهگیران و ههفرکی و بزاقا چیروکا دکهت، رهنکه
 ژتایبهتمهندیی وی یین هههه گرنهگ ئەو بیت، کو " ل دهمی مروڤ ههست دکهت
 کو ههبوونا وی یا بتنی نینه، بهلکو پارچهکه ژ وی بیاقی تیدا دژیت و لگهل یین
 دهووبههردا دتیکهلیی دا نه... " (۸۳) دقیرهدا تیگههشتنهک لدهڤ هوزانقانی پهیدا دبیت
 کو ههبوونا تیگستی وی و گرنکیا وی دکهقیته لسهرومرگرتن و ههلانندن و
 ههفتیگستی لگهل فان لیقهگههرا، د قی بیاقیدا هوزانقان (جزیری) دبیزیت:

" مهی نه نووشی شیخی صهنعانی غهلهط
 ئەو نهچوو نیف ئەرمه نستانی غهلهط
 مسلی مووسا وی تهجه لایا ته دی
 ئی تو دی کانی خهتا هانی غهلهط
 وی نه دی بهژنا ته و دایی قیاس
 حکمهتی لهو چوووه بورهانی غهلهط
 سه طوه تا لهیلی یهقین مهجنوون ته پاند
 وهرنه قهیس ناکهت بیابانی غهلهط
 وهک نیشانی نهقش و نیشانهک ته دی
 ئی کو نیشانهک ته دی کانی غه له ط... " (۸۴)

د بهرهمی درامیدا ته قایا پیکهینه ری بنیاتی وی پیکه کاردکهن، ئەوژی
 ب ریکا ئافراندنا وینهیهکی هونهری و و بهردهستکرنا رهههندهکی درامی یی
 سهریهخو کو تیدا سوژ تیکهلی هزری ببیت و فورم وناقهروک ب ریکا تهکنیکهکا
 رهوان پیکه بهینه گریدان، ئەڤ ئامرازه پیکه کوم دبن ب مهرما ریکهستنا بزاق و
 فهگیرانی، واته ئەو لیقهگه ری ژ تیگستهکی درامی یان پهخشانی هاتی
 وهرگرتن ههمان تاییهتمهندی لگهل خو دئینیت و تیکهلی تیگستی هوزانی دکهت.

دقی پارچه هوزانا جزیری دا ههفتیکستی لگه‌ل تیکسته‌کی چیرۆکی هاتییه‌کرن
 کو (فهقی تهیران) ژێ ئاماژه پیدابوو و ئهو بخۆ فه‌گی‌رانا سه‌رهاتیا
 کهسه‌کیه‌کو ژیه‌ر عه‌شقا کچه‌کی کو لگه‌ل وی هه‌ف ئاین نه‌بوو رابوو ژ واری
 خۆ مشه‌خت بوو و به‌رف وه‌لاتی ویقه‌ چوو، کو دئه‌نجامدا بوویه هه‌فئاین لگه‌ل دا،
 سه‌نته‌ری هه‌فرکیا درامای ژوی چه‌ندی ده‌ست پی دکه‌ت کو شیخی سه‌نعان یی
 نه‌چار بوو د ناقه‌را ئاین و خوشتی‌شیا خۆدا ئیکی ژێ هه‌لبژی‌ریت و بریارا دروست
 بده‌ت، لگه‌ل فی چه‌ندی دا جزیری بوچوونا وی په‌سه‌ند دکت کو یی شاش نینه،
 به‌لکو لیگه‌ریانه‌ ل وی خوشیا دیتنا یارا وی پی دبه‌خشیت.

د نمونه‌کا دن دا و د هوزانا (قف للتفتیش) یا هوزانقان (مؤید طیب) کو
 درامایه‌کا زیده‌ ره‌وان بو و مرگری ده‌یته ئارسته‌کرن ب هه‌می هوویرکاریین ویقه،
 ده‌می دبیزیت:

"...ده‌ریاس نا بیت

ل به‌ر وی ستوینی

روژی بیست و پینج سه‌عه‌تا

سه‌ ییت هه‌ین و

گه‌ر سه‌ ره‌وین

هه‌ر سیاری ده‌قه‌کا ره‌ش ل ئه‌نی نه‌بیت

دی په‌یا بیت

ل به‌ر وی ستوینی.. سه‌ر ره‌وین

دو سیارین ئه‌نی - که‌قه‌ر

هه‌ف‌سه‌ر به‌ردان و په‌یا بون

ژ جیبه‌کا

هه‌پى و كورپى و بارين گران

پشتا وى خار و خوئل كرى

به‌فر باران و هه‌تاقى

هه‌ستى وى پىتى كرى

ئا، ژوى جىبى

هه‌ردوو برا په‌يا بوون و

كه‌كى مه‌زن تو وهره پيش...^(٨٥)

"ئه‌ق شعره لسهر بوويه‌ره‌كا راست ئاقابوويه. ل سالا (١٩٦٣) ى، ل زالگه‌ها (خالا پشكنينى) ده‌قى باژيرى كه‌ركوكى دو برا ژ جىبه‌كى هاتنه دابه‌زاندن و گوتنى يان دى خه‌به‌را بيژنه مه‌لا مسته‌فا بارزاني يان دى وه كوژين^(٨٦) ئه‌ق هوزانه ژبه‌ركو يا دريژ بوو، بتنى ئه‌و پارچه هاتينه وهرگرتن بين خزمه‌تا فه‌كولينى بكه‌ن، د ئاقاكرنا خودا و ب ته‌كنيكا پىكه‌اته و ئاقاكرنا درامى تىكسته‌كى راسته‌قىنه بكارئينايه ژبو داهينا نا هوزانى، تشتى سه‌رانج راكيش ئه‌وه هوزانفانى بتنى ئه‌و ديمه‌نه بكارئيناينه بين ره‌وشا وان هه‌ردوو گه‌نجان به‌رچاڤ دكه‌ن و كارتىكرنه‌كا ويژانى بو وهرگرى ئارسته دكه‌ت و ب رىكا وينه‌يه‌كى فراوان ره‌دا داخو‌ازيين يى به‌رامبه‌ر دكه‌ن و هه‌قتىكستيا لىقه‌گه‌رى لگه‌ل تىكستى نوى بقى نه‌خشه‌يى ده‌يته روونكرن.

هه‌قتىكستى، شروقه‌كرن

تىگه‌هشتن (پىكه‌ه‌گرى‌دانا لىقه‌گه‌ران)

وينى ژماره (٨) پروسا نويساندا لىقه‌گه‌رى و تىكستى نوى

ل کرمکا دگه‌رییت

تو باش دنیاسی

نه‌ناس، ته دنیاسن و، تو وان دنیاسی

چکو ناسی، نه‌ناس نیاسی

لی ژبیر نه‌که، یی ب بهر شالوکی دکه‌قیت

یی ژده‌قی شالوکی ده‌قیت

ل کرمکا دگه‌رییت

چکو دزانیت کرم دبه‌رنیاسن

داسن هه‌کو نه‌ناس نیاسن

هه‌کو نیاسن لی دبیت یاسن

تیته نیاسن ب راستی ناسی

شالوکی و داسی ب بهر دکه‌قی

تیته نیاسن ب دهستی و ده‌قی

لی تو ناسی، گوندور نیاسی

میرم (عیسی ده‌لا) تو باش دنیاسی

ب داسی میرم

میرم دهستی ته داسه .

ده‌قی ته داسه

تو دورنیاسی و نه‌ناس نیاسی... " (۸۸)

ئه‌گه‌ر ئه‌م ژ ده‌ستپیکا هوزانی پیڤه بچین په‌یڤه‌کا سه‌نته‌ر

بکارهاتییه‌کو ئه‌وژی (نیاس)ه، دقی هوزانی‌داب هه‌ژمار (۲۹) جاران دووباره بوویه،

به ئی هەر جاره کی ب شیوازه کی هاتییه و د هنده ک ریزاندا وه کی خو دووباره یه،
 ئەه پهیقا ناڤهاتی ب چه ندىن شیوهیان بهرجسته دبیت (دوورنیاس، دنیاسی، نه ناس،
 دنیاسن، ناس، ناسی، نه ناسی، دبهرنیاسن، نیاسین، یاسین، نیاسن، داسی، دنیاس،
 داسه، دوورنیاسی، نیاسی)، بقی چه ندى (١٦) جاران ب شیوه کی ژ یین دی جودا
 هاتییه نڤیسین، ئەه جودابوونه ژى بوویه ئەگه ری هندی کو لایه نین وی یین
 ده لالی ب ریکا ته کنیکا ئەناگرام ژیک بهینه جودا کرن کو و په یقا (نیاس)
 بوویه بنگه هی گهورینین ب سه ر په یقی دا هاتین کو دشین ب فی شیوه ی دیار
 بکهین.

ز	په یق (دناڤ تیکست)یدا	واتا (ژدمرڤه ی تیکستی)
١	دوورنیاس	ژ دوورڤه دنیاسیت
٢	دنیاسی	ئه ری دنیاسی
٣	نه ناس	ڤه شار تی
٤	دنیاسن	هون وی ناس دکهن
٥	ناس	زانین
٦	ناسی	وی ناس دکه ی
٧	نه ناسی	ئه و ناس نه کر
٨	دبهرنیاسن	خه لک وان ناس دکه ت
٩	نیاسین	خزماتی
١٠	یاسین	ناڤ
١١	نیاسن	نیزیکن
١٢	داسی	ستری، توقی گیایی ه شک
١٣	دنیاس	ده یته ناس کرن
١٤	داسه	ئامیری قه دکرنا داری
١٥	دوورنیاسی	پیش بینی دکه ت
١٦	نیاسی	ناس دکه ی
١٧	دورنیاس	شاره زا د نیاسینا دور و جهواهراندا
١٨	دوور نیاس	ژ دوورڤه دنیاسیت و پیشبینی دکه ت

وینۆ ژماره (۹) فهزانا په‌یشان د ئیک تیکستدا و په‌یدا بوونا هه‌فتیکستی

ئه‌ه‌ف دهربرینین ژیکجوودا یین په‌یقا نافهاتی بووینه ئه‌گهری هندی کو تیکستی هوزانا کوقلی دخوییا خودا فهزانی بکهت و ب ریکا وی تیکسته‌کی زمانی یی به‌رفره‌ه داهینیت کو ته‌کنیکه‌کا وه‌سا بدهتی ئیستاتیکا وی یا دهربرینی و هه‌فتیکستی وه‌سا بیتن ئیکسه‌ر وهرگری تیکه‌لی تیکستی بکهت کو ده‌لاله‌تین وی یین فهشارتی داهینیت و ببیته پشکه‌ک بو داهینانا ناخوییا تیکستی بخوییی کو د ئا‌فاکرنا خودا پشتبه‌ستنی لسه‌ر خو دکهت ژبو ئه‌نجامدانا هه‌فتیکسته‌کا ناخوییی چ کو هه‌بوونا تیکستی دهریاز نابیت.

هه‌ر ب هه‌مان سه‌لیقه نمونه‌کا دی ژ وی ته‌کنیکا (ئه‌ناگرام)ی ده‌وزانه‌کا (محسن قوچان) یدا به‌رجسته دبیت، به‌لی نه ب ته‌کنیکا زیره‌کانه‌یا کوقلیی هوزاننان، دبیزیت:

"... وه‌کو پرچی دین وه‌ارا

ژبیر نه‌که‌ی ئه‌فینا جارا

وه‌ره نک من . .

سه‌ره‌دانا جار و یارا

سشک وه‌ره

سینگی من بو ته زوزانه

تیر لی بگه‌ره

لیشین من ژته‌را جه‌روانه

وه‌کو مامزا لی ب جه‌ره..."^(۸۹)

ئه‌ه‌ف هوزانه ل ژیر نافی (سشک وه‌ره) هاتییه داهینان . وه‌سا دیاردبیت کو هوزاننانی ژبو دیارکرنا مه‌ره‌ما خو ئه‌ه‌ف ته‌کنیکا نافهاتی بکار ئینایه، به‌لی

كهفتيهه دوو دهربرينا دا كو د ژيکجوودانه و واتايين وان يين دهلالی ژيک دچن،
 ئەف چهنده ژي د وان دهربرينا دا دياردبيت يين كو ژ لايي هوزانقانی فه بكار هاتين
 كو دبنه بنياتی هوزانا وي، ئەو پهيشه ژي بشي شيوهينه (هارة، جارة، بارا)، دقيرمه
 ئيکهم پيتا وي پهيشي هاتيه گهورين و ب قی گهوريني دهلالهتا وان ژيکجودا بوو،
 ههر وهسا گهورين ب سهر دوو پهيشين دي دا كرية كو د ناڤ تيکستی هوزانا ويدا
 بهرچاڊبن، ئەوژي پهيشين (چهره) كو رامانا خوارن دگههينيت و (چهروان) كو
 دهلالهتا كهسكاتي و گيايي دگههينيت، بهلي د سهر هندی را ئەف دهربرينه بووينه
 ئەگهري فهزانا تيکستی و ههفتيکستی د سنووري ژانري خو يي ئەدهبي دا كرية، و
 بزافكريه كو لگهل دروستكرنا ريتهكا دهلالی يا گونجاي، بيناتهكي ريتمی يي
 ئاسان ب تيکستی هوزاني بهخشيە و ههردوو ريتم دگهل ئيک و ب ريرهوهكا
 مهرهمدار د ئافاكرنا تيکستی نويدا كارا بوونه.

٣- ٢- ٦- تهكنيكا پاراگرام Paragramme:

ژ تاييهتمهنديين تيکستی ئەدهبي و بتاييهت يي (پهخشانكي) ئەو كو د
 سالوخدانا دياردين جوراوجور دا هندهك جارن پهنايي دبهته بهر شيوازي دريژكرني
 و زيدهروويي دقهگيرانا روويدانا دا، ئەف چهنده ژي بوويه دوو لايهني، يي ئيكي:
 دريژكرنهكا بي واتايه و دبته ئەگهري بيژاري يا خواندهقانی و ژ تيگههشتنا
 تيکستی هافي دبیت، يي دووي: ژبهه سروشتي بابهتي و لدويش پيدقي يا رهوشي و
 بهرچاڤ وهرگرتنا رويداني داهينهه پهنايي بو قی شيوازي دريژكرني دبهت، بهلي د
 تيکستی هوزانيدا- كو بابهتي فهكولينا مهيه- ئەف تهكنيکه وهسا بكاردهيت
 كو لدويش سروشتي ژانري ئەدهبي بگونجيت و هنده دريژ دكهت كو دهلالهتا
 هوزاني بي تمام بيت، چونكي ژ تاييهتمهنديين هوزاني ئەوه، كييمترين دهربرين و
 پترين واتا، ئەف دريژكرنه ژي ب (پاراگرام) دهيته نياسين.

بشي چهندي پاراگرام دبته "تهكنيکهكا ژيک كيشاني كو رادبيت ب
 گهشهكرنا دهلالهتهكا بچويك يان روويدانهكا بچويك ب ريكا فهگيران و

سالوخدان و دیاووک و تیراکرن وزیده کرنی و ئەف تهکنیکه ژ لایه کی فه دبیته هاریکار بو بهیز کرنا ده لاله تا تیکستی و ژ لایه کی دیشه رادبیت ب زیده کرنا بیاقی تیکستی لسه ر لاپه ری نھسی" (۹۰)، یا گرنکه لھیره روون بکهین کو ئارمانجا پاراگرامی نهبتنی زید مرووییه د نھسینی دا، به لکو لدویف پیدقی یاتیا بابتهی و سروشتی وی ئەف تهکنیکه دهیته بکار ئینان.

په نابرن بو فی تهکنیکی ژ لایه هوزانقانا فه دبیته ئەگه رهک بو هندی کو تیکستی هوزانی ژ لایه ده لالی و تهکنیکی و ئیستاتیکی فه تایبه تمه نیا ته و او بوونی بخو فقه بگریته، ئەف چه نده ژی دمینیته لسه ر شیان و شارمزایی یا داهینه ری، واته ئەگه ره ئەف تهکنیکه ب نه شارمزایی هاته بکار ئینان ئیکسه ر سیمایی هوزانی تیک دجیت و دبیته ئەگه ری هندی کو و مرگر د ناف دهریرین وی هوزانی دابه رزه ببیت و فه برینی بیخیته دخواندن و شرؤفه کرنا ویدا کو دئه نجامدا هوزان بهایی خو یی ئارمانجی ژ دهست د دهت.

د ناف تیکستین هوزانا کرمانجیا ژووریدا چه ندین نموونین پاراگرامی به ردهست دبن، د هوزانا (ئەف قیزه) دا تهکنیکا پاراگرام ب شیوه کی روون و شارمزایانه بکارهاتی، بقی شیوهی:

" ئەف قیزا هه

ئەفا دخلییت

ئەفا و مردهک

ئەفا گا فا ئیکی دکه فیت

روندکیته وی بو بوینه چهک

ئەفا دهرچوو یا زانکوی

ئەفا دبیزیته بهرخی شهک

ئەفا پیچایی و وهرپیچای

ئەفا پزیشک و نوژدارا برینیت من

ئەفا دخوینا من دزقریت

ئەفا گووره کەفک رهش و

چاڤ رهش و

خال رهش و

بهخت رهش و

سوفی یا من

ئەفا چهیران و سهیران و گوگی یا من

ئەفا خهیاڵ و

ئیلھام و

عود و

ساز و

پهیش و، ئاوازو، مهیا من

ئەفا زیندان و

ژیندان و

(سهجان) و

گرتی یا من...^(۹۱)

(ئەڤ) ئامازە پیکرنه یا کو هوزانقانی بکار ئینایی دبیته نیشانهکا

ئارستهکری بو وی مروقی سألوخ د دت، و دبیته دهستیپیک بو چوونه ناڤا جیهانا

وی کەسی لایهنیین وی بهردهست دکەت ئەو دهرزینکا بی دەنگیی دشکینیت و بهرهف

رههەندیین راگهەاندنی دچیت، خهونا کەسهکی (هوزانقان)هکی شهیدایه کو ب

ه. ئەف خالین لسه‌ری دیار پروسا فه‌گوه‌استنا وان ب ریکا تیگه‌هی
(هه‌فتیکستی) دهیته ئەجامدان و ته‌کنیکین خو یین به‌رجسته‌بوونی یین
هه‌ین.

هه‌فتیکستبوونا تیگستین هوزانین پشین وسهردهم د ناڤ تیگستین نوی
ئافراندی تشته‌کی نامو نینه، به‌ئی پیدقییه لئیره ژبیر نه‌که‌ین کو هوزاننان
ئه‌قی پروسی ده‌ستنیشان ناکه‌ت، چونکه تیگستین هوزانکی یین که‌فن و ژیدهرین
دن بووینه بیردانک و روشه‌نبیریا وی و بی ئاگاهی یان ب ئاگاهی دکه‌فنه د
پروسا داهینانا تیگستی نوی، ژهر هندی ئهرکی فه‌دیتن و دیارکرنا پروسا
هه‌فتیکستی دکه‌فیه سهر ملین (ومرگری)، دئیره‌دا ههر خۆانده‌فانه‌کی هه‌بیت
نه‌شیت فان لیقه‌گه‌ران ده‌ستنیشان بکه‌ت، به‌لکو خۆانده‌فانه‌کی ژیر و شارمزا
پیدقیین.

به‌رجسته‌بوونا تیگست و لیقه‌گه‌رین هوزانکی یین پشین وسهردهم د ناڤ
تیگستا هوزانا نوی ئافراندی ژبها و ئیستاتیکا تیگستی هوزانا نوی ئافراندی کیم
ناکه‌ت و ب لاوازا هوزاننانی ناهیه‌ته هه‌ژمارتن، به‌لکو ئەفه دبیه‌ته نیشانا
فرمروشه‌نبیری یا هوزاننانی ژلایه‌کی فه و ژلایه‌کی دی فه دی بیه‌ته دیارکرنا رادی
شیانا هوزاننانی لسه‌ر و مرگرتن و گونجانندا لیقه‌گه‌ران بو ناڤ تیگستی کو
نه‌بتنی لایه‌نی ده‌لالی به‌یز بکه‌ت، به‌لکو ب ته‌کنیکه‌کا وه‌سا بیت کو زه‌نگینیا
تیگستی هوزانا وی به‌یز بکه‌ت و ببیه‌ته سیمایه‌کی ئیستاتیکی وی تیگستی نوی.

دبیت د هه‌فتیکستیا ئەده‌بی دا هنده‌ک دیر یان ریزین هوزانی ژ تیگسته‌کی
دن به‌ینه و مرگرتن، به‌ئی یا گرنگه‌ ریتم و ده‌لاله‌تا تیگستی نوی تیک نه‌ده‌ت،
(جزیری) د هوزانا (نه‌وایا موطرب و چه‌نگی) دا کو چار خسته‌کرنا شعره‌کا
حافزی شیرازییه دبیزیت:

" نه‌وایا موطرب و چه‌نگی فه‌غان ئاقیته‌ خه‌ر چه‌نگی
ومره ساقی هه‌تا که‌نگی نه‌شوین دل ژ قی ژه‌نگی
حه‌یاتا دل مه‌یا باقی بنووشین دا ب موش‌تاقی

(ألا یا أیها الساقی أدر کأسا و ناولها)

كو كاتب ديمى جه دوهل كت شكهسته خه ط موسه لسهل كت
 ژيهك حهرفان موفه صسهل كت كيه قى موشكى حل كت
 دزانى روودى عوود ئه وووهل چ داقتن سـروود ئه وووهل
 (كه عشق اسان نمود اول ولى افتاد موشكها) ...^(۹۳)

د بياقى هوزانا چار خسته كيدا ديره كا هوزانه كا دن لگه ل هوزانا
 هوزانقانى دهيته تيكه لكرن و دببته به شه كى وى تيكستى هوزانى، ئانكو تمامكه رى
 وى ئه ف ديرا نوى ب وى شيوهيه كو لگه ل لايه نى ده لالى و ته كنিকা تيكستى نوى
 دگونجيت و رهه ندين وى تيك نادهت زيده بارى هندى د نقيسين و دارشتنى دا
 دكه فته د ناقه را دوو كئانا دا و ب وان كئانا ژ لايى ته كنيكى فه ژ تيكستى
 دهيته جوادكرن، ئانكو نقيسه ر بخو وى ئامازى پى د دهتن، ئه ف ته كنيكه ژى ب
 هه فتيكستى دهيته هه ژمارتن كو دبىژنى (دهقوه رگرتن)، د هوزانا جزيرى دا
 هه فتيكستى لگه ل هوزانه كا هوزانقان (حافزى شيرازى)^(*) هاتيبه كرن و لگوره ي
 هنده ك زيده مان ئه ف هوزانه بخو يا (يزيد بن معاويه)^(**) و د نا ف هوزانا كلاسيكى يا
 روژه لاتى دا هوزانقانا بكار ئينايه و تيكستى وى ژى بقى شيوهيه:

"الا يـا ايـهـا السـاقـى ادر كاسـا و ناو لهـا
 كـه عشق ئاسـان نمـود اول ولى افتاد مشـكله
 به بوى نافه اى كاخـر صـبا زان طـره بگـشايد
 زتاب جعد مشـكينش كه خوـن افتاد در دلـها
 مرا در منزل جانان چه امن عيش چون هـردم
 جـرس فرياد مى دارد كه بريندىد محمـلـها
 به مى سجاده رنگين كن گـرت پير مغان گويد
 كه سالـكـبـى خـبر نبـود زراه و رسم منزلـها"^(۹۴)

ب هه مان شیوه هوزانقان (شیخ محمد سهعید جزیری) د هوزانه کا خو دا ههفتیکستی ئهدهبی لگه ل هوزانه کا (جزیری) کریه کو دهرباره ی سهرهاتی یا (شیخی سهنعانه) کو تهکنیکا ئاڤا کرنا وی ئسههسهلیقا دارشتنا جزیری بوویه، بهلی د ناڤ هوزانا خو دا بهحسی خو دکهت و ب بهراورد کرنی لگه ل یا جزیری دقههینیت و دبیزیت:

" مهی نه خاری سهعدی بوهتانی غه له ط
 ئه و نه چوویه نیڤی مهیخانی غه له ط
 وهک جونه یادی وی جهمالا حهق ددی
 دی ب قی گووری گهایی کا ژ عنوانی غه له ط
 رهمزهی قی جامی مهی ئه ز دام زه مینا ظولته تی
 بادهی قی جامی عشقی کهس نه نۆشانی غه له ط..."^(۹۵)

ژ لایی میژوووی قه ئهڤ سهرهاتییه، (فهقی تهیران) و (جزیری) و (شیخ محمد سهعید جزیری) ب هوزان قه هاندینه، ئهڤ تیکستی هوزانا لسهری دبیته ههفتیکستییه کا ئه دبیه کو د سنووری (هوزان) ئیدا بهرجسته بوویه و ههفتیکستییه لگه ل هوزانا جزیری یا دبیزیت:

" مهی نه نوشی شیخی سهنعانی غه له ط
 ئه و نه چوو نیڤ ئه رهنسستانی غه له ط
 مسلی مووسا وی ته جه لایا ته دی
 ئی تو دی کانی خه تا هانی غه له ط
 وی نه دی بهژنا ته و دایی قیاس
 حکمه تی له و چوویه بورهانی غه له ط..."^(۹۶)

ژ لایئ ههفتیکستی فه ئەف هەردووکه دچەند لایەنان دا، ههفتیکستی هاتییه کرن:

۱. د بیاڤی هزرا سه رهکی دا تیکستی- د ناڤ هه کۆلینیدا- تیکستی ئیکئ ههفتیکسته لگه ل یئ دوویئ، ئەوژی ب پشتبهستن لسه ره هه ندی میژوویئ.
۲. تیکستی ئیکئ ب شیوازی (صدر و عجز) وه کو یئ دووی هاتییه نڤیسین.
۳. د بیاڤی ههفتیکستیا په یفاندا، ئەفین دیارکری (مهئ / نووشان / ئەرمه نستان / غه له ط / ... هتد) ههفتیکستیه کا تمام لگه ل ئیک هاتییه کرن.
۴. ئەف دهریرینن وان ب شیوی نه خشی لڤواری دیاردبیت.

ژێڤا ههفتیکستی	شیخ محمد سعید جزیری	تیکستی نوی	جزیری	تیکستی رهسهن (پنشه گهر)
۹۲%	مهئ نه خاری سه عدئ بوهتانی غله ط		مهئ نه نوشی شیخ صه نعانئ غله ط	
۹۴%	ئهو نه چوو به نیڤئ مه یخانئ غله ط		ئهو نه چوو نیڤ ئەرمه نستانئ غله ط	
۸۵%	وهك جونه یدی وی جه مالا حه ق ددئ		مسئلئ مووسا وی ته جه لایا ته دی	

وینئ ژماره (۱۰) ریژا ههفتیکستیا ئەدهبی د ناڤهرا ههردوو تیکستاندا (*)

فه گهریان بو فان ههردوو تیکستان و هسا بو مه دیار دکهت کو پروسا ههفتیکستی د ناڤهرا تیکستین هوزانی و دهوروبه ران داتشته کی فه بره، به ئئ لدهمی د ناڤهرا دوو تیکستین شیوه نزیک پهیدا دبیت ته کنیکه کا تایبهت بکاردهیت کو ئەوژی پاراستنا تایبهتمه ندیا تیکستییه ب سه ریه خویی و لیڤه گهر دبیته پارچه ک ژ تیکستی نوی و د ناڤ تیکستی نوویدا دهیتته حه لاندن و سیمایین وی ب سه ردا زال دبن.

٣- ٢- ٨- ههفتیکستی و تهکنیکا دووباره کرنی^(*):

تیگههی دووباره کرنی لگهل پهیدابوونا زمانی مروقی پهیدابوویه و بهرجستهبوونا خو د ناڤ هه می زمانان دا دکهت، چونکی " نهو بهرجستهبوونه یا د ژيانا رۆژانه دا دیاردبیت و لسه ر بزاڤ و راوهستانی ئاڤادبیت، یان ژێ دووباره کرنا تشته کی لسه رهه نندین دووباره کرنا په یشه کی و واتایه کی^(٩٧)، زیده باری هندی ب کارابوونا خو دبیته ئیک ژ تایبه تمه نندین هوزانی و ته گهری بهیز کرنا وی زیده باری هندی نهو ئامرازیه یی کو پارچین تیکستی هوزانی پیکشه گریدهت و هه بوونا وی د ناڤ هوزانیدا چیدبیت ب شیوه کی ئاگاهی یان بی ئاگاهی بیت کو لسه رهوشا د پروونا هوزانقانی دمینیت و رادی بهرسفدانا وان گفاشتنن دهوروبهر، به لی لگهل قی جهندی دا گرنگیه کا مهزن د بیاقی داهینانی دا ب تیکستی هوزانی دبه خشیت چونکی ب هه بوونا وی ریتمه کا رهوان بو هوزانی پهیدا دکهت و دبیته ئاوازه کا ریکخستی بو وی.

لگهل یا بوری دا ل ده می تیکستی هوزانی قی دووباره کرنی هه مبیژ دکهت بهایه کی ئیستاتیکی پی دهیته به خشین کو ژوان تیکستین هه قدهم جودا دکهت و نهو بهایه ریژا ئافرانندی د ناڤ تیکستیدا بهرز دکهت و گرنگیه کا تایبهت ب هوزانی دبه خشیت، ژبه رکو نهڤ تایبه تمه نندیه ب شیوه کی بهرچاڤد ناڤ تیکستین هوزانا کرمانجیا ژووریدا بهرجسته دبیت دهه مان ده مدا دبیته ته گهری بهیز کرنا رهه نندی ده لالی و ئیستاتیکی یی هوزانی، زیده باری قی جهندی و مرگر ب ریکا قی دووباره کرنی دچیته د ناڤ هزر و ئاشوپا داهینه ری دا و وب ریکا وی رهه نندی گرنگی تیکستی بو دیاردبیت، چونکی بکارئینانا قی ته کنیکی شیوازه کی دهربرینا هوزانقانییه و رابوونه ب وینه کرنا رهوشه کا دیارگری کو تیدا بووری بیت و یان د ژینگه ها ویدا پهیدا ببیت.

نهڤ ته که نیکه ههفتیکستی تیکسته کی هوزانی یی نوی ئافرانندیه لگهل تیکسته کی هوزانی یی پیشین یان سه ردهم، د هنده ک دهربریناندا، واته په نا برنا یی نوییه بو یی که فن و ههفتیکستبوونه لگهل وی دهربرینا تیکستی که فن بو چه ند

جاران دووباره‌کری و ژیه‌ر گرنکیا هوزانقان رادبیت ب بکارئینانا وی کو مه‌رمه‌مه‌کا ره‌وا یا پی هه‌ی، هوزانقان (جگه‌ر خوین) ده‌وزانه‌کا خودا دبیریت:

" مه‌یگه‌ران مه‌ی دگه‌ران‌دن چه‌پ و راست
مه‌یخوهران مه‌ی دفران‌دن چه‌پ و راست
سو‌ریه‌ری تین و دچن، گه‌زمه و تیر
ژ کفانان د رژان‌دن چه‌پ و راست
های و هوئی سه‌رخو‌ه‌شان، ده‌نگی ده‌فی
خه‌و ژ چاقان دره‌فان‌دن چه‌پ و راست
سه‌رخو‌ه‌شان ده‌ست دبرن ناز و که‌چان
مه‌ته‌نی مل ده‌ه‌ژان‌د چه‌پ و راست..."^(۹۸)

ئه‌ه‌ف دهربرین هوزانقانی یین هوزانکی ژ لایئ درووستبوونی فه دهربرینه‌کا باو بو چه‌ندین جاران بکارئینایه ب شیوه‌یی دووماه‌یا دیری کو ئه‌وژی (چه‌پ و راست)ه، هه‌بوونا فی دهربرینی ژ دوو ئالیانقه ده‌یته خواندن، یی ئیکی: لایه‌نی ته‌کنیکی و ئیستاتیکی کو ب هه‌بوونا وی ئاوازه‌کا ریکسختی ب تیکستی هوزانی به‌خشییه، ژ لایه‌کی دیشه ده‌لاله‌تا په‌یشیه، واته دووباره‌کرنا دهربرینه‌کی بو چه‌ند جارا لدویف ئیک مه‌رمه‌مه‌که کو هوزانقانی دفی رژیئ لسه‌ر بکه‌ت و ب ریکا دووباره‌کرنا وی گرنکیاوی دیار بکه‌ت.

ئه‌ه‌ف تیکستی هوزانی د دهربرینا نا‌ق‌هاتی دا دبیته هه‌فتیکستی لگه‌ل تیکسته‌کی هوزانا (جزیری) و ب ته‌کنیکا هه‌فتیکستی دووباره‌کرنی یا به‌رامبه‌ری هاتییه وهرگرتن و تیکه‌لی تیکستی (جگه‌رخوین) بوویه کو درکاندنا وی بشی شیوه‌ی بوویه:

" له‌و سه‌حه‌ر جه‌ولان دده‌ت بایی صه‌بایی راست و چه‌پ
سووسن و سونبوول ب مه‌ستی بین سه‌مایی راست و چه‌پ
دا ژ میحرابا دو نوونان سه‌جده‌بت ته‌سوهد چه‌جه‌ر

دل ب میزان ماهی نوو ئه پرو نومایی راست و چهپ
 دل ژ بشکام فلفلین بو فرددا خالا سیاه
 شههپیری زولفا شهپالی دال دایی راست و چهپ
 عالهمهک ویران زوولفین ته ژرهنگی عهنهبری
 چهخ و پروازی د دن جارهک ل بایی راست و چهپ...^(۹۹)

ب پیداجوون لسهر فان ههردوو نموونین هوزانفانان دیاردبیت کو
 دئاشناکرنا وهرگریدا ههر ئیک ب شیوازهکی دهربرینی ژ دیاردهکی دکهت، ئەف
 دهربرینه ژی د بیایی هوزانییدا یا رهوایه، واته د لایهنی دهلالی دا ئارستین وان
 ژیکجوودانه بهلی د شیوازی دارشتنی و ئافراندا لایهنی ئیستاتیکی و تهکنیکی دا
 ههر ئیک ژیوان ژلایهکی فه جیوازه، بهلی د دوماهییک ئینانا دیرا هوزانییدا
 تییکستی لیقهگهر بو (جزیری) دهیته ههژمارتن و یی نوی ئافرانندی و ژ ئەنجامی
 ههفتییکستی لگهل یی ئیکی بو (جگهر خوین) ی دهیته ههژمارتن، ئەف چهنده ژی ب
 دووبارهکرنا دهربرینا (راست و چهپ)ه، واته تییکستی نوی پشتبهستنا بهروفاژی لگهل
 یی ئیکی کریه و تییکستی خو پی بهرههم ئینایه.

دووبارهکرن، د تییکستی هوزانییدا سهرهراي ئهرکی وی یی تهکنیکی و
 ئیستاتیکی کو خزمهتا هوزانا نوی ئافرانندی دکهت دگهلدا ژی ئاماژین
 جوراوجور بو وهرگری ئارسته دکهت و ئەف دووبارهکرنه ژی شیوهکی ئەندازیاری
 بخۆفه دبینیت ب تایبهت ل دهمی دکهقیته دووماهیا دیرا هوزانی کو دابیشهکه
 رپکا گههشتنا وی ب وهرگری هوزانه، نموونه ژی لسهر قی چهندی هوزانهکا
 (جزیری) یه کو بو چهند جارن دهربرینهک دووباره کریه ههتا پهیاما خو
 بگههینیت:

" شوخ وشهنگی زوهره رهنگی دل ژمن بردل ژمن
 ئاوریین ههیبهت پلنگی دل ژمن بردل ژمن

وی شهپالی مسک خالی	دییم دوری گهردهن شه مالی
جبهه تا بسکان سه ما لی	دل ژمن بردل ژمن
زولف و خالان نون و دالان	وان ژمن دل برب تالان
گوشه ئی قهوس و هیلالان	دل ژمن بردل ژمن... ^(۱۰۰)

د بیاقی هوزانیدا، دووباره کرنا ئەندازیاری "ئهو دووباره کرنا یاکو رۆله کی دیار د ئەندازه کرنا تیستی هوزانیدا دگیریت، ئەوژی ب ریکا دووباره کرنا برگه یان دمربرین ل دووماهی یان دەستپیکا هندهک گری یان کو دبیتە خالا پیکمه گریدانا تیستی هوزانی کو ئەرکی راوهستانی یان دەستپیکرنی دگیریت" (۱۰۱) د هوزانا جزیری دا و لدویف تهکنیکا دارشتنی ههفتیستی لگه ل ئیک دمربرین هاتییه کرن کو ئەوژی دووباره کرنا دمربرینا (دل ژمن بر دل ژمن) و قی تهکنیکی ئیستاتیکا هوزانی بریسقه دار کریه و ههروهسا بوویه ئەگه ری هندی کو راوهستانهک بو و مرگری درووست ببیت زیدهباری هندی ئەندازیاریا دابهشکرنا وی د ناڤ دیرین هوزانیدا چیژهکا بژاره تر ب تیستی هوزانی بهخشیه.

۳ - ۲ - ۹ - ههفتیستی زمانی: (*)

زمان، ئالاقی هوزانقانییه ژبو دمربرینی ژ دیتن و وینه کرنا هزر و ئاشوپیی وی، دکو کا خودا زیندیبوون و گه شه کرنا وان دکه قیته لسه شیانیین زمانی یین هوزانقانی زیدهباری هندی دبیته برپرا دروستکرنا ههفتیستی د ناڤهرا تیستی هوزانیداو بقی چهندی هوزان دبیته پینگافه کا رهوا ژبو قه دیتنا چه زین هوزانقانی و پیقهری شیانیین داهینانا هوزانی، چونکی هوزان دبیته داهینانه کا نوی بو ئافراندنه کا نوی و هوزانقانی بهرهف " قاله کرنا په یقان ژ مه ره مین وی یین بهرنیاس دبهت و هه لکیشانه ژ بیاقی وی یی بهرنیاس دا کو هوزان ببیته ئیستاتیکا هوزانقانی نهک وهکو جله کی لبه ر بکهت، به لکو جوانکاری پی بکهت... " (۱۰۲).

دابیشا په یوه نډیا دوو لایه نۍ د ناقبه را هوزانۍ و زمانۍ دا لگه ل دروستبوونا زمانۍ په پیدا بوویه، واته لگه ل داهینانا هوزانۍ دابیشا زمانۍ ژۍ دهیته بهرچاق ب وی شیوهی کو زور جارن هوزان دبیته قوربانۍ زمانۍ خو، ئەف چهنده ژۍ گه له ک جارن د ناف تیکستین هوزانیدا دیاردبیت، ل وی دهمی هوزانقانی هوزان داهینای دبیت ل هنده ک جهان ئەو تشتی وی دقیت دهربرینی ژۍ بکه تن شیانین وی یین زمانۍ و دهربرینی وی تشتی دیاریکهن و ئەف چهنده ژۍ ژلایه کی فه تیکستی هوزانۍ لاواز دکهت و ژلایه کی دیقه و مرگری ژهزرا سه ره کی یا هوزانۍ کوچهر دکهت.

د بیاقی ههفتیکستییدا ئەف دابیشه هاتییه بهرچاق و مرگرتن، واته هوزانقانی ژبو بهیزکرنا تیکستی خو یی هوزانۍ ههفتیکستی لگه ل هنده ک تیکستین پیشین و سه رده م کریه و ب ریکا وی تیکه لی هوزانا خو کریه کو جهی هنده ک دهربرینا بگریت کو وی شیانا زمانۍ یا دهربرینا وان نینه، به لی لگه ل قی چهندی دا یا گرنگه دیاریکهین کو ئەف ههفتیکستییه ل دهمی دهیته ئەنجامدان مهرج نینه ب شیوه کی راسته وخو و دهقاودهق بهیته و مرگرت، به لکو لگورهی مه رما رهوشی و بیاقی تیکستی چیدبیت گهورین ب سه ردا بهیتن و خزمه تا تایبه تمه نندیین تیکستی نوی ئافراندی بکهت.

پیکهاتا زمانۍ یا تیکستی هوزانۍ راسته ژهزر و بیرداناکا هوزانقانی درژییت، به لی لگه ل قی چهندی دا هنده ک ئاماژین دیار بهرچاق دبن کو ههفتیکستیبوون و و مرگرتنا زمانۍ یا تیکستین پیشین پیقه دیار دبن، بو نموونه د هوزانه کا (نالبه ند) دا یا بناقی (به بسم الله من ئەول ئیبتدایه) ئەوا لخواری دیار:

" به بسم الله من ئەول ئیبتدایه

هه می شولا سه به ب الله خو دایه

❖❖❖

چ شولا ئەو بکهت حیکمهت و سه سا بوو

هه می عالم وه کی ئیک وی نه دابوو

❖❖❖

غهنی دان و فهقیر و ساخ و مهعله لول
خۆدان ئەملاک و مال و روویس و سه رکول...» (١٠٣)

کو هوزانقانی ب سادهترین دهربرینی زمانی دابیشهکی دئازرینیت
بمه ره ما هاندانا و مرگری بو ئارسته کا دیا کری، ئە گهر ئەم بهری خو بدهینه قی
شیوازی زمانی دی بینین کو ئەق هزره چیدبیت نه ب قی شیوهی د دیوانا مه م وزین
یا (ئهحمه دی خانی) دا دیاردبیت بهلی زمانی وی ژ تیکستی نالبهندی جیوازه، دهمی
دیژیت:

"سه نامهی نامه نامی ئە للاه
بی نامی وء نا ته مامه وه للاه
ئهی مه تلعهی حوسنی عه شقبازی
مه حبووی حه قیقی و مه جازی
نامی تهیه لهی نامه یا عه شق
ئسمی تهیه نه قشی خامه یا عشق...» (١٠٤)

ب بهراورد کرن د ناقبه را تیکستی نوی ئافراندی و تیکستی پیشین و هسا
دیاردبیت کو نالبهندی ژ لایی دراشتنا زمانی قه ههفتیکستی لگه ل تیکستی خانی
دا کریه (*)، بهلی ل گورهی دهربرینی وی ئەو ههفتیکستی به شیوهکی
راسته و خو نینه، به لکو رهنگه هاندانا نه ریته کییه کو هوزانین خو پی دا دریزن و
شیوی دهربرینا دیار دی لئیک نزیکهت، تایبه تمه ندیا گرنکا تیکستی نوی ئافراندی
ئوه کو خو ب دهربرینا کهفن قه نه نوویساندییه، به لکو هه ما ن هزر ب
دهربرینه کا دن یا زمانی کریه ئەوژی ژ ئەنجامی و مرگرتن و جووینا وان دهربرینایه
وب شیوهکی جیوازه رابوویه ب دارشتنا وان.

ئەق جوری ههفتیکستی بهری خو د دهت تیکستی نوی ئافراندی وه کو
میژتنا زمانی یا تیکستی بهرین، بهلی تایبه تمه ندیه کی ب دوف خو قه دهیلت کو
ئهوژی و مرگرتنا هزرییه و دهربرینا زمانی یا بهروفاژییه، دا کو تیکستی هوزانی یی

نوی ئافراندى نهبيتە کويپه کا زمانى يا تيکستى بهرين ئەڤ زمانى هاتيه
ومرگرتن تووشى هوربينى و فهگوهاستنى دبن، (شيخ سهعيدى مه جزووب)
دهوزانه کا خودا ديژيت:

" بيا موطرب ژوان باغان بده بووى ژوان شاخان
بده چهنگى ژنالاتان ئەمين سه رخۆمش ل گولزاران
ئەيا موطرب ژوى باغى ل بهررندان تويى راعى
رعايهت بوو ژ دلداران بده كهريى ل ئەيوانان
... روژهات ب ته مه شغول ئەهزو رندان
هه مه خووبى ب ته مه شغول چ كم ئيرو ژ فان باغان... " (١٠٥)

ئەگەر ئەم بهراوردى د ناقبهرا تيکستى قى هوزانى لگه ل يا جزيرى بکهين
بکهين کو ب قى شيوهى نقيسيه:

" نهوايا موطرب و چهنگى فيغان ئاقيتە خەر چهنگى
ومر ساقى ههتا كهنگى نه شووين دل ژ قى ژهنگى
حهياتا دل مهيا باقى بنووشين تا ب موشتاقي
ألا يا ايها الساقى ادر كاسا وناولها... " (١٠٦)

دياردبيت كو د چهند پهيشان دا ههفتيکستى لگه ل هاتيه کرن، و ئەڤ
ههفتيکستيه ژى بوويه بنياتهك بو ئافاكرنا هوزانا نوى، ئەو پهيشه دابه ش دبن
لسهر(موطرب / چهنگى/) كو ههردوو ئالهت و دهنگ هه مبيزا قى واتايى دکهت،
واته ئەڤ ههفتيکستيا هوزانفانى كرى- زيدهبارى هندى كو پهيش د ناڤ بيردانا کا
جفاكى د دهينه هه لگرتن- بکارئینانا وى يا ئەدهبى فهدهگهريت بو هوزانين جزيرى
و بشى چهندي د ئاستى ومرگرتنا فان پهيشاندا ههفتيکستى لگه ل تيکستى هوزانا
جزيرى هاتيه کرن.

٣- ٢- ١٠- ههفتیکستی و سه‌رتیکستی هوزانی (العنوان):

مه‌رم ژ سه‌رتیکستان، ئەو دیسکورس و وینه و ودمبرینین ل دەوروبه‌ری تیکستی ره‌سەن کوم دبن. واتە هەر کەرسته‌کی دەوروبه‌ری تیکستی نوی داهینایی هه‌بیت بهیته کۆمکرن کو پیک دهیت ژ

" نافونیشان، جوری به‌رگی، روونکرن، پیشگوتن، په‌راویزین ئالی و ل ژیر، دمبرینین ئارسته‌کرنی، نه‌قش ".^(١٠٧) ئەفه ئەو ته‌کنیکه یا کو هەر تیکسته‌کی هه‌بیتد قوناغه‌کا دیارکری دا بخۆفه دبینیت و مه‌رم ژێ به‌رده‌ستکرن هنده‌ک روونکرن یه کو د شروقه‌کرن تیکستی هوزانی‌دا پشکدار بن.

هه‌بوونا هه‌فتیکستی د بیاقی داهینانا هوزانی‌دا دبیته ئەگەر بو زه‌نگینکرن تیکستی نوی ئافراندی، ئەز زه‌نگینکرنه ژێ لسه‌ر به‌رژمه‌ه‌ندیا تیکستی پیشین نینه، به‌لکو رادی هه‌مبیزکرن تیکستی هوزانا نوی ئافراندیه‌بو وان لیقه‌گه‌رین پیشین و سه‌رده‌م یین باسی هه‌مان دیارده دکه‌ن و وه‌رگرتنا وان و دووباره جووین و فه‌گوه‌استنا وان بو ناڤ تیکستی نوی یی هوزانی، ئەف پروسه ژێ دبیته دیتنه‌کا نوی یا ئافرینه‌ری بو هەر دیارده‌کا هه‌بیت کو ل پیشیا وی په‌یدا بیتن.

بواری ته‌کنیکی یی داهینانا تیکستی هوزانی ژ قوناغه‌کی بو ئیکا دن دهیته گه‌ورین، ئەف گه‌ورینه ژێ یا گریدا یه ب چه‌ند خالا نه‌ه:

١. دیتنا داهینه‌ری بو داهینانا ئەده‌بی، و چه‌وانیا ئەنجام‌دانا وی داهینانی.
٢. ئەو ته‌کنیکی وی سه‌رده‌می دبواری نه‌یسنی و داهینانا ئەده‌بیدا دا بکار دهین.
٣. سروشتی بابته‌ین هەر قوناغه‌کی لدویف هه‌لومه‌رجان دهینه د ناڤ تیکستی هوزانی‌دا و جهی خۆجیگیر دکه‌ن.
٤. دهنده‌ک قوناغاندا، ته‌کنیکا چافلیکرنی د دارشتنا هوزانی‌دا دبیته نه‌ریته‌ک و لادان ژوی نه‌ریتی ب کیماسی بو هوزانی دهیته هه‌ژمارتن.

ئەگەر ئەم ھەفتیگەستیا (ناقونیشانا ھوزانی) وەرگەری، دیاردبیت کو ھوزانقان دچەند ناڤ و نیشانادا ھەڤشک دبن کو سەر تیگەستی وان ژ لایئ دەلالەتی ڤە وەکو یەکە، بەئی د دەریزین لیدیادا ھەر ئیک بەرف ئاقارەکی دجیتن، دڤی بیاقیدا ناقونیشانی (نەوروز) دچەند تیگەستەکاندا دیاردبیت کو ھەر ئیکی ب دیتنەکا بەحسی وی کریه، بۆ نمونە ھوزانقان (شکویە حەسەن) بڤی شیوہی درکاندی یه:

"چەژنا نەڤرۆز

ل قی جەژنا عەزیز نەڤرۆز

کاو – کوباری قوتکن کۆلۆز

دلا بکن شەمدان، قیخن..."^(۱۰۸)

د ناقونیشانی ھوزانا خۆدا و ژبەر دەلالەتا تیگەستی ھوزانا وی ب شیوی گری یا ناڤی دارشتییە و ل ژیری ناقونیشانی دا دەریزینەکا دن پی دایە کو ھەمان مەرەم دگەھینیت، ئەوژی (جەژنا عەزیز نەڤرۆز) بەئی دەلالەتا وی ھەر وی چەندی دگەھینیت کو نەورۆزە.

ژبەر گرنیا قی ھەلکەفتی (مەلا بەشیری بەدەوی) ھوزانەک ڤەھاندییە کو

دبیژیت:

"نەورۆز

نەورۆزە نەورۆزە چەژنا کوردانە

ئادار پیروزە گەشت و سەیرانە..."^(۱۰۹)

ب ھەمان شیوہ ئەگەر ئەم بەری خۆ بدەینی بناڤودەنگترین سرود دکرمانجیا ژووری دا لسەر نەورۆزی ژ لایئ (بەدرخان سندی) ھاتییە نڤیسین، دەمی دبیژیت:

"سرودا نەورۆزی

نەورۆزە گەلی برا

نەورۆزە ھەلکن چرا

نه‌وروزه سالانوی یه

بهاره ل هه‌می درا...^(۱۱۰)

تشتی هه‌ره بالکیش دفتی هوزانیدا ئه‌وه کو په‌یفا (نه‌وروز) ژ ده‌ستیکا هوزانی هه‌تا دووماهیا وی هاتی دووباره‌کرن و ئه‌ف چه‌نده ژی ده‌لاله‌تا گرنکیا وی په‌یشتی د فهره‌گا هوزانا سندی دا، سه‌ره‌رای هندی دبیته خاله‌کا گرنکی پیدانا هوزانقانی ب قی دهربرینی.

د ناقبه‌را قان هه‌رسی هوزانقانا دا کو هه‌ر ئیک ژ وان ل پارچه‌کا کوردستنا پارچه‌کری ژیا، به‌لی تیگه‌هشتنا وان و ب ریکا هه‌فتیکستی د (ناقونیشانی) دا بو قی هه‌لکه‌فتی د نا‌ف و نیشانی دا وه‌کو یه‌ک نه‌بن، به‌لی د روونکرنا واندا دبیته خاله‌کا ئامازه‌که‌ر بو رۆژه‌کی کو هه‌می ملله‌تی کورد تیدا کوم دکه‌ت، زیده‌باری هندی هه‌ر ئیک ژ وان ده‌لاله‌ته‌کا لده‌ف داهینه‌ری ره‌وا دگه‌هینیت.

هه‌بوونا مروقی دژیانی دا خۆبه‌ستنا وی بو پارچه‌کا ئه‌ردی کو هه‌مبیز بکه‌ت هه‌ر ده‌م د گه‌شه‌کرنی دا، دبیزنه‌ ویژی وه‌لات یان ملله‌ت ئه‌ف چه‌نده ژی د نا‌ف هوزانین کرمانجیا ژووریدا ب باوی به‌لاف بوویه و خۆبه‌ستنا وان بو قی ئه‌ردی هه‌رده‌م تیکه‌لی هوزانین خو کریه، د قی بیاقیدا و ب ته‌کنیکه‌کا بژاره و ب دریزاها میژوویی ناقی (کوردستان) تیکه‌لی هوزانین خو کریه، ژلایکی فه هه‌فتیکستی لگه‌ل که‌لتوری خو کریه و ه‌کو فه‌ریژ و ژلایه‌کی دیشه هه‌فتیکستی لگه‌ل تیکستین پیشی خو کریه وه‌کو لیقه‌گه‌ر، فیجا ئه‌ف لیقه‌گه‌ره چ جووری هه‌بیت روونه ب بکارئینانا وی و بتایبه‌ت هه‌فتیکستی لگه‌ل ناقونیشانی تیکستی هوزانی کری یه.

د تیکستین هوزانکی یین کرمانجیا ژووری ئه‌ف نا‌فه— کوردستان— د نا‌ف هوزانه‌کا جزیری دا ب ئاشکرا ده‌یته باسکرن، به‌لی وه‌کو ناقونیشانی هوزانی نه‌هاتییه بکار ئینان، به‌لکو وه‌کو په‌یفت د نا‌ف دیره‌کا هوزانیدا بکار هاتییه، ده‌می دبیزیت:

" زولفا موسه لسهل عهنبه رین
چین چین ژ چینی تیتیه باج
تهنها نه کوردستان ددن شیراز و یهنگ و وان ددن..." (۱۱۱)

د قی بیاقیدا هندهك نمونه دی هیینه بهردهسترن کو دهربرینی ژ وی
ههفتیکستی لگهل ئیک دکهن، و لسهر سهرتیکستان دیاردبیت، (جهگر خوین)
دبیژیت :

" کوردستان

کوردستانی کوردستان
بهخچی گولا، دهردی دلا
ئیرو مایه بن دهستان.." (۱۱۲)

ههروهسا ل دویفدا (مشهختی) د دیوانا مشهختی دا دبیژیت:

" تهزم کوردستان

ئهفه چ دهنگه تیتیه گوهی من؟ ل ناق نهالییت هورپای و بی بن
بلبله یانی ئهو عهندهلیکه ئاوازی خوشه، زورنا و پیکه..." (۱۱۳)

ههروهسا (صالح یوسفی) د قی باری دا دبیژیت:

" کوردستان

سهدهزرا جارا بژی
ب سهرفرازی بخوشی بژی
گوری ته بین کوردستان..." (۱۱۴)

هوزانقان (ئهدیب چهلکی) ژ قی ههفتیکستی دوور نهبوو، بهلکو هوزانهکا

ههفشیه لگهل سهرتیکستین ناقهاتی داهینایه، دبیژیت:

" کوردستان - شقانی گاره

هزرنهکه دی لی مینی
ههردی خهونا پیقه بینی
سهری (گاره) ی ههر ئافاکه
تو واری من نا چهرینی..." (۱۱۵) (*)

ب نیشاندا نا فَن نموونین هوزانکی یین هوزاننانین نا قهاتی وهسا دیاردبیت کو ههفتیکستی بوونهک د ناقبهرا واندا دروست بوویه، ئەف چهنده ژێ قهدهگهریت بو گرنکیا پهیشی و دهلالهتین وی یین مههمدار کو نفیسهری ژلایهکی قه ب دوزهکی قه گری ددهت و ژلایهکی دیشه دبیته پرا پیکشه گریدانا نفیسهری و خواندهقانی و یا گرنکه لئیری دیارکهین کو ههفتیکستییهکا راستهوخو دقان سهرتیکستاندا هاتییهکرن لگهل زیدهکرنهک یا گهورینهکا دن، بهلی دههمیاندا پهیشا (کوردستان) هه بهرجسته بوویه و ناماژا خو پاراستیه.

۳- ۲- ۱۱- ههفتیکستی یا وینی هوزانی؛^(*)

هوزان ب هه بوون و تهکنیکا خو دبیته رویهکی په یوهندیکنی د ناقبهرا داهینهری وهکو ئارستهکر و خواندهقانی وهکو وهرگر و خالا پیکههشتنا ههردووکان دبیته زمان و ئەو وینین هونهری یین داهینهر ب ریکا زمانی خو دادهینیت، ژبهرکو چیکرنا وینهیی هونهری ژ بیژه و دهلالهت و ئاشویی هوزانقانی پیک دهیت کو ب ریکا ههستین خو کوم دکهت، بهلی پیدقییه لگهل وان دهلالهت و ههستان بگونجیت، چونکی ئاڤا کرنا فَن وینان دکه قیته د بیافی ئاگهیا هوزانقانی دا یاکو ب سهرویدا زال دبیت.

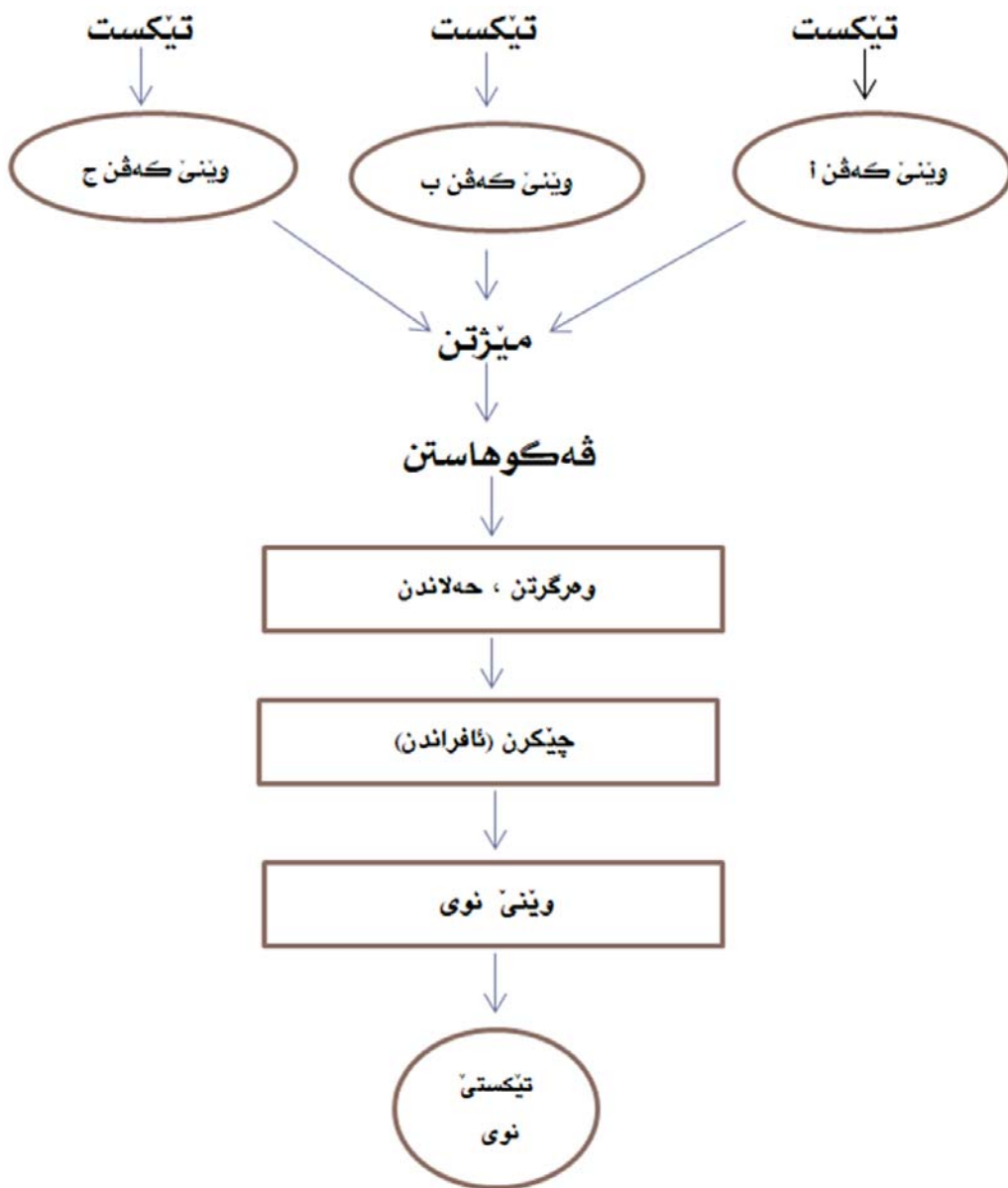
وینی هونهری ئەو بیاقه یی کو تیگههشتنا کاری ئەدهبی هه مبیژ دکهت، ژبهرکو دشیت ب پیکهاتا خو ههردوو لایه نین (ناقهروک و روخساری) بخو قه بگریت، واته وینه دبیته " ریکهکا تهکنیکی ژبو هه مبیژکرنا ناقهروک و روخساری ب هه می تایبهتمه ندیین خو قه و ئەو په یوهندیین بخو قه دگریت و ئاسان نینه ژیک بهینه جوداکرن "^(۱۱۶)، بقی چهندی وینه دبیته ئامرازهکی گرنکی هوزانقانی کو بکار دئینیت ژبو خه ملاندنا هزر و شیوازی خو و پینگاقه که بو بنیات دانانا ئیستاتیکا داهینانا تیگستی هوزانی کو ئەوژی تهکنیکه بهرهف داهینانی و قه کرنا سنووری چیکرنا هوزانی.

د قى بواریدا هوزانقان دشیّت ب ریکا مفا وەرگرتن ژ وان پروویدان
وئەزموونین ل پیشین پەیدا بووین و بسەری خەلکی هاتین، ئەزموونەکا نوێ یا
داهینانی بهینیتە دی و جۆرە تیکەلیهکی د ناڤهرا بەرەمەین خۆ و یین بەری خۆ
بکەت کو لیگەریانی د وان ویناندا بکەت و تیکەلی بەرەمەمی خۆ بکەت، دڤیره‌دا ب
پشتبەستن ل سەر تەکنیکا هەفتیکستی ئەڤ پروسە بجه دهیت و تیکستی هوزانی
یی نوێ ئافرانندی ب تیکستین پیشین و سەردەم دگەهیت ئەوژی ب تەکنیکا

وهرگرتن و چاکرن و پروونکرنا وی وینی کهفن یان نیشاندا نا وی ب شیوهکی گهشهترژیی بهری خو، ئەف پروسا بوری دشیاندا یه ب فی وینهی بهیته دارشتن.

وینی ژماره (۱۱) ههفتیکستی و فهگواستنا وینی هوزانی

ههفتیکستی لگه ل تیکستی و وینهیین پشین ب کیماسی بو هوزانقانی ناهیهته ههژمارتن، ژبهرکول پیشیا وی ئەف پروسه هاتییه نهجامدان نهوژی

دکهفیهته لژیی کارتیکرنا بهرهههیین دهووبهر لسهه هوزانقانی بخو، بهلی تشتی

گرنگ لشیړه ئهوه کا دی شیت هه تا چ راده ئهفان وینهیان تیکه لی تیکستی هوزانا خو بکهت و بکهته ئامرازهکی ئهکتیف دپروسا داهینانا هوزانا خودا نهک ببیته بارگرانی لسهرتیکستی هوزانا نوی ئافراندی.

لشیړه ئهركی هوزانفانی دبیته وینهگرتنا چهند دیمه نین ژیکهقه تیایی ورابوون ب لیکدانا وان د پهیکه رهکی لیکدایی دا ب مهرا هندی ئه وینی دهیته دروستکرن ئیکسه ر بۆ ههسته کی وهرگری بهیته هنارتن، دقیره دا هوزانفان دووباره رادبیت ب فهگوهاستنا وینی ژیواری و تیکه لکرنا وی لگهل وینی ئاشویی یی وی دروست کری، ئه وژی ب پشتبهستن لسه ر وی کوما وینین ل ناڤ ببردانکا ویدا پاراستی، ئه و وینین هوزانفان دنافرینیت دبنه ئه گهری هندی کو وهرگر بهرامبهری وان ههستین خو بکار بینیت داکو د وان وینا بگه هیت، هوزانفان (محسن قوچان) دبیزیت:

"رۆندکین ته

ببن باروقین ئاگری

من داعیرن

رۆندکین ته

ئاڤا توفانان نوحی نه

چپیکین خوینا مهسحی نه

رۆندکین ته بوونه تهقی ژی باری خوون..."⁽¹¹⁷⁾

ئهف وینین د نموونین هوزانان دا بهردهست دبن ئه و بخو بزاقه که ژ هوزانفانی کو ژلایه کی فه دهلاله تین مهرا وی بگه هینن و ژلایه کی دیقه ئیستاتیکا تیکستی هوزانی پی گه شه بکهت، چونکی ئهركی وی دبیته ریکهستنا په یوه ندیین د ناقبهرا بهشین نه ریکین وینی داهینایی دا و ئاڤا کرنا وی وینه یی ب شیوه کی وهسا کو دهربرینی ژ ناخی هوزانفانی بکهت، ئهف وینی دهیته ئافراندن دهربرینه ژ ئه زموونه کا هوزانفان تیدا بووری و وهکو فه ریژ ئهركی وی ب ریکا

ههفتیكستی دبیته دووباره ئاڤاكرنا وی وینهی بهئی لدویف شیوازی وی یی ژ
دهروربهرا جیواز.

دقی هوزانی دا وینه دبیته رهنگشه دانا ئەزمونه کا کویر یا ڤالاكرنا
بیردانکی و شیانیی روشه نبیری یین هوزانقانی، ئەڤ دهربرینه (بن باروقین ئاگری)
واته رووندکین یاری، دیارکنا کاردانه قهیا وییه لگهل وان دیمه نیی دبیردانا کا
ویدا پاراستی، بشی چهندی و لگورهی دهربرینی دن ی، هوزانی (خواندهقان) دمینیته
راوهستیایی بهرام بهر وان وینی هاتینه داهینان کو وی شیوهی ههر دهربرینه ک دبیته
وینه کی سهر به خو و ههمی پیکشه (رهوشه کا ئیکگری و وینه کی ئیکگری) بو
وهرگری ئارسته دکهت.

ئاشویی هوزانقانی د ناڤ ژیواری دا دهیته ئاڤاكرن، بهئی ئەو تهکنیکا پی
دهیته ئاڤاكرن ژ ژیواری قههتیا به و دهندهک رهوشا دا دبیته بهڤلی وی ژیواری و
بسهدا زال دبیت (*)، بیردانک و ئاشویی هوزانقانی بخو جیهانه کا بهرفرههه کو
ب ریکا وان دهوروبه ران ههمبیز دکهت و لدویف تهکنیکا وی بشیت د ناڤ دیرین
هوزانیدا بهرجسته دکهت، ئهرکی وی دبیته ههفتیكستی و وهرگرنا وان
لیشه گهرانه یین د ژیواری دا پهیدا دبن و دووباره د تیكستی هوزانیدا ئارسته دکهت،
دقی بواری دا (جگهر خوین) دبیریت:

"ئهڤ چ باغ ئەزد ناڤی
سۆرگول و چیچهک تژی
دهستی مه چوونه سۆرگولی
ئاگرب سهر من دا رژی

ئهڤ ئاگر و پیتا ئەڤین
سهیدا ژ بهر کهتیه نشین
دهرد و کول و خهم لی جشین
ئهڤ رهنگه کاری دبیری... (۱۱۸)

زۆر جار ان ههستين مروفي وينه ي دروست دكه ن دهلاله تين بابته ي
 ومردگرن و د ناڤ ئاشوپي دا دپاريزن و ب ريكا ههفتيكتيكتي لگهل ژيواره كي
 دياركري ومه رگرتنا زماني و دهلاله تان وينه دروستدبيت، واته ب دروستكرنا في
 وينه ي چيژا ومه رگرتنا وي ژيا ژيواري خوشر دببت، چونكي ههبوونه كا بهرجسته
 نينه و ب ريكا ههستان ومه رگر دروست دكهت، ويني (بهراوردكرني) د ناڤهرا
 دهستكرنا گولي و رژتئا ئاگري) د ژيواري دا ناهيته ديئن، بهلي هوزانڤان ب ريكا
 ليكدانه قهيا وان د ئيك ديمه ن دا وهسا نيشان ددهت كو ههبوونه كا هه ي، لثيره
 دهلاله تا زماني (دمرد و كول و خه م لي جڤين) د ژيواري دا ههبوونه كا ره ها نينه،
 بهلي هوزانڤاني ب پشتبه سن لسهر ههستيكرني وينه كي بهرجسته ب (دمرد و
 كول و خه م) بهخشييه و ل دمروروبه ري خو كومكرينه كو خوانده فان زي د
 بهرجسته كرنا واندا پشكدار دببت و وينه كي ههستيكرني ل دهف وي دروست دببت.
 رادي زيره كي و شيانا هوزانڤاني نهبتني د كومكرنا وينا ومه ريخستئا وان
 دايه، بهلكو لسهر رادي شيانا گونجاندا وان رادوهستيت كو بشيت ژ نهبووني،
 ههبوونه كا وهسا داهينيت كو بببت جهي حيبه تيا ومه رگري و ب ئاساني د وان
 وينان نهگه هيت، نهڤ چهنده وهل ومه رگري دكهت كو ب چري بجيته د ناڤ
 تيكتيكتي هوزانيدا كو دئه نجام دا تيكتيكتي هوزاني ژ بازني ئاسايبووني دمردكهت و
 ب وي پيكتهاتي بژاره بوونا خو هه بپاريژيت، نهڤ نمونه زي د هوزانه كا (سه مان
 كوڤلي) دا ديار دببت و دبيرييت:

"... دي كي بيني

هه كه ته ديت دي چ بيژيي !

توژ كيش ماليي !

توژ كيش ديني !

زهري !

كهسكي !

سۆرى!

شىنى!

ناسناما ته ناهىت خواندن... " (۱۱۹)

ژیۆ ئاقاكرنا وینهیهكى رهنكى هوزانقان پهنايى دبهت بهر هر ريكهكا ههبيت كو مهرم و تهكنياكا داهينانى بجه بينيت، لگورهى وى ههلويسىت هوزانقانى دقيت بگههينيت ژيكرتنا رهنگان دپاريژيت، ئەف رهنكه ژى ههريك ژ وان دبته ئاماژەك بۆ دياردهك يان ژى بۆچوونهك يان هزرهكا دياركرى، واته ب هوزانا كوڤلى - كو پشتى راپهرينى نھيسى يه - ئەقان رهنگان دهربرين ژ هزرين سياسى يين وى سهردهمى دكرن كو بهرامبهرى وان هزرين سياسى ب رهنكا دهربرين ژى دكر، چونكى " ئەو پيشهريين نوى يين سياسهت چهسپاندين ديتنهكا نوييه بۆ مروڤى و بهايى وى ژ لايى سياسى فه... " (۱۲۰)، ئەف ويى كوڤلى ههلبژاردى ههفتيكتييه لگهه وى ژيواري ل دهمهكى دياركرى ل كوردستانى پيدا بووى كو پيشهريين ئەندامبوون دپارتهكا سياسى دا ههلسهنگاندا كهسى دهاته كرن، بهلى ب ويى رهنگان دهربرين ژى كويه.

ويى هونهرى دسنوورى داهينانا هوزانيدا مهرج نينه ههردهم يى راوهستيايى بيت، بهلكو گهلهك جارن ئەف وييه بزاقى دئخيته د ئافراندا وييهي دا و ههر ژ كهقندا ئەف دابيشه لدهف رهخنهكران پيدا بوويه، ئەوژى ل دهمى هوزانقان رادبيت ب ويهكرنا رويدانهكى يان ديمهنهكى بهرجسته لبهر چاڤين وى روويداي و ب ريكا ئاشوپى و ئالاقين پيڤهگريدانى و داهينانى و ههفتيكتي لگهه وى ژيواري، ويهكى ب بزاق پيدا دببت واته ههبوونا بزاقى د دارشتنا وييهي دا، كوڤلى دببژيت:

"... شهقاميت پركرين . ."

د مهستن

ل سهمانه

تەمبوورە، زرنایە، دەھولە

سەرگووکن و

تیپ شەف حەبەین

خەلک بینهەرە و

خۆین گەرم و،

سەرگەرم

تویلەنە

دەستا دقوتن

دکەنە قییری...» (١٢١)

هوزانخان ژوی ژینگەه و بیاقی جفاکی یی تیدا دژیت دوو رەهەندان دکەت لیژەگەر، یی ئیکی: ئەو لایەنی بی ئاگاهی یی د ناڤ ناخی ویدا دبیتە ژیدەری داهینانی^(*) و دروستکرنا وینە ی و یی دووی: ئەو بیاقی ژینگەها سروشتی و جفاکی یی بی ئاگایا جفاکی^(**) دروست دکەت کو هەردوو پیڤڤە ژ ئەگەری هەفتیکستی دبنە بیاقی ئاڤاکرنا تیکستی هوزانا وی، لڤیره رادبیت ب تیکەلکرنا بیناتی خو یی داهینانی لگەل وی جفاکی تیدا دژیت کو هەردوو پیڤڤە رادبن ب دروستکرنا وینەکی کو دەربیرینی ژوی جفاکی دکەت و حەزا ئاڤراندنی لدهڤ وی تیر دکەت، د قی هوزانیدا گەلەك نمونین بزاقی تیدا دیاردبن کو پیک دەین ژ (پرکین/ مەستن/ سەمانە / تەمبوورە، زرنایە، دەھولە / دەستا دقوتن) و ئەڤ دەربیرنە بزاقا مروڤی دیاردکەن، بقی چەندی وینەکی لڤوکی ب بزاق هاتیە ئاڤراندن کو دخۆاندنا وی وینە ی دا لیڤینەکا ئاشوی لدهڤ خۆاندەقانی دروست دبیت.

تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری د درستبوونا خۆدا و ب مەرما بەرجستەبوونا بەرژەنگین هەفتیکستی پشتبەستن لسه ر لایەنین میکانیزم و تەکنیکی کریه، ئەڤ چەندە ژ ی بوویە ئەگەری هندی کو میکانیزما تیکەلکرنا

تیکستین پیشین و سەردەم بەیتە بەرچاڤکرن، زیدەباری هندی د ئاڤا کرنا خۆدا
پشتبەستن لاسەر چەندین تەکنیکا کریه ب مەرەما ئاڤا کرنا تیکستی هوزانا
کرماجیا ژووری کو بشیت ب شیوهکی بزاره مفای ژوان لیڤه گهران وەرگریت و
ب تەکنیکە کا گونجای تیکه لی تیکستی نۆی ئافراندی بکەت کو تایبەتمەندی
تیکستین پیشین ژ دەست بدن و ب تایبەتمەندی تیکستی هوزانا نۆی ئافراندی
بەینە خەملاندن، ئەڤ چەندە بوویە ئەگەری هندی کو تیکستەکی نۆی و بەدار د
قوناغین ژیکجودا دا بەینە داھینان.

- (۱) جولیا کریستيفا، علم النص، ترجمة فريد زاهى، ص ۱۷
- (۲) د، عبدالقادر فيدوح، اراء التأويل و مدارج معنى الشعر، دار صفحات للنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ۲۰۰۹، ص ۶۷
- (۳) د، هادية السالمى، التناس فى القرآن الكريم، دراسة سيميائية للنص القرانى، عالم الكتب الحديث، اربد، الاردن، ۲۰۱۴، ص ۱۷
- (۴) ئەحمەدى نالبەند باغى كوردا (ديوان)، كومكرن و تويژاندىن، طه مايى، پيداچوون، رشيد فندى و اسماعيل بادى و محمد عبدالله، ب، ۲، چ، چاپخانا خەبات، دهوك، ۱۹۹۸، ل ۴۴ - ۴۵.
- (۵) القرآن الكريم، سورة النحل، الاية، ۶۸
- (۶) سهلمان كوڤلى، دەمى چوار گوشه، چاپخانا وهزارهتا روشه نيبيرى، ههولير، ۱۹۹۸، ل ۳۷
- (۷) پهرويز جهانى، مه م و زين، ئەحمەدى خانى، چاپخانا خانى، دهوك، ب ۲، ۲۰۰۷، ل ۷۳۰ - ۷۳۱
- * بولبول (مه م)، پهروانه (زين)
- (۸) د، عبد الرحمن القعود، الإبهام في شعر الحداثة — سلسلة عالم المعرفة — المجلس الوطني للعلوم والثقافة — الكويت ع ۲۷۹، ص ۶۱
- (۹) د، بهدرخان سندی، هوزانیت من، چ ۱، دهوك، ب چ، ۲۰۰۹، ل ۸۳، ۹۰
- (*) ريزكرنا فان ناڤان لگورهى ئاماژه پیدانا هوزاننانيه.
- * (سوكرات، ئەفلاتوون) دوو فهيله سووفين گريكى نه ل پيشى زايىنى ل وهلاتى گريكان زيائنه، (فارابى) فهيله سووفه كى موسلمانه لژير كارتىكرنا فهلسه فا گريكى چهندين بهرهمين فهلسه فى نڤيسينه ل سهردهمى دهوله تا ئەندلوس، (ئەسينا) ناڤى پايتەختى گريكى بوو و ههروهسا ناڤى خۆادوهندهكا گريكيه.

(١٠) درباس مستهفا، جه گهر خوین، خوہشخوآن (دیوان)، پ، ته حسین ئیبراهیم دوسکی، دهزگهه نالبه ند یی چاپ و وهشانی، چاپخانا خانی، دهوک، ٢٠١٦، ل ٣٤

* شوره شگیره کی کورده ل سالی (١٨٦٥ - ١٩٢٥) ژیايه، ل سالا داوی یا ژیی خو ب هاریکاریا چهند چه کدارین کورد بهرامبهری لهشکهری تورکا راوستیايه و بو ده مه کی باژیری (ئامهد) دوورپیچ کریه، به لئ دهه مان سالد ا هاته دهسته سه رکن و بدارقه کرن،

(١١) مه لا به شیري به دهوی، گازیا به لنگازان (دیوان)، ب، تحسین ابراهیم دوسکی، چاپخانا وهزارهتا پهروهردی، دهزگهه سپیریژی چاپ و وهشانی، دهوک، ٢٠٠٤، ل ٤٠ - ٤١

* قهزایه که دکه فیته باکووری باژیری میسل

* چیايه که دکه فیته باکووری میسل

(١٢) ئەمین بو تانی، هه لبه ست (دیوان) وهشانخانا حه جی هاشم، به لافکرنا کتیبخانا خانی، چ ١، دهوک، ٢٠١٧، ل ٢٧٣، ٢٧٥

(١٣) زوزان صالح الیوسفی، صالح الیوسفی صفحات من حیاته و نضاله الوطنی مع دیوانه الشعری الکامل، مطبعة هاوار، ط١، ٢٠٠٩، ص ١٦٤

* ل جزیرا بوتان ل سالا ١٨٧٣ هاتیه سه ردنیایی و ل سالا ١٩١٤ مریه

(١٤) شیخ محمد سه عیدی جزیری، دیوانا شیخی مه جزووب، ب، ته حسین ئیبراهیم دوسکی، چ ١، چاپخانا پاریزگه ها دهوکی، دهوک، ٢٠١٤، ل ٢٦٩.

* ته سه هوف ب تیگهه خو ته رخانکرنی بو خو دایی تاییهت نه بوو ب ئاینی ئیسلامی، به لکو بهری هاتنا ئیسلامی پهیدا بوو بتاییهت د ئاینین (بوزی و هندوسی و مه زده کی و مه سیحی دا)، ژبه ر هندی قه کوله ری ب گرنگ دیت قی ئامازی بده تی.

* هوزانقانه کی سوفیه ل سالا ٣٠٩ ک بهرامبه ر ٩٢٢ زهاتییه سیدارمدان.

(١٥) ابو مغیث الحسن بن منصور، الحلاج الاعمال الکامله، ج، قاسم محمد عباس، مکتبه الاسکندریه، ٢٠٠٢، ص ٣١٥

* بهرگی ئیکی، بهرپه ری ٤٠٨.

- (١٦) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ج ١، ط ٢، مطبعة الصباح، ١٩٨٧، ص ٤٠٨
- (١٧) القرآن الكريم، سورة التكاثر، الاية ٧
- (١٨) ته حسين ئيبراهيم دوسكى، ديوانا دوسكى (ديوان)، چاپخانا، Kalkan Ofset، ئه نقه ره، ج ١، ب س چ، ل ٢٨
- (١٩) ته حسين ئيبراهيم دوسكى ديوانا فه تحى (ديوان) به، چاپخانا خانى، دهمزه گه هئى سپيريزى چاپ و وه شانى، دهوك، ٢٠١٢، ل ١٠٢،
- (٢٠) صادق بهاء الدين آميدى، ديوانا په رتويى هه كارى (ديوان)، دارالحرية للطباعة، توزيع الدار الوطنية للتوزيع والاعلان، ١٩٧٨، ل ٩٤ - ٩٥.
- * دهمبارهى قئى فه رموودئى هزر بو هندئى چووويه كو فه رمووده كا چيكره و چ بنه مايين فه رموودا نينن زلايئ شيعه يانقه هاتيه دانان
- (٢١) مجدي وهبة، معجم المصطلحات الأدبية، مكتبة لبنان، بيروت، ب س ن، ص ١٦٦
- (٢٢) القرآن الكريم، سورة الحجر، الاية ٩،
- (٢٣) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ج ٢، ط ٢، مطبعة الصباح، ١٩٨٧، ص ٦١٤
- (٢٤) القرآن الكريم، سورة الاعراف، الاية ١٧٢
- * بو پتر پيژانينا لسه ر شروفه كونا قئى هوزانى فه گه ره بو د، حسين ئوسمان عه بدوره حمان نيروهى (خواندنه كا هيرمينوتيكى بو قه سيدا (هئى دبه ر قالوا بلى يئ) يا (مه لايئ جزيرى)
- (٢٥) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ژيدهرى بهرى، ب ١، ل ٤٠٤
- (٢٦) القرآن الكريم، سورة الانعام، الاية ٧٦
- (٢٧) شيخ ته حمه دئى فه قير (ديوان)، ب، ته حسين ئيبراهيم دوسكى و محه مه د خالد سادينى، به لاو كراوهى ته كاديميايى كوردى، چاپخانه ي زانكوى سه لاهه ددين، هه ولير، ٢٠١٧، ل ٢٩٠ - ٢٩١،
- * د قئى هوزانى ژبه ر كو دا كه له ك دريژبيت، بتئى ريژين مه ره مدار هاتينه و مرگرتن،
- (٢٨) القرآن الكريم، سورة الزمر، الاية ٣٨

- (٢٩) سورة غافر، الاية ٤٤
- (٣٠) سورة النحل، الاية ٩٨
- (٣١) سورة البقرة، الاية ١٥٢
- (٣٢) سورة الانبياء، الاية ٦٩
- (٣٣) سورة ابراهيم، الاية ١٥
- (٣٤) سورة الفتح، الاية ١
- (٣٥) سهعيد دييرهشى، كهلهين ئافا، چاپخانا وهزارهتا پهرومردى، ههولير، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشانى، دهوك، چ، ١، ٢٠٠٥، ل ٣٦٣،
- (٣٦) پهرويز جهانى، مهم و زين، چاپخانا خانى، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشانى، دهوك، ب، ٢، چ، ١، ٢٠٠٧، ل ٩٠٧
- (٣٧) طه مايى، باغى كوردا(ديوان)، سهزجهمى ديوانا ئحمهدى نالبهند، كومكرن و تويژاندن، پيداچوون، رشيد فندى و اسماعيل بادي و محمد عبدالله، ب، ٢، چ، ١، چاپخانا خهبات، دهوك، ١٩٩٨، ل ١١٠
- (٣٨) ته حسين ئيبراهيم دوسكى، به، پهرتو بهگى ههكارى، ديوانا پهرتو بهگى ههكارى، چاپخانا ههجي هاشم، دهزگههئ سپيريو يى چاپ و وهشانى، دهوك، ٢٠٠٦، ل ٣٠٤
- (٣٩) ژيدهرى بهرى، ل ٣٢٦،
- (٤٠) پهرويز جهانى، مهم و زين، چاپخانا خانى، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشانى، دهوك، ب، ٢، چ، ١، ٢٠٠٧، ل ٩٢٧ - ٩٢٨،
- *
پيزانينين زیدهتره بنیره (هزر و فهلسهفه دقهولين ئيزدى يا دا و كارتیكرنا وئ لسهه روزانا كهفن و نوى يا كوردى)، كوфан ريسان هسهن
- (٤١) پهرويز جهانى، مهم و زين، چاپخانا خانى، ل ١٣٥ - ١٣٦،
- (42) Tirêj: Cûdi ,çapa yekemin ,çapxana Emiral ,Beyrût ,1998 1 ,139
- (٤٣) ريسان هسهن جندى و هندهكين دى، پهرومردا ئيزدياتي بو پولا نههئ بنههتتى، ب، چ، حكومهتا ههريما كوردستانى، چ، ٤، ٢٠١١، ل ١١ - ١٢
- (٤٤) ته حسين ئيبراهيم دوسكى، ديوانا دوسكى، چاپخانا Kalkan Offset چاپ و وهشانا جزيرى، دهوك، ب، س، چ، ل ٩٩.

- (٤٥) سه‌عید دیره‌شی، دیوانا و مداعی چاپ‌خانا خانى، دهوك، ده‌زگه‌هێ سپیری‌زیی چاپ و وه‌شانى، ٢٠٠٨، ل ٥٢
- (46) <http://www.latinseminary.org/?p>
- (٤٧) السحمدى بركاتى، الرمز التاريخى و دلالتة فى شعر عز الدين مهيوبي، رسالة ماجستير، كلية الاداب و العلوم الانسانية، جامعة العقيد الحاج خضر، ٢٠٠٨ - ٢٠٠٩، ص ٨،
- (٤٨) هه‌قال زاخوویی - نه‌فراز حسين، جه‌گه‌ر خووين، گولبژیره‌ك ژ هه‌لبه‌ستين وى، چ ١، ده‌زگه‌هێ سپیری‌زیی چاپ و وه‌شانى، دهوك، ب چ، ٢٠٠٧، ل ٦٢.
- (٤٩) د، عزالدين مصطفى رسول، احمدى خانى - شاعرا و مفكرا فيلسوفا و متصوفا، ١٩٧٩.
- (٥٠) توسنى ره‌شيد، ب، گولبژيره‌ك ژ هه‌لبه‌ستين شكويى حه‌سه‌ن، ل ٥٠
- (٥١) به‌درخان سندی، هوزانیت من، ل ٨٣
- * ل ساللا ٨٠ ك ل كوفه ژدايكبوويه، ئيک ژ چوار ئيمامين موسلمانايه لسهر ده‌مى خه‌ليفه (أبو جعفر المنصور) مريه،
- (٥٢) مؤيد طيب، نه با من سوار دكه‌ت نه ئاخ من په‌يا دكه‌ت، چاپ‌خانه يا (Matris) ترکيا، ژ وه‌شانين کتیب‌خانا جزیری ٢٠١٦، ل ٨٠ - ٨١
- (٥٣) سه‌لمان كوڤلى، تير ژ كه‌فانا د وه‌شيين و به‌ر تينه‌ من، چاپ‌خانا هاورا - دهوك، ئيکه‌تيا نه‌ئيسه‌رين كورد - دهوك، ب س چ، ل ١٠٧ - ١١١
- * ريزين هوزانى ب شيوه‌كى زنجيره‌يى نه هاتينه دارشتن، ژ به‌ر كو هوزان يا دريژوو و بتنى ريزين مه‌رمدا هاتينه وه‌رگرتن.
- (٥٤) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهرى فى شرح ديوان الجزيري، ل ٤٠٤ - ٤٠٥
- (٥٥) شيخ محمهد شيخ سه‌عيدى جزيري، ديوانا شيخى مه‌جزووب، ب، ته‌حسين ئيبراهيم دوسكى، ل ٢٦٥ - ٢٦٦
- (٥٦) هاشم تاها ئاكره‌يى، پشتى نه‌نفالان، چاپ‌خانا ئازادى - دهوك، چ ١، ٢٠١١، ل ٤٤ - ٤٥

- (٥٧) نهوزاد مه‌لا خه‌لیل مشه‌ختی و کامران ئیبراهیم مشه‌ختی، دیوانا مه‌لا خه‌لیلی مشه‌ختی، ب، ١، چاپ‌خانا خانی / دهوک، ده‌زگه‌هی سپیریژی چاپ و وه‌شانی، دهوک، ٢٠١٢، ل ٩٨
- (٥٨) هه‌مان ژیدمرو لاپهر.
- (٥٩) د، به‌درخان سندی، هوزانییت من، ل ٨٤
- (٦٠) هه‌مان ژیدمرو به‌ری، ل ٨٩
- (٦١) مه‌لا نه‌زیری به‌دهوی، دیوانا داهی، ب، ته‌حسین ئیبراهیم دۆسکی، چاپ‌خانا ومزاره‌تا په‌رومردی - هه‌ولیر، ده‌زگه‌هی سپیریژی چاپ و وه‌شانی - دهوک، ٢٠٠٤، ل ١٢٥
- (*) ئە‌وه‌له‌که‌فته ئە‌نا‌ف نه‌ته‌وین روژه‌لاتدا ده‌یته ساخ‌کرن و نه‌بتنی یا تایه‌ته ب ئاین یان که‌لتوره‌کی دیار‌کریشه،
- (٦٢) نهوزاد مه‌لا خه‌لیل مشه‌ختی و کامران ئیبراهیم مشه‌ختی، دیوانا مه‌لا خه‌لیلی مشه‌ختی، ب، ١، ل ٣١٧
- (٦٣) - ریسان هه‌سه‌ن جندی و هنده‌کین دی، په‌روه‌دا ئیزدیاتی بو پولا هه‌شتی بنه‌ره‌تی، چاپ‌خانا Ipex، حکومه‌تا هه‌ریما کوردستانی، چ، ٤، ٢٠١١، ل ٤١ - ٤٢
- (٦٤) د، به‌درخان سندی، هوزانییت من، ل ١٢٩، ١٣٠، ١٣١
- *
- ریزین فی هوزانی ب ریزگری نه‌هاتینه وهرگرتن، بتنی ئە‌و ریزن یین مه‌رم ژئ هاتینه وهرگرتن،
- (٦٥) په‌رویزی جهانی، مه‌م و زین ئە‌حمه‌دی خانی، ب، ١، ل ٣٤٨ - ٣٤٩
- (٦٦) جه‌بار ئە‌حمه‌د حسین، ئیستاتیکی ده‌قی شیعیری کوردی، چ، ١، ب، ده‌زگای چاپ و به‌خشی سه‌رده‌م، کوردستان - سلیمانی، ٢٠٠٨، ل ٨٩ - ٩٠
- (٦٧) د، عبدالملک مرتاض، الکتابه‌ ام حواری النصوص، الموقف الادبی، اتحاد کتاب العرب، ع ٣٣٠، ١٩٩٨، ص ١٨
- (٦٨) د، به‌درخان سندی، هوزانییت من، ل ٧١
- (٦٩) احمد بن الملا محمد الزقنکی، العقد الجوهري فی شرح دیوان الشیخ الجزری، ص ١٣١ - ١٣٢
- *
- له‌یلا قاسم ژنه‌کا کوردا باشوری کوردستانی ل ساللا ١٩٧٤ ژبه‌ر کوردبوونا وی هاتییه سیداره‌دان

- (٨٧) احمد ناهم، التناص في شعر الرواد، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ط١، ٢٠٠٤، ص ٧٢
- (٨٨) سهلمان كوڤلى، تير ژ كڤانا د وهشييين و بهر تينه من (ديوان)، ل ١٣٨ - ١٣٩
- (٨٩) محسن قوچان، ل بهرسفا مه بهفر دباريت (ديوان)، ئيكةتيا نقيسهريين كورد - تاي دهوكي چاپخانا خاني / دهوك، چ ١، ٢٠٠٩، ل ١١٧
- (٩٠) احمد ناهم، التناص في شعر الرواد، ص ٧٦
- (٩١) سهلمان كوڤلى، جيهانا گوها (ديوان)، مگبعه هاوار - دهوك، پروژي چاپكرنا كتيبا يي يوبيلا زيرينا PDK / لقا، ١٩٩٦، ل ١٠٢ - ١٠٣
- (٩٢) جيارار جينيت، افاق التناصية، ت، محمد خير البقاعي، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٨، ص ١٣٢
- (٩٣) ته حسين ئيبراهيم دوسكي (ب)، ديوانا مه لايي جزيري (ديوان)، چاپخانا وهزارهتا پهرومردى، دهزگهه سيري زيي چاپ و وهشاني - دهوك، چ ٢، ٢٠٠٥، ل ٢٩، *
- ناڤي وي شه مسه ددين موحه مه ديي بهرنياسه ب خواجه حافظ شيرازي ژ هوزانڤانين سهدي هه شتي يي كوچي، د ناڤهرا ساليين (١٣١٠ - ١٣٣٧) ژيايه <http://www.m.ahewar.org/s.asp?aid>
- ** بنيړه العقد الجوهرى في شرح ديوان الشيخ الجزري، ص ٣
- (94) <http://www.m.ahewar.org/s.asp?aid=>
- (٩٥) شيخ محمد سهعيد جزيري، ديوانا شيخي مه جزووب، ل ٢١٩
- (٩٦) احمد بن الملا محمد الزفنگي، العقد الجوهرى في شرح ديوان الشيخ الجزري، ص ٣٢٧ - ٣٢٨ *
- * د دياركرنا فان ريژاندا پشت بهستن لسهر پروگرامي (sps) هاتيه كرن بهر فرههيا في بابتهتي دناڤه كولينه كا مه دا يا بناقونيشاني (دوباره كرن و كارتيتكرنا وي د هوزانين (سهلمان كوڤليدا)) ل گوڤارا زانكوييا زاخو، په ربه ندي ٢ ژماره ٢ ل سالا ٢٠١٤، *
- (٩٧) محمد الحسنوي، الفاصلة في القران الكريم، المكتب الاسلامي، بيروت، ط٢، ١٩٨٥، ص ٢٥٦
- (٩٨) ههڤال زاخوي و نه قراز حسين، جه گهر خوين كوليژيرهك ژ هه لبه ستين وي، ل ٣٣٥

- (٩٩) احمد بن الملا محمد الزفنگى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ص ٩٠ - ٩١
- (١٠٠) هه مان ژيڊهرى بهرى، ب، ٢، ل ٤٨١ - ٤٨٢
- (١٠١) على بوعلام، جماليات التكرار والياته فى التماسك النصى، مطبعة جامعة وهران، دار طوبقال للنشر والتوزيع، ط١، ٢٠٠٩، ص ٧٦
- * بو پتر پيزانينا فهگه ره بو، پشكا دوويى (ههفتيکستى و زمانى تيکستى هوزانى).
- (١٠٢) ادونيس، بحث فى الابداع والاتباع عند العرب، صدمة الحداثة و سلطة الموروث، دار العودة، بيروت، ج٤، ١٩٨٣، ص ٢٣٩
- (١٠٣) رشيد فندى و اسماعيل بادي و محمد عبدالله، باغى كوردا، ب ٣، ل ٤٣٢
- (١٠٤) پهرويز جهانى، مهم وزين، ب، ١، ل ٧٧ - ٧٨
- * نهقا مه دياركرى، نهو بخو نهريتهكى دياربوو دناق هوزاننانين كلاسيكدا و دناقبهرا ههردوو هوزانناناندا چهندين هوزاننان ههبوون، بهلى بو دياركرنا مه ره ما فهكولينى نهف هوزاننانين ناقهاتى وهكو نموونه هاتينه وهركرتن.
- (١٠٥) شيخ محمهد سهعيدى مه جزووب، ديوانا شىخى مه جزووب، ل ٣٦٥
- (١٠٦) احمد بن الملا محمد الزفنگى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ص ٣
- (١٠٧) د، ازهار فنجان، العتبات النصية و دورها فى البناء القصصى، مجلة كلية التربية للعلوم الانسانية، جامعة ذى قار، مج ١، ع ١، ٢٠١٥، ص ١
- (١٠٨) توسنى رهشيد، گولبژيرهك ژههلبهستين شكويى حهسهن، ل ١٠٣
- (١٠٩) مهلا بهشيريى بهدهوى، گازيا بهلنگازان، ل ١١٣
- (١١٠) د، بهدرخان سندی، هوزانيت من، ل ١٩٥
- (١١١) احمد بن الملا محمد الزفنگى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ج١، ص ١٧٩ - ١٨٠
- (١١٢) ههقال زاخويى و نهقراز حسين، گولبژيرهك ژههلبهستين جهگه ر خوين، ل ٢٠٥
- (١١٣) نهوزاد مهلا خهليل مشهختى و كا مران ئيبراهيم مشهختى، ديوانا مهلا خهليل مشهختى، ل ٣١٤

- (١١٤) زوزان صالح يوسف، صالح اليوسفى، ص ١١١
- ١١٥ * ئەديب چەلکى، دارا چل ئاواز (ديوان)، ٢٠١٠، ل ١٤
- * ئەف هوزانه ل ساللا ٢٠٠٣ ئى ژلايى هونهمه نند (زهكهريا عهبدوللا) هاتييه
- ستراندن
- * دريژيا فى بابەتى د سەرە بابەتى (ههفتيکستى و ويئى هوزانى) دا يه.
- (١١٦) محمد حسين على الصغير، الصورة الفنية فى المثل القرانى، دار الرشيد للنشر، بغداد، ١٩٨١، ص ٣٧
- (١١٧) محسن قوجان، ل بهرسفکا مه بهفر دباريت، ل ١٩٢،
- * مههم ئەو جيهانه يا دئاشويى هوزانئانى دا ههيه، تشتهكى تايبهته و دبته
- ئافاكهري جيهانا وي يا تايهت و ژيدهري داهينانا تيکستى هوزانى.
- (١١٨) ههفال زاخويى و ئەفراز حسين، جهگەر خوئين گولبژيرهك ژههلبهستين وي، ل ٥٣٩
- (١١٩) سهلمان كوڤلى، دهيمى چوار گوشه، ل ٣٥
- (١٢٠) عهبدولقادر نوري عهبدولكهريم، ياخييون د نأف هوزانا نويخوازا كورديدا، سهلمان كوڤلى وهك نموونه، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشاني، چ ١، چاپخانه يا خاني / دهوك، ٢٠١١، ل ١٨٦
- (١٢١) سهلمان كوڤلى، جيهانا گوها، ل ٩٢
- * ل دويڤ بۆچوونين زانايى دهوروناس (سيگمون فرويد)،
- ** ل گورهى تيورا (بى ئاگاهيا جفاكى) يا جفاك ناس (كارل يونگي)

ئەنجام

ل دوماهیا ئەنجامدانا قەکوئینی، قەکوئەر گەهشتییە قان ئەنجامین لخوازی:

ا/ ئەنجامین گشتی:

۱. هەفتیکستی ئەکتیف ئەو جوۆرە هەفتیکستیە یا کو تایبەتمەندیین تیکستین پێشین و سەردەم دحلینیت و تایبەتمەندیین خو ب سەری وەرگرتی دا زال دکەت.
۲. تیکستی هوزانا نوی ئافراندی دئیک دەمدا دشیت مفای ژ چەند لیقەگەران وەرگرت.
۳. دیارکونا هەفتیکستی د هوزانیدا ناکەفیتە ل سەر ئافرینەری، بە لکو ل سەرشیان و شارمزییا خواندەقانی دمینیت.
۴. لیقەگەر ب شیوهکی بازنەیی د ژینگەها داهینەری دا دزقریت و دبیتە پشکەک ژ روشەنبیریا وی.
۵. شیوازی تیکەهشتنا وەرگری جە و شیوازی هەفتیکستی د تیکستی نوی ئافراندیدا دیار دکەت.
۶. هەفتیکستی دبیتە ئەگەری زەنگینکونا تیکستی هوزانی ژ لای دەلالی و ئیستاتیکی قە.
۷. پشتبەستنا هوزانا کرمانجیا ژووری ل سەر هەفتیکستی قەدگەریت بو شیانی هوزانقانی هەر سەردەمەکی.

ب/ ئەنجامین تایبەتی:

۱. د هەمی قوناغین ئافراندنا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا هەفتیکستی بەرچاقدبیت و ناهیتە قەقەتیان

۲. هوزانا کرمانجیا ژووری ههفتیکستی لگه‌ل جوړه‌ها لیښه‌گهرین به‌لاڅ کرپه کو چیدبیت (ئاینی، میژوویی، سیاسی، ئه‌دهبی، فه‌لسه‌فی....هتد) بیت.
۳. د قوناغا هوزانا کلاسیکی دا ههفتیکستی ئاینی ب سهر هوزانیدا یا زاله، به‌ئ د قوناغا نوی و نویخو‌از دا ههفتیکستی هزری و فه‌لسه‌فی زاله.
۴. د هوزانا کرمانجیا ژووریدا لیښه‌گهری ههفتیکستی لگه‌ل هاتی کرن وه‌کو خو نه‌هاتییه وهرگرتن، به‌لکو هاتییه چه‌لان‌دن و پاشی هاتییه وهرگرتن.
۵. ژنه‌گهری ههفتیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری تاییه‌تمه‌ندیین خو ژ ده‌ست نه‌داینه، به‌لکو پتر خو پاراستیه.
۶. د هوزانا کرمانجیا ژووریدا ههفتیکستی یا دهرکی و ناخوویی به‌رچاقدبیت، زیده‌باری ههفتیکستیوون ب ته‌کنیکین تی‌ه‌لکیش و وهرگرتن.
۷. په‌نا برن بو لیښه‌گهران ژبو هندیه‌کو ئه‌و لیښه‌گهره ببیته ئه‌گهری به‌یزکرنا تیکستی هوزانی.
۸. هوزانا کرمانجیا ژووری ب ری‌کا ههفتیکستی شیایه وینه‌ی وینه‌ی ئا‌فاکته، یی ئیک‌ی به‌هرفینیت و چه‌لینیت و یی نوی لسه‌ر شینوراین وی ئا‌فاکته.
۹. د بی‌اف‌ی ههفتیکستی سه‌رتیکستان د هوزانا کرمانجیا ژووریدا ههفتیکستی دهرکی و ناخوویی به‌رچا‌ف دبیت.
۱۰. ههفتیکستی هوزان‌فانین کرمانج سنوورین ده‌می و جهی دهر‌بازکرینه و هزرین ژیک دویرو به‌لاڅ د ئیک تیکست دا کومکرینه.

١١. ههفتیکستی بوویه ئەگەری بەیزکرنا بنیاتی هوزانا کرمانجیا ژووری و جوړه دیالوکهك د ناڤدا پهیدا کړیه
١٢. د قوناغین پێشکەتی یین هوزانا کرمانجیا ژووریدا، هندهك دەریرین و دیرین هوزاننانین کەشن وهکو (جزیری) و (خانی) بووینه لیڤهگەر بو هوزانین پستی وان و ههفتیکستی لگەل کړیه.
١٣. ئاڤا کرنا بهایی ئیستاتیکی یی هوزانی دبیتە ئارمانجا ههفتیکستی.
١٤. هەر هوزاننانەکی ل گورە ی باکگراوهندی خو لیڤهگەر بکارئیناينه و ههفتیکستی لگەل کړیه.
١٥. دناڤ ئەدەبی کوردی دا ئیکەم کەس تیگەهی نیزیکی ههفتیکستی بکارئینای (جزیری) بوو کو ئەو ژ ی بکارئینانا زاراڤی (دزی) یا ئەدەبی دناڤ هوزانین خودا بهسکریه.

لیستا ژیدهران

▪ القرآن الكريم

ب زمانى كوردى:

أ- پهرتوك:

۱. باقى نازى، فھرھەنگا تيرمين وئزھى، چاپخانا ھەوار، دھوك، ۲۰۱۲
۲. جەبار ئەحمەد حسيں، ئىستاتىكى دەقى شىعيرى كوردى، چ، ۱، ب چ، دەزگای چاپ و بەخشى سەردەم، كوردستان - سلیمانى، ۲۰۰۸
۳. حەمدىە حەسەن، لایەنى ھونەرى و بابەتى یى ھوزانىن صەبرى بوتانى، چاپخانا ھەوار، دھوك، ۲۰۱۱
۴. ريسان حەسەن جندى و ھندەكین دى، پەرودا ئیزدیاتی بۆ پولا نەھى بنەرەتى، ب چ، حكومەتا ھەرىما كوردستانى، چ، ۴، ۲۰۱۱
۵. ريسان حەسەن جندى، پەرودا ئیزدیاتی بۆ پولا ھەشتى بنەرەتى، چاپخانا lplex، حكومەتا ھەرىما كوردستانى، چ، ۴، ۲۰۱۱
۶. شەعبان جالى، شىوازی شىعیرى جزیرى، دەزگەھى سپیریزی چاپ و ھەشانى، چاپخانا حەجى ھاشم، ھەولیر، ۲۰۰۸
۷. عەبدوولسەلام نەجمەدین عەبدووللا، شىكردنەھى دەقى شىعیرى لەرووی زمانەوہانىوہ، چاپخانا حەجى ھاشم، ھەولیر، دەزگەھى سپیریزی چاپ و ھەشانى، ۲۰۰۸
۸. عەبدوولقادر نوری عەبدوولكەرىم، یاخیبوون د ناڤ ھوزانا نوپخاوازا كوردیدا، دەزگەھى سپیریزی چاپ و ھەشانى، چ، ۱، چاپخانا ھەیانى / دھوك، ۲۰۱۱،
۹. د، ھەلمەت بايز، دەقناویزان لە رومانى (دواھەمین ھەنارى دونیا) ی (بەختیار عەلى) دا، چاپخانى ھەھاب، ھەولیر، ۲۰۱۳

ب- دیوان:

۱. احمد بن الملا محمد الزفنگى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزري، ج، ۱، ط، ۲، مطبعة الصباح، ۱۹۸۷
۲. ئەحمەدى نالبەند، باغى كوردا(ديوان)، سەرجهمى ديوانا ئەحمەدى نالبەند، كۆمكرن و تويزاندن، پ: گە ماى رشيد فندى و اسماعيل بادى و محمد عبدالله، ب، چ، ۱، چاپخانا خەبات، دھوك، ۱۹۹۸

٣. ئەدیب چەلکی، دارا چل ئاواز (دیوان)، چاپخانا هاوارا - دهوك، ئیکهتیا نئیسهرین کورد - دهوك، چ ١، ٢٠١٠
٤. ئەمین بۆتانی، ههلبهست (دیوان)، وهشانخانا ههجی هاشم، بهلافکرنا کتیبخانا خانی، چ ١، دهوك، ٢٠١٧
٥. د، بهدرخان سندي، هۆزانیته من، ب س چ، ب چ، چ ١، دهوك، ٢٠٠٩
٦. د، بهدرخان سندي، هۆزانیته گوندي پهریخانی، دهمزگهه سپیریژ یی چاپ و وهشانی، چاپخانا خانی، ٢٠٠٨
٧. پهرویز جهانی، مهم و زین، چاپخانا خانی، دهمزگهه سپیریژ یی چاپ و وهشانی، دهوك، ب، ٢، چ ١، ٢٠٠٧
٨. پهرتو بهگی ههکاری، دیوانا پهرتو بهگی ههکاری، پ: تهحسین ئیبراهیم دوسکی، چاپخانا ههجی هاشم، دهمزگهه سپیریژ یی چاپ و وهشانی، دهوك، ٢٠٠٦
٩. پهرتوی ههکاری، دیوانا پهرتو ههکاری، پ: صادق بهاء الدین آمیدی، دار الحرية للطباعة، توزیع الدار الوطنیه للتوزیع والاعلان، ١٩٧٨
١٠. تهحسین ئیبراهیم دوسکی، دیوانا دوسکی (دیوان)، پهرتو کخانا، Kalkan Ofset، نهنقه ره، چ ١، ب س چ
١١. جهگهر خوین، خو ههشخوآن (دیوان)، پ: درباس مستهفا، پ: تهحسین ئیبراهیم دوسکی، دهمزگهه نالبهند یی چاپ و وهشانی، چاپخانا خانی، دهوك، ٢٠١٦
١٢. جهگهر خوین، گولبژی رهك ژ ههلبهستین وی، پ: ههقال زاخویی - نهقراز حسین،، چ ١، دهمزگهه سپیریژ یی چاپ و وهشانی، دهوك، ب چ.
١٣. زوزان صالح الیوسفی، صالح الیوسفی صفحات من حیاته و نضاله الوطنی مع دیوانه الشعری الکامل، مطبعة هاوار، ط ١، ٢٠٠٩
١٤. سهلمان کوفلی، دهمی چوار گوشه، چاپخانا ومزارهتا روشه نیبری، ههولیر، ١٩٩٨
١٥. سهلمان کوفلی، تیر ژ کفانا د وهشیین و بهرتینه من، چاپخانا هاوارا - دهوك، ئیکهتیا نئیسهرین کورد - دهوك، ب س چ.
١٦. سهلمان کوفلی، جیهانا گوها (دیوان)، مگبعه هاوار - دهوك، پروژی چاپکرنا کتیب یی یوبیلا زیرینا PDK / لق ١، ١٩٩٦
١٧. سهعید دیرهشی، که لهین نافا، چاپخانا ومزارهتا پهروهردی، ههولیر، دهمزگهه سپیریژ یی چاپ و وهشانی، دهوك، چ ١، ٢٠٠٥

١٨. شكويى حهسهن، گولبژيرهك ژ ههلبهستين شكويى حهسهن، پ: توسنى رهشيد،
دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشاني، دهوك، چاپخانا ههجي هاشم - ههولير، ٢٠٠٧
١٩. فهتحي، ديوانا فهتحي (ديوان)، پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكى، چاپخانا خاني،
دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشاني، دهوك، ٢٠١٢
٢٠. مهلا بهشيريى بهدهوي، گازيا بهلنگازان (ديوان)، پ، تحسين ابراهيم دوسكى، چاپخانا
وهزارهتا پهروهردى، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشاني، دهوك، ٢٠٠٤
٢١. مهلايى جزيريى، ديوانا مهلايى جزيريى پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكى، چاپخانا وهزارهتا
پهروهردى، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشاني - دهوك، ٢، ٢٠٠٥
٢٢. مهلا خهليلى مشهختى، ديوانا مهلا خهليلى مشهختى پ: نهوزاد مهلا خهليل مشهختى
و كامران ئيبراهيم مشهختى، ب١، چاپخانا خاني / دهوك، دهزگههئ سپيريزيى
چاپ و وهشاني، دهوك، ٢٠١٢
٢٣. مهلا نهزيريى بهدهوي، ديوانا داهى، پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكى، چاپخانا وهزارهتا
پهروهردى - ههولير، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و وهشاني - دهوك، ٢٠٠٤
٢٤. محسن قوچان، ل بهرسفا مه بهفر دباريت (ديوان)، ئيكهتيا نفيسهرين كورد - تايى
دهوكى چاپخانا خاني / دهوك، ١، ٢٠٠٩
٢٥. محمهد سهعيدى جزيريى، ديوانا شيخى مهجزوب، پ، تهحسين ئيبراهيم دوسكى، ١،
چاپخانا پاريزگهها دهوكى، دهوك، ٢٠١٤
٢٦. مؤيد طيب، پلنگ دهما برسى دبن و مروف دهما تير دبن، دهزگههئ سپيريزيى چاپ و
وهشاني - دهوك، چاپخانا خاني - دهوك، ٢٠١٢
٢٧. مؤيد طيب، نه با من سوار دكهت نه ئاخ من پهيا دكهت، چاپخانه يا (Matris)
توركيا، ژوهشاني كتيبخانا جزيريى ٢٠١٦
٢٨. مؤيد طيب، نه شهف تيرا خهونين من دكهت نه رۇژ تيرا خهمين من، ب ج، ب ج ج، ٢٠١٢
٢٩. هاشم تاها ئاكرههئ، پشتى ئهئفالان، چاپخانا ئازادى - دهوك، ١، ٢٠١١
٣٠. وهداى، ديوانا وهداى پ: سهعيد ديرهشى، چاپخانا خاني، دهوك، دهزگههئ سپيريز
يى چاپ و وهشاني، ٢٠٠٨

31. Tirêj: Cûdi, çapa yekemin, çapxana Emiral, Beyrût, 1998

- كوتار:

١. عبدالقادر نوري عبدالكريم، دوباره كرن و كارتبكرنا وى د هوزانين (سه مان كو فليدا)،
كو فارا زانكويا زاخو، په ربه ندى ٢ ژماره ٢ سال ٢٠١٤.

- ب زمانى عهري:

أ- په رتوك:

١. د، ابراهيم السامرائى، لغة الشعر بين جيلين، دار الثقافة و النشر و التوزيع، بيروت،
(بدون سنة نشر)
٢. ابو مغيث الحسن بن منصور، الحلاج الاعمال الكاملة، ج، قاسم محمد عباس، مكتبة
الاسكندرية، ٢٠٠٢
٣. احمد رضا، متن اللغة، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ١٩٦٠
٤. احمد الزعبي، التناس نظريا و تطبيقيا، مكتبة الكيلانى، اربد، الاردن، ط١، ١٩٩٥
٥. احمد المدينى، اصول الخطاب النقدي، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٧
٦. احمد ناهم، التناس فى شعر الرواد، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ط١، ٢٠٠٤
٧. احمد يوسف، سيميائيات التواصل و فعالية الحورا، المفاهيم والاليات، منشورات مختبر
السيميائيات و تحليل الخطاب، جامعة وهران، دار الرشاد للطباعة و التوزيع، (د، ت)،
٨. الجاحظ ابو عثمان عمرو بن بحر، كتاب الحيوان، تحقيق و شرح عبدالسلام محمد
عارون، دار الجيل، بيروت، لبنان، ط٢، جلد ١، ١٩٨٨
٩. ادونيس، بحث فى الابداع و الاتباع عند العرب، صدمة الحداثة و سلطة الموروث، دار
العودة، بيروت، ج٤، ١٩٨٣
١٠. الرمانى، النكت فى اعجاز القرآن، تح، محمد خلف الله و محمد زغلول سلام، د س ن، د
ت
١١. أنور المرتجى، سيميائيات النص الادبى، افريقيا الشرق، منشورات اتحاد الكتاب العرب، ١٩٨٧
١٢. الحبيب شبيل، ابداع القراءة، فصول، الهيئة المصرية للكتاب، مج٨، ١٩٨٩،
١٣. د، بثينة الجلاص، النص و التاويل فى الخطاب الاصولى والاليات القارئة و سلطة
التناس، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ط١، ٢٠١
١٤. بشير القمرى، شعرية النص الروائى: قراءة تناسية فى كتاب التجليات، شركة البيادر
للنشر و التوزيع، الرباط، ١٩٩١

١٥. تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين (المبدأ الحوارى)، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٢
١٦. جان – ميشال غوفار، تحليل الشعرت، د، محمد حمود، كلمة و مجد المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع، ابو ظبى، الامارات، ٢٠٠٨
١٧. جان بياجيه، البنيوية، ت، عارف منيمنة و بشير اوبيرى، منشورات عويدات، بيروت، لبنان، ط٤، ١٩٨٥
١٨. جان كوهين، بنية اللغة الشعرية، ت، محمد الولى و محمد العمرى، دار طوبقال، ط١، ١٩٨٦
١٩. جراهام الان، نظرية التناص، ت، د، باسل المسالمة، دار التكوين للتأليف و الترجمة و النشر، دمشق، سوريا، ٢٠١١
٢٠. جميل عبدالمجيد، بلاغة النص، مدخل نظرى و دراسة تطبيقية، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة، ١٩٩٩
٢١. جيرار جينيت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ايوب، دار الشؤو الثقافية، بغداد دار طوبقال للنشر، ١٩٩٠
٢٢. جيرار جينيت، افاق التناصية، ت، محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية العمدة للكتاب، ١٩٩٨
٢٣. ٦٤- جوليا كريستيظا، علم النص، ت، فريد زاهى، م، عبدالجليل ناظم، دار طوبقال للنشر، الدار البيضاء، المغرب، ١٩٩٧
٢٤. حصة البادى، التناص فى الشعر العربى الحديث، دار كنوز المعرفة العلمية للنشر و التوزيع، عمان، الاردن، ط١، ٢٠٠٩
٢٥. د، حميد لحميدانى، القراءة و توليد الدلالة، المركز الثقافى العربى، ط١، ٢٠٠٣
٢٦. د، حميد لحميدانى، أسلوبية الرواية، منشورات دراسات سال، مطبعة النجاح الجديدة، الدار البيضاء، ١٩٨٩
٢٧. د، حميد لحميدانى، النقد الروائى والايديولوجيا من سوسيولوجيا الرواية إلى سوسيولوجيا النص الروائى، المركز الثقافى العربى،
٢٨. خيرة حمر العين، جدل الحداثة فى نقد الشعر العربى، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٩٦
٢٩. داوود انس، الاسطورة فى الشعر العربى الحديث، دار المعاف، ط٣، ١٩٩٢

٣٠. داود سلمان الشويلي، الذئب و الخراف المهضومة، دار الشئون الثقافية العامة، ط١، بغداد، العراق، ٢٠٠١
٣١. ديفيد بشبندر، نظرية الادب المعاصر و قراءة الشعر، ت، عبدالمقصود عبد الكريم، مكتبة الاسرة، ٢٠٠٥
٣٢. ظاهر محمد الزواهره، التناس في الشعر العربي المعاصر، دار و مكتبة الحامد للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٣
٣٣. ضياء الدين ابن الاثير، المثل السائر، تح، احمد الحوفي و بدوى طبانة، دار الرفاعي، الرياض، ب س ط، ب ت
٣٤. رومان ياكوبسون، قضايا الشعرية، ت، محمد الولي و مبارك حنوز، سلسلة عالم المعرفة، دار طوبقال للنشر، ط١، ١٩٨٨
٣٥. رولان بارت، هسهسة اللغة، ت، منذر عياشي، مركز الانماء الحضاري، حلب، ط١، ١٩٩٩
٣٦. رولان بارت، في الادب و الكتابة و النقد، ت، د، عبدالرحمن بوعلی دار نينوى الدراسات و للنشر و التوزيع، دوري، دمشق، ٢٠١٤
٣٧. رينيه ويلك، مفاهيم نقدية، ت، محمد عصفور، عالم المعرفة، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٧
٣٨. سعيد بحيري، علم لغة النص، مكتبة الانجلو المصرية، ط١، ب س ن، ١٩٩٣
٣٩. سعيد بنطراد، السيميائيات، مفاهيمها و تطبيقاتها، دار الحوار للنشر و التوزيع، اللاذقية، سورية، ط٣، ٢٠١٢
٤٠. سعيد يقطين، انفتاح النص الروائي، النص السياق، الدار البيضاء، ١٩٨٩
٤١. سعيد يقطين، قال الراوي، البنيات الحكائية في السيرة الشعبية، المركز الثقافي العربي، ط١، ١٩٩٧
٤٢. سليمة عداوري، شعرية التناس في الرواية العربية، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٢
٤٣. د، شكري عياد، موسيقى الشعر العربي، اصدقاء الكتاب، ط٣، ١٩٩٨
٤٤. د، شوقي ضيف، النقد الادبي، دار المعارف، مصر، ط٣، ١٩٦٢
٤٥. صالح سليمان عبد العظيم، سوسيولوجيا الرواية السياسية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ط١، ١٩٩٨
٤٦. د، صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، دار الشروق، القاهرة، ط٢، ١٩٩٨
٤٧. د، صلاح فضل، التوشيح بين الانحراف و التناس - قراء جديدة لتراثنا النقدي - طبع النادي الادبي الثقافي بجدة، ١٩٩٠

٤٨. د، صلاح فضل، بلاغة الخطاب و علم النص، المجلس الوطنى للثقافة و الفنون و الاداب، ١٩٩٢،
٤٩. عبدالسلام عبدالخالق الربيدى، النص الغائب فى القصيدة العربية الحديثة، دار غيداء للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٢
٥٠. عبدالقادر بقشى، التناس فى الخطاب النقدى و البغى، مؤسسة افريقيا الشرق، دار البيضاء، ٢٠٠٦
٥١. د، عبدالقادر فيدوح، اراء التأويل و مدارج معنى الشعر، دار صفحات للنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠٠٩
٥٢. عبدالقاهر الجرجانى، دلائل الاعجاز، دار المعرفة للطبعة و النشر، بيروت، لبنان، ١٩٧٨
٥٣. عبدالقاهر الجرجانى، دلائل الاعجاز فى علم المعانى، تحقيق محمد رشيد رضا، بدار المعرفة، بيروت، ١٩٨٩
٥٤. عبدالله حامدى، الرواية العربية و التراث، منشورات دار نخلة، وجدة، ١٩٨٩
٥٥. د، عبدالله لحميمة، الرواية المغاربية المعاصرة، دراسة تأويلية، النيا للدراسات و النشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٤
٥٦. عدنان بن ذريل، النص و الاسلوبية بين النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، ٢٠٠٠
٥٧. عبدالكريم شرفى، من فلسفات التأويل الى نظريات القراءة، دراسة تحليلية نقدية فى النظريات الغربية الحديثة، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، و منشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠٠٧
٥٨. عزالدين اسماعيل، الشعر العربى المعاصر، قضايا و ظواهر الفنية و المعنوية، دار العودة و دار الثقافة، ط٢، بيروت، ١٩٧٢
٥٩. د، عزالدين مصطفى رسول، احمدى خانى - شاعرا و مفكرا فيلسوفا و متصوفا، ١٩٧٩
٦٠. فولفانج هاينه مان و ديتر فيهفجر، مدخل الى علم لغة النص، ت، د، سعيد بحيرى، القاهرة، مكتبة زهراء الشرق، ٢٠٠٤
٦١. على بوعلام، جماليات التكرار و الياته فى التماسك النصى، مطبعة جامعة وهران، دار طوبقال للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠٠٩
٦٢. كريزينسكى، البعد الاخر للنص الروائى، ت، عودة على، الدار البيضاء، المغرب، ١٩٨١
٦٣. مارك انجلو، آفاق التناسية، ت، محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، مصر، ١٩٩٨
٦٤. مجدى وهبة، معجم المصطلحات الأدبية، مكتبة لبنان، بيروت، ب س ن،

٦٥. مجموعة باحثين، النص الأدبي بين الواقعي و المتخيل، منشورات وحدة النقد الأدبي الحديث و المعاصر، المغرب، ط١، ٢٠٠٣
٦٦. محمد الحسنوى، الفاصلة فى القرآن الكريم، المكتب الاسلامى، بيروت، ط٢، ١٩٨٥
٦٧. محمد الولى، الصورة الشعرية فى الخطاب البلاغى النقدى، بيروت، المركز الثقافى، ١٩٩٠
٦٨. محمد الماكرى، الشكل و الخطاب مدخل لتحليل ظاهراتى، بيروت، المركز الثقافى العربى، ط١، ١٩٩١
٦٩. محمد بازى، تقابلات النص و بلاغة الخطاب نحو تأويل تقابلى، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، لبنان، ٢٠١٠
٧٠. محمد بنيس، ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقاربة بنيوية تكوينية، دار التنوير للطباعة و النشر و التوزيع، ١٩٨٥
٧١. محمد خير البقاعى، دراسات فى النص و التناسية، مركز الانماء الحضارى، حلب، ١٩٩٨
٧٢. محمد حسين على الصغير، الصورة الفنية فى المثل القرانى، دار الرشيد للنشر، بغداد، ١٩٨١
٧٣. محمد عبدالمطلب، قضايا الحداثة عند عبد القاهر الجرجانى، الشركة المصرية العالمية للكتاب، مصر، ط١، ١٩٩٥
٧٤. محمد عبدالمطلب، البلاغة و الاسلوبية، مكتبة لبنان ناشرون، الشركة المصرية العلمية للنشر لونجمان، ١٩٩٤
٧٥. محمد عزام النص الغائب تجليات التناس فى الشعر العربى، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠١
٧٦. د، محمد عنانى، معجم المصطلحات الادبية الحديثة، الشركة المصرية العالمية للنشر، لونجمان، ط٣، ٢٠٠٣
٧٧. محمد غنيمى هلال، دراسات و نماذج فى مذاهب الشعر ونقده، دار النهضة مصر للطبع، القاهرة، (ب س ن)
٧٨. د، محمد قنوس، من الاخذ الادبى الى التداخل النصى لدى العرب دراسة فى المصطلح و القضية، عالم الكتب الحديث للنشر و التوزيع، اربد، الاردن، ط١، ٢٠١٣
٧٩. محمد مفتاح، تحليل الخطاب الشعرى استراتيجية التناس، المركز الثقافى العربى، ط٢، ١٩٨٦

٨٠. محمود المصفر، التناس بين الرؤية و الاجراء (مقاربة محايدة للسراقات الاديبة عند العرب) مطبع التسفير، صفاقس، ٢٠٠٠
٨١. منير سلطان، التضمن و التناس (وصف رسالة الغفران للعالم الاخر: نموذجا) منشأة المعارف بالاسكندرية، ٢٠٠٣
٨٢. ميخائيل باختين، الخطاب الروائي، ت، محمد برادة، دار الامان، المغرب (ب س ن)
٨٣. ميخائيل باختين، شعرية ديستوفسكى، ت، جميل نصيف التكريتى، دار طوبقال، البضاء، ١٩٨٦
٨٤. ميجان الرويلى، قضايا نقدية ما بعد البنيوية، الرياض، النادي الادبى، ١٩٩٦
٨٥. ميشال فوكو، حضريات المعرفة، ت، سالم يفتوت، المركز الثقافى العربى، بيروت، لبنان، الدار البيضاء - المغرب، ط٢، ١٩٨٧،
٨٦. ناتالى بيقى - غروس، مدخل الى التناس، ت، عبدالحميد بورايو، دار نينوى للدراسات و النشر و التوزيع، دمشق، ٢٠١٢
٨٧. د، نانسى ابراهيم، التعالق النصى فى الخطاب النقدى و الابداع الشعرى، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٤
٨٨. د، نبيل الخطيب، اللغة و الادب و الحضارة العربية (واقع و افاق)، دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ٢٠١٣
٨٩. د، نعيم اليافى، أطياف الوجه الواحد - دراسات نقدية فى النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ط١، ١٩٩٧
٩٠. كلاوس برينكر، التحليل اللغوى للنص، مدخل الى المفاهيم الاساسية و المناهج، ت، د، سعيد البحيرى، القاهرة مؤسسة المختار، ٢٠٠٥
٩١. د، لبيبة خمارة، شعرية النص التفاعلى آليات السرد و سحر القراءة، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٤
٩٢. هاشيت Hachette، التاريخ الادبى و علم الاجتماع محاولة فى المنهج فى النقد وفى التاريخ الادبى، دار طوبقال، الجزائر، ١٩٦٥
٩٣. د، هادية السالمى، التناس فى القرآن الكريم، دراسة سيميائية للنص القرانى، عالم الكتب الحيث، اربد، الاردن، ٢٠١٤
٩٤. ويل براون، تحليل الخطاب، ت، محمد لطفى الزليطنى و منير التريكى، جامعة الملك سعود، ١٩٩٧

٩٥. يورى لوتمان، تحليل النص الشعري، بنية القصيدة، ت، د، محمد فتوح احمد، دار المعارف، ١٩٩٥.

- نامين نه كاديمي:

١. ابتسام موسى عبدالكريم ابو شرار، التناسل الدينى و التاريخى فى شعر محمود درويش، رسالة ماجستير، جامعة الخليل، عمادة الدراسات العليا، ٢٠٠٧
٢. السحمدى بركاتى، الرمز التاريخى و دلالاته فى شعر عز الدين مهيوبي، رسالة ماجستير، كلية الاداب و العلوم الانسانية، جامعة العقيد الحاج خضر، ٢٠٠٨ - ٢٠٠٩
٣. السعدية الشاذلى، مقارنة الخطاب المقدماتى الروائى، جامعة الحسن الثانى، كلية الاداب و العلوم، اطروحة دكتوراه، ١٩٩٨،
٤. محمد اشرف عبدالعال، معايير النصية، دراسة فى نحو النص، رسالة ماجستير، كلية دار العلوم، مصر، القاهرة، ٢٠٠٣
٥. محمد سعيد سلامى، التناسل فى شعر عبدالله البردوني، اطروحة دكتوراه، جامعة صنعاء، كلية اللغات، قسم اللغة العربية و آدابها، بدون سنة
٦. مسعود سليم حمد امين، التناسل فى قصص جليل القيسى القصيرة، اطروحة دكتوراه جامعة صلاح الدين، كلية اللغات

- كوفار:

١. د، ازهار فنجان، العتبات النصية و دورها فى البناء القصصى، مجلة كلية التربية للعلوم الانسانية، جامعة ذى قار، مج ١، ١٤، ٢٠١٥
٢. بشير القمري، مفهوم التناسل بين الاصل و الامتداد، مجلة الفكر العربى المعاصر، ع، ٦٠ - ٦١، شباط، ١٩٨٩
٣. سوزان سونتاغ، ضد التأويل، ت، باقر جاسم محمد، مجلة الثقافة الادبية، ع ٣، ١٩٩٢
٤. صبرى حافظ، التناسل و اشاريات العمل الادبى، مجلة الف، مجلد ٤، ١٩٨٤،
٥. د، شكرى الماضى، ما بعد البنيوية، مجلة المعرفة، وزارة الثقافة، دمشق، ع ٣٥٣، ١٩٩٣
٦. د، عبد الرحمن القعود، الإبهام فى شعر الحداثة — سلسلة عالم المعرفة — المجلس الوطنى للعلوم و الثقافة — الكويت ع ٢٧٩
٧. د، عبدالملك مرتاض، الكتابة ام حورا النصوص، الموقف العربى، اتحاد كتاب العرب، ع ٣٣، ١٩٩٨
٨. عبدالمنعم عجب الفيا، التناسل فى القصيدة الحديثة، مجلة البيان، رابطة الادباء، الكويت، عدد، ٣٥٥، ٢٠٠٠

8. Le petit la Rousse compacte, Le premier du siècle, Canada, Juillet 2000

- سائتین ئنتهزنیتی:

۱. www ،sainbengrad ،com سعید بنکراد، التویل و اکراهات التناظر و انفتاح

التدلال، العدد ۲۱، ۲۰۰۴

2. latinseminary ،org/?

3. www ،m ،ahewar ،org/s ،asp?aid

فهرستا زاراڤ و په‌يشان

٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٧، ٢٤٠، ٢٤٠، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤،
 ٢٥٥، ٢٥٨، ٢٦٥، ٢٦٩، ٢٧١
 جولیا کریستیفا، ١١، ٧٣، ٢٧٣
 جیرار جینیت، ٣٢، ٤١، ٨١، ٩٣، ١٤٧، ٢٥٨، ٢٧٣
س
 سهلمان کوڤلی، ١٢٠، ١٤٧، ١٥٧، ١٩١، ٢١٩،
 ٢٤٧، ٢٥١، ٢٥٥، ٢٥٨، ٢٦٠، ٢٧٠
 سوکرات، ١٦٠، ٢٥١
ش
 شیخ سهعید، ١٦٣، ١٨٨، ١٨٩
ص
 صالح یوسفی، ١٦٥، ٢٤١، ٢٦٠
ف
 فارابی، ١٦٠، ٢٥١
ک
 کهمال، ١٦٢

ئ
 ئەحمەدی خانى، ١٥٨، ١٨٩، ١٩٠، ٢٠١، ٢١٣،
 ٢٣٦، ٢٥١، ٢٥٦
 ئەحمەدی نالبەند، ١٥٦، ٢٠٩، ٢٥١، ٢٥٧، ٢٦٩
 ئەسینا، ١٦٠، ٢٥١
ب
 باختین، ١١، ١٩، ٢٥، ٢٦، ٥٠، ٧٠، ٧٣، ٧٤، ٧٥،
 ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٨٥، ٨٦، ٨٨، ٩٠، ٩٣، ١٣٣، ١٤٨،
 ٢٧٣، ٢٧٧
 بەدرخان سندی، ١٦٠، ١٩٠، ١٩٧، ٢٠٠، ٢٠٤،
 ٢٠٧، ٢٣٩، ٢٥١، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٩، ٢٧٠
پ
 پارت، ٢١
ج
 جزیری، ١٣، ٢٨، ٢٩، ٩٠، ١٦٦، ١٦٧، ١٧٤، ١٧٥،
 ١٩٣، ١٩٤، ٢٠٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢٢٧، ٢٢٩، ٢٣٠

بیرستا ئایهتین قورئانی

بهریهر	ئایهت
١٧٤	ذَٰلِكَ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَسْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن نَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ مَا جَاءَ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ نُبَّا قَالَهُ هَٰذَا رَبِّي قُلْ مَا أَقُلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْأَفْلِينَ
١٧٥	"لَئِن سَأَلْتَهُنَّ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْدُمْ مَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ
١٧٦	كُرُون مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَقْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ أَقْرَأَتِ الْقُرْآنَ فَأَسْتَعِذُّ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِذْ كُرُونِي أَذْكَرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ إِنَّا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ إِن فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا
١٨١	إِنَّمَا قِيَا مُوسَىٰ لَن تُوْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ (55) ثُمَّ بَعَدْنَا نَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (56) وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنِّ وَالسَّلْوَىٰ كُلًّا مِّن رِّزْقَانَا وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ
١٨١	وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ (84) نَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكَرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ (85) قُلْ إِنَّمَا أَسْكُو بَئِي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
١٨٢	وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَقْرَبُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ وَأَسَرُّهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ
١٨٣	قَالَ رَبِّ اللَّيْلُ جَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ

پیرستا فہرموودان

بہرپہر	فہرموودہ
۱۷۸	عن عوف بن مالک أن النبي صلى الله عليه و سلم قال: "افتترقت اليهود على إحدى و سبعين فرقة ، فواحدة في الجنة و سبعين في النار ، و افتترقت النصارى على اثنين و سبعين فرقة فواحدة في الجنة و إحدى و سبعين في النار ، و الذي نفسي بيده لتفترقن أمتي على ثلاث و سبعين فرقة ، فواحدة في الجنة و ثنتين و سبعين في النار ، قيل يا رسول الله من هم ؟ قال : هم الجماعة
۱۷۹	(الدنيا سجن المؤمن و جنة الكافر) رواه مسلم ، اخرجہ مسلم ، كتاب الزهد و الرقائق
۱۷۹	عن سهل بن سعد رضی اللہ عنہ قال : قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم أنا و کافل الیتیم في الجنة هكذا وأشار بالسبابة و الوسطی و فرج بينهما (رواه البخاري)

فهرهنگا زارافان

زاراف بزمانی ئنگلیزی	زاراف بزمانی کوردی
Intertextualite	ههفتیکستی
Paratextualite	بیافی تیکستی
Metatextualite	تیکستی شروفه کار، سالو خدەر
Archi textualite	تیکستی کومکەر
Hypertextuality	تیکستی پاشکو
Texte	تیکست
Refrence	لیفه گهر (مرجع)
Recurrence	دوو باره کرن
Dialogisme	دیالوک
Discorse	گوتار
Semiologie	ده لاله
Polyphonie	فرمه نگی
Intertexte impilicite	ههفتیکستی فه شارتی
Intertexte expilicite	ههفتیکستی دیار
Isotopa	فه هاندن
Title	نافونیشان
technical of Intertextualite	تهکنیکا ههفتیکستی
Paragramme	پاراگرام
Anagramme	ئاناگرام (فهزان)
Implication	تیهه لکیش
Allusion	ئامازه
Citation	فه کالین
Textuality	تیکستناسی
Textuality theory	تیورا تیکستی
Intertextualite theory	تیورا ههفتیکستی
Religion Intertextualite	ههفتیکستی ئاینی
Geno - texte	قوناغا پیش نفیسینی
Feno - texte	قوناغا نفیسینی
Invention	چیکرنا هزری
Disposion	ریکخستنا هزری
Ellocation	دهریرینا گونجای

Topographa	توبوگرافیا
Target	ئارمانج
Transmission	قەگواستن
suction	میژتن
Meta texte	سەر تیگست
Hyper Textuality	تیگستی نویسهك
Para texte	تیگستی تمامکەر
Hide Reference	لیشه گهری قهشارتی
Activity	کارابوون
DIFFERENT Refrence	لیشه گهرین هه مه جور
Language	زمان
The poetic portrait	وینی هوزانی
Poetry texte	تیگستی هوزانی
Distance	رههه ند
Concept	تیگه ه
Type	جور
Writter	نقیسه ر
Environment	ژینگه ه
process	میکانیزم
Symantic refrence	لیشه گهرین ده لالی
Ambit	سنوور
Entity	هه بوون
Reciprocity	به رامبه ری
Genre	ژانری نه ده بی
Art Gestalt	بنیاتی ته کنیکی

ناڤه‌ڕۆك

- ٧..... لیستا هینما و کورتکریین په‌یشان
- ٩..... بیهه‌کی

پشکا ئیکێ

هه‌ڤتیکستی، تیکه‌ه و ره‌هه‌ندیڤ وی

- ١٩..... ١- پیناسین تیکستی:
- ١٩..... ١- ١- دمرزینک:
- ٢١..... ١- ٢- ژ لایێ زمانی فه:
- ٢٣..... ١- ٣- د فه‌ره‌ه‌نگین کوردی دا:
- ٢٥..... ١- ٢- پیناسین هه‌ڤتیکستی:
- ٣٠..... ١- ٣- جورین (شیوین) هه‌ڤتیکستی:
- ٣٢..... ١- هه‌ڤتیکستی Intertextualite
- ٣٢..... ٢- بیاڤی تیکستی Paratextualite
- ٣٣..... ٣- تیکستی شروفه‌کار، سالوخمه‌ر Metatextualite
- ٣٣..... ٤- تیکستی کومکه‌ر Archi textualite
- ٣٣..... ٥- تیکستی پاشکو Hypertextuality
- ٣٤..... ١- ٤- یاساین هه‌ڤتیکستی:
- ٣٦..... ١- ٤- ١- گوهارتن (التحویر):
- ٣٧..... ١- ٤- ٢- فه‌کالین (الاجترار):
- ٣٩..... ١- ٤- ٣- هه‌لژین (الامتصاص):
- ٤٠..... ١- ٥- فه‌له‌سه‌فا هه‌ڤتیکستی:
- ٤٥..... ١- ٦- ١- جه‌مه‌سه‌رین پیکه‌ینه‌رین هه‌ڤتیکستی:
- ٤٥..... ١- ٦- ١- تیکستین که‌ڤن و سه‌رده‌م:
- ٤٧..... ١- ٦- ٢- نه‌ئیسهر:
- ٤٨..... ١- ٦- ٣- ژینگه‌ه:
- ٥١..... ١- ٧- پیه‌ه‌رین پیکه‌ه‌گریدا نا تیکستان و دروستبوونا هه‌ڤتیکستی:
- ٥٤..... ١- ٨- نه‌ئیسینا تیکستی ل ژیر ده‌سه‌لاتا هه‌ڤتیکستی:

- ٥٥.....:Geno-text قوناغا پيش نفيسيني ١ - ٨ - ١
- ٦٠.....:Feno-text قوناغا نفيسينا تيکستی ٢ - ٨ - ١
- ٦٧.....: ههفتيکستی و ميکانيزما ميژتن و فهگوهاستني ١ - ٩ - ١
- ٦٧.....: ميژتن(الامتصاص): ١ - ٩ - ١
- ٧٠.....: فهگوهاستن: ٢ - ٩ - ١
- ٧٣.....: ههفتيکستی و بزاقين رهخهگران: ١٠ - ١ - ١
- ٧٤.....: ميخائيل باختين: ١ - ١٠ - ١
- ٧٧.....: جوليا كريستيڤا: ٢ - ١٠ - ١
- ٨١.....: جيرار جينيت: ٣ - ١٠ - ١

پشکا دووی

ههفتيکستی و ئاقاهيي - بنياتي - تيکستی هوزاني

- ٩٧.....: تيکستی هوزاني و رههندين پهيوهندار: ٢ - ١ - ١
- ٩٧.....: دهرزينک: ٢ - ١ - ١
- ٩٩.....: ئاقاهي - بنيات - و رههندي زارافي و زماني: ٢ - ٢ - ١
- ٩٩.....: رههندي زارافي: ٢ - ٢ - ١
- ١٠٠.....: رههندي زماني: ٢ - ٢ - ١
- ١٠١.....: تيکست و ئاقاهيي هوزاني: ٢ - ٢ - ١
- ١٠٤.....: ههفتيکستی و بياقي ئاقاهيي هوزاني: ٢ - ٣ - ١
- ١٠٥.....: ههفتيکستی و ليڤهگهرين دهلالی: ٢ - ٤ - ١
- ١٠٦.....: ليڤهگهرين ئاشکرا: ٢ - ٤ - ١
- ١٠٨.....: ليڤهگهرين فهشارتي: ٢ - ٤ - ١
- ١٠٩.....: تيکستی هوزاني و رههندين پيکهاتهي و کارابووني: ٢ - ٥ - ١
- ١٠٩.....: رههندي کارابووني: ٢ - ٥ - ١
- ١١٢.....: رههندي پيکهاتهي (البعء التركيبي): ٢ - ٥ - ١
- ١١٤.....: ههفتيکستی هوزاني د ناقبهرا داهينهري و وهرگریدا: ٢ - ٦ - ١
- ١١٨.....: ههفتيکستی و تيکه لکرنا ژانرين نهدهبي لگهل هوزاني: ٢ - ٧ - ١
- ١٢١.....: ههفتيکستی و بنياتي تيکستی هوزاني: ٢ - ٨ - ١
- ١٢٢.....: بنياتي هونهري (تهکنیکی): ٢ - ٨ - ١

- ١٢٦ ٢ - ٨ - ٢ - ههفتیکستی و وینی هوزانی:
- ١٣٠ ٢ - ٨ - ٣ - ههفتیکستی و بنیاتی دهلالی (سیمایی) یی تیکستی هوزانی:
- ١٣٥ ٢ - ٩ - ههفتیکستی و تهکنیکا بکارهینانی د تیکستی هوزانی:
- ١٤٠ ٢ - ١٠ - ههفتیکستی و بهرهه مبوونا تیکستی هوزانی:

پشکا سیی

بهزهنگین ههفتیکستی - میکانیزم، تهکنیکا ئیستاتیکی - د هوزانا کرمانجیا ژووریدا

- ١٥٣ ٣ - دمرزینک:
- ١٥٤ ٣ - ١ - میکانیزما ههفتیکستی:
- ١٥٥ ٣ - ١ - ١ - میژتنا دیسکورسان و دوباره بکارئینانا وان:
- ١٥٩ ٣ - ١ - ٢ - هیمایین کەسی و فهخواندنا وان ب ریکا ههفتیکستی بونا ف تیکستی هوزانی:
- ١٦٤ ٣ - ١ - ٣ - بهرجسته بوون و ههفتیکستی لگه ل رولی (کهسان و جهان):
- ١٦٦ ٣ - ١ - ٤ - ههفتیکستی لگه ل (پهیش و دمربرینان):
- ١٧١ ٣ - ١ - ٥ - ههفتیکستی و لیقه گهرین تیکستین ئاینی د هوزانی:
- ١٨٧ ٣ - ١ - ٦ - ههفتیکستی لگه ل سیمبولین میژوووی:
- ٢٠٢ ٣ - ٢ - تهکنیک و ئیستاتیکی ههفتیکستی د هوزانی:
- ٢٠٣ ٣ - ٢ - ١ - ههفتیکستی دهره کی:
- ٢٠٨ ٣ - ٢ - ٢ - ههفتیکستی نافخویی:
- ٢١٢ ٣ - ٢ - ٣ - تهکنیکا تیهه لکیشی:
- ٢١٥ ٣ - ٢ - ٤ - تهکنیکا پیکهاتا دراماتیکی:
- ٢١٩ ٣ - ٢ - ٥ - تهکنیکا ئه ناگرام Anagramme:
- ٢٢٣ ٣ - ٢ - ٦ - تهکنیکا پاراگرام Paragramme:
- ٢٢٦ ٣ - ٢ - ٧ - تهکنیکا ههفتیکستی هوزانکی (ههفتیکستی هوزانی لگه ل هوزانی):
- ٢٣١ ٣ - ٢ - ٨ - ههفتیکستی و تهکنیکا دووباره کرنی:
- ٢٣٤ ٣ - ٢ - ٩ - ههفتیکستی زمانی:
- ٢٣٨ ٣ - ٢ - ١٠ - ههفتیکستی و سهرتیکستی هوزانی (العنوان):
- ٢٤٢ ٣ - ٢ - ١١ - ههفتیکستی یا وینی هوزانی:

٢٦١	ئەنجام
٢٦٧	ئىستا ژىدەران
٢٨١	فەرستە پەيىف و زاراڤان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤه‌کۆلێتێن کوردی

ئەڤ پەرتووکه

هه‌ڤتیکستی ژ ڤه‌ریژا هزرا
رۆژئاڤا یا نوی په‌یدا بوویه،
جهه‌ک و دیتنه‌کا تایهت
دمبارهی ره‌خنه و ئەدهبی هه‌یه.
هه‌ڤتیکستی ب تیگه‌هی خۆڤه
زاراڤه‌کی ره‌خنه‌یی یی نوییه.
هه‌ڤتیکستی دبیته هه‌مبیزکرن
و مه‌رگرتن و بکارئینانا تیگستین
پیشین یان سه‌رده‌م و بکارئینان د
ناڤ تیگستی نوی ئاڤراندیدا.
ئەڤ تیگه‌لکرنه ب شیوه‌کی
ئاسایی نابیت، به‌لکو یا پیدقی
ب میکانیزمه‌ک و ته‌کنیکه‌کا
گونجایه د تیگه‌لکرنه واندا ب
مه‌ره‌ما هندی کونه‌بینه
بارگرانی و دریزکرنه تیگستی
هوزانی یی نوی، به‌لکو رۆلی
پیکشه‌گریدانی و به‌رفره‌هکرنه
ده‌لاله‌تی و به‌خشینا
ئێستاتیکی بگیریت.

د. عبدالقادر نوری عبدالکریم

ل ساڵا ١٩٧٨ ل باتیڤا ژ دایکبوویه.
ل ساڵا ١٩٩٩ خواندنا ئاماده‌یی ل ئاماده‌یا کاوه ب
دوماهیک هینایه.
ل ساڵا ٢٠٠٤ باومرنا ما به‌کالوریوس ل پشکا زمانی
کوردی، کۆلیژا ئادابی، زانکۆیا دهوکی ب
ده‌ستڤه‌هینایه.
ل ساڵا ٢٠٠٩ باومرنا ما مسته‌ری ل پشکا زمانی
کوردی، کۆلیژا ئادابی، زانکۆیا دهوکی
به‌ده‌ستڤه‌هینایه.
ل ساڵا ٢٠١٩ باومرنا ما دکتۆراییی ل پشکا زمانی
کوردی، فه‌کۆلتییا زانستین مرۆڤایه‌تی، زانکۆیا
زاخۆ به‌ده‌ستڤه‌هینایه.
نها ژ ی ل پشکا زمانی کوردی، کۆلیژا په‌رومه‌ردا
بنیات، زانکۆیا زاخۆ مامۆستایه.

© مافی جایی یی پاراستیه بو
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤه‌کۆلێتێن کوردی
Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخۆ بۆ ڤه‌کۆلێتێن کوردی
zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho